

BACSÁNYI JÁNOS

KÖLTEMÉNYEI

VÁLOGATOTT

PRÓZAI ÍRÁSAIVAL

EGYETEMBEN.

KIADTA

TOLDY FERENCZ.

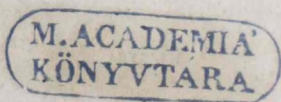
309

PEST, 1865.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

240601

ELŐSZÓ.

SZENTJÓBI és Verseghy után íme Bacsányi is, az újjiskola egyik státora. Kik a nemzeti fejlődés döntő momentumaiban jelentékeny hatást gyakoroltak, kik munkáik által a nemzet értelmiségét gyarapították, s ízlését nemesítették, nem csak mint történelmi személyei az irodalmi történetnek érdemlik nevök megőrzését: munkáik is méltók a nemzet közt forgásban tartatni, mint amelyek koruk irányai és eszméiről tanúságot tesznek, s azok mellett, mik a meghaladt álláspontonál fogva már csak történelmi érdekűek, mindig általános érvényű magvat is tartalmaznak. Ily tényezőként Bacsányi is érdemli a kegyeletos emlegetést nem csak, hanem munkái is a fentartást. Az oly olvasó, ki nem csak a summitásokon vagy a divat emberein kap, azokban mind a történelmi érdeket fel fogja érezni,

mind az örök igazat és szépet is elfogulatlanúl élvezni.

Ugyanis egyike volt Bacsányi azon költőinknek, kik a népek bajait legmélyebben érezték, a magyar nemzetiség felüdülését világos öntudattal s lángoló hévvel óhajtották; egyike azon kevés íróinknak, kiknek az irodalom tudomány és művészet volt, s kik vállalatok, széptani tanok által, melyeket fejtegettek és sürgettek, s korukban mintaszerű prózájokkal — az övé férfias, szabályos és hathatós — mély befolyást gyakorlottak. Ezek mellett Bacsányinak tág — Bessenyeivel és Kazinczyval minden kortársainál tágabb — látköre volt. Ő, mint ezek, ismerte a világirodalmat, melyet nálunk oly kevesen; érdekelte, mint ezek, a művészet által, mely ismeretlen táj volt e földön; gondolkodó részvéttel követte, mint ezek, a világ folyását, míg itt a világ határa a Lajta volt. Ama befolyás azonban az újjá-születés korában, midőn minden viszonyaink képzelhetetlen kicsiny mérvűek valának, sokszor számra kevés, kiterjedésre csekély írások által gyakoroltatott: de akkor minden jelentős szó bejárta az öszves, bár szűk, magyar irodalmi világot, figyelmet gerjesztett, eszmecserét indított, évekig beszéd, és követés vagy ellenzés, tárgya volt, míg egy új eszme, új irány ismét új lökést adott a lassú haladásnak. Mégis, sőt ép ezért, a hatás mély, s alapja a jövőnek, mint

magva a fának, melynek árnyékában egy leendő ivadék volt nyugvandó. De a terepély fa ama magból feselt ki.

Bacsányi költeményei itt először jelennek meg teljesen s egész épségökben. Elöttem voltak a folyóiratok, melyekben elszórva először jelentek meg; előttem némi kéziratok és sajátkezű javításai; előttem azok ismételt kiadásai. Némely helyeken változó olvasások közül kelle választanom: én mindenütt azon hűséggel jártam el, mely egy szót sem ír át máskép, mint a szerző írta, vagy változtatta azt. Ugyanígy s ily forrásokból adtam prózáit is, de ezeket korántsem mind, sőt csak is az, „irodalmiak“ közül egy részt, az egy vagy más tekintetben tanulságosb vagy érdekesbeket, s általában csak működési első szakából valókat. Akkor hatott ő: akkor volt ő egészen ő. Hosszas távollét után a hazától, máskép talált mindent, mint ahogy hagyta, vagy képzelte volt: más irányt, más mértéket, más embereket, s a kor élén azt a férfiút, kivel s ki mellett kezdte nagyobb tevékenységét, kit oly korán és annyira elidegenített magától, hogy a legengesztelékenyebb ember csak övele nem bírt őszintén kiengesztelődni. Azon pontra, melyen Kazinczyt találta, nem tudta, nem akarta ezt követni; felkeresve a Kazinczy ellenesei által, ezekhez csatlakozott, s fanyar büszkeségű kedélye tetteges, sőt tán vezéri, részt veendő ezek hadjáratában,

írta kiáltványát az újkola ellen, melynek egykor segítette alapjait lerakni; s írta Toldalékát Faludihoz, mint amazt, úgy ezt is közvetve Kazinczy ellen. Elkésett. Egykor minden sora figyelemmel fogadtatott: most a számüszött szava, mint egy elmúlt század szózata egy régi sírból hangzott át az új és friss életü jelenbe. Sajnálták. Elpendült. Csak az irodalomtörténésznek kellenek már, s az feltalálja bármely könyvtár antiquitásai közt. — Nem kétlem, igen becses hozzáadásnak veendő olvasóim a Leveleket. Bár tíz annyi volna. Fontos adalékok mind, nem csak az író élet- és jellemrajzához, hanem az irodalom, sőt a kor, történetéhez is. A nagyobb részt (III–XV) gróf Mikó Imre úr Ö Excellentiája kegyességének köszönöm.

Bacsányi —

..... elesvén útja közepében
Elfelejtve nyugszik cyprussa tövében —
(46. l.)

elfelejtve, távol a hazától, idegen földön, és — csak általam felkeresve, ki őt, ifjúi hevemben, egykor bántalmaztam volt. A büszke férfiú évtizedekkel utóbb visszautasította jobbomat, midőn, nyolczvanadik éve ünneplésére, akadémiai megtiszteltetését keresztülvittem. De ez az irodalom történetíróját nem tartóztathatta, minden alkalmmal, kiszolgáltatni neki az igazságot; a sokat

tett és türtnék árnyéka pedig, megtisztúlva az emberi gyengeségek és indulatoktól, tán helybenhagyólag tekint a Hadak-útvjáról le ez igyekvésre, melylyel emlékezetét megújítani, szelleme nemesb gyümölcseit nemzete közt új életre költeni kívántam.

Pesten, december 25. 1864.

TOLDY FERENCZ.

Lesznek majd olyanok a magyar hazában,
 Kik reánk ismérnek érdem templomában,
 S ha már enyészünk is cyprus árnyékában,
 Jó hazafiaknak neveznek számában!

19. l.

BACSÁNYI ÉLETE.

(TOLDY: A M NYELV ÉS IROD. KÉZIKÖNYVE, I. KÖT.)

BACSÁNYI JÁNOS Tapolczán, Szala vármegyében született 1763. martius 11. nem nemes szüléktől ¹⁾). A gymnásium nyelvtani osztályait Veszprémben, a humaniorákat Sopronban folytatta, a bölcészetet a kegyesrendiek pesti lyceumában, a törvényt a Budáról épen akkor ide áttett, egyetemen hallgatta. Horányi ajánlására, ki őt különösen kedvelte, b. Orczy Lőrincz házához, ennek reménydús fia István mellé jutott 1784-ben correpetitornak a törvényben ²⁾). A ház patriarchai fejének, a hazafi és költő aggnak befolyása alatt lobbot vetett Bacsányi lelke, s mind első költői kísérletei ez időből valók, mind első megjelent munkája: „*A magyaroknak vitézsége, régiek példáival megvilágosítva.*“ Pest, 1785., egy, deák eredeti után, ifjúúi tüzzel írt historiai paraenesis. Ugyanez évben elhalván növen-déke, az Orczy veje, báró Vécsey Miklós kassai kamarai adminisztrátor, 1787, őt Kassára a kamarai osztályhoz vitte mint gyakornokot, s majdan cancellistának

¹⁾ L. erről Kazinczy Ferenczet Kazinczy Gábornál Új M. Muzeum 1852. I. 442. l.

²⁾ Orczy, jótévője lett. „S nékem atyám helyett édes atyám vala“: így emlékezik róla Versei más. kiad. 64. l. (itt a 40. l.).

mozdította elő ¹⁾. Itt élte Bacsányi, életének leggyümölcsözőbb éveit. A pozsonyi Magyar Múzában lépett fel mint szépész a *fordításokról* szóló értekezésével (1787. 559—77.), mely által az irodalomtudomány e fontos kérdése körül üdvös mozgalmat idézett elő. Még ezen évben nov. 13. köttetett meg Baróti Szabó Dávidnál, Bacsányi, Baróti és Kazinczy Ferencz közt az úgynevezett „*kassai magyar társaság*,“ ²⁾ melyhez az ország más részeiről is több jeles írók szövetkezvén, negyedes füzetekben megindult tőle az úgynevezett kassai „*Magyar Muzeum*“, melyből 1788 és 89. e. ztendőben (Pest n8r.) négy negyed jelent, meg, s négy 1790—2-re ily címmel: „*Magyar Muzeum. Kiadta negyedenként a kassai magyar társaság. Második kötet.*“ Kassán, 1792. Fő dolgozó, szerkesztő, kiadó eleitől fogva Bacsányi volt; s egészen független, mióta Kazinczy a hatalmaskodó elől kitért: s így az újkola ezen első közlönyének érdeme főleg is Bacsányié. *Versein* kívül fontosabb adalékai a *Bevezetés* maga, újabb értekezése a *fordításról*, mutatóványai *Ossziánból*, kit ő vezetett be, első, irodalmunkba, *Bessenyei György* kiadatlan munkái esmértetése, s főleg az első III. d. negyedhez toldott vitairata *Rájniss ellen*; itt ismertette meg *Ányost* is, kinek munkái összeszedésében már ekkor fáradozott. Némi összekoczczanása következtén főnökével és jótevőjével, ezt párbajra hívta ki. Vécsey megvetette a nem-nemest, ki egy-szersmind lekötelezettje volt, s első alkalommal, t. i. miután Péchy József sárosi nemes, B—t „*A franciaországi változásokra 1789.*“ írt költeményeért (M. Muz. II. 56.) feladá, csakugyan elejtette őt 1793 ³⁾. Őmaga elbocsáttatott hivatalából, a M. Muzeum illető füzeté-

¹⁾ 1787-ben I. Kazinczy Ferenczet a Bacsányi rövid életrajzában az Erd. Muzeum V. füzete 91, 92. ll.

²⁾ Így nevezik ök magokat a M. Muzeum II. kötete címlapján. — V. ö. Baróti versezetét: *Társaságkötés* e M. M. I. köt. úgy Munkái közt, 4-d. kiad. I. 26 s köv. ll.

³⁾ L. Kazinczyt az Új M. Muzeum. id. h.

ből ama versezet kivágotott. A következett évben menedéket talált gróf Forgách Miklós nyitrai főispánnál, ki az ügyefogyottat magán titoknokává tette, s vele nyitrai jószágában vala épen, midőn a grófné Bécsből azon hírt hozá, hogy Bacsányi kerestetik. Ez ártatlannak mondván magát, Forgách Budára küldé őt, hogy Sándor nádornál jelentené magát; Bacsányi megyen, elfogatik, Bécsben ~~az~~ faggató bizottmány elibe állíttatik gróf Saurau cselelete alatt, december első napjaiban Budára hozatik ¹⁾, mint részese a Martinovicsféle összeesküvésnek vádtársaival együtt a kir. tábla törvényszéke elibe állíttatik, de 1795. május 22. feloldoztatik, ellenben másnap a hétszemélyes tábla által bizonyos tudomásaért a dolognak, melyet azonban feljelenteni elmulasztott, s „önvédelmében elárúlt veszélyes elveiért“ ²⁾, Kazinczy szerint garázda viseletéért fogságában s a kir. jogigazgató irányában ³⁾, egy évi fogságra ítéltett. Ettől fogva Bacsányi augusztusig Budán vasban őriztetett, innen Szentjóbival s egyebekkel Kufsteinben, honnan 1796. május 23-dikán kiszabadulván, Bécsbe ment, és gróf Sauraunál jelentvén magát, az ottani bankóhivatalnál napdíjnokul alkalmaztatott ⁴⁾. E csekély állásban is, melyben kénytelen volt magánosok (mint a historiograph Müllner János, deák jeles költőnk Somsich Lázár s mások) jótéteményeit elfogadni, újra az irodalom felé fordult, s egy vegyes munkák tára kiadását tervezett, melynek létesítésére dunántuli barátjait hívta fel, s azt *Magyar Minerva* czímen Bécsben 1798-ban „Ányos Pál Munkái“val meg is

¹⁾ L. ezekről még részletesben *Kazinczyt* az imént id. h. 443. l.

²⁾ L. Sententiae tam. Incl. Tab. Reg. stb a P. íven.

³⁾ Az Új M. M. id. h.

⁴⁾ Sokan nagyon rossz néven vették a szerencsétlen Bacsányinak, hogy — nem halt éhen, s hivatalt keresett; innen azon gyanúsítások, melyeket jó emberek is szívesen hittek, l. *Kazinczyt* az utóbb id. h.

nyitotta ¹⁾; de más nyilatkozását az őrszemmel tartott, s azért magyarországi társaival sűrűbben közlekedni tartózkodó ²⁾ férfiú irodalmi munkásságának ez időből nem vettünk ³⁾. Még is Ossziánján folyvást dolgozott, s most már versben, mint azt a még 1798-ban készült, Kazinczy által az Erd. Muzeum V. füzetében (1816.) kiadott *Iniszhónai háború* bizonyítani látszik. 1804-ben az akkori directóriumhoz (pénzügyi főhatóság) mint tiszteletbeli fogalmazó tétetett által, 1805-ben pedig ugyanott valóságos udvari fogalmazó lett ⁴⁾, s nőül vette Baumberg Gabriéla bécsi költőnét, kivel húzamos idő óta szerelmi viszonyban élt ⁵⁾. 1809-ben Napoleon cs. Bécsset megszállván, a Bassanói herczeg, Maret státustitkár, egykori kufsteini rabtársát Bacsányi magához hívatta, s vele császárájának híres proclamációját *a magyarokhoz* magyarra (és deákra?) fordíttatta ⁶⁾. Ez által Bacsányi állása Bécsben tarthatatlanná lett, s midőn azon évi oct. 14. a béke megköteték, Bacsányi a francia sereg oltalma alatt eltűnt, s ezóta Párizsban, 2000 franknyi francia kegypénzen, éldegelt ⁷⁾, míg 1814-ben az oda diadalmasan bevonuló ausztriai sereg-

¹⁾ A többi kötetek tartalma: II. Takács József Erkölesei Oktatásai, Bécs, 1799. III. Virág Benedek Poetai Munkái, Pest, 1799. IV. Pápay Sámuel: A magyar Literatura Esmérete, Veszprém, 1808. V. Ruszek József: A Philosophia előljáró Értekezései, Veszprém, 1812.

²⁾ L. Kazinczyval volt viszonyáról u. ezt az Új M. M. id. h.

³⁾ Hacsak *Mantuára* írt deák elegiáját nem tudjuk ide (Bécs, 1799), melyre igen is, a kormánynak kedvét kereste.

⁴⁾ „Concipista antehac aulicus“nak nevezi József nádor egy 1810-ki körlevelében, l. az Új M. M. id. h. 446.

⁵⁾ Ennek verseit férje 1806-ban adta ki Bécsben.

⁶⁾ Miután Decsi Sámuel a M. Kurir írója, és Márton József magyar nyelvtanár e provinciát visszatartották, l. *Kazinczyt* az Új M. M. id. h.

⁷⁾ Még 1810-nek tavaszán sem tudatott bizonynyal hollété. A nyomozó levelek láthatók *Kazinczy*nál az eml. h. Mit ott ez írónk, kétség kívül jóhízzemmel, de elfogultan elmond Bacsányi viszonyáról Bécshez Párizsban lakta idejéből, csak bizonyos meg-szorításokkal elfogadható.

nél magát jelentvén, fogolylyá lett, s először ugyan Bécsben, aztán Brünmben elzárattott, egy vagy két évvel utóbb azonban Lincz városába beletetett, hol megtartva franczia kegypénzét egész halálaig élt rendőri vigyázat alatt. A *keszthelyi kör*, mely gróf Festetics szárnyai alatt az újiskola, s különösen ennek főnöke Kazinczy Ferencz, ellen magán és nyílt ellenzéket alkota, Bacsányit is kebelébe vonta, kinek régi féltékenységét egykori muzeumi társa s legujobbban Osszián fordítója irányában jól ismerte ¹⁾. Bacsányi, ki hosszas távolléte után a hazától ennek haladásaitól elmaradt, s Kazinczy principátusát nehéz szívvel látta, kezét fogott, s az új kornak régi jeleseinket akarván ellenébe állítani, *A Magyar Tudósokhoz* (Pest, 1821) címzett iratában: „I. Faludi Ferencz s több magyar költőnk munkáinak kiadásáról; II. A nemzeti nyelvről s poésisről, és a mai nyelvrontók törekedésiről“ értekezve, amazoknak leendő kiadását hirdette, s a nyelvújítókat epésen megtámadta. Követték ezt némely saját versei mutatványúl a Szépliteratúrai Ajándék negyedik folyamában (1824.) s majd *Faludi Ferencz Versei* (Pest, 1824.) egy hosszas Toldalékkal „Faludi Ferencz életéről, és a magyar nyelvről s versszerzéssől“, szinte az új irodalom ellen intézve: de mely, mint az előbbik, hidegen fogadtatva, hatás nélkül hangzott el; végre 1827-ben: *Bacsányi János Versei*, első kötet, ugyanott; s a második kötet helyett, miután az első akkor csak több részeiben csonkítva jelenhetett meg, s azért általa visszavonatott: *Bacsányi János Poétai Munkái*, második meg bővített kiadás a szerzőnek képével. Buda, 1835. Ezekkel elhallgatott a szépen indúlt, viszontagságai által működéseiben sokképen megzavart s a kor elleni elkeseredésből

¹⁾ Állt ez főleg Péteri Takács József, Ruszek József apát, Kisfaludy Sándor, Horváth János, Horvát Endre, Verseghy, s némely kisebb jelentékű férfiakból; s innen ment ki az elhírhedt *Mondolat* Somogyi Gedeon által kiadva, s több névtelen cikkek a Tud. Gyűjteményben Kazinczy ellen, ki Himfyre írt epigrammája (Töv. és Vir.) és recensiója (Erd. Muz. I.) által vonta magára a Kisfaludy tisztelői neheztelését.

inkább, mint benső meggyőződésből, felkölt férfiú. Az akademia, csak érdemeire emlékezve, 1843-ban anyolczvanadik évét betöltött Bacsányit tagúl választásával tisztelte meg: ő azt némán fogadta; s két évvel utóbb 1845. május 11-én elfordult kedélylyel rekesztette be hosszas sanyarú életét. Tetemei a linczi köztemetőben nyugszanak ¹⁾).

¹⁾ Hol én azokat 1847 felkerestem, csak akkor tudva meg a férfiú halálát, kinek látogatására mentem volt. — L. a felette tartott akademiai gyászbeszédet *Toldy Ferencz Irodalmi Beszédei* közt (Pozsony, 1847) 291—302. ll. — Az idézettekén kívül emlékezik róla Horányi a *Memoria I.* s a *Nova Memoria* szinte I. köt.

I.

BACSÁNYI POETAI MUNKÁI.

ELSŐ KÖNYV.

(1785—1794.)

BARÁTSÁG OSZLOPA

néhai ifjú b. Orczy István halálára.

1785.

Töredékek.

I.

.....
De mely zokogó szók érdeklik fületem?
Mely jaj jaj serkenti elalélt lelkemet? —
Egy szüzet szemlélek szapora lépéssel
Hozzánk felsietni nyögő pihegéssel.
Kétség, s fájdalom ül tévelygő szemében,
Halálos ijedtség bús tekintetében.
Nemes arczulatja — — Nagy Isten! mit látok?
Hív lelkek! vérkönnyel borúljon arczatok!
Splényi nagy nemének gyönyörű rajzatja
Jön felénk; Orczyban bátyját ez siratja *).
Haja szép fürtjeit szélnek eresztette,
Reszkető két karját égre terjesztette;
Szemének egyébkor oly eleven tüze
A bánat gőzétől homályba öltöze;
Elmúlt arczájának hajnalpirossága:
Kemény, ércz szívet is meghat halványsága!
Azt vélte, halállal most küszködik bátyja;
S ó kín! már kinyújtva a gyászpaddon látja!
Mint egy sugár cedrus, melyet az égi tűz
Földhöz vér, úgy rogy le itt az elrémült szűz.

*) Mélt. báró Splényi Franciska kisasszony, a halottnak méltós. testvérétől való húga.

„Ó bátyám!“ — de szívét a mély bánat árja
 Hirtelen elfojtván, szavait elzárja.
 Elájúl; meg újra visszatér magához,
 Szalad kedvesének halottas ágyához;
 Ráborúl nagy jajjal halavány képére,
 Sír, zokog, s könnyözönt áraszt hült testére;
 Kéri, ne hagyja el e szörnyű órában,
 Szánja meg árváját méltó fájdalomában!
 Hasztalan, ó kegyes! mindes esdeklésed;
 Nem teljesítheti már többé tetszésed!
 Örökkévalóság boldog országában
 Nyugszik nemes lelke teremtőnk karjában.
 De hívsége, hidd el, ott is fenvan hozzád,
 S angyali szemekkel nézdegél le reád;
 Várja, míg végezvén szép élted pályáját,
 Megoszthassa veled dicső koronáját . . .

II.

Koporsóírás.

Allj meg, ó hazafi! tekénts e táblára:
 Itt nyugszik, s változik hajdani porára
 A nagy Orczyaknak méltó onokája,
 István, magyar ifjak dicsőült példája,
 Ki tizennyolcz nyarat feljúl alig ére,
 Hogy éltének jutott hervasztó telére,
 Mert a Halál ötet már öregnek vélte,
 S nagy erkölcséről idejét ítélte. —
 Mint feljövő napját, hazája úgy nézte,
 S érte sóhajtásit az Úrhoz intézte.
 Néki másként tetszett! s azért bús végzése
 Nem engedte, legyen délre jöhetése! —
 Megholt! s aki elébb reményét felhozta,
 Édes nemzetének gyászát az okozta. —
 Eredj már, s kérd te is mennyei atyánkat:
 Szánja meg már egyszer veszni tért hazánkat.

BÁRÓCZI SÁNDORHOZ.

Töredék. 1786.

Énekelni fogunk majd nemes lelkedről,
Mennyit érdemlettél édes nemzetedről,
Hogy késő onokánk emlékezetedről
Hallván, tisztelettel szóljon nagy nevedről.

Felfedezvén nyelvünk fényes méltóságát,
Te úztad el népünk elébbi vakságát;
Ki másnak koldulván rongyollott jószágát,
Nem látta hazája saját gazdagságát!

Elveti hályogát ugyancsak végtére,
Melyet az idegen maszlag vont szemére;
Teként íróinak immár érdemére,
Könyveket szentelvén *Báróczi* nevére *).

Csudálja szavának ritka édességét,
S neveti szomszédink bolond irígységét,
Kik régen orrolván hazánk dicsősségét,
Nyelvével akarnák alázni felségét! — —

BÚCSÚVÉTEL.

Gr. Mnisech Mária Amália sáfrjánál. Duklán, 1787.

„Si non est idem virtutis et gloriae, qui vitae, terminus,
vivet apud patrios exterosque in aevum.“

Nyúgodjál csendesén, dicsősség leánya!
Szép nemed fő dísze, legszebb ragyogványa!
Míg éltél, te valál hazád egy bálványa,
Mely védőjét vissza sírodon kívánja.

*) „Bácsmegyei Levelei“ a „Báróczi Tisztelőinek“ vagynak ajánlva.

Mindent elköveltél, míg oltalmazhattad,
Míg reményednek egy sugárát láthattad;
S minthogy veszedelmét el nem háríthattad,
Szabadságát feljül élni nem akartad.

Nagy árnyék! szemeim lefolyó harmatja,
Mely hamvaid felett arczámat áztatja,
Légyen egy oly szívnek buzgó áldozatja,
Mely honnyáért vérzik, s bűját nem bírhatja!

ETENDIRE.

1787.

Facit indignatio versum!

Iuvenalis.

Sem vers, sem nyelvünk nem tetszik néked, Etendi!
Hasztalan ez; nem fér úri nemedhez amaz.
Úgy van. Apollónak gyűlölnek hűgai; s nyelvünk
Mennyei szépségén nem kap akármilyen majom!

ELEGIA

Gróf Andrássy Mária kisassz. halálára.

1788.

Mit hallok? mi kegyetlen hír serkenti megintlen
Búba merült lelkem? még sem elég az ütés?
Meholt? hát csakugyan megholt Andrássy Mária?
S Kassa vidékének napja homályba borult?
A szűzek koronája, magyar szépeknek az éke,
Megkérlelni tehát nem tudta, durva Halál?
Mostoha természet, hát csak játékot akartál
Üzni velünk, szülvén e csoda magzatodat?
Mit használt ily sok szópség? ily ritka kegyesség,
Tiszta szemérem, ezer testbeli s elmei dísz?

Szép volt s szintén úgy ragyogott valamint az arany nap
A kiderült égen délbe' ragyogni szokott.
Rózsapiros s szűz hóba vegyült orcája: de holló
Szárnyánál feketébb a haja, két szeme tűz.
Felséggel teljes szép képit szüzi szelídség
Folyta körül, sугár termete mennyei volt.
Ah csak volt! s nincsen többé; mint csillag az égről
Melynek kékellő boltja setétbe merül,
S a tévedt útast iszonyú dágványnak ereszti:
Úgy elesett s minket bűba merülve hagyott.
Gyászra szokott Músám! vond fel lantodnak elázott
Húrjait, és zengjed bánatos énekedet.
Sírj magyar ifjúság! Kire szívrepdesve tekintél,
Tárgya reményednek, s főbb örömednek oka:
Élte tavaszszában búcsúját vette világtól,
S angyali szépségét föld kebelébe vivé.
Sírjatok ó népünk most nyíló gyenge virági,
Ösítetek érdemesebb vérei! szüzi sereg!
Sírjatok! Ím oda van karotok főbb dísze! Dicsősség
Gyermeke, kedvellett társatok, ím oda van.
Szánd te is árva hazám! Tán ő lett volna ki néked
Hajdani Cátókat szül vala s Brutusokat.
Ő lett volna talán eltérült gyermekid' aki
Példájával igazb útra vezérli vala.
Imhol, büszke leányidnak külföldi szokásit
Korcsosodott fiaid mely vetekedve veszik;
Amíg lassanként eleink erkölcsi kiveszvéen,
Drága szabadságunk majd temetőre jutand.
Ó egek! érczes egek! mért szánakodásra nem indul
Ennyi csapások után mennykövező kezetek?
Tétova tévelygünk született földünknek ölében,
S mint jövevények ezer bajra kitéve nyögünk.
Ah de hová tévedsz?

SZÜLETÉSI VERS.

Kassán, sz. György hava 8. napján. 1789.

Vécseynek fia lett. — Kit, s mit várhatni belőle? —
 Nézd atyját, s öseit: Vécseyt, Orczyakat!
 Két ilyen vérből származva, mi lenne, hanemha
 Népünk s nyelvünknek gyámola, nagy hazafi?

A MARTINYESTI

ütközeten elesett

magyar vitézek sírkövére.

1789.

Mink is ezen vérhelyre jövénk, koronánknak örökjét
 Visszaszerezni, Koburg bölcs vezetése szerint.
 Itt estünk le. Magyar! vidd hírül árva hazánknak,
 S mondd meg: adósságunk hol fizetők le neki!

CHLÓRIS.

Jacobi után.

Ha mikor napjaim homályba borúlnak,
 Ha víg kedvem változik,
 Minden vígasztalás távozik,
 S setét gondolatim dúlnak,
 Oh Chlórís! szép szemed egy tekintetére
 Új nap jó legottan örömem egére.
 Messze elhárítja a bú fellegét,
 Visszahívja vígság nyájas seregét;
 S egy mosolyodásod, esdeklésemre,
 Isteni csendességet önt lelkemre.

Mint mikor Boreás hatalmas társai
 A tengert megháborítják,
 Fenekéből felfordítják,
 S egeket csapdosnak kevély habjai:

Vénus Grátiákkal a parton mulatván,
S magát történetből nékik megmutatván:
Aeól nemzetsége előlle eltűnik,
Egy mosolygására szél, tenger, megszűnik.

SERKENTŐ VÁLASZ

Virág Benedekhez.

1789.

Székes Fejérvárra.

Vettem leveledet Duna meljékéről,
Dicsőült királyink temetőhelyéről,
Hol nemzetünk újra felkelő fényéről
S NEMESnek énekelsz szép győzedelméről.

Látom: a természet két legszebb kincsével
Bírván, érzékeny szív s mennyei elmével,
Gyakran barátkozol Músák seregével,
S borostyánt érdemelsz lantod verésével.

Megjártam Músáddal Szelim bús országát:
Dőlőfélben láttam tündéres nagyságát;
Letette hajdani dagályos vadságát;
Gyászszín váltotta fel a félhold világát.

Iszonyodva nézi kipusztúlt vidékit,
Félelem s jaj tölti elrémult hajlékit;
Hasztalan mutatja hatalma árnyékát:
Végző romlás várja Ozmán maradékát.

Néhanap Szulejmán ha kardját kötötte,
Egész kereszténység reszketett előtte;
S ha vitéz nemzetünk útját nem vehette,
Vérengző táborát Bécs alá verette. —

Szerencse koczkái eképpen változnak;
Egynek dicsőiséget, másnak gyászt okoznak.
Ha két hatalmasok öszvebarátkoznak,
Harmadik fejére végző veszélyt hoznak.

Innét emelkedvén elmémnek szárnyára,
Klióval szállottam Apolló halmára,
S felvevén a földet szemem czirkalmára,
Úgy néztem a népek változó sorsára.

Egek! mely képeket láttanak szemeim!
Mely szörnyűségeken jártak képzéseim!
Irtózás fogta el érzékenységeim,
Míg végre keblembé hullhattak könnyeim.

Mint a bús tengernek felzúdult habjai
Ordítanak, s halmokra dőlöngnek halmai:
Úgy törnek egymásra a földnek fiai,
Harag s bosszúságnak gerjesztvén lángjai.

Sokallják társoknak kiszabott pályáját,
Nem várhatják sírba döntő nyavalyáját;
Magok élesítik a halál kaszáját,
S dicsekedve rontják istenök munkáját!

Nékünk is, kik hajdan Tanais partjait
Elhagyván, lakhelyünk szoros határait,
S nem tudván az egek titkos szándékait,
Harczolva kerestük ősink birtokait,

Mennyi vér festette súlyos fegyverinket,
Míg elfoglalhattuk új örökséginket?
S Róma törvényihez szabván erkölcsinket,
Bátran mívelhettük gazdag mezeinket?

Mennyi magyar vértől pirúlt Márs oltára,
Hogy hazánk ne jutna mások birtokára?
Eldődink, felkelvén gyakran oltalmára,
Száz ezrenként döltek ellenség kardjára.

Vérbe merült idők! egek keménysége!
Ó Várna! ó Mohács szomorú térsége!
Tíróllatok áradt hazánk sok insége,
Tírajtatok húnyt el régi dicsőossége!

László! vitéz ifjú! kinek drága vére
Oly gyászos éjt hozott magyarok egére,
Ó miért ügyeltél mások intésére,
Frígytörést javallók csalfa beszédére!

Lajos! boldogtalan atyának magzatja,
Gonosz tanácsosok példás áldozatja!
Te, kinek csak neved szomorú hangzatja
Népedet még ma is könyre fakaszthatja!

Voltam táborodnak pusztá állásain,
A siető Duna suhogó partjain:
Bús csendesség fekszik atyáink hamvain,
S bágyadt szél lengedez sirjaik hantjain.

Harmatozó homály borúl a szemére,
Ha tekint az útas ez iszonyú tér e;
Epedő szívvel dől oszlopod kövére.
Népünk s dicsőségünk temetőhe yére!

Hazánk, vitézségnek hajdan iskolája,
Ott lett dühösségnek vérengző pályája;
S Árpád szabad népe, híres unokája,
Ott lett egy szultánnak adózó szolgája!

Nyögött a bús nemzet jármának alatta,
De lánczából magát nem szabadíthatta,
Mert, hogyha bosszúló fegyverét ragadta,
Akkor is csak önnön kebelét szaggatta.

Az egyenetlenség (pokol rút fájzása!)
Irigység, kevélység titkos súgallása,
Sok maszlagos polgár garázdálkodása,
S rossz, kaján szomszédink vad agyarkodása —

Úgy hányták hazánknak szédült gyermekeit,
Mint a bal szerencse játékeszközeit.
Örökös homályok fedezték egeit;
Jaj s panasz töltötte bánatos völgyeit!

Hát a vallás ügye mennyi vért ontatott,
Míg az ész fáklyája világot adhatott?
Ha ki ajándékot égből nem kaphatott,
Mint eretnek tűzre s kardra hányattatott!

De hová, ó Músám! gyászos énekeddel,
S szíveket terhelő emlékezetekkel?
Ne újítsd sebeink érzékenységeddel;
Hagyj fel véres könnyre kísztó keserveddel.

Ím, nyög a hazafi most is fájdalmában,
Nem vehetvén reményt árva mivoltában,
S nem találván hazát önnön hazájában,
Csak panasz, csak jajszó zeng bús ajakában.

Hasztalan említi törvénye szentségét,
Annyi drága vérrel szerzett örökségét;
Sőt, gyanúba hozván egyenes hívségét,
Ez által halmozza nagyobbra inségét.

Így, ha a múltakat eszébe juttatja,
Arczáit öntözi szemének harmatja;
S ha viszont jövőendő napjait forgatja,
Szívét bú, gond, bánat, s kétség fojtogatja.

Mint a sérült atya, ki házanépére
Éhhalált lát jöni kisdéd gyermekére,
Hogy kedvesseinek lenne segédére,
Elszánja életét tenger veszélyére;

De hajóját szélnek alig eresztette,
Hogy rengő zaj támad alatta s felette;
Csattogó mennykövek repülnek mellette;
Ég, föld, tenger egybe szakad körülötte:

Partra vervén a szél megrepedt sajkáját,
Szívdobogva éri elhagyott tanyáját,
S ölelni akarván párját s fiacskáját,
Híve koporsóján találja árváját. —

De sokat túrt hazánk kétes homályában
Bízzunk a nemzetek kegyelmes atyjában!
Ha sorsa önéki vagyon oltalmában,
Nem fog elhagyni bús árvaságában.

Véget ér szenvedett erőszak igája,
Kedvet nyér hallatlan hűsége példája;
S talán megindulván József is reája,
Biztos partra jutand hánykódó bárkája. —

Ilyen jobb szerencse édes reményére,
Igyekszünk mí nyelvünk felemelésére,
Hogy Phoebus, tekintvén dicső szépségére,
Nyájásb szemmel nézzen nagy Árpád népére.

Boldog az az ország, melynek kebelében
Múlatnak a Músák békesség ölében.
Ott van az igazság teljes mértékében,
S törvény és szabadság egész erejében.

Míg ezek kedvellik csendes vidékinket,
S híven megőrizvén magyar erkölcsinket,
Egyességre intik hajlott szíveinket —
Addig folyja bőség áldott mezeinket.

Jövel hát, barátom! te is e pályára;
Segítsd társaidat elfuthatására.
Siessünk egyszersmind dicsősség halmára,
Míg borostyán lehet fáradságunk árra.

Lesznek majd olyanok a magyar hazában,
Kik reánk ismérnek érdem diplomában,
S ha már enyészünk is cyprus árnyékában,
Jó hazafiaknak neveznek számában!

A FRANCZIAORSZÁGI VÁLTOZÁSOKRA.

1789.

Nemzetek, országok! kik rút kelepczében
 Nyögtök a rabságnak kínos kötelében;
 S gyászos koporsóba döntő vas igátok'
 Nyakatokról eddig le nem rázhattátok;
 Tí is kiknek vérét a természet kéri,
 Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri,
 Jertek! s hogy sorsotok előre nézzétek,
 Vígázó szemetek Párizsra vessétek!

ABAÚJ VÁRMEGYE ÖRÖMÜNNEPÉN,

Kassán, sz. György hava 16. napján 1790.

Horret adhuc animus, manifestaque gaudia differt.
 Dum stupet, et tanto cunctatur credere voto.

Claudian.

Mely örömtől zengnek Kassának hajléki?
 Mitől vidúlnak így Hernád bús vidéki?
 Tán boldogságunknak érkezett postája,
 S felkelend m' g egyszer Árpád onokája? —
 Úgy van! — Csalatkozott atyánk s fejedelmünk
 Halállal pótolta számtalan sérelmünk!
 Visszatér hazánknak dicső koronája,
 Visszatér szent István királyi pálczája.
 Nyelv, törvény, szabadság teljes erejével,
 Mind megtér ispányunk fényes tisztségével;
 Ki is ím! megörült nemzete szavára
 Ma ül fel újlag régi kormányára.

Isten hozott, napunk rég ohajtott fénye,
 Orczy! dőlő hazánk egyik főbb reménye!
 Bús meggyénk egekből szállott ajándéka,
 Üdvöz légy, nagy atyád méltó maradéka!*)

*) Mélt. báró Orczy László úr ő Exc.; ama örök emlékezetet érdemlett báró Orczy Lőrincznek második fia.

Itt vagy hát! s tekéntvén az ég nyomorgásunk',
Engedi, hogy köztünk újlag meglássunk?
Felhatott hozzája gyászos kiáltásunk,
S nem tartand örökre tőled megválásunk?
Ó mely öldöklő gond s búa merítetted
Szívünket, miolta végbucsúdat vetted!
Miolta a kormányt kötelességedből
Engedned kellettén, letted kezedből,
Nem lehetett többé velünk tanácskoznod,
S mint atya szerető néped oltalmaznod!
Elszakasztotta Bécs egybeforrt szívünket,
Hogy tetszése szerint hányhasson bennünket;
Mert látta hogy lévén elszánt egyességgel,
Inkább koporsóba szállunk dicsősséggel.
Mintsem, hogy adózó pórságnak módjára
Éltünkért fizessünk világ csudájára. —
Csak távolról kellett nézned, mint szenvedtünk,
A mérges habokkal miképpen küszködtünk;
Mert, bármit tesz vala atyai készséged,
Nem használt, s ártalmat szült volna hívséged!
Mint a hajós, kinek megrakott gályáját
Rút fergeteg éri, s tépi vitorláját;
S a riadó mennykő, tüzes fellegeből
Lecsapván, a kormányt kiüti kezéből;
S már az elnyelendő haboknak közötté
Csak egy deszkaszálon függ kínos élete:
Messziről szemléli, hogy dőlöng magában
S verdődik hajója halálnak torkában;
Hiában nyújtja ki reszkető kezeit,
Nem szabadíthatja kincsét s kedvesseit!

Hasztalan reménylünk urunk s koronánkban;
Idegenek voltunk tulajdon hazánkban!
Az öröm, kedv, s népünk szokott nyájassága
Eltűnt! mert kötve volt a szív szabadsága.
Nem bízott az atya saját magzatjában;
Barát, ellenségét vélte barátjában;
Titokban sírt a jó hazafi. s hallgatott;
Mert, ha szólt, pártosnak s bolondnak tartatott:

Ösi szabadsága emlékezetére
 Reszketett, s nevét sem vehette nyelvére!
 Telkén az idegen mérőlanczczal jára,
 Már adót készítvén szabad birtokára ;
 S amely ugart atyja vérével öntözött,
 Azon a jövevény kévét kötöztött;
 S hogy bosszúságának mértéke se lenne,
 Jóltevőjét kellett szemlélnie benne! *)
 Ily szörnyűségeknek elviselésére
 Tűrést az egektől csak nyögéssel kére:
 Mert habár rabságot rendeltek is rólunk,
 Igaz ügyünk mellett nem lehetett szólnunk!

Ámde! mit számlálom kitűrt inséginket?
 Minek szaggatom fel újra sebeinket? —
 S neked is, kit végre megszánt a kegyes ég,
 Egybe sereglett fő s köz rendű nemesség!
 Minek tartóztatom örömkönyveidet,
 Melyekben lábbagni látom szemeidet?

Örülj! s imádd az úr atyai végzésit,
 Ki ilykép váltja fel népe szenvedésit!
 Vigadj! és csókoljad jóltevő vesszejét,
 Mely így kísértette szívednek erejét! —
 „Él még, mondád, él a magyarok istene!
 Ha ő nem akarja, ki tehet ellene?“ —
 S íme! benne vetett erős bizodalmad
 Feltalálta híven keresett oltalmad.
 Jó, kivel virágzó szerencsédet éred,
 Jó már, rég óhajtott nagy lelkű vezéred!
 S hogy feljuttathasson boldogság pontjára,
 Ma veszi fel ismét terhedet vállára! —

*) A többek között a végre hozták be hazánkba az emberi nemzetnek ama seprejét, a . . . ságot, hogy népünket a földmívelésre tanítsa, és (amint a szomszédok mondani szokták) erkölcsének durvaságából kivetkeztesse!! — — Lehet-e egy szabad érzésű hazafinak, sőt önnönmagának a természetnek boszontására nagyobbat gondolni?

Így ment rég Camillus Róma védelmére;
Így a nagy Hunyadi Erdélynek szélére:
Ki ottan hazája hív őrzőangyala,
Itthon nemzetének édesatyja vala!

De mely titkos érzés terheli szívemet?
Mely komor gondolat zavarja kedvemet?
Músám! ki elmémet az idők titkába
Felvivéd jövődönk sűrű homályába,
Még sem szűnhet-e meg hazámnak insége?
Soha sem lesz-e hát panaszinknak vége? —

„Magyar nép! Feljött már napod valahára,
S mutatja, mint ülhess szerencséd jobbára;
De vigyázz; s az égnek atyai szándékát
Imádván, használjad nyújtott ajándékát.
Még nem vagy a parton. Felhevült szívedet
Mérsékelj egy kisség érzékenységedet;
Nehogy örömednek gátszagató árja
Az óhajtott révből hajódat kizárja,
S megint a veszélyes tengernek mélyére
Repítvén, bocsássa szelek tetszésére. —
Szemfüles vigyázás kövesse hívséged,
Hogy el ne ragadjon régi hevesiséged!“

Ó magyar! ki sorsod ilyen változásán
Most méltán örvendesz, jobbra fordulásán,
Írd fel e nagy napot jegyzőtabláidra,
Hogy, lejutván híre késő fiaidra,
Boldogabb éltelmek ezen kezdetéről,
Emlékezzenek meg Orczy nagy nevéről;
Ki, hogy áldást hozzon hazafi társára,
Örömmel áldozza mindenét számára! —
Eredj hát! s igérd meg igaz hívségedet,
Igérd vezérednek kész tehetségedet!
Kövesd! s figyelmeztvén okos tanácsára,
Úgy siess megindult hazád oltalmára,
Hogy most: vagy szabadság lesz munkádnak ára,
Vagy jobbágyodnak jutsz magad is sorsára.

Hg. HOHENLOHE KÁROLYNÉHOZ,

szül. b. Reviczky Judit asszonyhoz *).

Sz. János hav. 1790.

Mí, kik alig kezdénk népünk újulásán
 Örülni, bús sorsa jobbra-változásán,
 S alig álmadozánk boldogabb napokról,
 Már is le kellett mondandunk azokról,
 Mivelhogy, megvetvén hazánk gyermekeit,
 Nyelvét, öltözetét, s régi erkölceit,
 Feslett szokásinak tündér ösvényére
 Szépeink nagy része megint visszatére:
 Sóhajtással vártuk azon nap hajnalát,
 Mely eloszlathatná szemeknek homályát;
 Melyen egy oly dicső hazalyány támadna,
 Ki nékik állandóbb jó példát mutatna;
 S kinek intő szava mennyei hangjára
 Térnének jó erkölcs elhagyott útjára.

De az ég, ki népünk vesztét nem kívánta,
 Ebben is előre rendelt már iránta:
 Egy kegyes oktatót ada nemzetünknek,
 Hogy tüköre lenne eltért szebb nemünknek;
 S hogy annál tündöklőbb s vonzóbb példa lenne,
 Minden jó erkölcsöt egyesíte benne.

*) Lásd a „Hadi és más nevezetes Történetek“ II. szakaszát (1790. 569. és 764. s követk. old.) hol ezen drága hercegnének két szép leveleit, s nevezetesen íme szavait is olvashatni: „Ha reménylhetném, hogy kedves hazám leányai jó néven fognák venni csekély oktatásomat, igen kész volnék azt nékik nyomtatásban ajánlani; melyben megmutatnám, hogy kedves gyermekeikkel való dajkázkodások minden nagy baj és nehézség nélkül eshetik meg; és, hami únalommal láttatik is az egybe köttetve lenni, méltán eloszlathatja ezt azon boldog következtéseknek elgondolása, melyeket ebbéli köteleességeknek szentül való teljesítése fog eszközölni“ stb.

Te vagy ez, ó hazám érdemes leánya!
 Herczegek szerelme! szíveink bálványa!
 Te vagy ez, ki noha tőlünk elköltöztél,
 S érdemid szárnyain égig emelkedtél:
 Édes nemzetedről el nem felejtkeztél,
 Szép nemünk példája, hív tüköre lettél!

Ép vagy te e maszlag szédítő mérgétől;
 S bár messze szakadtál rokonid öletől,
 Ott is kimutatod nemes erkölcsidben,
 Hogy igaz magyar vér forr még ereidben.
 Eredj, kedves lélek! elkezdett útadon,
 Míg több is indulhat fényes nyomdokadon!
 Mutasd meg példáddal a magyar szépeknek,
 Mivel tartozzanak dicső nemzetjeknek.
 Mutasd az anyáknak kötelességeket:
 Miként kell nevelni édes gyermekeket;
 Miként az országnak bátor férjfiakat,
 Köz hasznót szerető igaz polgárokat:
 Kik jó királyokhoz úgy légyenek hívek,
 Hogy a nemzethez is buzgón verjen szívek;
 S esküdven a haza igaz hűségére,
 Törvény és szabadság serény védelmére,
 Légyenek dicsőült ősink követői,
 Erkölcsink, szokásink hív megőrizői!

Meglesz majd munkádnak érdemlett szép bére:
 Felhat dicső neved magyarok egére,
 S hogyha jutni fogsz is pályádnak végére,
 Áldás fog követni nyugalmad helyére!
 Sőt, holtod után is tiszteletet adnak
 Később onokáink boldog árnyékoknak;
 S híven emlékeztvén nagy érdemeidről,
 Énekeket zengnek nemes erkölcsidről!

Ím, az én Músám is, neved tisztelője,
 Szép tulajdonságid bátor hirdetője,

Ki senki kedvéért, ha nem érdemlette,
 Lantja szűz húrjait soha nem illette :
 Ő is tiszteletét mutatni kívánja.
 Vedd kedvező füllel, dicsősség leánya *).

ESDEKLŐ PANASZ.

Ne félj, ne félj, kedves lélek!

Ne távozzál előllem.

Mondtam, hogy már nem reméllek . .

Miért tartasz hát töllem?

*) Ezen verseket kezeihez vévén, egy jó barátom által, ez a nagy lelkű hercegné, igen kegyesen fogadta. Az egész válaszevelet azonban, melyet hozzám bocsátani méltóztatott, közre nem eresztetvén: annak egy részecskéjét ide helyeztetem; szívemből óhajtván, hogy hazámnak leányaitól haszonnal olvasás-sék. „Én ugyan (így ír becses levelének egy részében) igaz hazai szeretettől viseltetvén, mérészlettem azon csekély szándékomat édes hazánknak kijelenteni kedves szépeinkre nézve *) (kik közül sokan még eddig igen hátra látszatnak lenni férjeikhez s magzatjaikhoz való drága kötelességeknek bételjesítésében), gondolván, hogy a tudatlanságért ugyan senkit sem lehet pirongatni, de szabad oktatni. És mivel én, az én módom szerint, amely-lyel élek, mind boldog feleség, mind pedig szerencsés anya vagyok, és én ezen boldogságot minden hazám leányinak szívemből kívánnám; ugyanazért feltettem magamban, hogy ezen oktatást elejekbe terjesztem. Mi volt még eddig a sok szerencsétlen házasságoknak legnagyobb hibájok? az, hogy szépnemünk házasságba lép, reáváró jövődöbéli nagy kötelességének nem tudásával, mind férjére, mind gyermekeire nézve; nem gondolván meg, hogy a házasságban egyéb czélnak nincs helye, hanem hogy kedves, kellemetes feleségek, jó házi gazdasszonyok, s boldog, érdemes anyák legyünk. A gyenge ifjúságnak mi vagyunk első nevelői; az ő mihozzánk viseltető szeretete felülhalad minden szeretetet; és így, ha mink anyák azon iparkodunk, hogy ártatlanainknak hajló szívveiket koránt jóra intézzük: tehát szert tehetünk jó nevelésekre, s jövődöbéli boldogságokra. Én oly vélekedésben vagyok, hogy nagyobb szerencsét nem kívánhatunk a házasságban, mint isteni félelemben nevelt jó gyermekeket. Az ilyen jó nevelés által eleget teszünk istenünknek, hazánknak s magunknak is“ stb.

*) Értedötik a nevelésről készítendő, s a magyar szépeknek ajánlandó munka.

Mit kesergetsz haszontalan,
 Mit únszolod könyveim?
 Tudom úgy is, boldogtalan,
 Hogy nem lehetsz az enyim!

Látom, mint küszködik szíved,
 Mint ég titkos tüzében,
 Szemlélvén, mint eped híved,
 S mint vész kínos hevében!

Látom, nedvesült szemednek
 Mint hullnak le gyöngyei,
 Tudván, érted mint gerjednek
 Lelkemnek gyötrelmei!

Ó ha bánatimnak árja
 Meghatotta szívedet,
 S még egészen ki nem zárja
 Elméd régi hívedet:

Ó ne siess, drága lélek,
 Ne siess úgy előllem!
 Tiéd vagyok én, míg élek . .
 Ne tartózkodjál tőllem!

BÍZTATÁS.

A hazáért élni, szenvedni, s jót tenni,
 Ügye mellett önként s bátran bajra menni,
 Kárt, veszélyt, rabságot érte fel sem venni,
 S minden áldozatra mindenha kész lenni —

Barátom! oly dolgok, melyek az embernek
 Dicsőség mezején oszlopot emelnek,
 S melyekért, bár, míg élsz, sokan nem kedvellnek,
 A jók sírodban is áldanak, tisztelnek.

LEVÉL EGY RÉGI VÁRBÓL

a nemzeti nyelv és nemzetiség ügyében.

Népe jövődjén mély gondolatokba merülve
Itt búsong, s aggódva magát itt gyötri barátod,
Amikoron te talán éltednek gyenge tavaszszát
Víg palotákban, s szép Daphnéd ártatlan ölében
Töltöd, gondjaidat feledékenységbe temetvén.
Ah! vígadj: s amíg kedves lehet életed, éljed.
Feltűnik a bú, gond, s szomorúság napja bizonynyal
Néked is; elmúlik pirosolló hajnalod álma.

Ím, elmúltak az én örömim; nem kellenek immár
E bú szívnek alég ízelt hívságai többé.
Úgy elenyészének, mint éj felhői tavaszkor,
Bánatos éltemnek fiatalb esztendei; s tisztább
Napjai, mint valamely siető patak, úgy lefolyának.
Ó embernek léte, rövid pályája, mi vagy te?
Most jöttünk, már újra megyünk; és íme! csak azt sem
Tudjuk: merre, hová térünk, vagy honnan eredtünk.

Rajta tehát, vígadj bátran; s amíg lehet, éljed
Bölcsen mérsékelt örömek közt mostan idődet.
Ámde jer egyszersmind, s kezdj már szolgálni hazádnak;
Kezdj már most, amint korod engedi, néki segédül
Lenni, s hová hamarabb enyhíteni régi keservén.
Fájdalmasb óráiban is, jobb sorsa reményét
Táplálván, s szemeit szíves védőire vetvén,
Lássa, mi nagy s tehetős új bajnoka támada benned.
Gondold meg gyakran, nemes ifjú! mennyi javával
Álda meg a kegyes ég ezerek közt tégedet, és mely
Gyorsan fáradozó szeretettel tartozol érte.
Jusson eszedbe, mi szép, mely drága gyümölcsöketígért
Ritka nagy elmédnek már első gyenge virágja.
Vedd szívedre te is népednek mostoha sorsát,
Hajdani nagy neve szép fényét, s búsjre hanyatló
És örök álommal rémítő máj homályát!

Nyelvünk elhagyatott ügyét! erkölcsi szokásink
S nemzeti létünknek kárát, mindennapi vesztét,
S vég romlásra jutó maradékink árva mivoltát!

Múlnak az esztendők: változnak az emberi dolgok;
S változik ím! Európa szemünk láttára naponként.
Int az idő! később késő lesz minden igyekzet,
S nagy szégyen, bánkodva hiú panaszokra fakadnunk,
És, az eget s könyörületlen vak sorsot okozván,
Helyre nem állandó kárunkon akkor epednünk,
Amikor isten sem tud rajta segíteni többé!

Jersze, kövesd hív társaidat; jer szerzeni már most
Érdemeket! Csak ezek fogják nyújthatni továbbra
Éltünket, mikoron pályánk végéhez elérvén,
A természetnek lefizetjük mink is adónkat.
Jer! menjünk, mint emberek és polgárok, az erkölcs
Útján, szent kötelességünk bétölteni. Nincsen,
Emberiség nélkül nincs érdem; s nincs haza nélkül
Emberiség. Haza! szívemnek bálványa! tenéked
Szentelem én magamat; s minden lépésem ezentúl
A te javadra leszen mindég intézve! . . Fogadd el
E fogadást, és nézz jó szándékára fiadnak!
Mely sok ezernyi nehéz akadálylyal küszködik, aki
Néked akar szolgálni, tudom. Nem tészem azonban
Még le reményemet én; s nem utolsó, nem kicsiny érdem
Lesz, végső, ontjára jutott szoros állapotunkban
Híven erőlködvén, legalább kétségbe nem esni!
Megfordúl, hiszem azt, (mert él a nemzetek atya,
Él még a magyarok kegyes istene! s látja, miképpen
Sínlődünk!) megfordúl még valahára szerencsénk,
S bár ha keménykedik is, nem lesz ily mostoha mindég;
Csak bízunk, s bajaink túréssal győzve, magunkat
Boldog atyáinkhoz méltóknak lenni mutassuk.
Ennyi homályok után tisztább új napra derül még
A magyar ég, s fiaink meglátják hajdani fényét.
Sőt, ha serény és állhatatos hívséggel igyekszünk,
S szent ügyünk mellett bátran bajt állva tovább is
Emberkedni tudunk, nem hajtván semmi veszélyre,

Meglátjuk valahára talán bámulva magunk is
Új életre kelő honnyunk víg hajnalodását.

Higyjük: előbb vagy utóbb diadalmaskodni fog a köz
Értelem és akarat; diadalmaskodni fog egykor
A nagy Egész hasznát kereső törvényes igazság,
Melyet minden nyelv, minden szív, minden erő véd,
S melyet az ész, mint bölcs kalaúz, vígyázva vezérel.

TARTÓZTATÁS.

Baróti Szabó Dávidhoz.

Nec committet, ut, vindicando sibi contumeliam factam,
honorem habeat ei, qui fecit.

Seneca.

I.

Hogyhogy, barátom! hát felelnél öneki?
Oly gyáva féllal perlenél? s a nép előtt?
Nem látd-e, hogy csak azt akarja? hogy csak az
Mesterkedése célja, s egy legfőbb oka?
Hogy azért agyarkodik, s azért tör úgy reád?
Ne, ó barátom! meg ne tiszteld így soha.
Ha most, követvén haragod első bús hevét,
Magad felejtve, perbe szállnál vele;
Ha most (Minerva ellenére) tetőlled ily
Becsületet nyerhetne: mit nem tenne majd
E nyughatatlan, hegyke, furcsa kis vitéz?
Mit mondanának érdemes bajtársaink?
S mit vélne minden más tudós és bölcs magyar,
Látván, hogy ezt ma szóra méltóztathatod,
Holott az első hely miatt irigykedő
S önnönmagát felhőkbe felmagasztaló
Gógös poéta gúnyolását aminap
Fel sem vevéd; sőt, durva, mocskos fegyverét,
Rozsdás sisakját, s homlokán csúf szarvait

Mosolygva nézvén, rajta szánakodhatál?
 Távúl örökre tölled az, távúl legyen,
 Hogy véle perbe szállj; hogy egy Vadóczival
 Te bajra kelj! Ám lássa: gyújtsa fel Buda
 Várát, ha hírre vágy; ha, büszkeség szele
 Csapván meg az agyát, nem találja már helyét,
 S új Empedoklesként valóban veszni tért.
 Úgy teheti híressé magát; és úgy lehet
 Oly halhatatlan, mint — ama bolond, ki fel-
 Égette hajdan szűz Diána templomát.

II.

Quaenam te mala mens, miselle Ravide,
 Agit praecipitem in meos iambos?

Catullus.

Látod, mikép fenekedik ellenem is? mikép
 Vizsgálja, kémli tetteim? mint túr, kotor,
 Ás vés utánam? mint hazudja, hirdeti
 Százféle gáncsaim? mikép aláz, mikép
 Szidalmaz, átkoz, ingerel szünetlenül?
 S ha messze meglát, mint kerül, siet, szalad?
 S bekóborolván lakhelyünk egész körét,
 És csapva csapván a levegőt mindenfelé,
 Miképpen arczátlankodik? mint czimborál,
 S keresve mint keres hasonló társakat?
 Hiába mind! Nem boldogúlhat énvelem.
 Bármint csevegjen s mocskolódjék, hallgatok;
 S előbbre ballagván szokott ösvényemen,
 E veszni tért, irígy, kevély emberke vak
 Dühét, erőtlenségek átkait, fel sem veszem,
 S őt mind ezért haragomra nem méltóztatom.
 Miért vesződnénk, mit czivódnánk mi vele?
 Isméri már az egész vidék, isméri jól
 Még a tanuló gyermek is csapodár szavát;
 S isméri őtet nem sokára voltaként
 Majd mások is, főképen azok, kiket ma még
 Temjénje kölcsön tékozolt ál füstivel

Vakítva csal, s véletlenül majd vízre visz,
 De szomjan elbocsát, s belőlők csúfot üz.
 Hadd szidjon ő bízvást s gyalázzon engemet,
 S kövesse nyilván szíve mérges ösztönét:
 Nem tudja, mit cselekszik így, a balgatag;
 Nem tudja, hogy dicséretétől tartok én.
 (Mely yel valóban szerfelett megbántana,
 S tán engem is bosszúra kényszerítene!)
 Attól azonban, hogyha mit remélhetek,
 Megment, reméllem, mind magyar természetem,
 S hazám javára tett saját szolgálatom,
 Mind jó barátim, s vélem egy pályán futó,
 Egy tárgyra néző társaim dicső neve; —
 Melynek naponként terjedő fényét az ily
 Kaján bagolynak pislogó kancsal szeme
 Hazánk derülő kék egén nem tűrheti.

III.

Vtile proposuit nobis exemplar Vlysssem.

Horatius.

Hogy rajta bosszúd állhatod, kitöltheted,
 Hogy veszni fog, bizony dolog. De mit nyerend
 Azzal neved, ha ily kis ellenségedet
 Egyszerre semmivé teszed? Mit nyerhetett,
 S mit nyert az ív és lant hatalmas istene,
 (Bocsássa meg, hogy kérdezem!) mit nyerhetett
 Apolló Marsyás lenyúzott bőrével?
 Bátran kimondván, amit érzek: én ugyan
 E győzedelmet, e kegyetlen büntetést
 Istenhez illő szép s jeles dolog gyanánt
 Nem nézhetem, soha nem csudálhatom. De ők
 Lássák, miért mit tesznek, a nagy istenek;
 Kiknek, tudom, mely tisztelettel tartozunk.
 Legjobb talán, ha ember embertől tanul;
 Legjobb, ha példát mí halandó férfiak
 Az embereknek hű vezéritől veszünk.
 Nézd, mit cselekszik ott ama görög király,

Kit, mint az ész s tapasztalás hív tükörét,
 Úgy ád előnkbe gyakran a bölcs régiség.
 Nézd, mit cselekszik ott ez a dicső király;
 A görbe, sanda, rút, merész rágalmazót
 Garázda fecsegései miatt mint bünteti.
 Nem száll ki síkra vele, nem is perel: hanem,
 Egy-két igaz szót mondva, melylyel bectelen
 Tettit szemére hányja, csakhamar kemény
 Pálczája végivel helyére ülteti.
 Pityergve morgolódik a gonosz: de bár
 Mint sír, zokog, dúl fúl, nyög és bosszonzodik
 Nem szánja senki; sőt kaczagják mindenek,
 S egy szívvvel és szájjal dicsérvén a királyt,
 Vídúlva folytatják tanácskozásokat:
 Mikép lehetne Trója régen vítt falát
 Megvenni, s látni még saját hazájokat? —

E bölcs vezért kövessed, ó nagy érdemű
 Költő! hazai nyelvünknek áldott bajnoka!
 Kit minden ép eszű magyar tisztel, becsül,
 S örömmel emlegetni fog mindenha majd
 Még a jövődöbéli századokban is!

 IV.

Liber in adversos hostes stringatur iambus!

Ovidius.

Ám légyen úgy! Ha már eszére nem jöhet,
 Ha semmiképpen nem szünik bosszontani,
 S nem tűrheted te már tovább e sült agyú
 Czinkos fiúnak vad szeleskedéseit,
 Otromba váddal terhelő szidalmait,
 És mind czeknél mocskosabb dicséretit:
 Fogjad hatalmas tolladat! s rajzold le jól
 Talpig tetétől. Hadd tekintsen képire,
 Hadd lássa, mely rút az; s legyen másoknak is
 Példás ijesztő váz gyanánt, hazánk alig
 Serdülhető kertében (amelynek, tudod,

Az ilyen ég-átkozta házi tolvajok
 Legtöbbet ártanak!) Ha van pofája még,
 S egészen el nem tűnt szemérme: megpirúl,
 S elundorodván képitől, magába tér. *)
 Ha pedig irígy dühébe fúlva meggebed:
 Akkor te nyúgodalmásan dolgozhatol;
 És minden ily patvarkodónak köz neve,
 Félelme, csúfja lészen a Vadóczi név,
 Melyet, mihelyt fülébe zúg, irtózva hall —
 Sietve távozván ezen emberek tilos
 Vidékitől az elhagyott mocsár felé,
 S ott, a világos éj kegyes szép asszonyát
 Váltig rekegve csúfoló békák között,
 (Kik hajdan ily gonosz bohók lehettenek)
 Titokban átkozódva vádolván magát,
 Hogy, míg eszén volt, elkerülni nem tudá.

V.

Sunt certi denique fines,

Horatius.

Azt tartom én: hogy az ily veszett indulatú
 Csalárd kis ellenséget, amíg csak lehet,
 (S az a tekintet és figyelmes szorgalom,
 Melylyel magunknak tartozunk, megengedi),
 Mély megvetéssel nézni, s kába tetteit
 Szemlélve, fel sem venni szép s dicséretes;
 De tölle mindent túrni, s rajta semmikép
 Bosszút nem állni gyáva s illetlen dolog.
 Mert a hamis vád s csalfa hír könnyen hitelt,
 A rossz, garázda nyelv pedig követőt talál,
 S gyakorta helyrehozhatatlan kárt okoz.
 (Főkép, hakit már úgy is álnok czimborák
 S kevély vad üldözők gonosz hatalma nyom,
 S nyelvét lekötve hallgatásra kényszerít.)
 Mindenben illő czélt s határt kell tartanunk.

*) Erubuit: salua res est.

Terentius.

EGY NEVENDÉK BÜKKFÁHOZ.

. Teneris incidere amores
 Arboribus : crescent illae; crescetis, amores.
 Virgilius.

Élj, nődögelj, és nyúlj fel az ég felé,
 S terjeszszed ernyős ágaidat, te szép,
 Te társaid díszére termett
 Kellemetes fiatal fa! melyet

E zöld berek főbb szálai közt maga
 Választa Fánnim, hogy lekötött hitünk
 Tanúja lennél: szíveinknek
 Titka reád vagyon íme bízva!

Tartsd fenn sokáig párasodott nevünk
 Első betűit; melyeket a kegyes,
 Hűsége bővebb zálogául,
 Metsze hajadra saját kezével.

Hallottad édes hangozatú szavát,
 Megbájoszó szép új fogadásait,
 S szent esküvését; láttad a hív
 S állhatatos szeretők jutalmát.

Élj, s nődögelj, ó drága szelíd fa! légy
 Boldog szerelmünk néma tanúja; s hagyd
 Új életem víg kezdetének
 E jeleit nevekedni véled!

SERKENTŐ ÉNEK.

Donec virenti canities abest
 Morosa.

Horatius.

Szedjük életünk virágít,
 Most, mikor még illatoznak,
 S a tavasz vidám szellői
 Lengedezve játszadoznak.

Kert az élet: de rózsáit
 Óva kell s vigyázva szednünk,
 S a tövistől, hogy kezünket
 Meg ne szúrja, őrizkednünk!

Szedjük, óva s őrizkedve,
 Szedjük hát, míg illatoznak;
 Míg a víg tavasz szellői
 Fürteinkben játszadoznak!

Így lehet még, szívepesztő
 Bánatinkban csendesednünk,
 S bal szerencsénk ellenére
 Jobb reményre élemednünk.

Így lehet, bajunk felejtve,
 Még örömben részesednünk,
 S kertünk édes illatjától
 Néha szinte részegednünk.

Szedjük életünk virágait,
 Szedjük hát, míg illatoznak;
 Míg a víg tavasz szellői
 Fürteinkben játszadoznak!

EGY HÍRES VERSELŐRE.

Írja szünet nélkül, s kötetenként küldi világra
 Verseit, és fenjen hirdeti Gomba Mihály:
 Mely szaporán, mi hamar kel az ő stróphája; mi könnyen
 Foly neki százanként, és mi kevésbe kerül.
 Gomba! ne kérkedjél. Hamar elvész, ami hamar kész;
 S ami kevésbe kerül, többnyire nem sokat ér.

HAZAFIÚI AGGÓDÁS.

Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz.

Ó te, kinek jeles elméjét örvendő csudáltam,
 Még mikoron csak távulról hallom vala Músád
 Szívreható dalait; te! kiben végtére, veszélyes
 Pályafutásom alatt, elszánt hű társra, s barátság
 Tisztiben a legjobb, legigazb emberre találtam:
 Mint vagy, drága Laczim? sőt inkább élsz-e? sha még élsz,
 Hol vagy most? Száz gond és baj terhének alatta
 Íme! barátodnak bús szíve sohajtoz utánad.
 Hasztalanul várván leveled s óhajtva reménylett
 Kellemes énekidet, máran magam útnak eresztém
 Verseimet; bár azt se tudom, mely tájra bocsássam.
 Nemde, miolta Mohács szomorú környékire mentél,
 Hallgatsz, s elnémult veled együtt nemzeti Músád?
 Élsz-e tehát, s hol vagy? melyik megye pusztá vidékin
 Bújdosol? és mikor érsz lakozásod előbbi helyére?
 Ott vagy-e még amaz árva mezőn, hol hajdani fényünk
 Oly bús éjbe merüle? hol a vad visszavonásnak
 Lelke dicsőségünk örökös fátyolba borítá?
 Ott, amaz árva mezőn! hol minden fünek alatta
 Egy-egy régi magyarra találsz! . . Könyvekben elázva
 Jársz, tudom, ott; s népünk vesztét panaszolva kesergvén,
 A Duna szőke vizébe szakad fájdalmaid árja.
 Hajh, iszonyú térség! gyászos temetője hazámnak!
 Jártam hantjaidon; láttam sírhalmaik' én is
 Ösünknek, kik hajdan az ellenségre kikelvén
 Honnyunkért, s ott halva vitéz vérekkel adózván,
 Intenek íme! s világ füle hallattára kiáltják:
 „Nézz e térre; s tanulj már egyességre, magyar nép!“
 Ámde mit emlegetem bal sorsunk durva csapását?
 S még ma sem enyhülő sebeink mit szaggatom újra?
 Gyász jelhangja, Mohács szomorú neve! rettenetes név!
 Ah! ne gyötörjed az én füleim; lágyítsad azoknak
 Mostoha szíveiket, kik honnyok semmi keserűn
 Nem könyörülhetvén, bajait mindenha tetézik,
 S régi tulajdonaink, erkölcsink, ősi szokásink,

Nyelvünk, törvényink bizonyos vesztének örülnek!
És te, barátom! eredj, vedd tolladat: írd le, mit érez
Ott epedő szíved! s egyszersmind írd le, mi volt rég
E nemzet, míg a haza köz hasznára tekintvén
Bölcs fejedelmeinek vígan hódolva virágzott;
Visszálkodva mivé lett ott elvégre, tulajdon
Vétke miatt! s mi lehetne talán még egykor, ezernyi
Kárunkon okosodva ha már egyezni tanulnánk,
És az irigy szeretetlenség otromba dagályát
(Annyi veszély fertelmes okát!) útálva kerülvén,
A nagy egésznek igaz díszét mindnyájan akarnók,
S hajdani szép hírünk új érdemek által emelnők! —
Vagy ha talán már visszajövéél Budavára királyi
Fénnyel tündöklő híres palotáiba, s ottan
Töltöd ezen vígságos időt, ó drága hazámnak
Érzékeny fia, kellemes éneklője! figyelmezz
Egy kisség szavaimra; felelj kérdésre meghitt
Társadnak, kit bú, bánat, s mély gondok epesztnek.
Terhes fellegetek látok fenyegetve borongni
Újra, s leszállani kész komor éjt terjedni világunk
Nyúgoti részének felzendült messze határin.
Hasztalanúl csalogatta reményünk csillaga, tündér
Boldogság képével, alélt szívünket; örökre
Eltűnik ah! s nem fog soha felvirradni talán már.
Mit véljünk? e kétes idők veszedelmet előre
Látva, mi jót várjunk? Budavára királyi lakossi
Mit várnak, mire készülnek? . .
Állnak-e még főbb oszlopaink? ó állnak-e bölcsőbb
Szándékú jeles embereink? Ott vagynak-e népünk
Megbízotti, kiket már harmadik éve kirendelt?
Mint igyekeznek azon felséges arányra? miképpen
Egyeznek? s mely istenség bölcs karja vezérli
Tántorgó lépéseiket? Készül-e hazánknek
Temploma, vagy legalább új talpköve meg van-e vetve?
Hajh, nem lészen-e még Babylonnak tornya belőlle?
Jaj! félek, félek, nehogy építőivel együtt
Ránk dőlven, bennünket örök mélységbe temessen
Végre, s irégynket méltó kaczagásra fakasztza!
Vígasztalj, ó kedvesem! És tí, nemzeti létünk

Szent ügyét viselő több más hű társaim, akik
 Mostan az országnak kebelében széljel oszolva
 Népetek óhajtott díszére javára serényen
 Munkálkodtok, s bár egymástól messze szakadva
 A szeretet kötelén velem egy fő célra siettek;
 Jertek, társatokat vigasztaljátok! epesztő
 Gondjait enyhítvén, s táplálván szíve reményét.
 És te, Fejérvárnak most kelt új fénye! királyink
 Sírjai közt lakozó hív énekes! (ah, teneked sem
 Hallom zengedező hárfád!) vess néma keserved
 Árjának, vess gátot! szüntesd mennyei lantod
 Édes hangzattal társadnak bánatit; oszlasd
 Bizodalom sugáraival bús lelke homályát!
 S hát tí mint vagytok, tí más budapesti barátink?
 Mit mivel a bölcs Koppi? mikép nevednek alatta
 A haza jobb csemetéi? mikép gerjednek erőre
 Bajnokaink unokái, midőn a régi világnak
 Nagy példáit festi? Hová lett Verseghy, s mint van?
 Nyert-e, vagy elvesztette perét? . . .
 Hol van néhai szerzete más nagy dísze, s hanyatló
 Szép nyelvünk egyik jelesebb hű gyámola; hol van
 Kreskai? s mért hallgat? Mind elnémúlnak-e vallyon
 A tehetős elmék? mind elnémúlnak-e végre?
 S nemzeti fő kincsünk, nagy atyáink nyelve, hová lesz?
 És ki fog ügyében, megszánva, segíteni rajta? . .
 Ó írj, írj már, s adj választ mind erre, barátom!
 S fel fog-e még valahára napunk virradni, tudósíts.

BARCSAI ÁBRAHÁMHOZ.

1792.

Szomorú a lelkem. Még alig derüle
 Vig napunk, már újra homályba merüle.
 Iszonyú jövőendő! rémítő képzések!
 Ah! mit hoznak reánk a bús végezesek?
 Mit szülhetnek e sok kínos küszködések,
 Tüzes villongások, dühös vérengzések?

Felébred a világ halálos álmából?
 S kifejtendi magát szolgálai jármából?
 Avagy századunknak örökös csúfjára
 Ledől a szabadság most emelt oltára?
 Ily bizonytalanság kétes örvényében
 Hányattatik elmém méltó félelmében.
 Kebelembe folynak könyveim árjai,
 S önként zengni kezdenek lantomnak húrjai.

Dicsőült Orczymnak lelki jó barátja,
 Kiben még gyámolát Músám élni látja,
 Ötet! ki mint hazánk egyik fő reménye
 S egész költő karunk vigasztaló fénye,
 Úgy néked még imént barátság angyala
 S nékem atyám helyett édes atyám vala!
 S ki, bár elköltözött nyugalma helyére,
 (Oda, honnan senki még vissza nem tére),
 Élni fog itt mindég nagy neve hírében,
 Élni, veled együtt, minden jók szívében!
 Ó te, kit eléggé semmi nyelv nem dicsér,
 S kiben legkisebb dísz a fejedelmi vér,
 Barcsai! nemzetem szíves ébresztője,
 Igazság, emberség hatalmas védője!
 Engedd, hogy ezeknek egy hív énekesse
 Bánatos érzésit veled közölhesse;
 Halljad, mint zengedez magános hárfája,
 Tekints bátorító szemekkel reája,
 S amint gyakran valál serkentő vezére,
 Vidd fel ma Helikon sziklás tetejére.
 Jer, keseregd velünk az ember vakságát,
 Ki, megvetvén az ész mennyei világát,
 Társa vesztésében keresi nagyságát,
 S bűne fertelmében leli boldogságát!

AZ EURÓPAI HADAKOZÁSOKRA.

Június, 1792.

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar, feris.
Furorne coecus, an rapit vis acrior?
An culpa? . . .

Horatius.

Új szélvészek jönnek éjszak tengelyéről,
Hogy napunk elúzzék borongó egeről.
Felkelnek a népek békesség öléről,
Hogy egymást elverjék hazájok földéről.

Mint az éhes medvék hideg barlangjokból,
Oly dühös haraggal törnek ki honnyokból,
S ezer halált szórván kegyetlen markokból,
Koporsót csinálnak egész országokból!

Természetnek atyja! ki e föld színére
Helyhetéd az embert élet ösvényére,
S csak az egy szeretet édes érzésére
Gyúlasztván, bocsátád szabad tetszésére: *)

Mely komor végzések zavarták ügyünket,
Városokba gyűjtven nyomorúlt nemünket?
Azért hoztak-e hát így öszve bennünket,
Hogy itten bővebben onthassuk vérünket?

*) mollissima corda

Humano generi dare se Natura fatetur,
Quae lacrymas dedit. — Venerabile soli
Sortiti ingenium, divinorumque artibus apti,
Sensum a coelesti demissum traximus arce,
Cuius egent prona et terram spectantia. Mundi,
Principio indulsit communis Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque; *mutuus ut nos*
Affectus petere auxilium et praestare iuberet. . . .

Juven.

Míg ki nem költözött erdők homályából,
Vétkezett az ember szokott vadságából;
De, ha mi gonoszt tett tudatlanságából,
Legalább nem tette rosszra vágyásából.

Most — fő dicsősségét abban helyhezteti,
Ha ölhet! s fegyverét vérben feresztheti;
Mert, embertársait ha bőven vesztheti,
A megbódult világ vitéznek hirdeti!

Büszke, gyarló ember! hová visz vakságod?
Miként bitangolod lelki méltóságod!
Abban lehet-e hát legfőbb boldogságod,
Hogyha vérségidet holt halomba vágod?

Tudjad, ó balgatag! hogy az ész mívében
Van érdem, s a szívnek munkás erkölcsében;
Vitézség, a haza serény védelmében,
Nem a győző karban, nem a vad elmében!

Csalatkozott népek fellázadt vezéri!
Tímiattatok foly annyi ember véri;
De ó lesz oly idő, mely azt visszakéri,
Ha az élet ura munkátokat méri.

Így önté ki szívem méltó fájdalmait,
Így zengette Músám lantomnak húrjait,
Midőn egyszersmind im! e szörnyű hír jöve,
S úgy csapa le reám mint az ég mennyköve;
Hogy a természetnek ama fő remeke,
Királyok példája, dicsősség gyermeke,
Staniszló, népének újra szülő atyja,

Két erőszakosnak leve áldozatja:
Egyik eláztatván csapodár szavával,
Másik új rabságra veté országával. —
Ó emberi nemzet e gy méltó bálványa,
Szabadság, egeknek legszebb adománya!
Ó hazám! . . .

Ó népek! mi lesz belőletek?
Hát így játszhatnak-e legfőbb kincsetekkel?
S tí egek, hát tí ezt tűrve néznétek el?
Hah nem változhatik a természet rendi?
Ily bűn a büntetést el nem kerülendi.

BÚSONGÁS.

Virág Benedekhez.

I.

Vitae summa brevis.

Horatius.

Ím a tavasz vége még el sem érkezett,
Már is a forró nyár heve következett.
Elmúltak víg kedvem kevés szebb órái,
Lehulltak reményem alig nyílt rózsái.
Itt az ősz, félig ért ritka gyümölcseivel;
Közelget a tél is havával, jegével;
S míg fiatal korom napjait számlálom,
Eltűnik életem mint egy rövid álom!

II.

Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

Horatius.

De ki állhat ellent halál hatalmának?
Ki mond ellent az ég szent akaratjának?
Ab! valakik egyszer, az élet urának
Örök tetszéséből, lételre jutának;

S valakik e tündér világnak színére
 Jövendők, víg vagy bús létek érzésére
 Mind el kell menniek Styx komor szélére,
 Ahonnan még soha senki meg nem tére.

Mindnyájokat éri a halál kaszája
 De nem tudja senki, mikor üt órája,
 Mely erő, mely eset hoz veszélyt reája,
 S hol lesz vég nyugalma csendes nyoszolyája!

Egyedül azt látja a szegény halandó,
 Hogy az egész földön minden változandó,
 S hogy, ha van még ami nem épen múlandó,
 Csak az ész munkája lehet maradandó.

Nem használ itt senki bajnoki ereje,
 Sem a gyenge szűznek nyíló esztendeje,
 Sem a tüzes ifjú virágzó ideje,
 Sem a nemes lelkű ősznek tisztos feje.

Ki ma száz népet lát hódolni lábánál,
 Holnap porban fekszik jobbágya poránál.
 Nincs, nincs könyörület nálla: egyre kaszál
 Mindent, valamikor valakit hol talál;

III.

Boldog, ki életében annyi jót tehete,
 Hogy vele ki nem hal szép emlékezete;
 Boldog, ki pályáját úgy elvégezheti,
 Hogy koszorút nyernek hív igyekezeti.
 De bánatra méltó, ki alig kezdette
 Utját, már elesik annak közepette —
 Kinek még alig nyílt élte szebb virágja,
 Már a titkos féreg gyökerét elrágja! . .
 Nézd ama nevendék almafát: ledőle,
 Most, mikor gyümölcsöt várhatsz vala tőle!
 Eddig csak virágzott; s csak alig mutatta,
 Miként múlathatnánk majd egykor alatta.

Hányszor nem képzeltük, mi lesz majd belőle?
 Mit nem ígért Klóris magának felőle?
 Szerencsétlen kis fa! időnek előtte
 Íme! gyökeréből a szél kidöntötte.
 Hiába bízott nyíló szépségével,
 Oda van reményünk minden kellemével! . .
 De őt mégis, aki előbb ápolgatta,
 Kedves nevelője mostan megsiratta;
 Esetét a kegyes most szívére vette,
 S szép szeme több ízben nedvesült érette.
 Ah! lesz-e, (kimúlván), lesz-e, ki szívében
 Fenntartson engemet emlékezetében?
 Lesz-e, ki egy könyűt ejtsen hült poromra,
 S egy szent áldást mondjon eltűnt árnyékomra?

IV.

Nehéz ösvényemnek csak kezdetén vagyok,
 S csak szándékim voltak, lehettek még nagyok:
 Már is az irigység (pokolnak leánya!)
 S az álnok rabelkek ama rút bálványa,
 Amelynek lappangó gonosz tudománya
 Törít szünetlenül hinti, veti, hányja,
 S mely mindég orozva kezdi üldözését,
 Míg bátran üzheti fene vérengzését;
 Irtózatossá fejét már feljebb emeli,
 S mint rontson, veszthessen, nyilvánban kémleli.
 Ah! ez-e hűségem érdemlett jutalma?
 Ez-e hát Apolló megígért oltalma?
 S vétek-e, ó hazám! tenéked szolgálni?
 S hasznoddal kedvedet keresni, találni?

V.

Mit, kedves barátom! mit gondolsz felőlem?
 Tudhatod-e, valjon, mit kívánsz ma tőlem?
 Én erősítselek s bízassalak téged,
 Hogy el ne csüggeszszon csoportos inséged?
 Én! ki, gyengült testtel s bágyadott elmével,
 Már alig küszködöm az élet terhével,

Én nyújtsak tenéked segélytő kezeket,
 Hogy bírhasd bajaid lenyomó terheket?
 Tehát világtalan vezessen-e vakot? . .
 Ah! nem látok én már soha több víg napot!
 Régen eltávozott örömem egéről,
 Alig emlékezem néhai fényéről!
 Kérdezkedvén majdan társad mintlétéről,
 Egykor csak azt hallod Hernád vidékéről,
 Hogy, kinek Músáját oly örömetst látod,
 Nincs élők számában szíves jó barátod,
 Ama társad, kinek lantja zengésére
 Oly vígan siettél Helikon hegyére,
 De ki már, elesvén útja közepében,
 Elfelejtve nyugszik cyprussa tövében!
 Megcsalván, s eltűnvén régi reménysége,
 Érzi hogy nincs messze bújdosása vége.
 Visszatér nem soká hajdani honnyába,
 Ama jobb s szebb világ boldog országába,
 Hol több igaz magyar, (halhatatlan holtak,
 Kik tiszteletének fő tárgyai voltak),
 Hol Zrínyi s Gyöngyösi dicsőült árnyéki
 Orczy nagy lelkével intenek már néki;
 Hol Faludi s Ányos bánkodó Músája
 (Látván, hogy ennek is végződik pályája,
 S másra hagyattatik még egyszer árvája)
 Keseredett szívvel várakozik rája! —
 A bús végezések így gátolván benne,
 Alig mutathatá majdan mire menne,
 S jövő esztendei érettebb korának
 Hazája hasznára mi jót hozhatnának —
 — — — — —

De, bár mit rendeltek élete sorsáról,
 Légy bizonyos mindég barátod szaváról:
 Hogy (ha mit ígérhet ember önmagáról)
 El nem tér ő soha választott útjáról; . .
 S hogy, míg e világtól vég búcsút nem vészen,
 Te szívedhez szíve mindenkor hív lészen!

MÁSODIK KÖNYV.

(1795—1820).

T Ü N Ö D É S.

Kufstein, 1795.

Jer már, jer egyszer, csillagos ég dicső
 Fénynyel mosolygó asszonya! Jersze már
 Fájdalmim érzékeny tanúja!
 Verd el az éj szomorú homályát.

Távúl hazámtól; messze vidék sovány
 Határit őrző vad havasok között;
 S felhőkig érő durva fogház
 Rejtekeiből az egekre nézván,

Óhajtva várom megjelenésedet.
 És íme! jönnek kellemetes szelíd
 Súgárid . . Üdvöz légy, kegyes Hold!
 Könyveim árja között elázva

Áldlak, s köszöntlek. Csak te tudod nyögő
 Szívem keservét; ah! egyedül te vagy
 Még, aki most is szánakodva
 Népsz le reám, s panaszimra hallgatsz.

Ím, elhaladván útja felét az Éj,
 Némúlva fekszik s szendereg a világ.
 Ím, nyugszik a természet is már,
 S nyugoszik övele minden állat.

Szárnyára kelvén, széljel uralkodik
 A csendes Álom: fekve pihenteti
 Földünknek elfáradt lakossit,
 Hogy kifogyott erejek megadja.

Ah! elkerül, és messze hagy engemet . .
 Sajnálja tőlem balzsama cseppjeit.
 Csak boldogokhoz mégyen; és azt
 Nézi, hová siet a Szerencse.

Elcsendesedtek társaim is, setét
 Szurdékaikban: nem merik átkozott
 Órában épült zárhelyünknek
 Felfakadó panaszos nyögéssel

Mély hallgatását félbe szakasztani.
 Elcsendesedtek, — mint amaz óriás
 Kőszikla barlangjában a bölcs
 S bátor Ulyss követői hajdan.

(Kik vagytok ah! s mely mostoha sors kemény
 Tetszése kénstet titeket itt velem
 Szenvedni? Mely isten haragja,
 Mely vak eset hozza minket öszve?)

Búsongva szállong ablakaink körül
 A bújdosó szél; s terjedező hajam
 Fürtét az arczámon lefüggő
 Könybe keverve, tovább kovályog.

Így csak te vagy még, csak te vagy akinek
 Mondhassa vérző szíve gyötrelmeit
 E szenvedő, kit sorsa kínos
 Terhe alatt elepedve szemlélsz.

Mit látok? Itt hagysz újra te is? Kegyes
 Vigasztalóm! itt hagysz-e te is megint? . .
 Kell menned ah! s nem tarthatod meg
 Gyors kerekét siető kocsidnak.

Folytasd, szelíd Hold, pályafutásodat;
Enyhítsd nememnek bánatos éjjelét.

Tűrj, halhatatlan lélek! Eljő
Néked is a kiszabott idő; tűrj,

Míg földi pályád végihez érkezel.
Vesd félre már bús gondjaidat, s reméllj.
Ismér az Ég! . . Megszán, s kiszólít
E hazug és csapodár világból.

A RAB ÉS A MADÁR.

Kufstein, 1795.

Dulci laborum decipitur sono.

Horatius.

Te czifra kis madár!
Miért hagyád el már
Elmét kecsegtető,
S a búban elmerült
Gyötrelmes árva szívet
Veszélyes aggodásiból
Édesdeden serkentető
Érzékeny éneked?
Vagy is mivel köszönjem én neked,
Hogy bús magánosságomban meglátogatsz?
S hogy (amit embertől szívem hiába vár!)
Vígasztalást és kedvet adsz?
Ékes szavú, szép tollú, drága kis madár!
Mivel köszönjem én meg ezt neked?

Fel-felrepülsz rostélyos ablakomra:
Bízvást előmbe állsz,
S úgy kandikálsz
Majd bévasalt szűk rejtekembe,
Majd elfogyó sovány
Ábrázatomra,
S vigasztalásidért
Hálát mosolygó bánatos szemembe.

De nem sokára
 Tőlem megint elválsz!
 S a búnak e felhőkig ért
 Boldogtalan lakóhelyéről
 Szárnyadra kelvén, újlag leszállsz
 A vár fokára,
 Vagy még tovább ama
 Sebes folyónak zúgó partjain
 Büszkén emelkedő bokros halomra;
 S onnan, szokott örvendezésed
 Kellős, verőfényes hegyéről,
 Onnan tekintetsz fel homályos ablakomra.

Ott hangzik újra kedves éneked
 A fenyvesek tollas polgárinak
 Bút gondot elfelejtető,
 S a várasokban fonnyadó kevély halandók
 Szemetesaló tündér hívságinál
 Százszorta méltóbb, boldogabb, s szebb életéről!
 Ott hangzik édes éneked
 A halmok, erdők, völgyek, s tér mezők
 Szárnyas lakossinak
 Önként jövő, szünetlen változó,
 Mindenkor új, mindenha víg,
 S mindég örömmel teljes ünnepéről!
 Ott hangzik, ott zeng éneked
 Az e kerek föld birtokánál,
 A széles e világ
 Minden javánál
 Kivánatosb, áldott szabadság
 Meg nem becsülhető nagy érdeméről!

Boldog kis állat! ártatlan, szabad lakossa
 Ezen magas hegyek homályinak!
 Víg hirdetője,
 Szíves magasztalója
 Nagy alkotód jóságának!
 Te szép, te kedves kis madár!
 Édes enyhítője,

Egyetlenegy vigasztalója
 Elbágyadott lelkem fájdalomnak!
 Mivel, mivel köszönjem én neked
 Elmémet ébresztő gyöngy éneked?

De íme! már meg itt hagyott . .
 Meg visszatére
 Az esti szellők gyenge szárnyain
 Előbbi mulatóhelyére,
 Túl a folyónak partjain
 Ama bokros halomra; — s ott,
 A nyári dísziből kivetkező
 Kis fának özvegy ágain,
 Ott áldja, ott
 Köszönti
 A nyugalomra költöző
 Aranyhajú szelíd napot;
 Ott önti
 Gyönyörködésre kísztő mennyei
 Kis torka fodros énekít,
 S hangokra olvadt szebb érzeményci
 Messzére hajtának minden bút, bánatot.
 Tornyunkra felható édes lehelletit
 Enyhülve szíják bé sokat túrt szíveink,
 S dobogva hajlanak le víg dombjának a völgy
 Árnyékos öbliből
 Felénk koválygó lágy szellőihez;
 És, felfohászkodván
 Megilletődött lelkeink
 A szenvedők el nem feledkező
 Irgalmas atyja székihez,
 Keblünkbe hullanak le könyveink! . .
 Elhallgatott: s majd ágról ágra száll,
 Majd újra nagy büszkén megáll:
 És, mintha tudná,
 Hogy szíveink érzésivel
 Kényére játszik,
 S hogy édesen mulattató
 Szép énekéért

Méltán magasztaltathatik,
 Füfelve néz mindenfelé, s kérdezni látszik:
 Ha tetszik-e?
 S kitől miként hallgattatik?

De néma csendesség uralkodik
 Már mindenütt; s hallgat, figyelmez a vidék
 Körül-belől.

Csak a feleslő visszahang fondorkodik,
 Csak ő cseveg, s ingerli még
 A messze kősziklák felől.

Bámulva bámul és álmélkodik
 E táj kis Orpheussa szép szaván
 Még a folyó is, csendesebben
 Hajtván bolyongó habjait
 A vár alatt,
 S nem oly igen sietve,
 Nem oly zajogva dúlván partjait,
 S a kőfalat.

Zengj még tovább! zengj, ó kegyes
 Kis énekes!
 Enyhítsd árva szívemet,
 Enyhítsd ah! s felejtesd el velem
 Határt nem érhető keservemet.

És íme zeng! . . De mely szokatlan,
 Mely új erővel hangzik ezüst szava?
 Mint éled ah! s mely ellenállhatatlan
 Vígágnak indul minden a partok körül!
 Miként örül,
 Miként süvít az ő
 Hatalmas énekének
 Hegy, völgy, mező!
 Mely víg örökre gerjedének,
 S miként felelgetnek mindenfelől neki
 A szirtos oldalú hegyek
 Láthatlanul enyelgő gyermekiei!

Téged, Szabadság! tégedet énekel.
 Nincs szíved, ember! hogyha nem érdekel;
 Ha fel nem indíthatnak édes
 Hangjai zengedező szavának —
 Megbájosló kedves szavának,
 Mely által új
 Életet ad az egész tanyának!
 Áldás reád,
 Ó édes
 Kis énekes!
 Áldás reád!!
 Ne ártsanak néked soha
 E vad vidéknek éhes ölyvei!
 Ah! el ne érjenek téged soha
 Kegyetlen üldöződ vérengző körmei!

 GYÖTRÖDÉS.

Kufstein, 1795.

Ki nyög? melyik boldogtalan
 Kiált megint e bú helyén?
 Ki háborít fel úntalan
 Magánosságom éjjelén?
 Hallom, hallom keservedet,
 Te vagy, lelkemnek egy fele! *)
 Érzem minden gyötrelmedet,
 Érzem; s szívem reped bele!
 De ah! hozzád nem juthatok,
 Hiába nyújtom karjaim.
 Ah! senkit meg nem hajthatok,
 Nem hallja senki jajjaim!
 Felelnek im a kőfalak,
 S kérésimet kettőztetik:
 Őrzőimtől, hogy lássalak,
 Fájdalmim meg nem nyerhetik.

*) Szentjóni Szabó László.

A kőfal szánja sorsodat,
 S kérésid azt megilletik:
 Örzőidtől, barátodat
 Hogy láthasd! meg nem nyerhetik .

Nagy ég! tekintsd nehéz baját,
 Küldj néki éltető reményt!
 Avvagy te nyisd meg ajtaját,
 S bocsásd el, ó Halál, szegényt!

A SZENVEDŐ.

Ugyanott és akkor.

„Lehelletem elfogy, napjaim megrövidültek,
 és csak a koporsóm vagyon hátra.“

J ó b, XVII. R. (Káldi.)

I.

Elmém veszélyes andalgásiból
 Magamba térvén, s zárhelyem
 Ezernyi könyveimmel áztatott
 Porába hajtván térdemet,

Némán imádva tisztelem
 Mennyei nagy felségedet!
 Leborúlva csudálom
 Megfoghatatlan bölcs tetszésedet!

Mert látom, érzem, hogy tilos, felérni:
 „Honnan, s miért van ennyi rossz?
 Mért szenved így a jámbor erkölcs?
 S mért győzedelmes a gonosz?“

S hozzád emelvén újolag
 Láncztól törődött két kezem,
 S nedves homályban lábbogó,
 Halálra vált, bús képemet,

Elődbe terjesztem — ne vedd meg, ó uram! —
 Elődbe terjesztem szokott kérésemet.
 Halld meg keserve tengerének mélyiből
 Hozzád kiáltó lelkemet!

Tekints le rám! Atyai kegyelmed fényiből
 Bocsásd fejemre csak egy sугárodát!
 Ne hagyd el, ó irgalmazó!
 Ne hagyd el alkotmányodat.

Ne hagyj el engem,
 Ó én teremőm! én atyám! oltalmazóm!
 Én egy uram!
 Egy istenem!

II.

Úgy van; megint köny nedvesíti képemet!
 Megint megáradott
 Szívemnek elszikkadt ere!
 Megszánta már, megszánta bágyadt lelkemet
 Az Úr kegyelme; s irgalom pálcája íme
 A kősziklából bő vizet vere!

Oszoljatok
 Szívemnek öldöklő fájdalmai!
 Szakadjatok
 Tí nem reméllt örömemnek édes ársai!
 Szakadjatok; s a szenvedők kegyes
 Vigasztalójának hálákat adjatok!

Zengd, halhatatlan lélek,
 Zengd alkotód dicséretét!
 Serkenj, te bús, te gyászos elme,
 Serkenj fel, és vígadva hagyd el ezt
 A síralom helyének durva rejtekét!
 (Nem tiltja szárnyaid szabad repületét,
 Nem tiltja senki meg neked.)

Repülj fel régi hazád boldog határhoz
 Túl a setétlő fellegek útjain
 A halhatatlanok dicső hajlékihoz!
 Úgy zengjed, úgy hirdesd
 Örvezető víg éneked
 Legszebb s legérezetebb hangjain:
 Mely jó az Úr! s mi nagy
 Az ő kegyelme
 A földnek elhagyott lakossához!

SerkenjeteK fel tí is,
 S jertek mindnyájan,
 Tí lelkes és lelketlen állatok!
 Jertek, s örök vígasztalómnak
 Most énvelem forró hálákat adjatok!

Derülj ki, nap! . . vídúlva z úg
 Te gyászos ősz komor szele!
 Völgynek sebes folyója, zúgj:
 Partok, zuhogjatok vele!

Tí halmok! erdők! égbe nyúlt
 Szálas fenyők! harsogva döngjeteK!
 Kősziklabérczek! béborúlt
 Havas tetők! bömbölve rengjeteK!

Tí is, kiket szívem nyögésitől
 Hangozni megszoktattalak,
 Kínos keserveimnek gőzítől
 Elnedvesült bús kőfalak!
 Jertek, s magasztaló dicséretimre most
 Új hangokon felelve zengjeteK!

* *

De mit cselekszem?
 Ah! mit cselekszem, így únszolván titeket?
 Mire kérem én
 A tí segedelmeteket?

Mit, mit tehettek tí,
Ó értelem nélkül szükölködő,
Érezni nem tudó
Lelketlen állatok?

Mik vagytok tí,
Hogy énvelem hálákat adjatok?
Hogy az Úrnak énvelem
Illő dicséretet mondhassatok?

És ki vagyok én! hogy tégedet
Méltán dicsérjelek?
Hogy tégedet, mindenható!
Dicsérni merjelek?

Én, por! veszendő féreg! én dicsérjem a te
Nevezhetetlen,
Gondolhatatlan,
Isteni nagy felségedet?

Én, téged! ó te, aki vagy!
Téged, ki mindenkor valál!
És lenni fogsz
Szünetlenül!

Borúlj homályaidba, gyarló, véges elme!
Némúlva áldjad,
Némúlva rettegj és imádjad
Az örökkévalót!

Hogy el ne vessz merész repületidben,
Hogy el ne hagyjon ily örvényeidben!
Bár véghetetlen! ámbár isteni
Az ő kegyelme!

EGY SZERENCSÉTLÉN IFJÚ *) SÍRJÁNÁL.

Quem nunc tam longe, non inter nota sepulcra,
Detinet extremo terra aliena solo!

Catullus.

Önéki megnyitotta már
Révét a jóltévő Halál:
A mi hajónk habok közt jár,
S nem tudjuk, partot hol talál.

Tí szűzek! s tí is, oh Tiról
Ifjú polgári! jőjetek,
S az emberség barátiról
Barátom sírján zengjetek! —

LÍNA **) PANASZSZA.

Szakaszd ki vérző szívemet
Már egyszer, irgalmatlan ég!
Hogy átokká tedd éltemet,
Ez volt, csak ez volt hátra még.

Válaszd el már bús lelkemet,
Kegyetlen néma fájdalom!
Temesd hozzája testemet,
Zárjon kettőnket egy halom!

*) Szentjóbi Szabó László, ki Kufsteinban, oct. 10. 1795 meghalt.

**) Szentjóbi kedvese.

V Í G A S Z T A L Á S. *)

Ah! hogy beszélljek újlag
 Óróa néked, árva szűz!
 Holott szemedből, hív alak,
 Egy könyv most is más könyvet űz?

Ín, a nagy bánat hő szava
 Elhervasztó szelet hozott,
 S arczád tündöklő gyöngy hav
 Halványka színre változott!

Eltűnt! elhagyta képedet
 Szépséged régi hajnala,
 Mert ah! nem látja hívedet,
 Kinek kedvéért nyílt vala.

Szánd, oh kegyes! szánd éltedet;
 Ne légy magadhoz mostoha.
 Bármint epeszd bús lelkedet,
 Nem kél fel ő többé soha!

Ha felvoná lehelletét
 Magához életünk ura:
 Imádjuk bölcs intézetét;
 Ne szálljunk véle alkura!

A KESZTHELYI HAJÓRA.

1798.

A mindent elrontó idő hatalmának
 Már egyszer e hajó is engedett:
 De köz jóra termett jeles nagy urának
 Szavára még egyszer feléledett;

*) Szentjóbi kedveséhez.

S bár néha e gyakran háborgó tengernek
 Hullámi majd eget, majd poklokat vernek, --
 Megvetvén a szelek mérges ostromait,
 Bátorsággal járja kiszabott útjait.
 Áldják Somogy s Szala megörült vidéki,
 S állandóbb szerencsét óhajtanak néki.
 Áldom, s dicsőitem én is! s örömemet
 Zengvén, homlokára függesztem versemet:
 „Nézz e kis példára, magyar föld nagy népe!
 Ez lehet még a te újulásod képe.
 Két Leopold után ami még elhaladt,
 Végbe megy nem soká Ferencz s József alatt.
 Bízván kormányzóid bölcs intézetében,
 Reméllj! s erőlködjél e szélvész dühében,
 Hogy, el nem csüggedvén bajod tengerében,
 A köz boldogságnak kiköthess révében!”

BÁRÓCZY SÁNDOR

képe alá. *)

Híven szolgált a hazát;
 Fenn leszen érdeme,
 Míg el nem hagyja szép szavát
 Árpád dicsó neme.

MANTUA.

1799.

Nomen erat magnum, fateor, semper tibi; magnum
 Quod dederas mundo, Mantua, Virgilium.
 Hactenus una tuae sed erat prope gloria famae,
 Magnum quod dederas, Mantua, Virgilium.

*) Rézbe metszette Czetter Sámuel, 1798.

Felix sorte tua gaude! viridique nitentem
Lauru, age, cervicem cinge superba tibi.
Arx tua non minor arce Iovis, nec nomine posthac
Maius erit, toto nomen in orbe, tuo.
Cedat Rôma; caput quondam, nunc fabula mundi!
Arbitrio domini stansque cadensque novi.
Desinat, ultores patriae iactare Camillos;
Nec memoret Brutos, nomina vana, suos.
(Heroûm manes! ignoscite. Non ego vestra
Tangere vesanus nomina sacra volo;
Ast odi ignavos, servilia corda, nepotes!
Audentes, inter vincula, magna loqui.)
Cedat et ipsa, loco neque iam de principe certet,
Servandae altera spes et decus Ausoniae;
Vnius illa licet sapiens parere potenti
Imperio, et Legum libera ferre iugum,
Quam dominis centum servire, pative nefanda
Indocilis vulgi crimina, maluerit;
Pannonioque Patri meliori tradita fatô,
Certior Hadriacis nunc dominetur aquis.
Ergo magnarum salve spes maxima rerum,
Caussaue non solitae publica laetitiae!
Nunc decet, ornatum meritis, geminaue revinctum
Fronde virente tuum tollere in astra caput.
Felicem aeterno, magnamque tulere Marone
Secula te, vatium concelebrante choro:
Nos titulis dignam summis, nos iure beatam
Dicimus; innotam suspicimusque fidem,
Et duris bellicae malis, pacisque dolosae
Artibus invictam, tradimus Historiae.
Sera, sed ingentis memor et secunda pericli,
Grataue tu poteris dicere, posteritas:
„Italiae tunc prima salus, primumque labantis
Europae fuerat Mantua praesidium!“

MÜLLER JÁNOS

képe alá.

Hic est ille (decus magnum et memorabile secli),
 Hic ille helvetiae conditor Historiae.
 Audite hunc, populi et reges! audite, tyranni!
 Quisque, quod ex isto discere possit, habet.

H E R D E R

képe alá.

Quid fuerit quondam, cultis quid debeat esse
 Artibûs olim, et nunc quid sit Homo? hic docuit.
 Quaelibet optaret talem sibi patria civem,
 Tamque decus titulis addere grande suis.
 Tu tamen ante alias felix Germania gaudes,
 Hunc quoque post tantos progenuisse viros.

A LÁTÓK TITKA.

Non illa deo vertisse licet,
 Quae nexa suis currunt causis.

Seneca.

Egy jeles hazafihoz; feleletül.

Emlékezzél a múlt időre,
 Ismérjed a jelenvalót;
 S értvén az újat és az ót,
 Vigyázz, figyelmezz a jövőre;
 Mely mit hozand, így tudhatod;
 S minthogy nem változtathatod,
 Nyúgodt elmével várhatod.

A MAGYAR ÍRÓ.

„Mint az égő fáklya, mely setétben lángol,
 S magát megemésztve másoknak világol.“ —
 Míg az értetlenek nagy bátran itélik,
 S a gyáva rabellekek gúnyolhatni vélik;
 Míg a bölcsek örömmel szemléli, csudálja,
 Mint oszlik az elmék éjjeli homálya:
 Ő (noha van már is, ki szívből dicséri,
 S hogy jót akart és tett, nyilván megisméri),
 Saját érdemében lelvén fő jutalmát,
 Népe jobb részében veti bizodalmát;
 S reményli, hogy Árpád igaz maradéki
 Hív fáradozásit megköszönik néki.

E N Y H Ű L É S

s viszontajándék.

Új koszorút, Músám! ama szép elmének,
 Kit tudós polgárink újra tisztelének.
 Mert bár egyszer szívünk nem várt mély sebének
 Oka volt, bocsánat ebbéli vétkének!

Köz anyánk, a haza, nem engedi nekünk,
 Attól, kit oly méltán kedvell s becsül népünk,
 Örökre megvonnunk régi szívességünk,
 S elhinnünk, hogy ő is titkos ellenségünk.

Ki vert utat néki Helikon hegyére?
 Az első zöld ágot ki tette fejére?
 Volt-e jobb barátja, társa, vagy testvére?
 S oly hív szeretetnek ez volna-e bére? . .

A szép tudományok szabad országában,
 A hű vetélkedők célra futásában,
 Bízván kiki saját tiszta szándékában
 S mennyei vezére kegyes oltalmában,

S nem ügyelvén soha senki rossz kedvére,
 (Az irigy kis elmék ingerkedésére,
 A Vadóczi Vinczék ál csevegésére,
 S más kevély emberkéek alacsony mérgére),

Csendes bátorsággal folytatja pályáját;
 S nem hogy sajnálhatná társa szebb pálmáját,
 Sőt, benne szemlélvén igaz jó bíróját,
 Önként megosztaná véle koronáját.

A BÚJDOSÓK.

Coctusque vulgares et udam
 Spernit humum fugiente penna.
 Horatius.

Maradjatok, világi jók!
 Nem kell jutalmatok.
 Szolgáljon más! E bújdosók
 Feladnak rajtatok.

Mutasd, gonosz szerencse, már
 Hatalmad ostorát;
 Öntsd ártatlan fejekre bár
 Csapásid záporát;

Ne szánjad érző szíveket,
 Légy bármi mostoha:
 Ez egyetértő lelkeket
 Le nem nyomod soha!

Törd össze, jer! sajkájokat,
 Öntsd újra mérgedet;
 Indítsd fel a mély poklokat,
 Töltsd bé vad kedvedet;

Jer minden földi szörnyeteg,
 Jer, álld el útjokat;
 Okádj te, égi fergeteg,
 Ordítva lángokat;

Halomra régi székiből
 Omoljon a világ:
 Erkölcse szent ösvényiből,
 Míg él, egyik se hág!

T Ü N Ö D É S.

„Quand on a tout perdu, quand on n'a plus d'espoir,
 La vie est un opprobre, et la mort un devoir.“

„Ha ki, mindenét elvesztvén,
 Reménységet sem talál,
 Már annak az élet szégyen,
 S kötelesség a halál!“

Így sohajt, panaszra kelvén,
 A világ kevély fia,
 Hogyha földi fő javától
 Végre meg kell válnia ;

Ő, kit a szerencse mindég
 Kézen vitt, ápolgatott,
 S rossz kedvére, haragjára
 Soha sem méltóztatott.

Így ingerli, bátorítja,
 S csalja sok szív önmagát,
 Elborúlni s tűnni látván
 Ál reménye csillagát.

Mí, kik ennyi baj s veszély közt
 Forgunk és erőlködünk,
 S a szerencse vak dühével
 Évek olta küszködünk ;

Mí, kik a mérges haboktól
 Szüntelen hanyattatunk,
 S annyi sok szélvész után is
 Partra nem találhatunk ;

Mit tegyünk, s mit várhatunk mi,
 Hogyha ránk dördül az ég?
 Kell-e nekünk még remélnünk?
 Bízakodnunk kell-e még?

Szégyen lesz-e, s oktalanság,
 Ha folyvást serénykedünk,
 S új hajótörést kerülven,
 Még tovább emberkedünk?

Mit tegyünk hát, s kit kövessünk?
 Mit lehet remélnünk még?
 Mit mutat hitünk világa?
 S mit javall a bölcsesség?

A BÖLCSNEK ÁLLHATATOSSÁGA.

Iustum et tenacem propositi virum . .

Horatius.

„Ha ki, mindenét elvesztvén,
 Reménységet sem talál,
 Már annak az élet szégyen,
 S kötelesség a halál!“

Az ily bús eltökélésnek,
 Ha van — ritkán van helye
 „Soha kétségbe nem esni“
 Nagyobb bátorság jele!

Az erkölcs hű bajnokának
 Váltig kell küszködnie,
 S a vak sors kemény csapásit
 Békességgel túrnie.

Caesar két nagy ellenségét
 A világ csudálja bár:
 Sokratest nagyobbá teszi
 A halált hozó pohár.

Öt, sem gyáva rossz bírái,
Akik azzal büntetik,
Sem gonosz rágalmazói
Bűnbe nem keverhetik.

Ha megcsalta bal szerencséd
Minden szebb reményedet,
S visszarántván adományit,
Sérti, gyötri kebledet:

Vigyázz! hogy fel ne forgassa
Jóra szánt szándékosodat,
S le ne győzze, vagy alázza,
Lelki méltóságodat!

Nem, fonalát életednek
Nem szabad elmetszened,
Tudván, hogy sírodon túl is
Van bírád, van istened;

Akit, elméd s szíved ellen,
Itt talán ma még tagadsz,
De kinek majd napjaidról
S tetteidről számot adsz!

Hogy a végső áldozatra
Kiki mindég kész legyen,
És honnyáért mindenétől,
Mihelyt kell, búcsút vegyen:

Méltó! s társaságban élő
Emberhez illő dolog!
De azért, hogy a szerencse
Nékünk már nem mosolyog,

Hogy vakot vet, hogy elfordúl,
Agyarkodik, háborog,
S kerekével, mint egyébkor,
Kedvünk szerint nem forog,

Azt itélnünk, hogy lerázván
 Pályánk nehéz terheit,
 És megszegvén böles teremtőnk
 S vallásunk törvényeit,

Szabad, s illik, sírba dőlnünk . .
 Gyávaság, s bal ítélet!
 Hazafinak s kereszténynek
 Kötelesség az élet.

INTŐ SZÓZAT.

Fortunae te responsare superbae
 Liberum et erectum, praesens hortatur et aptat.
 Horatius.

Van, van az embernek léte fő végére
 Oly jó kalauzza, bizonyos vezére,
 Melynek sugallását ha híven hallgatja,
 Kiszabott ösvényét bátran folytathatja.

Nagy alkotójának tévén böles kegyelme,
 Hogy a feljebbező nyughatatlan elme,
 Bármint erőlködjék, azt által ne lássa,
 Aminek nem szükség s nem használ tudása.

Távozzék bűnétől a vakmerőségnek,
 Tartsa meg törvényét az emberiségnek,
 S határban maradván józan tudomány,
 Ura tetszésének okát ne kívánja, —
 Hogy, fel nem érhetvén, amit istenének
 Örök végzései homályba rejtének,
 Ha balgatagságát végre tapasztalja,
 Büszke gyarlósága szégyenét ne vallja!

De tudván, hogy tilos, köréből kitérni,
 S halandónak az ég titkaihoz férti,
 Tanulja voltaképp magát megismérni,
 S tetteit, szándékait erejéhez mérni!

Szívének érzése, s eszének világa,
S mind jóra, mind rosszra, teljes szabadsága,
Mely már itt a földnek porából felvészi,
S a menny lakossához hasonlóvá teszi; —

Elméjének olyan csuda tehetsége,
Melynek határt nem vet a föld kereksege,
Egek magassága, pokolnak mélysége,
S nap, hold, és csillagok szörnyű messzesége,
Oly kedvére képző s alkotó hatalma,
Melynek napról napra terjed birodalma, . .
Mely időn s halálon győzedelmet vehet,
S századok után is mindenha jót tehet;
Belső szent tüzének vigasztaló fénye,
S szebb jövődjének serkentő reménye,
Mely a hív küszködőt pálmával biztatja,
Sírjáig késéri, s még ott sem hagyhatja,
Még ott is a jóknak jutalmát ígéri,
S a szenvedők atyját irgalomra kéri:
Ezek a nagy égneek oly főbb ajándéki,
Melyeknél szebbeket nem adhata néki;
S melyekkel ha mindég józanúl, bölcsen él,
Lelkében nyúgalmat, s kedvet lel istennél!

Jó vagy rossz tettei következtében,
Végbe vitt szándéki megért gyümölcsében,
S önmagában lévén első fizetése,
(Érdeme jutalma, s bűne büntetése):
Saját választása s elszánt akarata
Égig emelheti, s földig alázhatja,
Égig! az istenség örök trónussáig;
S földig, a baromnak veszendő poráig!

Miért mit válaszszon, s mire légyen gondja,
Azt szíve s elméje világosan mondja.
E két vezér s bíró szoros egyessége,
Földi boldogsága kívánt teljessége;
S viszont ezek visszas békételensége,
Élte legfőbb átka s szerencsétlensége!

Míglen e kettőnek egyező szózatja
 Serkenti, pályáját bizvást folytathatja;
 S valamíg azt híven követi, hallgatja,
 Győzedelme díját bizonyynyal várhatja.
 Sőt így lehet már itt annak igaz képe,
 Kit imádvá tisztel a föld minden népe;
 Ki, lételre hozván, szabadon alkotta,
 S annyi lelki jóval ingyen megáldotta;
 S aki (vizsgálója szíve rejtekének
 S egy bírása lévén minden ösztönének)
 Ámbár, hogy láttassa hitének erejét,
 Néha rá bocsátja késértő vesszejét,
 Sem erőtlenségét s baját nem felejtí,
 Sem bánatos lelkét kétségbe nem ejti:
 Míg maga, követvén vezérlő csillagát
 S bizván istenében, el nem hagyja magát!

Belsejébe lévén beírva törvénye,
 Nem csal bizodalma, nem csálhat reménye,
 Ha szándékit ahhoz úgy alkalmaztatja,
 Hogy szebb érzésivel egyez akarátja.
 Mert, ha tévedne is a homályos elme,
 Szín okokra nézve hibáztatva értelme:
 Nem téved a szívnek tiszta gerjedelme,
 S csakjóhoz, csak széphez vonzó hív szerelme;
 Nem téved ösztöne lelke vágyásának,
 S útmutató fénye hite világának —
 E jele s záloga főbb származásának,
 S jövődöbéli szebb, boldogabb sorsának!

Ezt kövesd, ettől függj. Mert szerencsétlenné
 Tehet ugyan téged ama vak istenné,
 Akinek változó kényes akarátja
 Ügyetek szüntelen keveri, forgatja, —
 Ó! ki, bár mosolyog és kedvezni látszik,
 Mindenha csalárdul s kegyetlenül játszik;
 Száz jámbort eltapod, míg egyet felemel;
 S háborút viselvén mindég az érdemmel,
 Ha kinek ma méltán legszebb koszorút fűz,
 Holnap talán abból legnagyobb csúfot űz!

Ő szerencsétlenné tehet ugyan téged,
Gonoszúl megcsalván minden reménységed'
De boldogtalanná csak úgy s akkor tehet,
Ha szíved hív tanúd s pártfogód nem lehet!

Míg ennek nem vádol titkos érzeménye,
S biztatván jövődöd éltető reménye,
Hited szent lángjának el nem borúl fénye:
Nem árthat a bal sors üldöző vad kénye,
Mely, bárha testedet gyötri, sanyargatja,
Bár elméd nyúgalmát egyre háborgatja,
S szívedet kínokkal késérti, szaggatja,
Lelked méltóságát meg nem alázhatja.

Úgy van. Akit az ész vezet sugárával,
S egyezvén szívének szebb indulatjával,
A jó lelkisméret fedez paizsával,
Feltehet a világ s pokol hatalmával!
Vele lévén mindig s mindenütt istene,
Mind a kettő mérge sem tehet ellene.
Mert lánczra, tömlőczre, halálra vethetik,
De bátor nagy lelkét meg nem rettenthetik;
Mely, végére jutván a földi pályának,
S lakossa lehetvén mennyei honnyának,
Szárnya szabad reptét az égnek intézi,
S ellenségi dühét mosolyogva nézi.

Így a királyi sas, kőszikla fészkében,
Tudván, üldözője mit forral szívében,
Míg ez, halálos csőt forgatván kezében,
Incselkedve lappang a fák rejtekében,
Kirepül! s felhatván a magas egekre,
Nemes büszkeséggel tekint a völgyekre;
S míg más gyáva madár itt sөvényen cseveg,
Ott, eledelt lesvén, mocsár felett leveg,
Vagy odvak s barlangok homályának örül,
Ő szabadon kereng s vígad a nap körül.

Légyen, hogy a rossznak győz gonosz hatalma,
S a jámbor-igaznak ritkán van oltalma;

Légyen, hogy jó tettét itt bér nem követi,
 Sőt gyakran a világ bűn gyanánt bünteti;
 S hogy jövendőjét is a sír tulsó partja
 Sűrű ködbe rejti, s elfedezve tartja:
 Van isten! van! s látja mindentlátó szeme,
 Mint tűr, miként szenved, s mely bért vesz érdeme!
 Él a magasságban a jók kegyes atyja,
 Ki bánatos lelkét megvigasztalhatja!
 Él ő! ki jutalmát bőven megadhatja,
 S hitét, bizodalmát nem csalatkoztatja!

S van itt is bírása, van ítélőszéki,
 Mely még igazságot szolgáltatathat néki.
 Eljöhet majd egykor az ítélet napja,
 S bosszút állhat Klió bátor és bölcs papja:
 Ki, látván az álnok bűnös diadalmát,
 S felfogván a jámbor elhagyott oltalmát,
 Míg amannak átkot s szégyent mond fejére,
 A hív szenvedőnek új fényt hoz nevére,
 Hogy áldás (erkölcsé földi végső bére)
 S dicsőség kövesse nyugalma helyére!

A HAZAI NYELV ÉS TUDOMÁNYOSSÁG.

(1820.)

Nec virtute fuit, clarisve potentius armis,
 Quam lingua, Latium
 Laurea facundis cesserunt arma togatis.

Tekints, ó nemzetem! neved új díszére,
 Tekints hív munkásid serény erkölcsére;
 Figyelmezz költőd szíves énekére,
 S nézz derülő napod hajnali fényére.

Bízzán nagy istened régi jóságában,
 S nem csüggedvén a sors kemény ostromában,
 Lásd, mely helyet foglalsz a népek sorában,
 S mit várhatsz az idők további folytában!

Kijöven eldődink hét fejedelmével,
 Megráztad Európát karod erejével;
 S harczolván, küszködven Ozmán vad népével,
 Megváltottad újra bajnokid vérével.

De lehet máskép is tetszenünk az égnek;
 S ha pályája szép hírt hoz a vitézségnek,
 Van még több útja is az emberiségnek,
 Melyen templomához jut a dicsősségnek.

Bételt rég a világ tetteid hírével;
 Tudja, mit végezhetsz fegyvered élével.
 Mutasd ma, hadd lássa, mit tehetsz elmével:
 Győzz meg minden népet nyelved szépségével!

Róma végét látta nagy birodalmának;
 Árnyéka sincs többé szörnyű hatalmának:
 Hódol a föld ma is Tullius szavának,
 S Máró, Flaccus, Násó mennyei lantjának!

A MESTER ÉS A TANÍTVÁNY.

Fő díjra vágysz: a cél magas;
 Szűk és kemény az út.
 Érzed, tudod, mi jó? mi rossz?
 Érzed, mi szép? mi rút?

Adott az ég oly oktatót,
 Oly hű s kegyes vezért,
 Amilyen nélkül senki még
 Tárgyához el nem ért?

Érezd, ifjú! s tanuld ma már,
 (A Músa megtanít!)
 Embert s művészt nagygyá mi tesz,
 Mi halhatatlanít.

Nem hallgatván az oskolák
Hiú tetszéseit,
Kövesd az ész s tapasztalás
Örök törvényeit;

Kövesd saját indulatid
Szentebb hevületét,
S elméd önként fellengező
Szabad repületét!

Emelkedjél fel szárnyain
Az ég hajlékihoz,
S a hit, remény és képzelet
Végső határhoz.

Keresd, imádd az alkotót
Hatalma székeiben;
Szemléld, csudáld munkáiban,
S munkái rendiben!

Vizsgáld az élet s társaság
Ezernyi titkait;
Tanuld nemed, néped, s hazád
Viszontagságait.

Járd öszve századink sorát,
A régi s új időt,
S tiszteld, magasztald mindenütt
A jót, nagyot, dicsőt!

Buzgón ohajtván nemzeted
Díszét, igaz javát,
Halljad Mohácsnál nyúgovó
Ösink intő szavát.

Állj meg kipusztúlt váraink
Bús omladékain:
Ültess borostyánt bajnokink
Gyöp-lepte halmain;

Hogy, akik édes honnyokért
Ott sírba dőltenek,
Örökre minden hű magyar
Szívében éljenek!

Ébreszd, tanítsd az elfajúlt,
A gyáva, büszke, rest,
S más érdemével kérkedő
Sok nemtelen nemest;

Ki, nem tekintvén, hol s mikor
És mely időben él,
Dózsölve tölti napjait,
S barom gyanánt henyél.

Ha víg öröm, ha szebb remény
Gerjeszti kedvedet;
Ha bú, ha gond és fájdalom
Epeszti lelkedet:

Fogd lantodat; verd! s egyesítsd
Igédde hangjait,
S önts új dalokba felhevült
Érzésid árszait.

Zengj, énekelj, mint a madár,
Mely hegyre völgyre száll,
S csak szíve titkos ösztönét
Követve hangicsál.

HARMADIK KÖNYV.

VÁRNA és MOHÁCS.

KISFALUDY-HIMFYHEZ.

Legszebb indulatink tudós gerjesztője,
 Hazám dicső fia, kedves éneklője!
 Te, ki nemes lelked vonzó erejével
 S érzékeny nagy szíved szelíd erkölcsével
 Szívemet már akkor magadévá tetted,
 Mikor elméd szárnyát alig emelhetted;
 Te, ki rég kikelvén Márs vérmezejére,
 Királyod személye s ügye védelmére,
 S ezernyi bajt, veszélyt, inséget, fogságot
 Tűrvén, míg elnyernéd a zöld olajágot,
 (Melyet majd vitézi pályádnak díjában,
 Örömmel áldoznál hazád templomában),
 Kettős koszorúval jövél meg végtére
 Édes eleidnek kies lakhelyére,
 Hol most, a szent béke csendes kebelében
 Pihenvén, érdemid jutalma fejében,
 Ámor s Hymen ritka szép szövetségében
 Mint kis isten úgy élsz Lízád hív ölében;
 Te! ki, fel-felhatván Apolló halmára,
 S tekintvén Európa változó sorsára,
 Sírva népsz majd Mohács térjére s Várnára,
 Majd kétes jövődönk dörgő homályára,
 S egyeztetvén lantod Kéri bús lantjával,
 Szívünket szaggatod szíved fájdalmával,
 Míg, főbb célra intvén a költői karnak,
 Új fényt, új csillagot mutatsz a magyarnak;
 Sándor! Ossziánom boldog örökösse!
 Jövel, hogy barátod veled közölhesse,

Amit e vad idők zavaros folytában
 Másája súgallott egy titkos órában.
 Jer, halljad bús hangját kesergő lantjának,
 S vedd e kis zálogát hív barátságának!

ELSŐ ULÁSZLÓ SZEGEDEN.

„Romulidae Cannas, ego Varnam clade notavi!“

Ianus Pannonius.

(Cesinge János, pécsi püspök.)

Hajlott már a király a többség szavára,
 S kárt, veszélyt hozandó bal kívánságára.
 Elnémúl Hunyadi, s enged utóljára.
 Nincs, ki szólni merne népe köz javára!

Látván ezt egy öreg, ki hű tanácsával
 Sok jót tett már sokszor az egész hazával, *)
 Feláll; s nem bírhatván szíve fájdalmával,
 Ily panaszra fakad, így beszéll urával: **)

Nemzetem nagy lelkű fiatal vezére!
 László! hová sietsz sorsod ellenére?
 Mit ügyelsz, mit ügyelsz mások intésére,
 Frígytörést javallók csalfa beszédére?

Helyt adsz-e hát azok vak buzgóságának,
 S nem hihetsz híveid józan tanácsának?
 Inkább engedsz azok vétkes szándékának,
 Mint az ész, igazság, s becsület szavának?

*) Lásd Callimachus Fülöpnek 3-dik könyvét: De Rebus a Vladislao Polonorum atque Hungarorum Rege gestis. (Schwandtner, Script. Rer. Hung. Tyrnaviae, 1765.)

**) „Religioso veluti furore percitus“ — úgy mond a most nevezett hiteles történetíró, egy ilyen jeles emberről emlékezvén, s annak más alkalmatossággal a tanácsban mondott szavait előhozván.

(Igaz-e valjon! hogy az ilyenféle jegyzések és citációk már ma szükségtelenek?)

S te! merész jövevény, népem gyűlésében!
Mit akarsz? mit sürgetsz uradnak képében?
Új tüzet? sínlődő hazám vidékében?
Harczot? a békesség istene nevében?

A hittel pecsételt alkut felbontatod?
S amit mí fogadtunk, te megmásoltatod?..
Ki vagy te? hogy ezt ma szabadnak mondhatod,
S itt e szörnyűséget nyilván ajánlhatod?

Halandó! ne játszszál alkotód nevével!
Nem csalod meg őtet semmi kelepcczével..
Távozz, tudományod gonosz értelmével,
Ne rongáld szívünket szíved rút mérgével!

Király! ha felültél e nép kormányára,
Vigyázz nagy tisztednek felséges czéljára;
S hogy juthasson hajód ohajtott partjára,
Ne hajts az ily Siren csábító szavára.

Hogyhogy? kételkedel? ámitó szájának
Veszélyes hangzási megbájolhatnának?
Úgy viselnéd gondját országod javának?
Önként, s magad lennél oka romlásának?

Ha nyúgalmat kíván megfáradt nemzetünk,
S ily sok szélvész után végre kiköthetünk;
Ha veszteglést javall hitünk s becsületünk,
S borostyánunk alatt bátran pihenhetünk:

Mely ok, mely vak ösztön indíthat bennünket,
Oly megátalkodva keresni vesztünket?
Miért nem kíméled jó hírünk s nevünket?
Mit szerencsétetted újra fegyverünket?

De nyerd el bár hatát a hadi koczkának,
S vess vakot nagy Morád gőgös hatalmának:
Mit felelsz életed örök bírójának,
Megvetvén mennykövét méltó haragjának?

Hiába! . . nemzetem koronás vezére,
 Hová, hová rohansz sorsod ellenére?
 Állj meg! Ha egy király nem néz tett hitére,
 Száz ezrek halála s gyalázat a bére.

DÉLI GYÖRGY LÁTÁSA

a mohácsi ütközet előtt.

Tunc etiam fatis aperit Cassandra futura
 Ora, dei iussu non unquam credita Teucris.

Virgilius.

Éj vala, s szinte már egyre járt az óra,
 Midőn, jövendőnket vevén gondolóra,
 S mély magánosságom setét rejtekében
 Bágyadva tünődvén szívem keservében,
 Egyszerre hajlékom önként megrendülni
 Érzem, és szokatlan új fénybe merülni,
 Melynek alig terjed első víg sугárja,
 (Magától megnyilván az ajtómnak zárja),
 Már a jó kenetek illatjának árja
 Az egész levegőt hirtelen eljárja.

Míg elálmélkodva magamban vizsgálom,
 Valóság-e mind ez, vagy pedig csak álom?
 Íme! mintegy újra fel kezdvén serkenni,
 Egy isteni szűzet látok megjelenni.
 Belép, reám tekint, s ágyam ellenében
 Megáll; arany lantot tartván bal kezében.
 Égi származását egész ábrázatja,
 Termete, ruhája, s járása mutatja.
 Tündöklök a fején csillagos pártája,
 Liliom- s rózsaszínt halad két arczája.
 Fenkölt homlokának emeli felségét
 S szebbíti képének ragyogó szépségét
 Rengő hajfürtinek lebegő homálya,
 Mely nyakát s vállait körülfolydogálja.
 De mély fájdalom ül szeme kék egében,
 S gyötrő gond fellelegzik bús tekintetében;

S szomorúan zendül lantjának szózatja,
 Melynek majd húrjain hókezét nyugtatja,
 Majd szívet olvasztó lassú mély hangjával
 Jelenti, mint szenved s küszködik magával!

Így áll, így tünődik; s valamint a nyári
 Felkelő hold, melynek gyönyörű sugári
 Az éj homályából néha kitisztúlnak,
 Néha még setétebb felhőkbe borúlnak,
 Most bizodalomra s reményre derülni.
 Most újra gondokban látszik elmerülni.

Többször megjelent már e mennyei szépség,
 De szebbnek s ily búsnak soha sem láttam még.
 Mily különös fény ez, melyet ma szemlélek?
 S mi keserít téged, imádandó lélek? . .
 Míg így teprenkedem, felém kezd indulni,
 S csendes méltósággal előmbe járúlni.

„Fogd lantodat, (így szól, kegyesebb arczával,
 Ajkamat illetván jobbja két ujjával):
 Fogd lantodat, költő, s énekelj! . . Ezt várja
 Hunnia több igaz, több jeles polgárja,
 Ki, ha szent ügyetek védőit elnézi,
 Könyvező szemeit terád is intézi.
 Jer magánosságod gyászos éjjeléből,
 Ébredj bús szívednek néma gyötrelméből;
 S látván, hogy népednek új sírgödröt ásnak,
 Vess véget e hosszú bűnös hallgatásnak!
 Tekints a múltakra, nézz a jövődre,
 S intsd hazád andalgó fiait előre!“
 Nem érti a magyar, intsenek bár néki
 Népe Sajó körül koválygó árnyéki!

„Érti! sőt érzi majd minden józan elme,
 Mit jelent éneked panaszos értelme.
 Tudja még sok magyar, s emlékezik róla,
 E Músa már hányszor mely igazat szóla;
 Tudja, mint bűnhődik még ma is érette
 Sok kevély, hogy szavátakkor megvetette.

De tenéked erre ne légyen ma gondod,
 Elég, hogy, amit látsz, példázva kimondod;
 Elég, hogy megfelelsz felvállalt tisztednek,
 S szemlélvén romlását árva nemzedetnek,
 Miglen ki nem törlik az élők sorából,
 Híven serkentgeted halálos álmából.
 Ez tiszted; ez a te főbb kötelességed.
 Teljesítsd! . . A többi ne gyötörjön téged.“

Mit használhat, valljon, egy jámbor intése?
 Egy bús szív keserve, panaszsa, nyögése?
 Mit használt Trójának Priamus leánya,
 S annak Apollótól vett mély tudománya?
 Vethetett-e véget népe vakságának,
 S akadályt Atrída győző hatalmának?
 Bár nyilván megmondá vesztét hazájának,
 Nem használt sem annak, sem önnön magának!
 Hiába volt minden panaszsa, nyögése,
 Hiába kérelme, tanácsa, s intése! . .

„A Látó, ha terhét felvette vállára,
 Viselje mind végig, s ne nézzen magára.
 S minthogy sem tetszése változást nem tehet,
 Sem kára, vagy haszna, kérdésbe nem mehet:
 Imádván titkait az ég szándékának,
 Tűrje nehéz súlyát a kemény igának;
 S zabolázván saját hajlandóságának
 Ösztönét, engedjen istene szavának!
 Amit a jövődő kétes fellegében,
 Amit a vég veszély borongó jelében
 Irtózva lát, szíve kínos gyötrelmében —
 Mondja ki serkentő gyászos énekében!
 S bár nem hihet néki, bár nem ügyel rája
 Az örökké-vakok dőzsölő víg nyája:
 Ne szűnjék mind addig igazmondó szája,
 Míg porban nem hever Ilion bástyája!“

Ó ha már az égnek úgy hozza végzése,
 Hogy bételjesedjék bal jövődölése;

Ha már, az istenek kemény igazsága
 Úgy akarván, ledől atyjának országa;
 S egynek vétke miatt egész birodalma,
 Népe, háza, kincse, régi fő hatalma
 Örökre kipusztúl, mely isten oltalma
 Védi meg őt? s mi lesz hűsége jutalma?
 Mi lesz tudománya s engedelme bére?
 Ah! idegen, kevély, dölfös úr kezére,
 S kínos rabságra kell jutnia végtére,
 Míg messze külföldön kiontatik vére!
 Ezt nyerte hűsége s állhatatossága;
 Ez volt az istenek kemény igazsága!

„A nagy mennybéliek a véges elmének
 Bölcstetszések szerént szűk határt vetének;
 S amit e mély titok örök szent homálya
 Elfedez, azt ember hiába vizsgálja.
 De bár eszét ebben az ég megkötötte,
 Amit tudnia kell, nem titok előtte.
 Látván itt a világ múlandó hívságát,
 S álmoként enyésző tündér boldogságát,
 Ismérje tulajdon léte méltóságát;
 S reméllvén jobb része halhatatlanságát,
 Mennyei honnyának egykori polgárja
 Kész bérít e földön ne kérje, ne várja.
 Munkálkodjék híven kiszabott körében,
 Járjon el, mint illik, mindenha tisztében,
 S higgye, hogy végéhez érven a pályának,
 Jutalmát veendi kitúrt sok bajának.
 Boldog! ha, küszködven a bal szerencsével,
 S bú, gond, bánat, kétség emésztő mérgével,
 Utja veszélyeit bátran kiállotta,
 S jó harczot harczolván, hitét megtartotta!
 Boldog! ha, nagy tárgya serény üzésében,
 Bízván erős szívvel annak segédében,
 Aki, mint hívei szerető hív atyja,
 Kegyelme a jóktól meg nem tagadhatja,
 Belső szebb ösztönét mindenha követte,
 S mind azon jót, melyet tehetett, megtette!

S ha, számot adván ott az élet urának,
Miképpen felelt meg ittléte céljának,
Nincs oly üres levél napjai könyvében,
Melyet bé nem töltött annak idejében!“

Így szólván, arczája hajnalszínre derül.
De látván, hogy elmém új gondokba merül,
Míg én beszédének fontolom értelmét,
Imígy engeszteli lelkem mély gyötrelmét:
„Ama szűz, kit imént felhozál például,
Hűségének mit nyert, kérded, jutalmául;
Mit nyert ő, hogy népe buzgó feddője lett,
Ha rabságot s halált szenvednie kellett?
Nehéz, és veszélyes, a Látó pályája,
S nem lehet rózsával hintve nyoszolyája:
De, ha későbbben kél reménye pálmája,
Annál szebben fénylik érdemkoronája! —
Nem aggódván soha tulajdon javáról,
S tettei múlandó külső jutalmáról;
Legfőbb díszét abban találván éltének,
Ha gyümölcsét látja sok szenvedésének;
S nem lelhetvén nyugtát bánatos lelkének,
Ha nem használhatott szerette népének:
Mi jót, mely örömet hoznának önéki
Most az ál szerencse minden ajándéki?
Vagy (ha már kéntelen, hogy a napot lássa!)
Lehet-e még nagyobb, szörnyűbb kárvallása,
Mint édes honnyának tüzes leomlása,
S népének, házának végső pusztulása? . .
Engedvén a szükség kemény törvényének,
Elfojtja fájdalmát epedő szívének;
S térdet fejet hajtván az ég tetszésének,
Megfelel mind végig kötelességének.
Elég, hogy bétöltvén istene hagyását,
S nagy lélekkel túrvén a balsors csapását,
Általadja nevét a főbb dicsőségnek,
Ama nem halandó főbb s szebb dicsőségnek,
Melynek a jobb elmék szent tüzétől égnek!
Ledőlt rég, s porrá lett, Ílion bástyája,

S búra gyászra került a győzők hazája:
 Tiszta fényben ragyog Priamus árvája,
 S minden hív Látónak még ma is példája!
 Van még ma is bére jeles érdemének,
 S minden érzékeny szív áldozik nevének;
 S valámig e világ új zavarba nem dől,
 Jó híre ki nem vész az emberi nemből!"

Szólnék: de borongó csendes ábrázatja
 Háborít; s ő szavát tovább így folytatja:

„Ne felelj; ne kérdezz! Közelít az óra;
 Közelít (vedd, Látó! vedd ezt fontolóra!)
 Közelít hazádnak végső veszedelme . .
 Hacsak a nagy isten különös kegyelme . .
 Énekelj“ — Ezt mondván, elfordúla tőlem,
 S mint egy rövid álom, éltünék előlem.
 Kínos kötelesség! . . Egek, mit szemlélek?
 Mit tüntetsz előmbe, késértő bús lélek?
 Nem jobb-e hallgatnom, ha már nem reméllek,
 S nékem is a sírba leszállanom vélek?!

MAJTHÉNYI BARTA KESERVE

a mohácsi veszedelem után; fogságban.

„Sírván sírt éjjel, és az ő könyhullatá
 nincs, aki vigasztalja őtet . .

Jerem. Síralm. (Káldi.)

Éjfél után van. Nyugodalomra ment,
 S hallgat körülém minden. Elérkezett
 A szenvedők órája, s némúlt
 Nyelvemet új panaszokra kísztí.

A nedves ősznek fergeteges szele
 Mérgét kizúgván, csendes az éjtszaka.
 De vastag árnyékkal fogódik
 Most is az égnek egész tanyája.

Ah! nem ragyogtok, mennyei víg tüzek!
 Nem láthatom szép fényeteket . . Te sem
 Tetszél fel, ó hold! aki máskor
 Bánatimon könyörölni szoktál.

Ám legyen. Égnek csillagi! hív tanúk!
 Fájdalmaim bíztoosi! maradjatok . .
 Ébredj te, lelkemnek világa!
 Tengerszél habjaiban vezérelj

E szívet. — Érzem gerjedező tüztét;
 Égig, s szokatlan lánggal emelkedik.
 Látom, hazám! látom halálos
 Ködbe borúlt szomorú vidékid.

Hajh! mely ijesztő, mely iszonyú setét
 Felhők lebegnek tér mezeid felett!
 Mely néma csendesség! minémű
 Rettenetes komor éj s homály ez!

Ily hallgatás, ily béke uralkodik,
 Ó, ember! a sír, a temetők között . .
 Nyugodni látszik kedvesed; de
 Férgek emésztnek a porában!

Várhatd teremőd életadó szavát,
 Míg e világ majd újra zavarba dől.
 Hiába késért árva szíved;
 Hasztalanúl hiteget reményed.

Kedves hazám! fel fogsz-e te még (s mikor?)
 Serkenni? s hol van támadatod jele?
 Serkenj fel immár; verd el, ó én
 Nemzetem, e veszedelmes álmot!

Vesd egybe, s lássad hajdani nagy neved,
 Elmúlt szerencséd, s mostani létedet.
 Egek, minémű változat! mely
 Becstelen és lenyomó különbség!

Ó kit bizonynyal lenni hisz és imád
Minden magyar szív, nemzetem egy ura!
Ki hajdan őtet, régi szűkült
Honnya határaiból kihozván,

Oly sok temérdek baj s veszedelmeken,
Oly számos ország, s annyi sok ellene
Fegyverkezett nép tartományin,
Annyi hegyek s vizeken keresztül,

E szép, ez áldott földre vezéreléd;
Itt, századoktól fogva, szünetlenül
Ügyében egy oltalmazója
S gondviselő kegyes atyja lévén,

Híven megőrzéd mind ez időkorig;
S hazánknak oly sok fergetegek között
Majd számtalanszor már utolsó
Süllyedezésre került hajóját

Mindenha biztos partra kijuttatád,
S bár veszni tért, elveszni nem engedéd:
Hogy érdemeltük, bűneinkért
Ostorozó kezed ily csapásit?

Hogyhogy jöhettünk ennyire most? Miért,
Ah! mért vonád meg régi kegyelmedet?
S nem fogsz-e rajtunk, ó atyáink
Istene! már könyörülni többé?

Hajdan hatalmas nemzetek asszonya!
Európa fényes dísze, magyar haza!
Nép! annyi híres bajnok ember
Törzsökös anyja! hová jutottál?

Hajh, kárhozattal teljes irígy dagály
Mindent lerontó vad dühe! Hajh, pokol-
Fajzotta gyűlölség örök bút
S kint okozó keserű gyümölcse!

De jaj! hová, bús elme! hová ragadsz?
Térj vissza, gyászos Músa! ne háborogj.
Szüntesd keserves könyved árját;
S a komor éjt futamodni látván,

Nézd a jövő nap hajnali csillagát.
Nem, nem teszem még én le reményemet:
Feltámad Árpád népe! bizzunk
A magyarok kegyes istenében.

Jegyzés. Majthényi Barta (vagy Bertalan) utóbb kiszabadult, és szerencsésen visszatérvén hazájába, I-ső Ferdinánd királynak pártjára állott; úgymint akitől népének és honnyának jobb sorsát, új feléledését, s jövődébéli köz boldogságát bizonyosabban várhatta, remélhette, mint sem Zápolyától és annak felekezetétől.

NEGYEDIK KÖNYV.

A MAGYAR KÖLTŐ, IDEGEN MESSZE FÖLDÖN.

POÉTAI ELMÉLKEDÉSEK.

ELSŐ RÉSZ.

Di me tuentur: Dis pietas mea
Et Musa cordi est.

Horatius.

ELSŐ ÉNEK.

Amat nemus, et fugit urbes.

Eltávozott a tél háborgó szelével,
Éjszakra költözvén havával, jégével.
Megjött a víg tavasz a lágy Zephyrkével,
S Flóra gyermekinek tarka seregével.

Maradj már, te hívság várasi pompája,
Fényes balgatagság gyűlölt rabigája!
Maradj már, tettetés csalárd oskolája,
S ezernyi rút vétek számtalan példája!

Jer, Músa! jer velem a szabad mezőre,
Siessünk a tiszta csendes levegőre,
S új menedékhelyet keresvén előre,
Verjünk távúl innen szállást jövődre;

Távúl e zárt falak kerítő sorától,
E zajos szűk utcák gőzitől, porától;
Távúl a kevélység durva dagályától,
S irigység, álnokság gonosz játékától!

Ím, eljött a tavasz szokott víg kedvével,
Mindent új életre hoz lehelletével,
S minden bút enyhítván bájos erejével,
Bíztat már minket is édes reményével.

Jer azért, jer velem a szabad mezőre,
Menjünk az óhajtott tiszta levegőre;
S biztos menedéket választván előre,
Verjünk ama tájon szállást jövőre,

Hol egykor egy szép völgy virágos öblében,
A természet újult örömnépében,
Legédesb óráim boldog érzésében
Üdvözlém a tavaszt kedvesem ölében!

Ott a jámbor élet s józan ész hazája,
Ott az áldott béke s víg öröm tanyája;
Ott könnyebbül a szív terhes nyavalyája,
Ott derül az elme komor éjtszakája.

MÁSODIK ÉNEK.

Hoc erat in votis.

Itt, az ártatlanság s békesség ölében,
Itt, e kies tájnak zöldellő körében,
E patakos völgynek virágzó kertében,
E vén diófának árnyékos tövében,

Itt telepedjünk meg, itt légyen lakásunk.
Ide vont már régen titkos vágyódásunk;
S ha sorsunk engedi, hogy több bút ne lássunk,
Itt érje határát hosszas bújdosásunk.

Adj, szerencse, másnak kincset, gazdagságot,
Hírt, nevet, hatalmat, fényes uraságot;
Adj néki minden jót, minden boldogságot:
Nékem — csendes békét, s e magánosságot!

HARMADIK ÉNEK.

Ím, leszállt a hajnal rózsakocsijából;
 Kivetkezett a föld éjjeli gyászszából;
 Ébred a természet mély nyúgodalmából,
 S véle minden állat felserken álmából.

Hallom már a berek szárnyas lantossait,
 S hegy, völgy, mező több más vídámlakossait,
 Küldi már a nap is arany sugárait,
 S elveri lassanként a köd árnyékait.

Mint egy deli bajnok, újult víg erőben
 Járja szokott útját, s ragyog a tetőben,
 Örömet gerjesztvén minden itt élőben,
 S reményt énbennem is bánatos nézőben;

Reményt, s bizodalmat! hogy már valahára
 Lenéz a kegyes ég könyveim árjára . .
 S feltűnvén nékem is szebb napom sugára,
 Új fényt hoz éjjelem setét homályára.

Érzem — bár elmémet felleges borúlat
 Fedi még, s lelkemben a béke nem múlat,
 Érzem, hogy szívemben enyhül az indulat;
 S már szemem kevesebb bús cseppeket hullat.

NEGYPEDIK ÉNEK.

Minden napok, órák új örömet hoznak:
 Kert, rét, berek, hegy, völgy új színre változnak;
 Fák, füvek, virágok versent illatoznak;
 Zengnek a madarkák, s vígan játszadoznak;

S míglen itt az egyik, párját az erdőben
 Hallván, utána nyög, s csattog az ernyőben,
 Felrepül a másik amott a mezőben,
 S égnek emelkedve zeng a levegőben —

Szíves hálát adván a nagy alkotónak,
S leczkét, intő példát nékem halandónak:
Imádjam hatalmát az Ottfennlakónak:
Mint kútfejét minden nagynak, szépnek, jónak!

Hordozzam békével felvállalt igámat,
Folytassam víg kedvvel kiszabott pályámat,
S szolgálván innen is népemet, hazámat,
Várjam, míg nyúgalom kövesse munkámat!

Felderül nékem is majd még valahára,
S nem bíztat hiában reményem sugára;
Higgyem, hogy közel már pályám vég határa,
S nem vész el türésem, fáradságom ára.

Nyúgodják hült hamvam akár e megyében,
Akár más idegen messze föld keblében:
Élni fog jó nevem feleim szívében,
Élni polgárimnak emlékezetében.

Voltak, s lehetnek még időnek jártával,
Kik, a természetnek szebb ajándékával
S a kedvező sorsnak több adományával
Bírván, több jót tettek, s tesznek a hazával:

De kik, a mostoha csalárd szerencsének
Ellenére, tovább egyre küszködnének,
S érte jobb lélekkel többet eltüρνének —
Nincsenek, nem voltak, s nem is lehetnének!

És ím! elmém egén oszlik a borúlat;
Elhagyta szívemet a komor indulat;
Lelkemben óhajtott csendes béke múltat;
S ha nedves még szemem, nem bús cseppet hullat.

ÖTÖDIK ÉNEK.

Ó ti kik fájdalmim tanúi valátok,
S valamint azokban híven osztozátok,
Most búm enyhülését örömmel halljátok,
Tí nemesebb szívű kevés jó barátok!

Jertek a természet hív anyakeblébe,
Hol minden mosolyg már a néző szemébe,
S mindenütt új csudák terjedvén elébe,
Mindenfelől „isten! isten!“ zeng fülébe.

Itt a jámbor élet s józan ész hazája,
Itt az áldott béke s víg öröm tanyája;
Itt könnyebbül a szív terhes nyavalyája,
Itt derül az elme komor éjtszakája.

M Á S O D I K R É S Z.

ELSŐ ÉNEK.

Mollia, Pegasides, vestro date serta poëtael
Propertius.

Te, kit a kegyes ég, atyai kedvében,
Már földi pályámnak első kezdetében
Vezérül az élet setét ösvényében,
S társúl adott mind jó, mind bal szerencsében;

Ki, hogy a főbb czélra kalaúzom lettél,
S e nehéz, e kemény, szűk útba vezettél,
Mivel félre térni soha nem engedté,
Nevemnek népemnél oly jó hirt szerzettél,

Melyet (úgy ígéri lelkem bízodalma!)
Sem az álnok ajak s gonosz nyelv rágalma,
Sem a képmutatók otromba szidalma,
Sem vad üldözőmnek el nem ront hatalma;

Hagyd el, Músa, hagyd el e magánosságot,
Eredj, lásd még egyszer a magyar világot.
Szedj előbb egynéhány külföldi virágot,
Zöldellő borostyánt, s gyenge myrtus-ágot,

S köss velem koszorút barátim számára:
Egyet, melyet (szívem örök fájdalmára!)
Nem tehetvén többé tisztos homlokára,
Áldozatúl vihess Dávidom sírjára;

S egyet olyant, hogy azt Elíza kedvesse
Örömmel fogadván fejére tehesse,
S mint hazánk még élő legjobb énekesse,
Mindenek láttára bátran viselhesse.

Fogd még ezt a szépen zöldellő kis ágot,
S ezt a nem múlandó gyönyörű virágot;
Tiszteld az asszonyi tiszta barátságot,
S változni nem tudó szent hajlandóságot.

Indulj: vedd útadat napkelet tájának;
S hív biztossa lévén híved szándékának,
Keresd fel határit ama szép hazának —
Árpád dicső népe boldog országának!

S elérkezvén oda, hol Komárom vára
Büszkén emelkedve néz a két Dunára,
Szállj haladék nélkül Virt kies dombjára,
S borúlj le barátom gyepesült halmára.

MÁSODIK ÉNEK.

Idegen messze föld csendes vidékéről,
Barátod mostani menedékhelyéről,
Jövök, hogy sírodnál szíve keservéről
Zengvén, tanú legyek örök hívségéről. — —

.
.

„Tudván igaz szíved s szelíd emberséged,
Tisztelt, becsült mindég minden jámbor téged;
S paizs gyanánt lévén neved, dicsősséged,
Az irígy elnémult, s nem árthatott néked.

„Kedves régi társam boldogult árnyéka!
Imhol társad végső szíves ajándéka . .
Maradjon áldásban szent porod hajléka,
Dicsekedjék azzal Virt egész tájéka.

„Míg a magyar nemzet az élők számában
Lészen, s helyet foglal a népek sorában;
Míg szent koronája szabad birtokában,
(A pannonok s dákok hajdani honnyában),

„Le nem mond egészen főbb örökségről,
(Hasonlíthatatlan szépségű nyelvéről!)
Nem feledkezik el Músád érdeméről,
S szíveket ébresztő sok bölcs intéséről.“

HARMADIK ÉNEK.

Halottam' elhagyván keresd az élőket,
Hív Músa! s ezek közt a jeles költőket;
S szólítván egyenként és köszöntvén őket,
Óhajts mindnyájoknak boldogabb időket!

Emlékeztess kitkit saját érdemére,
S munkálkodása főbb czéljára, végére.
Mondd hogy csak hazájok javára díszére,
S az igaz Látónak nézven nagy tisztére,

Folytassák víg kedvvel nehéz pályájokat,
Üzzék gyors erővel feltett szándékjokat;
S nem hagyván csüggedni szent bizodalmokat,
Higyjék, hogy elérik méltó jutalmokat.

Lássák, mint kél már is Hunnia kertében
Új életre minden, a tavasz jöttében;
S miképp gyönyörködik szavok zengésében,
Valakinek ép vér buzog még érében!

Hallják, mint neveznek már itt is bennünket,
Miképp magasztalják dicső szép nyelvünket,
S majd lanthoz mérsékelt szíves énekünket
Majd párosan zengő szabadabb versünket;

Miképp ismérkednek a magyar elmével,
Miképp annak minden jobb szüleményével,
S mind régibb íróink fényes érdemével,
Mind élő társaink új győzedelmével. *)

*) Lásd *Mercure étranger*. Nr. VI. Paris, 1813.

Így, kijutván egyszer a szőke Szajnáig,
 Elhat nevek híre Hercul oszlopáig,
 Onnét nagy Washington s Bolivar honnyáig,
 S tovább az újvilág végső határáig !

NEGYESEDIK ÉNEK.

Qui monet, ut facias, quod iam facis, ille monendo
 Laudat, et hortatu comprobat acta suo.

Ovidius.

De már siess, Músám, s járj útid végére;
 Siess a Bakonynak nyugoti szélére.
 Térj ama nagy költő kies lakhelyére,
 S örömet, szerelmet lehellő körére,

Ki, mint rég királyát fegyverrel s vérével,
 Úgy ma Minervának szentelt életével
 Nemzetét szolgálván, míg bölcs énekével
 S mindent lelkesítő lantja zengésével

Ott a hegyet völgyet érezni tanítja,
 S a múlt idők legszebb csudáit újítja,
 Mind saját nagy nevét halhatatlanítja,
 Mind népe jobb részét egyre boldogítja.

Szállj meg ott, s lásd, mint él hazánk edényében,
 Imádva szeretett hölgye hív ölében ;
 S szent magánossága csendes rejtekében
 Lelvén, köszöntsed így barátja nevében :

* *

Vitézlő magyarok jeles unokája,
 Igaz jó polgárok tündöklő példája,
 Árpád fiainak tüzes Petrárkája,
 Néped hív bárdussa, dicső poétája!

Kit, mint rég Orpheust Rhodope vidéki,
(Hol fák, folyók, kövek hódoltanak néki),
Bámulva hallgatnak Balaton mellyéki,
S büszkélkedve néznek Sümeg szép tájéki;

Te, ki a természet anyai keblében,
E rengeteg erdők nyájas környékében,
Fellelt boldogságod teljes érzésében
Le-ledölsz egy vén tölgy árnyékos tövében,

S úgy nézed a világ háborgó tengerét,
Úgy a föld szédelő számos rab emberét,
(Ki, vélt fő javának nem tehetvén szerét,
Átkozva késéri Fortúna szekerét);

Míg, nem bírván szíved megindult árjával
S elméd gerjedező szent tüze lángjával,
S bajra kelvén Laura hív imádójával,
Vagy Morven királya dicső nagy fiával,

Úgy énekelsz Lízád számtalan ékéről,
S két egyező jó szív örömeletéről,
S majd más hív szeretők bús történetéről,
Majd nemzedet régi vitéz erkölcséről;

Ó te, kinek lantod bájos hangjára,
Mint hajdan Amphion alkotó szavára
Majd Trója, majd Théba, világ csudájára —
Úgy kél ma Szalának már több fellegvára,

Hol híres ősitek pusztá kőhajléki,
(Néhaj nagyságok gyászos omladéki,
Mint Szelma s Balklúta mohos dőledéki,
Még imént csak rókák s baglyok menedéki,)

Újra felépülvén Músád énekében,
Égig emelkednek dicsőség fényében,
S valamíg a Duna s Tisza környékében
Magyar lesz, fenn lesznek emlékezetében:

Üdvözlég, bajnokok igaz nemes vére!
 Élj! s énekelj gyakran néped örömére!
 Terjeszd neved hírét a világ szélére,
 S légy hazád, nemzeted öröklő díszére!

Míg itt más, hirdetvén saját kábaságát,
 Más érdemetlennek imádja hívságát,
 Vagy, követvén szíve rossz hajlandóságát,
 Másnak kissebbségén építi nagyságát;

Míglén ott Bellóna, hús békés országot
 Felkevervén, s tűzbe hozván fél világot,
 Az ó törvény helyett új kemény rabságot
 Készít, s köz háborút, köz nyomorúságot;

Míg amott a vad Márs, lerakván fegyverét,
 Nyugtatja harczrakész száz meg száz ezerét,
 S ítélvén a népek s királyok nagy perét,
 Másnak osztja mások országát, emberét:

Zengj te a bölcsesség szelíd érdeméről,
 Zengj a főbb dicsősség igaz ösvényéről,
 A béke s szabadság arany idejéről,
 S e két legnagyobb kincs bátor védelméről!

Dicsérd Minervának áldott olajágát;
 Mutasd a halandók földi boldogságát;
 Terjeszd a józan ész mennyei világát;
 Oszlasd embertársad lelki mély vakságát;

Ki, a bölcs természet egyenes útjáról
 Eltérvén, s lemondván ezer kész javáról,
 Alig emlékezik régi mivoltáról,
 Léte s származása fő méltóságáról;

S míg itt — majd hitéért buzgó vak hevében
 Öl, dúl, éget, pusztít hazája keblében,
 Majd az emberiség s szabadság nevében
 Ontja társa vérét bosszúja dühében,

Amott, nehéz lánczok csüggvén a nyakáról,
Gondolkodni sem mer emberi jussáról,
S vagy átkozódva szól nyomorgatójáról,
Vagy kérkedve járma mély gyalázatjáról!

Nem tekintvén a múlt setétebb időket,
Nézd a mai napot, s a mostan élőket:
Háborogva töltvén oly sok esztendőket,
Annyi szélvész után — hol találod őket?

Az ész s tapasztalás partra vezették-e?
Vagy már bölcsesbökké s jobbakká tették-e?
Valljon, valahára már elhihették-e,
S nem kételkedhetvén szívekbe vették-e,

Mennyi kárt, bajt, veszélyt elmellőzhetnének,
Ha, látván özönét társaik vérének
S rettenetes halmát mindnyájok vétkének,
A törvény s igazság útjára térnének?

Vagy van-e még, valljon! ki ma sem láthatja,
Hogy a népek sorsát isten igazgatja?
Ő ki mindegyiket földig alázhatja,
S mint a kertész a fát, többől kivághhatja?

Zengj, zengj a bölcsesség szelíd érdeméről,
Zengj a főbb dicsőség igaz ösvényéről,
A béke s szabadság arany idejéről,
S e két legnagyobb kincs bátor védelméről!

ÖTÖDIK ÉNEK.

Mox etiam pectus praeceptis formet amicis!

Horatius.

Viseld, ó hív Látó! felvett szent igádat, 11
Folytasd víg erővel ragyogó pályádat,
S halhatatlanítván nemzeti hárfádat,
Emeld énekeddel népedet, hazádat! 11

Támogasd ígéddel az elcsüggedt elmét;
Derítgesd andalgóbb társadnak értelmét;
Indítsd fel mellyében tisztább gerjedelmét,
Az igaznak, jónak, s szépnek hű szerelmét.

Helyheztesse díszét szelíd emberségben,
Érdemét közhasznú munkás tehetségben,
Erejét, oltalmát szoros egyességben,
De fő bizodalját s reményét az égben —

Az égben! Mert ügyét nem vak sors forgatja!
Tud, lát, s intéz mindent a mindenek atyja;
Kinek intő szavát ha híven hallgatja,
Áldását, kegyelmét bizonynyal várhatja.

Bár minden jó tettét itt bér nem követi,
(Mert legszebb jutalmát magában lelheti!)
Rosszat szülnék mindég rossz cselekedeti,
S a bűn a büntetést el nem kerülheti.

Szívében viselvén istene félelmét,
Követvén a törvény egyenes értelmét,
Tisztelvén becsülvén koronás fejedelmét,
nem Skérvén, nem várván senkinek kegyelmét,

Tartsa fenn nemzeti szép tulajdonságát,
Szabad természete saját méltóságát,
Veszélyre nem hajtó tüzes bátorságát,
Bajnoki nagy lelkét, igaz magyarságát!

De tudván fő tárgyát polgári létének,
S része, tagja lévén hazája népének,
Feleljen meg szentül szentséges tisztének,
S könnyebbítse súlyát társa köz terhének.

Érezze, mely szégyen s gyalázat, azt vélni,
Hogy szabad más baját henyélve szemlélni,
Az egész kárával csak magának élni,
S minden érdem nélkül jutalmat remélni!

(A buta kevélység ily csúf találmánya
Bűn s fertelem! ezt ő tudni se kívánja.
Erkölc, emberiség, s te, mennynek leánya,
Szent igazság! te légy nagy s íve bálványa.)

Viseld azért, viseld felvállalt igádat,
Folytasd erős szívvel kiszabott pályádat,
Szolgáld szünet nélkül népedet, hazádat,
S higgyed, hogy illő bér követi munkádat.

Ébreszd a nagyra nőtt fiatal lelkeket,
S jobb agyagból formált érzékeny szíveket;
Éleszd, neveld, intézd nyíló reményeket,
S jóra, szépre vágyó tűzgerjedelmeket.

Mutasd a múlt idők fényes tükörében,
Régi bajnokitok tisztelt erkölcsében,
Mint élnek mindenkor nevek jó hírében,
Nemzetjek, hazájok emlékezetében

Mind azok, akiket Apolló szavára
Klió, szép tetteik méltó jutalmára
S később unokáik intő példájára,
Felírt a dicsőség örök táblájára:

Míg számtalan mások, kik rég kevélykedtek,
S életben érdemmel nevet nem szerzetek,
Miolta márványok alá letétettek,
Olyanok, mint akik soha nem születtek!

Vesd el a jó magot annak idejében,
Ültess, munkálkodjál Hunnia kertében,
Gyomláld a maszlagot termékeny földében,
S bízzál — a magyarok kegyes istenében!

Nem csalhatván belső szentebb érzeményed,
Teljes bizodalom légyen fő törvényed.
Egykor, egy tavasszal kikél veteményed,
S szép gyümölcsöt hozand virágzó reményed.

Eljövend víg napja majd az aratásnak;
S polgárid, bőségét látván az áldásnak,
Csudálkozva nézik, s mutatják egymásnak,
S buzgó hálát adnak a serény munkásnak,

Ki bár nyúgoszik már cyprussa tövében,
S elvette jutalmát saját erkölcsében,
Él még! s él örökké mind azok szívében,
Valakik becsülni tudják érdemében.

HATODIK ÉNEK.

Aut illis flamma, aut imber subducet honores,
Annorum aut ictu pondera victa ruent:
At non ingenio quaesitum nomen ab aevo
Excidet; ingenio stat sine morte decus.
Propertius.

Nagy s megmérhetetlen az elme hatalma:
Minden erőt legyőz ereje s oltalma;
S bár néha lassúnak látszik diadalma,
Nincs határ, melyen túl nem jut birodalma.

Ím! napok, esztendők, századok elmúlnak;
Égbe ható magas hegyek lelapúlnak;
Dús, fényes városok hamvokba borúlnak;
Nemzetek országok kivesznek, pusztúlnak;

Amit egy nagy lélek, szebb alkotmányában,
Bízzván a jók viszont-hajlandóságában
S azonegy fő tárgyra törő szándékában,
Áldozatúl letesz Pallás templomában,

Fennmarad! s nem enged az idő fogának,
Sem tűz erejének, sem vizek árjának,
Sem az ál czimborák dühös haragjának,
Sem a világgyőzők kevély hatalmának.

Így ő — míg a földnek csudált erősei
Eltűnnek, mint az éj komor fellegei,
S lehullván kimúlnak számtalan népei,
Mint őszzel erdőkben a fák levelei,

Egyre nevedvén titkos erejében,
Mint csillag úgy ragyog honnya bús egében;
S ha nem világíthat annak vidékében,
Száz messze tartományt reszesít fényében.

Mély gyászba merültek Hella víg határi:
Tudatlan vad népnek szágódnak dandári
Ott, hol rég Phoebusnak állottak oltári,
S paeánt énekeltek Athéna polgári.

Dölfös úr parancsol, mint gyáva rabjának,
A vitéz s böles atyák korcs unokájának,
Ki, nyögve hurezolván terhét az igának,
Titokban siratja bal sorsát honnyának.

De Homér, de Pindár teljes épségében
Virágzik elméje felséges mívében,
S lerontott, legázolt hazája helyében
Hazát lel a világ minden szegletében;

S hirdetvén mindenütt nemzete nagyságát,
Ritka bölcseségét, jeles méltóságát,
Erőszak-útáló nemes bátorságát,
S életénél drágább arany szabadságát,

Inti maradékit a bal szerencsében;
Míg talán, az idők változó mentében,
Új tüzet lobbantván egy-két jobb elmében,
Kész segédül lehet népe szükségében.

Kárhágó, tengerek asszonya, királya,
Hová lett? hol kincse, s vérengző dagálya?
Hol Trója? hol Tírus? . . Örök éj homálya
Rejtvén, az utazó helyét sem találja!

Leesvén nagysága magas tetejéről,
Így tűnt el sok más nép a földnek színéről;
De hallgat a Músa híreről, nevérol,
S nem tesz bizonyyságot nemzeti létéről.

Ím! a régi világ kevély fővárossa
Csúffá lett; rablánczon nyög mái lakossa,
S falát a bús Tibris szégyenkedve mossa:
Él, oktat, int Máró, s Tibur nagy lantossa;

Int ezek s több mások szelíd bölcsesége,
 S gyönyörködtet szavok mennyei szépsége,
 S míg tengelyén forog a föld kereksege,
 El nem borúl soha nevek dicsőssége.

Európa most támadt éjszaki csudája,
 A vitézek s bárdok ama fő példája,
 Akinek hogy újra megzendült hárfája,
 Egyszerre felkele sírjából hazája;

S akinek jajszavát hallván énekemből,
 Könyvet látsz folyni már itt is minden szemből,
 Valamíg a világ új zavarba nem dől,
 E nagy bárd ki nem hal az emberi nemből.

Úgy van! A büszkeség márvány oszlopai,
 A gőgös hatalom tornyos hajlékai
 S egekbe felnyúló roppant kőhalmái
 Veszendők! s ma-holnap szelek játékai;

A legdicsőbb király fejedelmi pálczája
 Eltörik, s porba hull arany koronája:
 Nem árt az elmének sem halál kaszája,
 Sem régiség foga s emésztő rozsdája!

Fenn, fennvan ő mindég egész épségében
 Időknek fogytáig tartó szép mívében,
 Ragyogván tulajdon fényes érdemében,
 S élven, uralkodván a jóknak szívében,

S dicsőítvén nevét szerelme tárgyának,
 Erkölcset hazája több hű bajnokának,
 S nagy lelkét Músája bölcs pártfogójának —
 Például a később századok fiának!

UTÓLSÓ ÉNEK.

Asperitatis et invidiae corrector et irae
 . orientia tempora notis
 Instruat exemplis!

Ily nagy és szent erő teljes birtokában
 Hazád bölcseinek ragyogván sorában,
 S e végtelen szélvész setét homályában
 Egyre világítván társadnak útjában,

Bátorítsd, vezérelj vágyása czéljához;
 Éleszd bizodalmát a népek urához;
 Erősítsd szerelmét dicső szép honnyához,
 S honnya minden igaz, minden jó fiához.

Szolgáljon most ennek, egész erejével,
 Eszével, karjával, s egyéb értékével.
 Amit kiki tehet, tegye kész elmével,
 S hamit érte szenved, viselje békével!

Lágyítgasd a durva hideg keménységet,
 Irtogasd a gonosz kaján irigységet,
 Az oktalan, gyáva, buta kevélységet,
 S ezek rút fajzatját, a vad gyűlölséget —

Mely már századoktól népedet zaklatja,
 S erejét fogyasztván addig sanyargatja,
 Míg önnönmagából végre kiforgatja,
 S utolsó veszélyre, romlásra juttatja:

Hacsak a nagy isten atyai kegyelme
 Nem segít! ha minden jobb s tehetősb elme,
 S ha kivált a nemzet saját köz értelme
 Nem teszi, hogy szűnjék e mirigy fertelme!

Zengd, ajánld, magasztald a szent egyességet,
 Az egymáshoz vonzó s hajlandó készséget,
 Férjfiakhoz illő nyílt egyenességet,
 S csélcapság-útáló rokon szívességet.

Égből vett nagy tisztet hív gyakorlásában,
 Bizván az igazság győző hatalmában,
 S mind feleid sok szép tulajdonságában,
 Mind saját szándékod tiszta jóságában,

Idézz minden magyart Sajó vidékére,
 Hol özönnel omlott őseitek vére;
 Vezesd onnan Várna s Mohács mezejére,
 Hol örök gyász borúlt hazátok egére!

Mutatván ott helyét Lajos táborának,
 S még ma is torlatlan szörnyű halálának,
 S éreztetvén okát honnya sok bajának
 (Kútfejét számtalan keserves kárának!)

Kösd e hármast leczkét ott újra szívére! . .
 S oszlopot emelvén népe sírhelyére,
 Lángoló betűkkel vágd fel a kövére,
 Mi a gyűlölködés, visszázkodás bére!

Mondd : (mert ezt eléggé soha sem hallhatja)
 Hogy a népek sorsát isten igazgatja,
 Aki mind bűnökért megadóztathatja,
 Mind tőlök a veszélyt messze háríthatja ;

Ő ki mindnyájokat előre serkenti,
 S veszélyes álmokból gyakran felrettentí,
 De, ha bús végzésit egyszer kijelenti,
 A vakmerő kevélyt többé meg nem menti !

Ott, hol a vak ösztön már a józan észen
 S minden jobb szándékon győzedelmet vészen ;
 Ott hol az ég átka lévén az egészen,
 Egy rész a másikon erőszakot téssen ;

Ott, hol már fejektől a tagok megválnak,
S vad kények' követve, jobbágy a királynak,
Nagyok a törvénynek bátran ellent állnak,
S hazájok kárával magoknak használnak;

Ott, hol az érdemnek büntetés az árra;
Hol a hatalmasok, ég s föld bosszújára,
Az álnok rablelket a jók jutalmára,
A jámbort a rossznak juttatják sorsára;

S nevetvén hagyásit az élő istennek,
A megnyílt örvénytől vissza nem rettennek,
S az igazság útján egyaránt nem mennek,
Vétkesek mindnyájan, s veszni kell mindennek!

Nem aggódván azért senki rossz kedvével,
(Sem az irigy lelkek ingerkedésével,
Sem a képmutatók garázda nyelvével,
Sem más patvarkodók s czimborák dühével),

Útáltasd, gyűlöltesd a rút feslettséget,
A dagályt, hívságot, kába délczegséget;
Dicsőítsd, magasztald a szép egyességet;
Nyájas bizodalmat, szíves emberséget!

Építs dőlt falain hazád templomának;
Vess gátot a vétkek fertelmes árjának,
Akadályt az idő siető szárnyának,
S mindent megemésztő kegyetlen fogának.

Zengj, énekelj gyakran néped örömére;
Fáradozz, munkálkodj javára, díszére;
Siess, siess bátran pályádnak végére,
S légy a magyar bárdok példája, vezére!

Nem múlandók a te kezed alkotmányi,
Koszorúra múltok elméd találmányi:
Melyekért míg téged Helikon leányi
Szébbel tisztelnének, ezt küldi Bacsányi;

Ama külföldeken bújosó barátod,
Kinek szíve régen s örökre sajátod,
S kiért most, jól tudván, hogy többé nem látod,
Néha sóhajtásod az égre bocsátod!

*

*

*

Így szólván, hív Músa! helyheztesd fejére
Zöldellő koszorúd; s végy búcsút végtére.
De, tekintvén szíve megújult sebére,
Vigasztald! s mondd még ezt felserkentésére:

Mérsékeld fájdalmát bánatos lelkednek;
Töröld le cseppjeit nedvesült szemednek.
Vídúlj! majd nyakára borúlsz még hívednek
Ott, hol az igazak többé nem szenvednek!

Ott, az örök béke csendes kebelében,
Ama jámbor lelkek áldott seregében,
Kik, földi pályájok ezer veszélyében
Meg nem tántorodván tárgyak üzésében,

Bő jutalmat nyertek fáradozásokkal,
S most együtt örülnek sok más hű bajnokkal,
Míg tudós munkájok s jeles példájokkal
Még ma is jót tesznek egész hazájokkal.

Úgy van. Ott, hol Zrínyi, dicső nagyatyjával,
Gyöngyösi Keménynyel s Murány asszonyával,
Hol Faludi s Ányos, több jó bajtársával,
Orczy Telekivel, s lelki barátjával,

Nyert diadalmokon együtt örvendeznek,
S minthogy feleikről ott sem feledkeznek,
Sőt követőikről gyakran értekeznek,
Téged, kedves Himfy! vígadva neveznek;

Ott egykor majd egymást újra meglátjátok!
S valamint ők áldva néznek ma tirátok,
Úgy majd tí kiszolgált szerelmes hazátok
Jobb fiait ott is áldani fogjátok;

Boldogok mind ketten! itt, a jók szívében
S neveteknek élvén emlékezetében;
Ott, örvendvén azok szent egyességében
S imádott hölgyetek égő szerelmében.

II.

BACSÁNYI PRÓZAI ÍRÁSAI

KÖZÖL.

I.

A FORDÍTÁSRÓL.

Hadd lássák legalább vétkes unokáink
Mire czéloztanak mostani munkáink.

Barcsai.

Tulajdona az a nemes léleknek, hogy mennél több viszontagságoktól látszik nyomattatni, annál hathatósbb erővel s nagyobb bátorsággal szaggasson a dicsősségre. Szép jeleit tapasztaljuk ennek majd mindennap hazánkban. mert, midőn a sokféle országunkbéli nyelveknek külömbsege, más idegennek szükséges tanulása, s egyéb ilyen akadályok miatt, nemzetünknek *közönséges* világosodásáról majd kétségbe kell vala esnünk: akkor látjuk Apollótegeinken legkellemetesebb fénynyelv felvirradni. Most igyekeznek tudósaink leginkább, mind a böles régiségnek, mind a mai felderültebb népeknek kincseit tulajdoninkká tenni; a szelíd Músákat hazánkba szállítani; a tudományt, jó ízlést terjeszteni. — Nem azt akarom ez által mondani (vétkezném nemzetem ellen!) mintha csak most kezdené magát nálunk a jó ízlés mutatni: korántsem! bár miként ítéltenek legyen is némelyek felőlünk balúl vélekedő szomszédaink közzül, nem tagadhatják mindazonáltal orczapírulás nélkül, hogy számosan voltak férfaink, kiknek írásaikat magok is haszonnal s gyönyörűséggel olvashatták. Voltanak arany százaink minékünk is, melyekben nálunk a széptudományok s szabad mesterségek sok más akkorbéli nemzetek felett virágzottak. Voltanak fejedelmeink, kik valamint országunkat kinn hatalmas fegyverrel őrzötték, úgy itthon a szelíd Músákat atyai kezekkel ápolgatták, védelmezték. — Nem ezekről szólok; mert régiebb tudósaink munkáikat,

mint magyarok, majd nem is tulajdoníthatjuk magunknak, mivel többnyire mind olyan nyelven irattattak, mely nem a miénk. — Értem tehát azon mái íróinkat, kik ettől a bal vélekedéstől magokat elfoglaltatni nem engedték, hogy *ha ki magának a tudós világ előtt hírt, nevet, s halhatatlanságot szerezni akar, deákul írjon*, — azokat értem, kik, mint hazájoknak igaz fiai, semmi akadályt nem tekintvén, egész erővel támogatják, ékesítik hanyatló nyelvünket. — Mely fontos dolog legyen a hazanyelvnek művelése, csak az láttatik még nem tudni, aki valamint minden tudományokban idegen, úgy a polgári társaságnak tulajdonát sem esméri. Oly szorosan vagy on ugyanis öszvekapcsolva akármely hazának állapotja a maga tulajdon nyelvével, hogy akár jó, akár bal sorsára nézve, mindenkor evvel egy kereken forogni láttassék mind külső, mind belső szerencséje. „Bizonyítják ezt az elmúlt dolgokat emlékeztető könyvek; bizonyítják sok szomorú eseteket beszéllő romladékok; bizonyítják egynehány hatalmas népeknek megnyomorúlt maradéki. Nyelvekkel együtt virágzott szerencséjük, nyelvekkel együtt elfogyatkozott.“ *A M. Helikonra vez. Kalauz.* Soha semmi nemzet nem jutott közönséges világosságra idegen nyelven; a görög görögön, a deák deákon, az olasz olaszon, az ánglus, a francz — mind a magáén lett tudóssá.

Nyelvünknek szükségét nem okozhatjuk már mi is, ha csak önnön tehetetlenségünket vallani nem akarjuk: de hogysen *zechenterezzzen* valaki, inkább is maradjon örökös setétségében. — Nyilván megmutatták már íróink, hogy szintén *oly felséggel*, *oly tüzszel*, *oly gyengült nyájassággal*, és tulajdon *oly édességgel* lehet magyarul is írni, valamint legékesebb európai nyelveken. Valameddig a magyar nyelv nemzetünk szájából egészen ki nem hal, becsben lészen *Haller-nak* és *Báróczinak* magyarsága. — Mennyire nem mentünk már is a poézisban! — *Rájniss, Szabó, Révai!* — *Faludi, Péczeli, Gyöngyösi!* — *szíviünkbe írtuk már dicső neveteket!* — *Ányos!* — tégedet nem esmér a világ! elfelejtve nyugszol sírodban; nincs, ki megmon-

daná hazádnak, hogy benned jövődöbéli egy díszétől fosztatott meg!

De csak a poézis ám majd egyedül, amelyben nyelvünken a tökéletességhez láttatunk közelíteni. Egyéb tudományokban még nem sok jó munkákat mutathatunk. Vallyon, mikor érjük hát el azt a boldog időt, hogy az idegen nyelveket nem értő magyar hazafi is a magáén olvashasson, magának mindenféle tudományt szerezhessen? — isteni tudományt; egyházi, világi törvényeket és történeteket; orvosi, bölcselkedési, és hadi tudományokat elegendőképpen tanulhasson? — Ugyan ez az a fontos czél, melyet mai íróink hová hamarébb elérni oly dicséretesen törekednek. Így tettek más nemzetek is elsőbben; egyik a másiktól kölcsönözte tudományát; nyelvére fordította; magáévá tette. Miért nem kellene minékünk is így cselekednünk, míg magunk is viszontag remekeket adhatnánk? — Eljött az idősark, melyben minden szempillantás drága; minden halogatózás káros, és veszedelmes.

A fordítás azomban nem olyan könnyű, nem olyan csekély dolog, mint némelyek vélik. Nincs ennél nehezebb a nyelvekre nézve; valamint szintén hogy a jó fordításnak haszna is, megbecsülhetetlen. Azt is bátran el lehet mondani, hogy egy fordítónak, bár nem annyi értelemmel is, legalább annyi jó ízléssel kell bírni, valamint a munka szerzőjének. Sőt még olyan tulajdonságok is megkívántatnak amattól, melyek nélkül ez el lehet. A munkának elintézete, a gondolatoknak kifejezése, a beszédnek módjaiban való rándulások, — minden tetszésében áll a szerzőnek; a fordítónak ellenben semmi sincs hatalmában a gondolatokban, a gondolatoknak rendében, a szókban, a szóknak összealkotásában: mindenütt az eredeti írást kell követnie, a könyvszerzőt éppen úgy kell néki ezen az idegen nyelven beszéltetni, amiként beszéll vala, ha maga benne írt volna: az eredetiséget mindenben ki kell pótolnia. Ha tehát az író az első rendű nagy elmék közzül való, nagy igazságtalanság lenne, fordítójának legalább utána az első helyet nem engedni. — Erre a becslésre, melyhez a nagyra szár-

mazott elme nem lehet érzéketlen, senki nem juthat, hacsak bizonyos regulákhoz nem alkalmaztatja magát, melyek egy oly síkos úton menését bátrabbá teszik, és könnyebbé. A mesterség ugyan soha se csinált még minden ő törvényeivel nagy elmét: születni kell nékie, és már a természettől az emberbe öntetődni; szükségese-
 nek nékie mindazonáltal mégis, bármely kevesek légye-
 nek is azok, bizonyos regulák, melyek segélytségével
 tehetségei előbb kifejtődven, legalább hamarébb töké-
 letességre jussanak. — Ily *regulákat* akarok én itt
 a *fordításnak mesterségéről*, ama híres göttingai pro-
 fessor Gatterer úr után, a *Magyar Műsának* érd. olva-
 sóival közleni. Nem olyan regulák ugyan ezek, hogy
 őket szolgamódra kellessék követni: nem; sokkal sza-
 badabb a tudósoknak társasága, hogysem szoros hatá-
 rokat szabhatnék eleibe. Tanácslások ezek inkább, mint
 törvények; javasítások oly hazafiakhoz, kik velem együtt
 anemzetnek hasznát keresvén, hazájok magyarainak ked-
 vekért hasznos könyveket anyanyelvünkre fordítgatnak.

1. Közönséges Regulák.

Természet szerént való dolog, hogy az embernek a nyelvet, amelyből és amelyre fordítani akar, tudni kell: mégis oly fordítókat látunk gyakran megjelenni, kik sem egyiket, sem a másikat nem értik.

Érteni kell továbbá a dolgokat, melyek a fordítandó könyvben foglaltatnak; különben lehetetlen, hogy az írónak értelmét igazán kifejezze. Az *öregebbik Pliniust* p. o. oly természetvizsgálónak kell fordítani, ki egyszersmind a régiségnek mesterségeit is esméri.

A fordítónak oly kész tehetséggel kell bírni, hogy mindenik szóejtésnek érdemét, a dolognak mivoltához képest ízenként meg tudja határozni; nehogy azoknak választásában tudatlanságát, vagy gondatlan restségét árúlja el: egy szóval jó ízlésének kell lenni.

Az író elméjének természeti indulatját szorgalmasan ki kell néki tanulni: másként nehezen fogja az eredetiségnek tekéntetét, ami mindazonáltal szükséges, a fordításnak megadhatni. Az íróknak különbsége majd

a gondolatokban, majd az írás módjában, majd mind a kettőben egyszersmind mutatja magát. Egyik rövid, és akarja, hogy olvasói magok is gondolkodjanak. Másik bőszavú, és minden gondolatját, úgy szólván, eleibe *syl-labisálja* az olvasónak. Egy ír bölcselkedve, más elevenséggel. *Curtius* tetszik írása csínosságáért, és *Caesar* nem kevesebb örömmel olvastatik, noha minden pipe-rétől megvagyon is fosztatva. Az írók bélyege ily nagy különbségének a fordításban is szembe kell tűnni.

Tulajdonképpen csak *magához hasonlót* kell az embernek fordítani. Egy magyar *Cicero* p. o. igen szerencsétlen fordítást adna *Plinius* leveleiből; mivel a fordítónak a könyvíró indulatait, minéműségeit, egészen magára kell öltözni: mikép cseledkeheti pedig ezt, ha természeti hajlandóságai annak tulajdonságai-val nem egyeznek? — A régi rómaiaknak munkáikból igen keveset mutathatunk még magyarul; a többi közül talán azon okból is, mivel a deák még eddig mintegy második anyanyelvünk lévén, azokat az eredeti írásban olvashattuk. De ki az vallyon mindazáltal közöttünk, aki ugyanazon deák nyelvnek méltóságát esmérvén, a magyar *Lucánust* annyival nagyobb gyönyörűséggel nem olvassa? fordításának félben szakadását igaz szívből ne sajnálja? — *Corn. Nepos*, *Sallustius* alkalmasint vagynak fordítva. *Virgilius* annyi fordítót talált közöttünk, amennyihez csak kevés nemzetnél lehetett szerencséje; bátor mind eddig világosságra nem jött is. Reménylhetni, hogy *Horváth Ádám* úr kívánságunknak ígérete szerint eleget fog tenni; — ki még kedvesebb dolgot cselekeszik vala, hogyha a *négyes vershez* elannyira nem ragaszkodván, annak a felséges költemények fordításában inkább a két sarkút választotta volna; melynek, kivált a fordításra, jobb és alkalmatosabb, sőt kellemetesebb volta, nyilvánságos. De mennyivel inkább óhajthatnók, hogy a görög és deák mértékre vett verseknek ama nagy mestere, a szerint amint a *M. Hel. Vez. Kalauzában* már példáját adta, tovább is fordítaná? Micsoda becsületére nem válna mind magának, mind a nemzetnek! — De a tárgyunkra visszatérvén:

Igen jól cselekszik az ember, ha egy egész darabnak fordítását eleintén csak *hamarjában* és mintegy első *hevenyében papirosra veti*, és azután *lassanként* úgy *jobbítgatja*. Így az egyik által a fordításnak eredeti hangozatot ad, a másik által a gáncsoktól és hirtelenkedés hibáitól megmenti. Egy érdemes hazafi, minekutána *Fleurynek* az egyházi történetekről írt amaz esméretes *Elmélkedéseinek* magyarázását elvégezte volna, *Millótnak Közönséges Históriájá*t ilyformálag fordítja: oly férfiú szerencsénkre, ki az ily egy munkának fordításához megkivántató tudományok mellett, a magyar nyelvet is tökéletesen bírja.

A régi íróknak fordításokban, munkáiknak legjobb kiadásokkal kell élni, azaz amelyek az írásnak rendit legjobban, legigazábban előadják, és nehezebb s homályosabb helyeit jegyzésekkel világosítják. Ha a tanuló ifiúnak vagyon alkalmatossága azon régi író, kit ő idővel nyelvére általtenni szándékozik, valamely tudós férfiú által magának szóval megmagyaráztatni, igen jól cselekszik, ha azt el nem mulatja. A pesti főiskoláknál tanuló ifiaknak ugyan nincs okok ez iránt a panaszra. Mennyit nem lehet egy *Koppytól* tanulni! és mely örömet nem szolgál akárkinek!

A régi íróknak munkáik többnyire már külömbkülömbféle mái nyelvekre vagynak fordítva. Ezek a fordítások a magyarázónak szép szolgálatot tehetnek; de önként értetődik ám, hogy ha elég alkalmas azokat használni. Így vagyon a mostani nevezetesebb nemzetbéli írókra nézve is. *Miltonnak Paradicsomát*, vagy *Tassónak Jeruzsálemét*, avagy *Youngnak Éjtszakáit* (a költőkről szólván p. o.) ha ki nyelvünken ki akarná adni (amint ehhez az utólsóhoz már bizonyos reménységünk is van) segélytségül veheti a francz, német s t. fordításokat.

Hogyha a fordításnak, amit senki se fog tagadni, ez eredeti írás mássának és jól eltalált képének kell lenni, tehát *azt*, ami az eredetírásban van, *mind*, és hacsak lehetséges, *ugyanazon renddel*, ki kell nékie fejezni: se *többet*, se *kevesebbet* nem szabad nékie magá-

ban foglalni. Nem szabad tehát a fordítónak az eredet-íráshoz se hozzá adni, se pedig tőle valamit elvenni. Ha többet foglal a fordítás magában, tehát *környülrás*; ha kevesebbet, *kivonás* (*extractus*), következésképpen egyszer sem tulajdonos fordítás. Egyszóval: A fordításnak az eredeti írás hív és igaz másának kell lenni. Ezt tartom én minden jó fordítás első közönséges fundamentomának; melyből minden egyéb különös regulák önként és minden erőltetés-nélkül következnek.

A fordító az eredeti írástól semmit el ne végyen: tehát ékességeitől se foszsza meg; és ha a két nyelvnek külömbisége meg nem engedné, ugyanazon szépségeket a fordításba is általvinni, tehát a szépségeket szépségekkel cserélje fel.

De az eredetíráshoz toldani sem szabad semmit. *Nincs* tehát *jussa* a fordítónak, az eredeti írást *szebbíteni*. Oly írásokban is, melyek egyébként a nagy elmének s mesterségnek remekjei, találhatni hamis gondolatokat, lankadt rendeket, idéetlen szóejtéseket, erőltetett ugrásokat. *Quandoque bonus dormitat Homerus*. Horat.

2. Különös Regulák.

Hogy a fordítás hív, és szorgalmatosan kidolgozott légyen, szükséges, hogy elsőben: ugyanazon dolgokat, melyek az eredetírásban vagynak, se többet, se kevesebbet; és egyszersmind ugyanazon renddel, magában foglalja. Sokasítás, kevesítés a dolognak más-hová helyeztetése; hibák, melyeket a fordítónak kerülni kell.

A fordításban az eredeti írásnak gondolatait is mind, és egyes egyig ki kell fejezni, semmit hozzá toldani, semmit ki nem hagyni, semmit másová általtenni. Vagyon minden gondolatnak tulajdon *színe*, tulajdon *árnyékozatja*, és tulajdon különös *érdeme* *). Vagynak igaz, és hamis; hihető és hihetetlen; mély és eleven; nemes és nemtelen; bő és sovány; világos és homályos; meghatározott és kétértelmű gondolatok stb. Megki-

*) Ez a három szóejtés a képirás mesterségéből van kölcsönözve. *Árnyékozat*, *Schattirung*.

vántatik a fordítótól, hogy nem csak minden gondolatot közönségesen kifejezzon; hanem annak színét, árnyékozatját, és érdemét is, az eredetírásnak semmi hibáit: de annak főbb ékességeit se szabad ám kevesítenie, vagy elmúlasztania. Mivel az embereknek értelmek minden időben, minden ég alatt, majd csaknem ugyanaz; tehát ritkán fog megtörténni, hogy a fordítónak elegendendő oka légyen, a gondolatoknak az eredetírásban lévő rendétől eltávozni.

Mivel a *szók és kifejezések képei* a gondolatoknak, tehát igyekezzék a fordító az eredetírásnak mássát, s mennyire csak lehetséges, ahhoz ezekben is tökéletesen hasonlóvá tenni. Minden nyelvben vagynak tulajdonos és ábrázoló, hathatós és erőtlen, illendő és goromba, fontos és üres, tüzes és fagyos, természetes és erőltetett, kellemetes és kedvetlen kimondások s t. A fordító, kinek az eredetírást se szebbíteni, se korcsosítani nem szabad, épen azokat a szóejtéseket keresi fel a maga nyelvében, amelyekkel a munka iratódott az eredetiben; és ha talám néha-néha nem találja épen azokat, olyankor annyit erővel váltja fel őket. Ha p. o. az eredeti írásnak felséges hangozatját el nem érheti, tehát, ha külömben az illetén cserét a tárgynak minéműsége megszenvedi, valamely eleven vagy velős szóejtéssel segélyt magán sat.

Néha a nyelvnek hajthatatlansága vagy szegénysége nem engedi meg a fordítónak, épen oda alkalmaztatni valamely szépséget, aholott az az eredeti írásban helyheztesett. Ilyenkor ezt akárt más alkalmas helyen kell kipótolni, hogy a fordítás, legalább az egésze nézve, az eredetírásnak szépségeiből semmit se veszítsen. Önnönmagától értetődik, hogy akármely jó fordításban minden *idegen szokat*, melyek nálunk polgári jussal még meg nem ajándékoztattak, mint megmegannyi *barbarismusokat*, szorgalmasan el kellessék kerülni; nem lehet mindazonáltal a fordítónak vétekkül tulajdonítani, ha az eredeti írásban találtató *új dolgokat* és gondolatokat ő is *új szókkal* fejezi ki. Ez koránt se rontja, sőt gazdagítja nyelvünket. De —

A nyelvnek művelésében különös gondos vigyázással kell lennünk. Tűrhetetlen némely újítóknak szokások, kik az ő csupa *vény-mény vány-mány delem-dalom* végezetű, s több efféle két ölnyi hosszaságú idéetlen szavaikkal rútitják könnyű folyású nyelvünket; melyeket nem csak nem érthetni, de még csak ki is alig mondhatni. Valóban e szót: *Ter-mé-szet-é-de-mé-nyesség* félve kell a született igaz magyarnak is szájába venni, nehogy kimondásával nyelve kificzamodjék.

Némelyek ismét annyira ragaszkodnak az idegen, kivált deák szókhöz, hogy gyakran, amit nyelvünken könnyen és jól kiejthetnénk, idegennel felcserélik. Az ilyen hibák, főképpen még most, annyival veszedelmesebbek, mennyivel nevezetesebbek az írók, kik azokkal kezdenek élni. *Héró, Monstrum, Hypokritaság, disputálni* sat.

Mások, mivel nem tudják, micsoda könyvek irattattak már nyelvünken, vagy elégtelenek, avagy legalább nem akarják azokat hasznokra fordítani, elhitetik magokkal, hogy hacsak idegen szavaikkal nem zavarják, az igaz magyar meg nem értheti írásaikat; és mivel a nyelvet annak teljes mivoltában nem esmérik, elég vakmerők azt állítani, hogy a mi *nyelvünk a házi és mezei közönséges dolgokon kívül alig terjedett* légyen, még pedig *ha imitt-amott deák szókkal élünk is*; — sőt nem általják *oktalan büszkeségnek* nevezni, ha a magyar nyelvet a *jelesebb tudományokra* nézve alkalmatlannak esmérni nem akarjuk. Az a magyar könyvszerző, ki ezeket írni mérézli, a francziákat hozza például, kik a *magok nyelvét számtalan deák szókkal bővíteni igen illendőnek tartották*; — csak az volt itt még hátra, hogy ebben az *olaszokat* nevezte volna, vagy, mivel közelebb lakik emezekhez, az oláhokat. — Én azt tanácsoltam volna ennek az orvos könyvszerzőnek, hogy nézte volna meg előbb, ha nem írtanak-é már mások arról a tudományról nyelvünken, kik néki az olyatén szókra utat mutatnának; s úgy írta volna oztán magyarul magyar *diaetetikáját*.

A magyar nyelvnek ily igazságtalan ítélőiről csak azt hozom még itt élő, amit *Corneille Czíd* nevű szomorú-

játékának méltóságos fordítója (kinek nagy érdemei közzé azt is méltán számlálhatni, hogy ő volt az első közzül, kik nemzetünkkel a két sorú verset leginkább megkedveltették) ez előtt már 14 esztendőkkal mondott volt: „Az magyar nyelvnek szükségét, s az erős indulatok nyomos kifejezésére való elégtelenségét sem hántorgathatod; mert félő, hogy magadat elárúlod, hogy még született nyelvedet se tudod.“

Minden nyelvben taláztatnak oly szóejtések, nevek, melyek a másakra fordíthatatlanok. Ide tartoznak p. o.

1) többnyire minden különös tisztségeknek, méltóságoknak, rendeknek neveik; úgymint *Ephorus*, *Areopagita*, *Dictator*, *Triumvir*, *Triumviratus* (hármasságok *Bessenyei György* úr szerént), *Patricius*, sat.

2) Mértékeknek, fontoknak, pénzeknek külömbféle neveik, mint: *Epha*, *Talentum*, *Sestertium* *), *Louis d'or*, (ezt *Báróczi Sándor* úr után talám már bátrabban *Lajos Aranyjának* nevezhetjük), *Sterling*, *Guinée*, sat.

3) Némely szabadabb és néha ocsmány mondások, melyek p. o. hajdan a görögöknél és deákoknál minden botránkoztatás nélkül nyilván irattathattak, minálunk pedig az illendőségnek törvényeit megsértenék. Ezeket úgy kell fordítani, hogy közöttünk pirulás nélkül olvastathassanak: mindazonáltal jól cselekszi a fordító, ha olyankor, hívségének bizonyosságául, azon szókat az eredeti nyelven is oda függeszti.

A kötelességek, melyekhez magát az embernek, a beszédnek módjaira, és a szóknak összekötésére nézve tartani kell, igen nehezek. Tudjuk mely erőssé, mely hathatossá, mely elevenné válhat némely rándulások által a dolognak előadása. A fordítónak igazsággal semmi kiejtést, semmi rándulást, már akár szépítse, akár korcsosítsa az a beszédet, ki nem kell hagyni: legalább, ha egyébként nem lehet, annyiérvvel kell azt kipótolni. A *soloecismusok*, hibák, melyek oly szóejtéseknek összekötéseiből állanak, melyek a nyelvnek különös tulaj-

*) A zsidó, görög, római és magyar régi pénzek neveiről lásd *Páriz-Pápaít* deák szótárjának végén.

donságához képest egybe nem köttethetnek, szenvedhetetlenné tészik a fordítást. Épen oly kevéssé tűrhetők ennek a termékeny anyának gyermekei, tudniillik: a *Graecismus*, *Latinismus*, *Gallicismus*, *Italicismus*, *Germanismus* stb. Azomban az elmés fordító a szólásnak bizonyos új alkalmaztatásaival, melyekre néki p. o. az eredetírásban valamely különös hathatós mondás, vagy eleven gondolat alkalmatosságot ad, ékesítheti mindazonáltal, vagyis inkább az eredeti íráshoz hasonlóvá teheti fordítását. Szabad igen is a pallérozottabb nyelveknek szépségeikből nekünk is holmit kölcsönöznünk, csak hogy az ilyen kölcsönözés igen szembe tűnő, s a nyelvnek természete ellen ne légyen. Nem keveset nyert már ez által a mi nyelvünk. A magyar *Kassandrának*, *Erkölcsei Mesék és Leveleknek* írója bizonyjára, s nem különben *Lucánus* első könyvének fordítója is (kinek a m. nyelv művelésében tett nagy fáradságait s érdemeit még sokan nem akarják megismerni) oly szerencsésen loptak bé nyelvünkbe holmi idegen szépségeket, hogy azokat az olvasás közben csak észre is alig vészed, s nem is mint újságokat, hanem mint már esméretes kedves óságokat úgy nézed.

Igaz ugyan, hogy, amennyire csak lehetséges, szóról szóra kell fordítani: de igen gyakran megtörténik, hogy azt cselekedni nem lehet. Majd a nyelvnek külömsége, majd az értelmesség, majd ismét a jó hangozat akadályoztatja a fordítót, az eredeti írást szóról szóra követhetni. Vagynak szegény és gazdag, hathatós és erőtlen, könnyen hajló és hajthatatlan nyelvek sat. Ahonnét kitetszik, hogy nem mindegyik egyenlőül alkalmas a fordításra. A mostani európai műveltebb nyelvek között erre nézve az olaszt tartják könnyebbnek: a francziákéban ellenben majd minden nyomon akadályt talál a fordító. A németeké senem olyan nehéz a fordításra mint a franczia, sem oly könnyű mint az olasz; mintegy a közép helyet foglalja közöttök*).

*) Ez koránt sem ellenkezik *Ráth Mátyás* úrnak a német nyelvről jelentett ítéletével, ki azt minden önéki esméretes

A görögöknek és deákoknak teljes hatalmokban volt szavaiknak öszverakása: a beszédnek hol eleire, hol végire, hol közepire tehettek majd mindenszót, amint t. i. a dolognak természetes rendi, vagy a kimondásnak hathatósága, vagy a jó hangozat, egy szóval, a beszédnek haszna, kívánta. — Ha már ezek az előszámlált nyelvek is egymásra való nézve oly nehézségeket szenvednek a fordításban: micsoda akadályokat nem fog találni, ha ki azokból a mí nyelvünkre akar valamit általtetni? a mí nyelvünkre, melynek ezekkel semmi atyafisága, semmi köze, semmi hasonlatossága nincsen? — Ugyan ez a nagy különbség okozta némelyekben ama bal vélekedést, kik a nyelvnek belső tulajdonát nem tekintvén, tudatlanságok helyett annak elégtelenségét vakmerőül vádolták.

Az *ábrázolatok*, az *ékes mondások*, a *szóknak rendes öszvealkotása* sat. különösen megérdemlik a fordítónak figyelmetességét. Mivel az eredetírásnak főbb ékessége ezekben áll, tehát a fordítónak vagy ugyanazon ábrázolatot a kifejezésekben, ugyanazon fényt s ékességet a beszéd módjaiban, a szóknak öszverakásában ugyanazon természetes rendet kell kifejezni: vagy ha a nyelvnek tulajdonsága azt nem engedné, ezek helyett hasonló más ékességeket alkalmaztatni; a nélkül hogy a gondolatot vagy a szóknak szaporításával elerőtlenítse, vagy azoknak öszvevonásával meghomályosítsa. Némelykor a nyelvnek tulajdonsága nem engedi ezeket s más efféle szépségeket ugyanazon kiejtésekhez és beszéd módjaihoz ragasztanunk, amelyekhez az eredeti írásban ragasztattak. Ilyenkor szabad a fordítónak, az afféle kimaradt ékességeket más valamely vagy előtte lévő, vagy utána következő helyen, amint ottán legillendőbb lészen, alkalmaztatni, hogy a fordítás,

nyelvek között legnehezebbnek lenni állítja; — mert igen nehéz lehet valamely nyelv magában, a nélkül, hogy azért a fordításra is legalkalmatlanabb légyen. Lásd a német, magyar és deák szótárról tett *német tudósítását*, amelyből egyszersmind a készíttendő munkának mivoltáról is ítélhetsz.

legalább az egészre nézve, annyi szépségeket foglaljon magában, valamint szintén az eredeti írás.

A *közmondások* különös ékességei az írásnak, és mivel ezen feljül még egész nemzeteket is ábrázolnak, tehát a fordítónak egyet se szabad elmúlatni közzülek. Nem könnyen lesz en egy olyan nyelv, melyben, ha nem szintén azok is, legalább annyitértő közmondások, mint akármely másokban, ne találtatnának. De szorgalmatosan el kell ám e mellett, a tárgynak minéműsége szerint, az alnép közmondásait kerülni, melyek gyakorta alacsonok, némelykor mocskosok is. Olyanokkal kell élni, melyek jó társaságbéli hangozatúak.

Nem elég továbbá, hogy a fordító a dolgokat, a gondolatokat, a kifejezéseket és beszédnek változásait az eredeti írásból annak mássába átalvigye, s bele foglalja; megkivántatik még az is tőle, hogy a kerekbeszédeket (*periodusokat*) ezeknek egyik a másikával való öszvekötések, amennyire csak lehetséges, változtatás nélkül meghagyja: mert az íróknak külömböztető minéműségek jó részint a kerekbeszédeknek módjában, és azoknak egybe-foglalásában vagyon. A nyelvnek külömbösége, az értelmesség, és a jó hangozat az egyedül, ami a fordítónak szabadságot adhat a változtatásra. Aki tehát ezen *három* eseten kívül valamely *periodust*, bár még olyan hosszú lenne is az, többre feloszt, vagy többekből egyet csinál, avagy azoknak kötését eloldja, nem fordít jól.

Mivel a beszédnek részecskéi, kivált a görög és deák nyelvekben, nem csak a gondolatoknak öszveragasztására, hanem az egész beszédnek szépítésére is igen sokat használnak; tehát a fordításban is, amennyire csak lehet, meg kell őket tartani.

Ezek, az én ítéletem szerint, a *fordítás mesterségének* főbb *regulái*, melyeket *Gatterer* úr után a magyar fordítókkal közleni hasznosnak lenni gondoltam. Keményebbek talám valamennyire; de fontos célra is vezérlik a vélek élni akarókat. A fordítást közönségesen illetik, s azért könnyű szerrel lehet őket akárminémű írásnak magyarázására alkalmaztatni, a nélkül, hogy arra más különös regulákat szabni szükség lenne.

Ha kiket talám, az igazságot kimondván, megsértettem volna, gondolják meg, hogy a hazanyelvnek kára vagy haszna egyenesen a közjót illeti; ennek sérelmét pedig az igaz hazafi, minden egyéb tekintetnek félrevetésével, köteles elhárítani. A becsületesen gondolkodó ember nem veheti azért rossz néven, ha hibáit megmutatják; kész azokat megjobbitani, nem pedig megátalkodva mind azt jó gyanánt védelmezni, ami csak az ő velejéből származott, vagy amit ő már egyszer jónak lenni állított. A hibának megesmérése soha sem válik kisebbségére; a felfútt maga-meghittség pedig mindenkor.

Vagynak olyanok, kik szájokat magyarul csak tátani se tudják jól, mégis könyveket, még pedig, ami nagyobb bosszúság, versekben fordítanak. Ezeket a szemtelenekeket korbácscsal kell Parnassus alól elverni, hogy annak lakosít ordításaikkal ne háborgassák.

A *M. Músának* XLVII-dik darabja ad itt még egy szükséges jegyzésre okot. — A m. versnek sokféle nemeiről a 29. 30. 31. szám alatt értekező ifjú poéta azt mondja: hogy az egyforma végezetű versek, nem csak a négy, de még a kétsorúak is, alkalmatlanok a játszásra, s a magyar theátrumra készült darabokból a többi közt a *Hunyadi* szomorújátékot veszi például; melyet ha ki *játszószínbe* akar vinni, kénytelen *előbb lánczaiból feloldani* (236. oldalon). Itt kiki látja (hanemha a magyar tudományos dolgokban teljességgel idegen) hogy *Bessenyei György* úrnak kétsarkú versben írt, s már 15 esztendő előtt világosságra jött *Hunyadi László* nevű szomorújátéka értetődik. A *Hunyadi János* négy sorú *vitézi versnek* költője mégis ezt a maga munkájára magyarázta; s ez már elég ok vala néki, a négyes verset tovább is új okoskodásokkal, s *nem a kétségbe vett dolognak velejét* illető számtalan példáival, védelmezni. — A világosan, s minden homályosság nélkül kijelentett értelemnek ily nyilvánosságos, s talám *önként való* másra vonása, gyakorta oly szóbeli villongásokra adhat alkalmatosságot, melyek koránt sem azon nemes vetélkedések között valók, ahol az ellen-

kező értelmeknek öszveütődése által a kétséges dolog bizonyossá tétetődni, az elrejtett valóság pedig világosságra szokott hozatódni.

Ha ki nékem is valamely szavaimat ily balúl találná felvenni, tehát jelentem előre is néki, hogy én haszon-talan szőszaporításra, vagy éppen alacsonyságokra, soha se fogok véle ereszkedni; valaminthogy ellenben, illendő, józan okaira, mindenkor hasonló mértékletes-séggel kész vagyok megfelelni.

II.

BÉVEZETÉS A M. MUZEUMHOZ.

Ha erre az utolsó két tíz esztendőre, melyben hazai nyelvünket becsülni s művelni kezdtünk, és azokra a munkákra tekintünk, melyek azolta sajtóink alól kijöttek: nem lehet valamennyire nem vígasztalódnunk. Úgy tetszik, mintha egyszerre ébredtünk volna fel hosszas mély álmunkból; vagy is inkább, mintha egyszerre szabadultak volna fel kezeink a lánczok alól, melyek alatt esztendőszázoktól fogva senyvedtenek.

Nem szükség ebbeli szabadulásunknak hátráltató okait nagy szorgalmatossággal keresnünk. Fris emlékezetben lehetnek még nálunk azok a számtalan véres viszontagságok, melyek nemzetünknek nem csak egyéb értékeit, de még elmebeli tehetségeit is, lekötve tartották. Az örök végzések csak azért látszattak nemzetünket szülőföldjéről e tájakra még egyszer kihozni, hogy ujjonnan nyert hazájának mezeit szüntelenül ellenségeinek s önnön fiainak vérével öntözze. Nem az egy *mohácsi* ütközet az, melyet itt értünk; népetlen pusztáink még ma is emlékeztetnek bennünket ama gyászos időkre, midőn édes eleink, hazájok s szabadságok oltalmazása közben, halmokra hullottak. Ha mikor az öldöklés megszűnt, s Mársnak dühössége lecsillapodni látszott, az nem a békesség szeretetéből, hanem az ellenfeleknek elerőtlenedéséből származott. Szomorú csendesség! mely hazánknek csak azért engedtetett, hogy szenvedett kárát sírathassa, s megmaradott gyermekeit új veszedelmekre készíthesse!

Örökös háborúk bírták századait,
Nemes vére festé Dunája habjait!

(Ányos.)

Még tovább ment a belső egyenetlenség, melynek ragadó mérge megvesztegetvén nagyjainknak szíveket, szüntelenül hazánk kebelét szaggatta.

Ide járult az országokat pusztító vallásbéli versengés, mely magyarainkat, mint ellenségeket, egymásba vesztvén, önnönmagok által emésztette.

Könnyen elgondolhatni, hogy az ilyenén vérengző időkben, az olajfa békes árnyékát szerető szelíd Músák közöttünk nem igen múlathattak.

Igaz ugyan, hogy *Hunyadinak* fényes uralkodása alatt, *Buda* a tudományok virágzása által még a fegyverzörgés közt is egész *Európát* maga tiszteletére ragadta; sőt igaz az is, hogy önnön az *Attila* idejében is voltak *Tyrtaeusink* s *bárdussaink*, kik a magyar fegyver diadalmait énekekkel magasztalták, s nevedő vitézeinket atyáik követésére, s hazájok, szabadságok védelmére, gerjesztették. De ritka jelenések voltak ezek, s nem állandók; jelenések, melyek némünéműképpen csak azt látszottak mutatni, micsoda nagy mértékben vettük a természet ajándékát a *szépnek* és *jónak* érzésére, s elfogadására; és micsoda nagy magasságra nem juthatna nemzetünk, ha Mársnak vérengző mezeit elhagyván, a Músáknak áldozhatna.

Boldog emlékezetű asszonyunk királysága alatt kezdtünk végre megpihenni; és ekkor ugyan úgy látszott, mintha nyelvünknek is fel akart volna régen óhajtott, de soha többé nem reménylett hajnala derülni. Az ellenkező végezeseknek itt is másként tetszett! A *deák nyelv*, mely első közinkbe való hozattatásakor, valamint egyéb napnyúgoti nemzeteknél, úgy elhatalmazott, hogy miatta édes anyai nyelvünk, tulajdon maga hazájában, méltatlanul megvettetnék, s lenyomattatnék. A deák nyelven irattatván törvényeink, azon folytattatván köz dolgaink: tanulására fordítottuk legszebb ideinket. Ifjaink húsz harmincz esztendőskorokban alig mentek tovább a *rhetorikánál*, azaz nem tanultak egyebet *deák szónál*; és így mikor, anyai nyelveken tanulván, már tudományra juthattak volna, akkor kezdték először hallani, miként kellessék *gondolkozni*. — A nem-

zetnek az a része továbbá, mely a deákot nem értette, nem tanulhatott, s következésképpen tudatlanságában maradt; a nélkül, hogy reménysége lehetett volna belőle valaha kigázolni.

Nyelvünknek alkalmas voltát ugyan régen megismérték hazánkfiak; sőt *Albricusnak*, *Seraphim* esztergami érsekhez írt, s azután *Kálmán* király törvényei eleibe függesztett leveléből, úgy látszik, mintha törvényeink már akkor magyarul irattattak, és deákra (talám azért, hogy az öelőtte élt királyok alatt tett rendelésekkel egy nyelven lennének) *Albricus* által fordíttattak volna *), de vagy a feljebb említett számtalan viszontagságok nem engedvén, vagy eleink az olyatén újítást még akkor veszedelmesnek állítván: a már egyszer bevett s jóváhagyott rendtartást változtatni nem akarták. Tudósaink, egész a mi időnkig, mindent deákul írtak, és sajtóink alól *imádságos könyveknél, szentek életénél, halotti prédikációk s verseknél* egyéb alig jövéni ki, úgy látszott, mintha itt a magyar íróknak gát vetett volna.

Nem volt tudniillik királyi udvarunk, hol nyelvünknek böcse lett volna. A fejedelem mindenkor példája a népnek. Míg Bécsben I. *József* alatt csak olaszul, VI. *Károly* alatt spanyolul, I. *Ferencz*, mint született *lotharingus* alatt, többnyire francziául szólottak: nem lehetett böcse a főbb rendnél a haza nyelvének. — A franczia nyelvnek csak egy XIV. *Lajos*, a németnek csak egy II. *József* kívántatott: s íme! legottan egész Európában elterjedni, s magoknak örökös szállást verni látod.

Ha a mi magyar *Nagy Lajosunk* is hajdan szélesen terjedett birodalmaiban, a törvényszékeknél a deák helyébe a magyar nyelvet helyezettette volna; ha *Hunyadi Mátyásnak* oly nagyon, és valójában méltán,

*) Colomanni Decr. L. I. §. 6. „Non in hoc opere proprii arbitrii vestigia figo: verum praevis alieni itineris visibus insisto“ etc. — és §. 16. „Verum tamen tu, mi Domine! qui in huius populi linguae genere minus promptum me consideras, si quid calamus a suscepti itineris tramite declinaverit“ etc. —

elhíresedett udvara, magyarul beszélvén, *Vitéz János**) s több akkorban virágzott nagy férfiak, munkáikat magyarul írták volna; ha törvényeink, köz dolgaink, pereink, iskolai könyveink ugyanazon magyar nyelven készültek volna**): boldog isten! mire nem mehettünk volna! mennyire nem különböznék állapotunk mostani sorsunktól! — — De ne gondoljunk erre, majd véres könyvbe borúlnak ismét orczáink! Mit használ úgyszólván a lehetetlenségről álmodoznunk? — Lássuk inkább, mire mehetnénk még mostani erőnkkel. Lássuk a máj tudós nemzeteket, micsoda eszközök által jutottak arra a magasságra, aholott most vagynak; és kövessük mi is amennyire körülállásaink engedik, nyomdokikat.

Elűzöttetvén *Mahometnek* győzedelmes pogánysága által *Hellespontus* partjairól azok a tudós férfiak, kik ottan még valamely kevés számmal lappangtanak, napnyúgotra jövének kenyeret s bátorságot keresni. Kevés idővel történt ezelőtt a könyvnyomtatásnak fel-találása. — Tudva vagyon, micsoda nagy változásokat vonszott ez a két nevezetes történet az egész napnyugoti nemzetek erkölceiben maga után. A római s athenabéli elmének, ékesszólásnak, bölcsességnek drága kincsei setét fogságokból egyszersmind világosságra vitetődvén, az újra feléledő jó ízlés oly nagy győzedelmet vett töstént a klastromi iskoláknak kedvetlen tanításin, hogy Európának a legmostohább ég alatt fekvő nemzetei is illendőbb érzésekre, nemesebb indulatokra hozattatnának. Mennyivel az olvasás és írás mestersége, mely mind addig csak a papság számára tartatott titok volt, minden rendekre jobban-jobban kiterjedett; mennyivel a tudós régiségnek történetírói, költői, és

*) *Ianus Pannonius*. Úgy írják, hogy *Vitéz János* valójában egy magyar grammatikát készített légyen; de amely a mostoha idők miatt elveszett.

**) Hogy ezek, valamint szintén más nemzeteknél, nálunk is mind bételjesedhetek volna, bizonyítják vármegyéinknek régibb jegyzőkönyvei; némely társaságoknak törvényszabásai; megavúlt percink, s az azokban hozatott ítéletek; bizonyos vitézi megszólítások, st. aff.

bölcselkedői közönségesebben, s olcsóbban olvastathattak: annyival inkább nőtt naponként a tudományok kedvelőinek is száma; elannyira: hogy kevés idő alatt a világiak is szebb s tisztább derületre kapnának, hogy sem az a homályos csillám v la, melyet eddig a papi rendnél a legtisztább napfény gyanánt árultanak *).

Így lett meg ismét a tudományoknak helyre hozatása; minekutánna több száz esztendőig egész napnyúgot a tudatlanságnak legvastagabb setétségében senyvedett volna.

A régieknek írásai bő források gyanánt szolgáltak az újaknak. Például vették magoknak az olaszok, francziák, és anglusok őket, s amennyire csak lehetséges volt, magokévá téven gondolkodásoknak módját, hasonló tökéletességre törekedtek.

Az *Este* háznak, *Mediciseknek*, és X. *Leó* pápának hatalmas pártfogása s adakozása, Olaszországot ismét a tudományok bölcsőjévé tette. Ezek az egész emberi nemzetnek jóltévői oly magasra emelték ez által hazájokat, ahová önnönmaga Görögország csak *Perikles* és *Demosthenes* fényes napjaiban; az hajdani Róma ellenben még *Augustus* idejében sem emelkedhetett **).

Dante volt első, ki az ő bájos versei által az olasz nyelvet hazájafiaival megkedveltette. Azután jött a XIV. százban *Petrarcha*, *Boccaccio*. Azután, *Ariosto*, *Tassó*, *Sannazár* s több örök nevezetű férfiak, kik az olasz nyelvet felállították.

A *Mediciseknek*, s X. *Leó* pápának dicső példája felgerjesztette I. *Ferencz* francia, és VIII. *Henrik* anglus, királyokat is; kik azoknak tiszteletre méltó nyomdekaikat követvén, általvitték országaikba a tudományokat, melyek még addig csak az olasz földet látszattak kedvellni.

Ekkor virágoztak oztán a francziáknál *Marot*, *St. Gelais*, *Montagne*, *Ronsard*, noha csakugyan IV. *Hen-*

*) Iselin über die Geschichte der Menschheit. VIII. Buch 14. Hauptst.

**) Iselin über die Geschichte der Menschheit. VIII. Buch 15. Hauptst.

rik uralkodása vége felé jelent meg mégis *Malherbe*, kit első jó francia poétának tarthatni *). Később jöttek azután a francia nyelvnek atyjai, *Corneille*, *Racine*, *Despréaux*, *Molière*, *la Fontaine*, *Bossuet*, *Flequier*, *Pascal*, *Fenelon*, és mások, kik XIV. Lajos százát oly fényessé tették, s nyelvöket egész Európával megszerettették **).

Így lettek oztán Angliának is *Spenser*, *Shakespeare*, *Waller*, *Dryden*, *Milton*, *Pope*, s több oly halhatatlan férfiai, kiket Britanniának szerencsés szigetei világunknak adtanak.

Legutolsók voltak ezen tudós nemzetek között a németek, kiknek majd hasonló akadályokkal kellett küszködniök, mint minékünk. A német *literatúrának* nevezetesebb időszakasza a most folyó századnak csak negyedik tizével kezdődik. *Bodmer*, *Breitinger* és *Haller* eleget fáradoztak ugyan már az előtt, de nem találtak akkor még követőket. Az ötödik tízben szövetkeztek egész Németországon a legszebb lelkek, nyelvöknek művelésére, s a tudományoknak terjesztésére. A hatodikban és hetedikben mind többen többen lettek; és így hová-tovább, mind inkább gyarapodott nyelvök s tudományjok, elannyira, hogy ma a *literatúrának* akár mely nemében, bátran a legnevezetesebb európai tudós nemzetekkel vetekedhetnek.

A tanúltság s világosságnak terjesztésére legnagyobb segélytséggül szolgáltak mind ezen nemzeteknél az *akademiák* és *tudós társaságok*; melyek Európának majd minden nevezetesebb városaiban felállottak. Azok a szerencsés lelkek, kik a természet ajándékiból más

*) Lásd a *Sans-Souci Philosophust* a német *literatúráról*, kiváltképpen *Boileaut az l'Art Poétiqueben*.

**) A *nantesi parancsolatnak* megváltoztatása, ez a halokló babonának utolsó próbája, nem keveset használt a francia nyelvnek, s a tudományoknak terjesztésére. Azok a nemes bűdosók, kik a vakbuzgóság miatt hazájokat elhagyni kényszerítettek, Európában szélyelterjedvén, s a tudományokat, mesterségeket, szorgalmatosságot, és szelíd erkölcsöket magokkal vivén, azon országnak, amelyben letelepedtek, tulajdonivá tették.

embertársaiknál bővebb mértékkel nyertek, társaságokat kötöttek, hogy egyeztetett erővel annál foganasabbban üzhessék a setét-éget, mely környéköket borította. Ahonnét a következett, hogy ezen tudós gyűlekezetekbe a *szépnek* és *jónak* igaz szeretete minden rendbéli nagy embereket egybe hozván, a becsületre való vágyakodás még a legrestebb elméket is nemes vetélkedésre gyúlasztotta. — Meg kell itt azonban jegyeznünk, hogy mindenkor a poézis volt minden egyéb mesterségek között legelső, mely a nemzeteket vadságokból kivetkeztetvén, a mélyebb tudományoknak elfogadására alkalmasokká tette. *Linusnak*, *Orpheusnak*, s *Amphionnak* csodatételei esméretesek. A poézis volt, mely a népeket a törvénytévőknek elkészítette, s engedelmességre szoktatta. *Lacedaemonban* *), valamint szintén *Krétában* is, versekbe foglaltattak mind az erkölcsi, mind a polgári törvények. *Lycurgus* Krétából *Thalest* küldötte maga előtt, hogy polgártársait előre elkészítené a törvénynek elfogadására, melyet idővel eleikbe szabni szándékozott **).

Így mentek tehát szomszéd nemzeteink arra a magasságra, aholott most őket tündökleni látjuk. Így mutatták meg az utat, melyen kell indulnunk, ha valaha mi is oda jutni kívánunk.

A poézisban már jó tova mentünk; és a tudományoknak egyéb nemeiben is mutathatunk munkákat, melyek bizonyos reménységet nyújtanak, hogy nem sokára felvirradnak a mi régen várt napjaink is. Szükségtelen itt azokat a nemes hazafiakat említenünk, kiket háládatos maradékink tisztelettel neveznek majd gyermekeik előtt. Annál nagyobbak ezeknek érdemeik, mennél nehezebbek s számosabbak valának az akadályok, melyeket meghaladtak.

Csudálkozásra méltó dolog bizonyjára, ha elgondoljuk, hogy feljebb említett környülállásinkban, a megnevezett tudós nemzetekhez képest, csak ennyire

*) Strabo X. 545. 547. old

**) Plutarchus, Lycurgus Élete. 206. old.

is érkezhettünk. Azoknál a nevezetesebb írók nem csak a fejedelemnek s az ország nagyjainak pártfogása s adakozása által ébresztetnek a nyelvnek s tudományoknak gyarapítására, hanem még azok az elmék is, melyek a szerencsének szűk ajándéki miatt különben setéségekben senyvedni kénteleníttetnének, segítséget, s első próbájok kibocsátásával is gazdag jutalmat, s dicséretet nyernek; és e szerint, nem csak a halhatatlanságnak, hanem az élelemnek keresése által is, ösztönöztetnek.

Mi mind ezek nélkül szűkölködünk. A mi íróinkat, nem nagyjainknak megkülömböztetése, nem a jutalom, nem az elhíresedés, hanem egyedül csak a köz haszonnak keresése, s a hazának szerelme, gerjeszti.

Izzadva szerzett munkáinkat, nem elég, nyerekedő nyomtatóinknak ingyen általengednünk; azt kívánják, hogy ezen feljül a nyomtatást is pénzünkkel fizessük *).

Ha ezt a nagy különbséget, mondám, elgondoljuk: nem lehet íróinknak szerencsés fáradozásin, s nyelvünknek szemlátomást való gyarapodásán nem csudálkoznunk, s szívünkben nem örvendeznünk.

Nem azt állítjuk ez által, mintha munkáink minden fogyatkozásoktól, kivált belső érdemeikre nézve, mentek volnának. Korántsem. Legnagyobb fogyatkozásunk volna gáncsainkat meg nem esmérnünk. De ez nem is lehetett még eddig másképpen. *Plautusnak* és *Enniusnak* ideje nem hozott mindjárt *Tibullust* s *Horáciust*; s amikor Róma *Catullust* és *Virgiliust* mutatott, *Caesiussa* s *Báviussa* is volt.

Akkor közelítünk majd legnagyobb lépésekkel a tökéletességhez, ha több tudós magyarok egybe állván, nyelvünknek s tudományainknak előmozdítására társaságot szereznek. E végre állott fel a francziáknak

*) Úgy tudósítja egy a magyar közönséget, hogy hazánkhoz viseltető különös nagy szeretetéből, s a közjónak előmozdításához való nagy buzgóságából, tudósainknak nyomtatásra méltó munkáikat ingyen magára vállalja, s a maga költségén kinyomtatja — *pränumerációért!* Így bitangoltatnak számtalanul a legszentebb dolgoknak nevei a legalacsonyabb szándékokból!

nyelv-művelő társaságok; és Olaszországban az *Accademia della Crusca*, melynek fő tárgya a nyelvnek fenntartása, s az írás módjának tisztasága.

Szükségünk vagy on minékünk ilyen egy társaságra; mely mind a maga tagjait kölcsön segítséggel, mind egyéb magyar írókat hasznos tanácsadással a tudományoknak hazánkban való terjesztésére, s az anyai nyelvnek szépítésére, serkentse, és ösztönözze; a közre bocsátott munkákat próbakövére húzván, a józan *kritikának* szövétnékével, minden részrehajlás nélkül, megvizsgálja; ami azokban követésre méltó, vagy távoztatni való, kimutassa; és e szerint hazánkfiait a szépnek és rútnak, az igaznak és nem igaznak, a tökéletesnek és hibásnak megkülömböztetésére s eleven érzésére vezérelje.

De mindenek felett szükséges volna, hogy az a társaság egy olyan *nyelvkönyvet* dolgozna ki, melyben minden magyar szó és szólásmódjai feltaláltatnának; hogy azok szerint a nyelvnek tisztaságát megítélni lehetne. Számtalan magyar szó találtatnak hazánknak környékiben, melyek a második, harmadik vármegyében már érthetetlenek; s amelyeket írásainkban gyakorta csak azért nem alkalmaztathatunk, mivel azok vagy esmeretlenek, vagy legalább határozatlan értelműek. Mennyi számtalan szavaink vagynak, melyek *Páriz-Pápaiban* fel nem találkoznak? — Az ilyen közönséges *nyelvkönyvnek* nem létéből következik oztán, hogy írásainkban vagy a sok idegen szót halmozzuk, vagy gondolatainkat teljességgel magyarul akarván kifejezni, új szokat koholunk, s nyelvünknek könnyű, természetes folyását, a sok *delem-dalom-vány-mány*, s több efféle végezetű, idéetlen hosszú szavainkkal rutítjuk.

Amíg tehát ez az óhajtott nap felvirradna, s hazánknak valamely szerencsés környékén olyan egy társaság felállhatna: eltökélttük mi egynéhányan magunkban, ebbéli foggyatkozásunkat valamennyire más-ként kipótolni.

Tudva vagy on, mennyit használnak más nemzeteknél a tudományoknak s hazai nyelvnek előmozdí-

tására az e végett hetenként vagy holnaponként közre bocsátatni szokott írások. Az afféle gyűjtemények, ha külömbféle válogatott jó darabokból állanak, mind a nemzetnek kedvet adnak az olvasásra, mind pedig az íróknak alkalmatosságot szolgáltatnak, holmi jeles munkáskáikat, melyek külömben talám esméretlenül maradtak volna, számos kézbe, s közönséges esmeretségre juttatni *).

Ilyen egy gyűjteményt fogunk mi, Magyar Muzeum nevezet alatt, esztendőtt által négyszer, kisebb vagy nagyobb darabokban (mert szakaszainknak vastagságát előre meghatározni nem lehet) közre bocsátani. Ebbe a gyűjteménybe mind azon kisebb szabású munkák befogadtatnak, s közre eresztetnek, melyek jelentett tárgyunkra, azaz, anyai nyelvünknek gyarapítására, s a tudományoknak hazánkban való terjesztésére, szolgálnak *). Azok az érdemes hazafiak tehát, kik valamely munkájokat gyűjteményünkbe iktattatni kívánják, azt *szabad postán*, vagy valamely más alkalmatossággal ide *Kassára a Magyar Muzeum íróihoz* útasítván, nevöknek aláírásával, hozzánk béküldhetik. — Önként értetődik azonban, hogy az olyan munka nyomtatásra méltó, jól kipallérozott, semmi személyt vagy vallást érdeklő versengésbe nem ereszkedett, egy szóval min-

*) A német *litteratúra* egy ilyen gyűjtemény által jött leginkább virágzásba, úgymint a *Bremische Beiträge* által! mely (1744) munka ennek a száznak ötödik tizedében kezdődött, és a németországi legszebb elméknek szüleményeit magában foglalta. A legújabb ilyen nemű munkák: *der deutsche Merkur*, melyet Wieland ad ki, kezdődött 1773-ban, és most is folytatódik. *Deutsches Museum*, mely legelőször 1776-ban jött ki, s hasonlóképpen most is folytatódik.

**) Többször ugyan a poézist illető írások fognak gyűjteményünkben foglaltatni, úgymint, amelyek hazanyelvünknek gyarapítására legegyszerűbben tartoznak. De mivel a mélyebb tudományokból is fordulhatnak olyan darabok elő, melyek ugyanazon tárgyra nem keveset szolgálnak; tehát inkább akartunk annak tágasabb mintsem szoros értelmű nevezetet adni. Ugyanazért fogadtuk fel a *Muzeum* rövid, de széles értelmű nevezetet. Annival is inkább, mivel avval efféle gyűjteményekben más nemzetek is élnek.

den illetlen, s nem a nemzet hasznát arányzó alacson tekéntettől, ment légyen. Ok nélkül fogna tehát az író reánk nehezteni, ha kinek munkáját, egy vagy más tekéntetből közre nem eresztvén, önnönmaga nevének is kedveznének.

Ezen első szakaszban (amilyen négy az esztendőnek végével egy kötetet fog tenni) többnyire a mi saját munkáink foglaltatnak; mely szakasz egyszersmind példa is leszen, miként fogjuk dolgunknak további folytatását intézni.

Reményljük, hogy tőlünk minden pontban tökéletes munkát mindjárt eleintén senki sem fog kívánni. Egy ilyen munkának egybegyűjtését, s helyes kiadását, több és erősebb vállak terhének esmérjük lenni magunk is; s azt is tudjuk, hogy erre számosabb társaság, s hivatalbéli foglalatosságtól szabad tagok kívátnak; de az a gondolat, hogy minden nagynak csekély a kezdete, — hogy ez a példa talám majd másokat is felgerjeszt, — hogy a közjónak szeretete kis társaságunkhoz majd több igaz magyarokat is szövetkeztet, — ez a gondolat, mondom, sokkal édesebb reménynyel biztat bennünket, hogysem akár a nehézségnek, s egyéb történhető akadályoknak elképzelése, akár más tekéntetek, meghatározott szándékunktól eltéríthessenek. Reményljük azt is, hogy, ha az ég igyekezetünkre olyan áldást terjeszt, amilyent annak ártatlansága, s a hazának szent szeretete kíván, ennyi késedelem után mutathatunk valamit idővel, ami régi panaszainkat enyhíthesse.

Kassán, pünkösdhava 1-ső napj. 1788.

III.

OSSZIÁN.

Osszián, egy régi britanniai bárdus, élt a III-dik századnak második felében, és a IV-diknek elején. Énekei a régi gallus, vagy celta, nyelven készültek; és már nem sokára ezen nyelvvel együtt kiholtak volna, ha *Macpherson* (egy tudós skótus) által öszve nem gyűjtettek, rendbe nem szedettek, s ángliai nyelvre fordíttatva 1762. esztendőben közre nem bocsáttattak volna. Bámúlva csudálták Osszián énekeit Európának pallérozottabb nemzetei, s majd mindnyájan nyelvekre fordították. — Majd ha idővel kiadandom, bővebben fogok irántok szólani. Most elég legyen imezeket megjegyezni:

A *bárdok*, vagy *bárdusok*, olyan különös rendbéli emberek voltak az éjszaki népeknél, kik hivataljok szerint, azoknak jeles cselekedeteiket énekelve magasztalták, versekbe foglalták, s e szerint emlékezeteket a később időkre átalküldötték. Ezek az énekek egyszersmind történetes könyvek helyett szolgálnak nékiek; és annál több hitelt érdemlettenek, minthogy azoknak szerzőik a megénekelt dolgoknak többnyire szemmel látó tanúi voltak. Akkorban a muzsika és poézis a politikának fő eszközei voltak; és egyenesen a nemes erkölcsnek terjesztését, és a nemzeti jó szokásoknak s szabadságnak fentartását arányozták.

Osszián — nem csak szemmel látta azon nagy dolgokat, amelyekről énekel, hanem egy volt ő maga is a fő személyek közül, kik azokat végbe vitték. Azokat a vitézeket is, akiket énekeiben leír, nagyobbára személyesen ismérte. Fingálnak, az akkori legvitézebb, legdicősségesebb királynak, fia; bárdus, és egyszersmind hadvezér. Az atyja oly hatalmas erővel bírt, hogy

soha semmiféle ellensége sem állhatott ellent nékie. Még a római seregeken is győzedelmeskedett. Békesség idején ellenben a legszelídebb fejedelem volt.

Némelyek azt tartják, hogy Ossziánnak énekei homályosok, és nehezen érthetők; és hogy az azokban előforduló nevek igen idegen hangzásúak. — A figyelmes és jó érzésű olvasó önnönmaga tégyen ez iránt ítéletet. Ha ki a dolgoknak összefüggését által nem láthatja mindjárt legelőször: olvassa el másodszor és, ha szükséges, harmadszor is. Fogadom hogy bő gyönyörűség leszen fáradtságának jutalma! — Ami pedig az idegen hangzású nevezeteket illeti: vallyon! isméretesebb s kellemetesebb hangzásuak volnának-e Virgilius vitézeinek nevei, ha gyermekségüinktől fogva hozzájuk nem szoktatták volna füleinket? sőt a *Tuhutum*, *Uzsubu*, s több efféle régi magyar nevezetek is kellemetesebben hangzanak-e?

I.

MÉLTÓSÁGOS BÁRÓ ORCZY LÖRINCZ

GENERÁLIS ÚRHOZ.

Mig *Ossziánnak*, ama régi *celta* vitéznek s bárdusnak, egyéb munkáit hazámnak magyaraival nyelvünkön közleném, íme kibocsátom itt példa gyanánt *utolsó énekét*. Csak ezen kis darabból is kitetszik valamennyire, hogy érdemes *Osszián* a fordításra, s azon nagy tiszteletre, melylyel Európa, költeményeihez viseltetik.

„Az *érzékeny* és *felséges* az ő fő tulajdonsága. Semmi fűrgencz és vidám nincs gondolataiban; semmi könnyebbszerű, és enyelgő, mondásiban. Mindenkor a nagynak és felségesnek magas tartományiban jár. Egy bizonyos hangot választ eleintén magának, s fentartja azt egész végig. — Szavai válogatottak és illendők; kiejtése rövid, hathatós, és tele képekkel. Ugyanazért aki többszer olvassa, többszer s nagyobb mértékben érzi szépségeit. — *Ossziánnak* szíve, egy nemes érzé-

sekben, nagyságos és érzékeny indulatokban olvadozó szív; szív, mely ég, s a képzelődést tűzbe hozza; szív, mely teli van, és áradozik.“

Ily készülletekkel, ily tulajdonságokkal énekelt *Osszián*, — a poézisnak, ennek a mennyei tudomány-nak, méltó tárgya szerint — a nemes erkölcsről, és a hazának szeretetéről. Örömmel emlékezett nemzete bajnokairól, kik között hajdan maga is virágzott, s szülőföldjének oltalmazói voltanak. Visszahívta életének szívreható történeteit, hogy magát elmúlt hadakozásaival, kedveseivel, és jó barátjaival múlathassa, amíg mint maga mondja, „valamely szózat ér *Osszián*-hoz, s elméjét felserkenti. Az elmúlt esztendőknék szózatja; melyek minden ő történeteikkel egyetemben előtte borognak. — Ily igazi poétai megíhletődésében, elméjének teljes szabadságot engedvén, eleven színekkel festi nemzetének hajdani vitéz erkölceit; melyeknek elhanyaglása lelkére hatván, kedveseinek sírhalmain, jajszóval kesergi hazájának gyászba borúlt régi dicsősséget! — Szívéből szólott, s azért, nem csuda ha énekeiben oly gyakran a természetnek hatalmas és mindég kedves szavát halljuk, s megesmérjük.

— — Arte natura potentior omni. —
Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

De valljon! nem változott-e meg *Osszián*, magyar öltözetében? — Ez oly kérdés, melyre én nem bátorodom megfelelni. Midőn munkáit magyarázom, azon szabások szerint igyekezem dolgozni, melyeket feljebb a *fordításról* adtam volt. Ha talám néhol azok ellen vétenem, s *Ossziánnak* magasan repülő elméjével fel nem érnem, vagy szavainak igaz értelmét elmellőznem történt volna: azt egyedül csak az én gyenge tehetségem, s hivatalbéli foglalatosságimnak sokasága, mely a talám még szükséges kipallérozásra elegendő időt nem engedett; korántsem pedig az említett reguláknak helytelensége, de még kevesebbé nyelvünknek elégtelensége, okozta. Reménylem azonban, hogy nem leszen teljességgel gyümölcs nélkül fáradságom. — Ezt a kis

darabot közönségessé azért tettem, hogy *Osszián* költeményeinek édességeit nemzetemmel előre megízleltessem; Nagyságodhoz pedig azért intéztem, hogy azon mély tiszteletet, melylyel minden hazafi, kinek ereiben magyar vér forr, Nagyságodhoz viseltetik, részemről én is valamennyire a világnak megmutassam; én aki, ha mi olyas van már, vagy idővel lehet bennem, ami hazámnak hasznára szolgálhat, többnyire Nagyságod több mint édesatyai gondoskodásának, s szíves serkengetéseinek köszönöm; és aki *Alpin* szavaiban tulajdon érzéseimet oly igazán kifejezve találom.

OSSZIÁN UTOLSÓ ÉNEKE.

Foglalatja. *Megszólítván Osszián egy chuldaeust, amint állítják, első keresztény térítőt, nem igazolja az idegennek szomorú énekét, s a bárdusok vélekedéseit a chuldaeusokéinak ellent állítja. Osszián kérésére énekel Alpin, hogy lankadó erejét megújítsa. Torlath és Szulvirának érzékeny története hozatódik elő. Hárfát fog Osszián, s érezvén közelítő halálát, elvégzi pályáját egy nagyságos énekkel, a bölcsességnek dicséretére.*

Öszhajú fia az idegen földnek, ki magánosan az erdőknek közepette lakol! ó te, kinek szomorú szózatja, mint egy messze folyónak zúgása, gyakran füleimet hatotta! jövel, beszélld elő homályos álmaidat! öntsd ki pompás énekidet! — De miért örvendeznék én a te énekeidben? fekete ijedelmet forgatnak azok lelkeink előtt, megrázkodtatják a vitézeknek szíveket. Olyan a te éneked, mint ama felhőnek nyögése, amely halálos gyümölcseivel küszködven, ropogó mennydörgéseket terjeszt, s azután setét testéből, a halálnak hegyes nyilait lövelli ki. Távozzál messze országodba, távozzál a mí boldog szigetünkből!

Híresek *Morvának**) fiai; égnek atyjaik cselekedede-

*) *Osszián* hazájának neve. Így neveztettek hajdanában *Skóciának* éjszakra hajló napnyugoti részei közönségesen; mely nevet igen magas hegyeknek sorát jelent.

teinek meggondolásával. Fegyveröknek villámai megrettentik a kevélyeket, de hajlékaik menedékhelyei a szerencsétleneknek. Miként az égnek erős szárnyú sassai prédájokra lelövellenek; miként a hegyekről ordítva szakadó folyások a sebes záportól feldagadván, a sziklákról tajtékkal rohannak, s zúgó futásokban magas tölgyeket és berkeket széljel szaggatnak: oly gyorsan, oly bátran, oly erővel rohannak a pusztának fiai a harcra, s tapolnak sorjain keresztül az ellenségnek.

Édesgetők *Morvának* bárdussai *), messze hárítják a bűt elméinktől az éneknek hangjai; bátorságot öntenek lelkeikbe ifjainknak, megengesztelik érzékeny szíveiket magas kebelű leányinknak. Távozzál, jövevény, távozzál homályos énekeiddel; ne háborítsd szigetünknek boldogságát.

Alpin! te ifjúságomnak barátja, te hanyatló esztendeimnek gyámola, verd meg zengedező hárfádat, s szenderítsd lelkemet nyugalomra! Miként a harmat a hervadó virágot eleveníti, úgy éleszti fel a szívet az énekszó. Felemelem majd én is szavamat teutánad, s hangoztatom utolsó énekemet. Érzem már közelítő végemet. A halálnak hideg jobbja, mint valamely fagyaló fúvallat, érdekli *Ossziánnak* elerőtlenedett lelkét.

Alpin. Hasztalanok az életnek örömei, haszontalan a napoknak hosszasága. Embernemzetségek hullanak el, mint falevelek, új nemzetségek kelnek ismét, mint csirázó vetemények; de ugyanazon tárgyra jutnak mindnyájan. Valamint a habok habokra dőlöngvén, a partra tolyongnak, úgy rohannak az embereknek fiai. A hatalmasok ledőlnek, mint a gyenge félénkek. Ki tartóztatja meg az esztendőknak setétesen hömpölygő folyását? ki kötheti meg az időnek szárnyait? — Az éhes sír kérlelhetetlenül bényeli a virágzó leánykát, a

*) A bárdusok olyan énekesek voltak a régi éjszaki nemzeteknél, kik azoknak nevezetes bajnokait énekelve magasztalták. Azt írja *Priscus Rhetor*, hogy Attilának idejében nekünk is voltak ilyen énekesek, noha munkáik a mí időkig fenn nem maradhattak is.

gyenge ifjat, és a megöszült hadakozót, a harczmezőnek félelmét. Őszvekeveredve feküsznek egymással. — Hol vagynak a kegyetlen uralkodók, kik a vérontásban gyönyörködtek? Valamint *Lánónak* *) halálos gőzzel, egész országokat emésztettek meg dühösségökben. De feledékenységből vagynak az ő neveik; elmeli azokat a bárdus, énekéből. Magánosan tévelygnek homályos lelkeik a bozótnak vastag ködeiben. Sohasem emelkednek a fellegek lakásához.

De tí vitézek, tí a szenvedőknek baráti, tí kiknek fegyverök soha gyengéket nem érdeklett, tí örökké éltek az énekben! Dicsérünk tégedet *Trenmor*, lakozásainknál; hangozik *Morva Fingálnak* **) nevétől. *Osszián*, te is híres vagy. *Kondnak szava* ***) tiszteletben van. Ki éneklett úgy, mint te, halmainkon? Ki fegyvere villogott úgy, mint a tiéd barátid harczában? Ki tanácsa volt oly idvességes, mint a tiéd? Ki mozdítá úgy elő, mint te, hazádnak hasznát? — De nem követi mindenkor szerencse, ó bárde! az igaznak ösvényit. Miként az enyészeti fekete felhő a napnak orcájára borúl, s dicső pályája végén, ragyogó futásának fényét meghomályosítja: úgy rekesztődik gyakorta szerencsétlenséggel élete a legnemesebb hadakozónak.

Bújdosván egykor a dombon, hallottam az öreg *Gellámin* panaszkodását. Csendes volt szózata, mint a tavaszi szellő, mely a bokornak zölden bimbózó ágain általverdődik; töredezett kőszálon ült, egy csergő pataknak forrásánál. Nyögtenek hajának ősz fűrtjei a szelletre, s lebegtek pálczája körül. Könyvek folytanak le megvénült orcáin. Énekelt, és az éjjeli lelkek figyelmezve hallgattak énekére. Ah miért vagy oly csendes, ó Szél! miért hömpölyögsz oly csendesen te csörgő patak! mikor az én lelkemet forgószelek zavar-

*) *Lánó*; egy scandináviai tó, mely *Osszián* idejében azon halálos gőzről, melyet őszkor magából eresztetni szokott, igen esméretes volt. *Fingál I. könyv.*

**) *Fingál*, *Ossziánnak* atyja, élt a harmadik százban; egy igen nevezetes, gazdag, vitéz nagy fejedelem volt.

***) Így nevezetik gyakorta *Osszián* jeles énekléséért.

ják, mikor a bánat háborúja kebelemet szaggatja? Zúg-jatok éjszagnak setét zivatar! forgassatok fene tengereket a felhőkre! — Sőt hagyjatok fel haszontalan igyekezetekkel; csak gyengén ábrázoljátok tí az én lelkemnek háborodását.

Ah! hol vagy, szelíd *Szulvíra*, te halmainknak legszerelmetesebb leánya? hol vagyon bátyád *Kolulla*, hanyatló éltemnek reménye? Miért szaladtok atyátoktól, miért hagyjátok el őtet fájdalomában? — Úgy tesz, látom néha néha halvány s fejező lelketeget, mikor a holdnak gyenge sugári a felhőknek barna oldalait befestik. Megszólítom kedves árnyéktokat, de tí idegenkedve elfordultok. Kösziklák, hallgassátok szomorú énekemet! erdők, hangozzátok jajjaimat! — Hajlékim, menedékhelyei voltak az idegeneknek; fegyverem, félelme az ellenségnek. De mit használt az erő! mit használt a gazdálkodó lélek! — *Albion* bérceiről jött *Torláth*, *Szlimónának* szelíd sugárát elnyerni. Száz halmok esmérték uraságát; számosok voltak erdőinek szarvassai, számosok hadakozó vitézei. De csak kevesen követték nyomdokait; mert az ő lelke békes volt. Láttá *Szulvíra* a nemes ifjat. Szerelmének titkos sohajtása megindult. Áldottam ezt az ifjúságnak fényét, s megigérttem néki az elpiruló leányt. Méltóság folyta körül a szűznek deli járását. Szerelem lángolt kékesen forgó szemeiben. Szava olyan volt, mint a hárfának zenéje; szíve nagy, és nyájas. Öröm uralkodott *Szlimónának* hajlékiban. Énekelve töltöttük az éjjelt. — Mihelyest a szürkülő reggel megjelent, és a nap tarlatlan fejét vizes ágyából a tengeren felemelte, öszvegyűjtöttük a szökdecselő kopókat, s kimentünk. *Gormbánnak* berkes halmaihoz, az ágos szarvasoknak ösvényire. Megfestettük kopjainkat az erdei kanoknak vérében. Három napig vendégeskedtünk az erdőkön. A csigák ereje *) körülterjedett. — Szapora lépéssel jöve felénk *Fárbil*. Fáj-

*) A régi *skóciaiak*, valamint szintén a máí *hochlandiaiak* is, csigákból ittak. — Ez a szóejtés gyakran előfordúl *Osszián*-nál; s mindenkor gazdag vendégeskedést jelent.

dalom borította orcáját. Szavait sohajtások szaggatták. „Nossza, mond az ifjú, nossza *Gellámin! Struthdárg, Máthonnak* ádáz tekintetű fejedelme, megtámadta hajlékidat. Karja, az égnek mennyköve, mely a völgynek fiait emésztí. C-epeg a fegyvere barátid v rétől.“ Rohantam vezérinkkel a vadászatról. Szerencsétlenség érzései áradtak lelkemben. Szaladtam gyászszal tölt szállásimra. Ott találtam gyenge *Kolullámat* halálában fetrengve, törött dárdát oldalában; vérforrások buzogtak sebeiből. Meglátá, kinyújtá jobbját, és monda: *Gellámin!* ifjúságom karja gyenge volt, *Szulvirát* igyekeztem oltalmazni, de *Struthdárg* fegyvere győzött; elragadta a síró leányzót, s nevette fájdalmas esdeklését. Nem gondol a hallálal *Kolullának* lelke; a vitézek harczán esett ő el. Hasogatták szavai elaggott szívemet. Szörnyen, kétségbe esve, ordítva szaladt *Torláth*. Dühösség emelte szárnyas futását. Ifjúi lépései gyorsabban mentenek az enyimeknél. Láttá érkezésünket *Szulvira*. Hívta segélytségül atyját és kedvessét; de ah! haszontalan hívta kedvessét. Elesett *Struthdárg* szablyája alatt. Én az öregség lépésivel jöttem; hallottam leányom szomorú kiáltását. Ugyanakkor ért *Struthdárg* a partra, s felhágott fekete orrú hajójába. Előre kényszerítette *Szulvirát*, magasan felemelvén karjai közt. Vérbe volt a mellye keverve. Hajának fűrtjei szélnek eredtek. Keményen vert dühösködő szívem. Iszonyodva hagyítottam kopjamat. A repülő dárda általütötte az árulónak torkát! de ah, leányomat is általütötte egyszersmind! Lerogytak mind ketten a mocsáros sziklára. *Szulvirának* kebelére döltem, és sebét könnyveimmel áztattam. A tengerparton emeltem sírhalmát, s *Torláthot* melléje fektettem. Nyúgodjatok békével, ó szerelem ártatlan gyermekei, *Morva* sziklás gerébjében, aludjatok csendesén a kőszálnak üregében! ah az én nemzetségem kifogyott! Hasonló vagyok a pusztában elaszott tölgyhez; ágaim lehullottak. Elvénült törzsökem kimúlt. — Ah, mi az életnek szerencséje, mi a fegyvernek haszontalan dicsekedése! Minden csak egy tűnő álom!

Így éneklett az öreg *Gellámin*. Szavai megolvastották lelkemet. Érzettem gyengülő szózatját. Mentem feléje, s megmerevedve találtam. Ah! *Osszián*, hasztalanok az életnek örömei, haszontalan a napoknak hosszasága.

Osszián. Haj borzasztó a te gyászos éneked; de édes a szomorúságnak szózatja. Nyújtsd ide hárfámat, ó *Alpin*! halljad kiáradó lelkemet, *Ossziánnak* utolsó, erőtlén hangjait.

Atyáimnak lelkei! hallom hívástokat. Barátim, kedves szavaitok béhatnak lelkemre! Majd a tí zengedező seregetek közzé állok én is, s éneklek véletek a felhőkén. Isten hozzátok, *Kónának* halmái! Isten hozzátok, tí suhogó folyók! Isten hozzátok ligetek és bérczek! gyakran hangzottatok énekeimtől. Gyakran énekeltem a te szikláidon, ó *Morva*, bajnokaink nemes cselekedeteiről. Gyakran magasztaltam a gyönyörű szépségnek dicséretét. Engedd még egyszer, ó hárfám, kellő segélytséged, hadd világosítsa meg a hatalmas igazságnak fénye homályos lelkemet. Hadd csudálják énekeikben a jövőendő bárdusok *Ossziánnak* utolsó szavait.

Ó te, az embernek egy boldogsága, bölcsesség, a te dicséretedre éneklek! Te nemesíted meg a vitéznek férfiúi kebelét, te tanítod őtet a szenvedőkén segélytni. Te hintesz áldást, mint harmatot, az országra. Te gerjeszted fel a bárdusok elméit. A te szózatod függeszti fel a hadakozásnak folyását. Békesség követi kellemes nyomdokidat. Ahol te lakhelyedet választod, hiában függ ott fegyver a hajlékban. Csak a vadászok kezében villog, csak az erdei kanokat rettentí. A halomi lelkekhez hasonló szép szűzek lejtőt járnak együtt a nemes ifjakkal az ünnep tölgyfája körül. Nem félnek semmi kegyetlen megtámadtatástól. Atyjaiknak szeme örömmel nézi őket. A gyönyörködtető látásra ragyognak az öregeknek orcái. Ó nap! te büszke világa az égnek, ki a te fényes futásodban vígadozol! Ó hold! te ékes éjjeli bújdosó! Ó csillagok, tí kik a levegőnek kék öblében oly tündökölve ragyogtok! borúljatok alá, s

esmérjétek meg a bölcsesség méltóságát. Tí folyóvizek, melyek errefelé csörögtök! tí szelek, melyek a tengereken zúgtok! tí kősziklák, melyek a felhőkbe felhagytok! tí erdők, melyek zöldellő leveleiteket rázzátok! egyeztessétek össze énekteket, zengjétek a bölcsesség dicséretére! Boldogok azok az uralkodók, kik a te méltóságodat érzik. Boldog az az ország, mely a te uralkodásodat megesméri. Ó bölcsesség, vigasztald az én végemet! érzem közelítő haláloamat. Fogadjatok el engem, ó atyáimnak lelkei, fogadjatok el a haldokló *Ossziánt*.

II. OSZKÁR HALÁLA.

Kérvén Alpínnak, egy nevezetes bárdusnak fia, Ossziánt, hogy Oszkárnak, Kárúth fiának, esetét beszéllje elő, tulajdon gyermekének, Oszkárnak, halálára emlékezik Osszián. Elkeseredik a fájdalmas atya e szomorú emlékezetre, s panaszolkodni kezd. Leírja aztán rövideden fiának nagy vitézségét, s miként esett halálát; azután pedig amannak gyászos történetét kezdi előbeszélleni, ki az ő legjobb, leghívebb barátját, Dermidet, kénstelenségből kettes viadalban megölte.

Alpínnak magzatja! sebem mért szaggatod újra?
Íme, megint bánatba hozál, Oszkárnak halálát
Kérdezvén tőlem! — Már könyveim árja szememnek
Látását elvette ugyan, de az hajdan időknek
Képe világít elmémben. Ó bárde! mi módon
Adjam elődbe azon bajnoknak gyászos elestét? —
Oszkár! — ó szomorú nevezet, mit juttat eszembe!
Gyermekem, ó Oszkár! fejedelmek vére! vitézink
Fénye! tehát ezután sohasem láthatlak-e többé? —

Szinte miként az homályba borúlt hold eltűnik égről;
Mint a nap, pályája felén, elenyészik előlünk,
S Ardannid sziklái setét felhőkbe merülnek:
Úgy elesett! — Magam itt elsenyvedek íme, miként a
Morvának ligetén elvénült tölgyfa. Leverte

Ágaim a zivatar; rettentnek az éjszaki szélnek
Szárnyai! Ó Oszkár! fejedelmek vére! vitézink
Fénye! tehát ezután soha sem láthatlak-e többé? —

Ó Alpin magzatja! nem oly torlatlan halállal
Múlt ki az én deli Oszkárom, mint a lemetélt fű
Morvának mezején. Az erőssek vére piroslott
Kardjáról; azokat seregenként vágta halomba,
És valamerre repült, az halál vert útát előtte.
Tégedet, ó Oszkár, Kárúth fia! tégedet ily vég
Nem nemesít. Nem az ellenség veretett le karodtól;
Gyilkos dárdádat társodnak véribe, a te
Legszeretőbb s hívebb társod vérébe, keverted!

Dermíd és Oszkár, Kárúth fia, lelki barátok
Voltanak. Ők együtt verekedve, rakásra kaszálták
Ellenségeiket. Próbált hívségek erős volt
Egymáshoz, mint szinte kemény pallossok. Halál ment
A csata vérmezején köztök; s oly módra rohantak
Ellenségeknek roppant seregére, miként az
Ardna bérceéről leszakadt két szikla. Hatalmas
Szabljájok veresedni szokott a bajnoki vértől,
És sok büszke vitéz, hallván, rettegni nevökre.
Mert, ki hasonlított az erős Oszkárhoz, hanemha
Dermíd? és ki viszont őhöz, hogyha nem Oszkár? sat.

Éppen eltökéllettem volt magamban, hogy a magyar
hangmérséklésről való gondolataimat s észrevételeimet
rövideden egybe foglalva ezen *negyedben* közre bocsás-
sam: amidőn értésemre esett, hogy ugyan e dologban
nevezetesebb tudósaink közül ketten is foglalatoskod-
nak. Tanácsosbna tartottam tehát szándékomat vál-
toztatni, és az említett két tudós hazafinak rövid nap
alatt kinyilatkoztatandó értelmét bévární. Az egyiknek
ebbéli munkáskája majd *Muzeumunknak* valamelyik
negyedében fog megjelenni; s akkor alkalmatosságom
lészen nékem is, okamat, ha néhol ellenkező értelemmel
lennénk, ugyanott előadnom. Azalatt c-ak azt jelentem,
hogy én a *h* betűre nézve azokkal tartok, kik azt más-

salhangzónak veszik. Szabó társunk, és Rájnis úr után, a kétes hangzatú szótagot (amint e jelenlévő egynehány versből is láthatni) a *h* előtt én is megrövidítettem; de jobban megvizsgálván annak természetét s igaz hangzását, azt tapasztaltam, s teljességgel meg is vagyok iránta győzetelve, hogy ez a betű a magyar nyelvben korántsem oly könnyű lehellést jelent, mint a deákban, s némely más nemzetekében, hanem valóságos *mássalhangzó*. Azonban, kinek mint tetszik úgy éljen vele. Nem szükség, hogy azért egymásra nehezteljünk.

Ami ezt a kis fordítást illeti: én azt magam sem tartom tökéletesnek. Csak próbálni akartam, s látni, miként illenék Osszián költeményeihez a magyar *hexameter*. — Talán legjobb volna, az egész Ossziánt (valamint Dénis cselekedett volt) ilyenmő versben fordítani. Itt tetszenék ki leginkább a mi nyelvünknek méltósága, s hasonlíthatatlan szépsége. De erre nékem nincs időm, ha talán tehetségem lenne is.

III. KÁRTHON.

Komhál fejedelemnek (Fingál atyjának) idejében, Klesszám-mort (Fingál anyjának bátyját) a szélvész Klíde folyóvizére ragadta, melynek partján Balklútha városa állott. Reuthámir, a városnak feje, barátságosan fogadta, s egyetlenegy leányát, Moínát, feleségül néki adta. Azonban egy Reuda nevű kériótársa akadott Klesszám-mornak. Szóbeli versengésből bajra megy a két vetélkedő; s Reuda elesik. Ezen britannusnak késői erőt vesznek Klesszám-moron; s kényszerítik úszással keresni szabadulását. Jó szele támadván, a folyóról tengerre száll: de semmiképpen sem fordíthatta vissza többé hajóját; bár miként igyekezett is, kedvessét éjtszaka magával elvinni. Erre Moína nem sok idő múlva megholt, minekutánna egy fiat szült volna, kit Reuthámir Kárthonnak nevezett. — Kárthon alig vala három esztendő, hogy Komhál, egy a britannusok ellen való csatázásában, Balklúthát erővel megvette, s elégette. Reuthámir a harcban maradt: Kárthon, beljebb vitettetvén az országba, megmenekedett. Midőn felnőtt, szülővárosának elrontását Komhál maradékin megboszoszulni akarván, Morvába hajózott. Itt, meggyőzván előbb Fingálnak két nevezetes vitézét, utóljára tulajdon maga édesatyjától, Klesszám-mortól, kettős viadalban tudatlanul megölettetik.

Ez, akölteménynek tárgya; szomorú, mint majd minden egyéb munkája Ossziánnak. Málvinához, Oszkárnak (Osszián kedves fiának) ifjú özvegyéhez, vagyon intézve. Kezdődik egy éjtszakával Kárthon jövedele s halála előtt. Fingál is hasonlóul csak akkorban érkezék meg egy verekedésből, melyben a rómaiakon győzedelmeskedett. Ami azelőtt történt, *episodion* gyanánt hozatódik bé.

Egy régi időbeli történet! az elővilágnak cselekedetei!

Habjaidnak zúgása, ó Lóra! visszahozza az elmúltaknak emlékezetét. A te ligeteid, Garmallár, kedvesen suhognak füleimben ¹⁾. — Nem látsz-e amott, Malvína, egy bokros tetejű kősziklát? ²⁾ Három vén fenyőszál hajladoz le homlokáról; lábainál egy keskeny völgy zöldellik. Ott nyílnak a halomnak virági, s rengetik fejr fejeiket a szellőkben. Magánosan állanak a bogáncskórók, s lehányják elvénült leveleiket. Két kő, féligre a földbe merülve, mutatja bémohosult fejét. A hegynek szarvassa kerüli azt a helyet; mert látja a halavány lelket, mely azon tájékat őrzi. Mert daliás vitézek feküsznek, ó Malvína! azon kősziklának szűk üregében! ³⁾

Egy régi időbeli történet! az elővilágnak cselekedetei!

Kicsoda jó amott, idegen országból, ezereitől környülvétetve? A nap fényfolyamokat áraszt előtte; halmainak szellői játszanak a hajában. Tekéntete nem fenyeget hadakozással; csendes az, mint a legnyugvó nap, mely enyészeti felhőkből Kónának ⁴⁾ békes mezeire

¹⁾ Lóra, egy pataknak, Garmallár pedig egy erdős hegynek neve, Szelma várossa mellett.

²⁾ Szükséges itt az olvasónak tudni, hogy Osszián az öregség miatt elvesztette szeme világát; és azért kérdezi kedves vezetőjétől, ha látja-e a bokros tetejű kősziklát? sat.

³⁾ Úgy vélekedett az akkori világ, hogy a szarvasok látják a halottaknak lelkeiket. Még ma is azt hiszi a köznép, hogy a lovak s egyéb állatok, ha minden tudható ok nélkül megijednek, lelket látnak.

⁴⁾ Kóna. Egy völgynek neve, Szelma mellett. (Szelma, Fingálnak, Osszián atyjának, királyi lakóhelye, s az országnak fővárosa volt.)

nézell. Kicsoda hanemha Komhálnak fia, a hatalmas cselekedeteknek királya? Örömmel nézi bérczes hegyeit; parancsol, s ezer éneklőnek szava zendül meg:

„Elszaladtatok mezeitekre, fiai a messze országnak! A világnak királya, ¹⁾ hajlékában ülvén, hallja népének futását. Felemeli büszkeségének lángoló szemét, s kezébe ragadja elei pallossát. Elszaladtatok mezeitekre, fiai a messze országnak!“

Így éneklettek a bárdusok, Szelma hajlékiba érkezvén. Ezer idegenből hozott szövétnek ²⁾ lobogott felfelé a nép között. Kerekben forogtak az örömgerjesztő csigák ³⁾. Vígtségben töltődött el az éjtszaka.

Hol van a nemeslelkű Klesszámmor, kérdezé a széphajú Fingál. Hol van Morna ⁴⁾ bátyja, örömemnek napján? Szomorúan s bánkodva éli napjait, a suhító Lórának völgyében. De, — imhol jó a dombról; úgy jó, mint az erős paripa, mely társait szabad mezőben találván, tündöklő serényit a szélben meg-
rázza ⁵⁾. — Üdvözlégy Klesszámmor! Miért távozálsz el ily sokáig Szelmától?

Dicsősségének fényében tér-e meg a király? mondá viszontag Klesszámmor. Hasonló dicsősséggel jött vissza Komhál, ifjúságának harcaiból. Hányszor nem mentünk mi Kárún vizén idegen országba! Sohasem tértek vissza kardjaink, hanemha vérrel béfestve; s a világ királyai nem örvendeztek. — De, minek emlékezem én ifjúságom harczaira? Öszbe vagynak hajaim

¹⁾ *A világnak királya.* A római császár. — Ez az ének az eredeti nyelven lantos versben készítettett. Szokása volt Fingálnak, bárdussait énekelve előre küldeni, midőn valamely hadakozásból visszatért.

²⁾ Viaszgyertyák, melyeket a római tartományból a többi zsákmány között hoztanak.

³⁾ Tengeri csigákból ittanak. A csigákról gyakran van emlékezet, és mindenkor vendégeskedés értetődik általok.

⁴⁾ *Morna.* Fingálnak anyja, Klesszámmornak pedig testvér hűga volt.

⁵⁾ Így mondja Virgilius a paripáról *Lib. XI. Aeneid.*

— — — *adrectisque fremitu cervicibus alte
Luxurians, luduntque iubae per colla, per armos.*

keverve; kitanul a karom az íjazásból, s könnyebb dárdát emel. Ó! ha azon örömem térne még vissza, mint amidőn kedvesemet legelőször láttam; az idegeknek fejérmellyű leányát, a setétkék szemű Moinát!

Beszéld elő, mond a hatalmas Fingál, ifjúságodnak történeteit. Bánat árnyékozza Klesszámmor elméjét, mint valamely felhő a napot. Szomorúak magános gondolatid a suhogó Lórának partjain. Hadd halljuk ifjúságodnak szenvedésit, napjaidnak szomorúságát! —

Békesség napjai valának, így kezdé Klesszámmor; ¹⁾ amidőn Balklútha tornyos várossába indultam. A szelek felfűtták vitorláimat; s Klútha vizére szállott fekete orrú hajóm. Három nap múlattam Reuthámir hajlékiban, s láttam a leányát, a világosságnak ama sugárát. Kerekben forogtak az örömet gerjesztő csigák: megnyertem az ősz vitéztől a kegyest. Mellye olyan volt, mint a tajtékzó hab; szemei mint ragyogó csillagok; haja fekete, mint a hollónak szárnya; szíve nagy és szelíd. Nagy volt a szerelmem Moinához; olvadozott örömében a szívem. — Azalatt egy idegen bajnok jöve, ki az én fejérmellyű Moinámat hasonlóúl megszerette. Érdeklők valának szavai; s gyakorta féligre kivonta pallossát. Hol vagyon, monda, a hatalmas Komhál, ama nyughatatlan kóborló? Táborával jó-e Balklúthára, hogy ez a Klesszámmor ily merész? — Az én bátorságom, felelék, ó hadakozó! a maga saját lángjában ég. Félélem nélkül állok én ezerek között, ha bár az erősek távol vagynak is. Jövevény! azért kevésiek a te beszédid, mivel Klesszámmor egyedül van. De reszket oldalamon a pallos, s kezemben kíván villogni! — Hallgass Komhálról, te kerengő Klúthának fia! — Büszkeségének haragja fellobbant. Öszvecsaptunk. Ledőlt kardom alatt, Klúthának partjai hallották elestét, s ezer dárdák villogtak egyszersmind. Vít-

¹⁾ Klesszámmornak előbeszélése már magában is igen szép és jeles; de még inkább ki fog ez majd a költeménynek végén tetszeni. Az olvasó (az olasz fordítónak jegyzése szerint) észrevehetetlenül mind arról tudósíttatik, amit szükségképpen kell tudnia a végett, hogy a történetnek kimenetelére elkészíttessék.

am; az idegenek győztek; én, Klútha sebes vizébe ugrottam. Fejér vitorláim kiterjedtek a habok felett; a kék tengerre bocsátkoztam. — Moina a partra szaladt utánam. Könyvekben forogtak szemei: setétlő hajai kiterjedve lebegtek a szélben. Hallottam jajos kiáltásit. Sokszor visszafordítottam hajómat, de a napkelti szél elragadott. Azolta sem Klúthát, sem a feketehajú Moinát nem láttam. Megholt Balklúthában, mert láttam a lelkét. Megismértem, midőn homályos éjtszaka a suhogó Lóra mellett felém lebegett. Olyan volt, mint a sűrű ködön által világító újhold, midőn a fellegek pihes havat hintenek, és a világ csendességben s homályban fekszik ¹⁾).

Zengjétek, bárdusok! (így szólal a hatalmas Fingál) zengjétek dicséretét a siratásra méltó Moinának! Híjátok a lelkét énekeitekkel halmainkra, hogy Morva ²⁾ leányival nyúgódjék; a hajdani időknek fényeivel, az elővilág bajnokinak gyönyörűségivel.

„Láttam én ³⁾ Balklútha bástyáit, de elpusztítva heverték. A tűz megemésztette hajlékit; nem hallik ott többé a népnek örvendező szava. Klúthának vize kirekedt árkából, a falaknak dőledéki miatt. Magános bogáncs ingatta ott fejét, s mohnövés suhított a szélben. Az ablakokból kandikált ki a róka, a falakból kinőtt gaz lebegvén feje körül. — Pusztán fekszik Moina lakása; holt csendesség uralkodik ősei hajléka-

¹⁾ Így mondja Virgilius (*Lib. VI. Aen.*) Aeneásról és Dídó lelkéről:

— — — — *Agnovit — per umbram*
Obscuram, qualem primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per nubila Lunam.

²⁾ Morva. Osszián hazájának neve. Így neveztettek hajdan Skócziának éjszakra hajló napnyugoti részei közönségesen.

³⁾ Itt poétai tűzbe jő Fingál. Az irlandiai történetírók (úgymond *Macpherson*) nagyon dicsérik poétai talentomáért, a jövődő dolgoknak előre látásáért, és törvénytévői bölcseségeért. — Ami Balklútha elromlásának leírását illeti: ezt összehasonlíthatni Izaiás 13. rész. 21. vers., hol ezen próféta Babylon veszedelmét jövődöli; és 34. rész. 53. vers, hol Iduméa romladékiról nagyon szó.

ban. — Kezdjétek, ó bárdusok, kesergő énekteket az idegeneknek országán! Csak előttünk estenek ők el; mert minékünk is el kell majd egykor múlnunk. Minek építész házat, fia a szárnyas időnek? Ma tornyokból nézsz ki; de csak kevés esztendő, s majd elérkeznek a pusztának szelei; ordítnak megürült pitvaridon által, s füttyölnek féligre megemésztődött paizsod körül ¹⁾. De, csak hadd jöjenek a pusztának szelei! Dicsőek vagyunk mi a mi napjainkban; fennmarad karomnak jele az ütközetekben, nevem a bárdusok énekében. — Kezdjétek énekeiteket; hadd kerüljenek a csigák, hadd zengjenek ha lékim az örömhahotától! — Ha egykor tenéked is el kell múlnod, égnék fia! el kell múlnod, derék világ! ha a te fényességed is csak ideig való, mint szinte Fingál: tehát feljül éli dicsőösségünk a te sugáridat!“

Ez vala Fingálnak éneke, örömének napján. Előre hajlottak székeikről ezer bárdussai, szavának hallására. Olyan volt mint a hárfának zengése a tavaszi szellőben. Felségesek a te gondolatid, ó Fingál! Miért nem bír Osszián a te elméd erejével? De, egyedül állasz te, ó atyám! s ki lehet hasonló Morva királyához?

Az alatt elmúlt az éjtszaka az éneklés közben. Örömek közt jelent meg a reggel. A hegyek szürkülve mutatták teteiket; a tengernek kékelő térsége mosolygott. Távolról látszattak a tajtékzó habok a kőszálakba ütődni. Íme! egy szürkülő köd emelkedik halkkal a vízből. Egy öregnek képében járul ki a csendes mezőre. Iszonyú nagy tagjai nem mozdúlnak lépéssel; mert valamely lélek viszi őtet a levegőben. Szelma hajlékihoz jött, s véressővé olvadt ²⁾.

Csak maga látta a király e rémítő jelenést; látta népének jövő veszedelmét. Hallgatva méne hajlékába, s kezébe ragadá atyjának dárdáját. Megcsendül mellén a fegyvere. Felkelnek köröskörül a vitézek.

¹⁾ Mert oda szokták őseiknek fegyvereiket felaggatni.

²⁾ Ily egy jelet küldött Zevs Agamemnonnak (Iliás XI-dik könyvében) az ütközet előtt.

Hallgatva tekéntgetnek egymásra, Fingál szemeire figyelmeztvén. Harczot látnak tekéntetében; seregeknek halálát dárdáján. Ezerenként öltik paizsokat karjokra, ezerenként rántják ki pallossokat. Köröskörül fénylenek Szelmának hajléki; köröskörül csattog a fegyver. Az ősz vadáskutyák ordítanak rekeszeiből. De egy szó sem hallik a vitézek között. Kiki a király szemeire vigyáz, s felemeli féligre dárdáját.

Morvának fiai! így szólal a király; nincs már időnk a csigatöltésre. A hadnak fergetege gyülekezik reánk; halál lebeg hazánk felett. Most inte meg bennünket valamely jó lélek az ellenségről. Az idegen országnak fiai jönnek ellenünk, a setét habos tengeről; mert a vízből kelt fel Morva rettentő veszedelmének jele. Ragadja hát kiki súlyos dárdáját, s kösse fel atyjának kardját ¹⁾. Fedezze bé árnyékozó sisakkal fejét, s fényes pánczéllal a mellét. Mint a szélvész felleget úgy nyomúl felénk az ütközet; legittén meg fogjátok a halál ordítását hallani.

Mint valamely felleget, egy sereg zöldellő égi tűz előtt, mely éjtszaka a levegőn keresztüllövellvén, a révésznek szélvészt jövendől: úgy méne most seregei előtt a hatalmas vezér. Kónának magas rengetegén telepedtek meg. A fejjermellyű leányzók utánok néznek, és mint egy erdőt úgy szemlélik őket együtt állani; előre látják kedvesseiknek halálokat, s félve tekéntgetnek a tengerre. A tajtékzó habokban messze vitrlákat gondolnak látni; s könyvek csordúlnak le arczaikon!

Felkele már a nap a tengerből. Távolról láttunk meg egy sereg hajót. Mint valamely tengeri köd, úgy közelített; s kiöntötte a legénységet partunkra. Vezérjek olyan volt közöttök, mint a hím szarvas a nyáj között. Paizsa aranyba volt foglalva; s méltóságos a dárdák deli termetű királyának járása. Szelma felé indult; ezereitől késértetve.

¹⁾ Lásd Jerem. 46. rész 3. vers; és Iliás II-dik könyv, hol Agamemnon a többi között imemt mondja:

Hastam acuat sibi quisque; tegat quo corpora, scutum Aptet ec.

Eredj a békesség énekével, így szólal Fingál: eredj, Ullín a kardok királyához. Mondd meg néki, hogy erőssek vagyunk mi az ütközetekben, s számosok ellenségeinknek árnyéki; de nevezetesek azok, kik az én vendégségeimben részt vettek! Messze országokban mutogatják atyáim fegyvereit; ¹⁾ bámúlnak rajtok az idegeneknek fiai, s boldogoknak állítják a morvai nemzetnek barátit. Mert dicsősséges a mi nevünk körülbelöl; a világ urai rettegnek reája, seregeiknek közepette.

Ullín elméne énekével. Fingál, dárdájára támaszkodva nyugodott: reá függesztette az egészen fegyverbe öltözött erős ellenségre szemeit, s magasztalta a jövevényt: Be deli termeted van, tergernek fia! így mond az erdős Morvának királya. A pallosod tűzsúgár, oldaladon; kopjád, egy fertegeteget csúfoló fenyőszál! Nem szélesebb paizsodnál a holdnak változó czirkalma. Miként pirosollik ifjú arczatod! mi gyönyörűek fodros hajadnak rengő fürtjei! De könnyen ledőlhet ez a nevendék fa, s feledékenységre mehet emlékezete! — Az idegen földnek leánya szomorkodni fog oztán, s nézni a habos tengerre. Mondani fogják néki a gyermekek: Anyánk! egy hajót látunk! talán Balklútha királyáé! — Könyvbe borúl az anyának szeme. Megemlékezik arról, ki most Morvában nyugszik!

Így szólott a király. Azonban Ullín a vitéz Kárthonhoz érkezék, s lehajtván előtte kopjáját, imígy kezdé békesség-énekét:

„Jövel Fingálhoz vendégségbe, ó tengernek fia! végy részt a királynak ebédében, vagy emelj verekedő dárdát. Számosok a mi ellenségeinknek árnyéki: de nagy nevűek Morvának baráti! Nézd ama pusztá mezőt, ó Kárthon! sok zöldellő dombocska emelkedik rajta, ingadozó füvel, s mohosúlt tetővel. Fingál ellenségeinek — a zajos tenger fiainak — sírhalmai azok!”

Gyáva fegyverviselőkkel beszélsz-e, mond Kárthon, ó erdős Morvának énekesse? Halavány-e tekintetem

¹⁾ A régi skóciaiaknál szokásban volt vendégeikkel fegyvert cserélni, amely oztán barátságoknak jeléül gyermekeikre maradt, és sokáig fentartatott.

a félelemtől, ó békes ének fia? Azzal véled-e megkomorítani lelkemet, hogy amaz elestekről beszéllsz? Az én karom ütközetekben forgott: körülbelől fénylik dicsősségem. Félénk hadakozókhoz menj; azoknak javald, hogy engedjenek Fingálnak. Nem láttam-e én Balklútha leomlását? s én vendégeskedjem-e Komhálnak fiával? Komhálnak, ki az atyáim hajlékiba tüzet vetett? Gyermekek voltam, s nem tudtam miért sírnának szüzeink! Tetszetek szemeimnek a füstgomolyagok, melyek bástyáim felett emelkedtek. Örömmel tekéntgettem még akkor is vissza, midőn rokonim a hegyekre szaladtak. De, elérkezvén ifjúságom esztendei, szemembe akadt elpusztított falaimnak bémohosúlt hamva. A reggel emelkedtek fohászkodásaim; az estvével szakadtak könyveim. Hogyan! s ne verekedjem-e, mondtam magamban, ellenségem gyermekei ellen? — Igen is, verekedni fogok, ó bárdus! Érzem szívemnek felindúlt erejét!

Ekkor öszvecsoportoztak körülötte a seregek, s egyszerre kirántották villogó kardjaikat. Kárthon, mint egy tűzoszlop, úgy állott közöttük. Szemei könyvbe borúltak; mert leomlott Balklúthájáról gondolkodott, s lelkének egész haragja felindult. Oldalaslag nézett fel a dombra, hol a mí vitézink, fegyvereikben villogtak. Reszket markában a dárda; s előre hajolván, magát a királyt látszik fenyegetni.

Néki menjek-e, mond Fingál magában, mindjárt e vitéznek? Megakaszszam-e pályájának közepette, még minekelötte dicsőssége felemelkedik? De majd azt mondhatná idővel a bárdus, Kárthonnak sírjánál: Ezereket vitt magával Fingál, mikor a vitéz Kárthont leejtette. — Nem, bárdussa a jövőendő nyomnak! sohasem fogod te Fingál dicsősségét így szeplősíteni! — Vitézeim víjanak meg az ifjúval; s Fingál, nézője legyen a viadalnak. Ha győz az ellenség, akkor rohanok majd elő teljes erőmben, mint szintén Kónának suhító folyója. — Ki akar vitézeim közül a haragos tengernek fiával szembe szállani? Nagy számmal vannak fegyveressei partunkon: s erős körösfá dárdája!

Az erős Káthul állott fel, a vitéz Lormárnak fia. Háromszáz ifjú, folyamos hazájának népe, volt e vezér követője. Gyenge volt a karja Kárthon ellen. Elesett. Fegyveressei megszaladtak. — Konnál újította meg a harczot; de darabokra törött a kezében nehéz dárdája. Kötözve feküdt a földön: s Kárthon a népét kergette.

Klesszámmor! kiáltá Morvának királya, hol van a te erős dárdád? Nézheted-e Konnált megkötözve; Konnált, a te barátodat, Lóra vize mellett? Rajta! kelj fel, pallosod villámi között, ó vitéz Komhálnak társa! Éreztesd meg a balklúthai ifjúval Morva nemzetének erejét! ¹⁾ — Felkel erős fegyveriben; megrázván hajának ősz fürtjeit. Bal karjára ölti paizsát, s kirohan bajnoki erejének büszkeségében.

Kárthon, a domb alatt állván, látta az ellene rohanó vitézt. Gyönyörködve nézte kiderült ábrázatjának rettentő örömét, s ősz öregségében is oly tüzes elevenségét. Felemeljem-e, úgy mond, e dárdát, mely az ellenséget csak egyszer érdekli? avagy békes szóval tartsam meg e bajnok életét? Gyönyörködtetők öregségének lépései; szeretetre méltó, napjainak lenyugvása! — Talán ő Moinának szerelme; talán a kocsin hordoztatott Kárthonnak atyja! Gyakorta hallottam, hogy a suhogó Lóra mellett légyen lakása. — Így szólott Kárthon, midőn Klesszámmor hozzá érkezvén, dárdáját ellene csapta. Paizsával fogta fel a csapást az ifjú, s ezen békes szókat mondotta hozzája: Ősz bajnok! tehát nincs köztetek ifjú, dárdát emelni? Nincsen-e fiad, ki az atyja előtt paizst hordozván, az ifjúság karjának csapásait elhárítsa? Megholt-e szeretett párod, vagy talán fiaidnak hantjain sír? ²⁾ — Az emberek királyai közül vagy-e? s nagy lészen-e pallosom híre, ha tégedet leejt?

Nagy lészen, ó kevély ifjú! felel a magas Klesszámmor. Híres vagyok én a hadakban; de soha sem

¹⁾ Fingál nem tudja még itt, hogy Klesszámmor Kárthonnak atyja.

²⁾ Kárthon azt gondolja, hogy bújában keresi Klesszámmor a halált.

mondtam meg nevemet az ellenségnek ¹⁾). Add meg magadat, haboknak fia! meghallod a után, hány mező viseli pallosom jeleit! — Soha sem adtam meg magamat, soha sem engedtem én még, ó dárdák királya! viszontaglá Kárthon nemes büszkesége. Én is viaskodtam az ütközetekben; s látom nevelkedő dicsősségem. Meg ne vess, emberek vezére! erős az én karom, és dárdám. Térj meg inkább barátidhoz, s az ifjakat engedd verekedni. — Miért sebheted lelkemet, mondá Klesszámmor viszontag, szemei könyvbe borulván? Nem reszket az én karom az öregség miatt: forgathatom még kardomat. Fingálnak láttára szaladjak-e? annak láttára, akit lelkem szeret? Tengernek fia! soha sem szaladtam én még. Emeld fel hegyes kopjád!

Úgy vittak, mint két csatázó szél a haboknak forgatása végett. Kárthon hibáztatta dárdáját; mert még mindig azt vélte, hogy Moina férje lehet ellenségében. Eltörte Klesszámmornak fényes dárdáját; s megfosztotta villogó pallossától. De midőn meg akarná kötözni, kirántja dákosságát Klesszámmor, s megsejtvén Kárthonnak fedezetlen oldalát, mély sebet ejt rajta.

Fingál látta Klesszámmort ledőlni. Felrándúl zörgő fegyverében. Hallgatva állott jelenlétében a tábor: mindnyájoknak a királyra lévén szemeik függesztve. Úgy jött le, mint a zivatarnak zúgása, minekelőtte a süvöltő szelek érkeznek. Hallja a vadász a völgyben, s szaladva keresi bátorságát a kősziklák között.

Mozdulatlanul állott Kárthon a maga helyén. Vér buzog kinyílt oldalából. Látván a királyt érkezni, dicsőség reménye kelt fel lelkében ²⁾). De meghalavá-

¹⁾ Nevét az ellenségnek megmondani, annyi volt az akkori vitéz időkben, mint a viadalt szemlátomást kerülni; mert ha kitudódott, hogy a két ellenfélnek ősei jó barátok voltak, legottan megszűnt közöttük az ellenségeskedés. Innét régenten a félénk emberről azt szokták csúfságból mondani: *olyan ember, ki a maga nevét az ellenségnek megmondja.*

²⁾ Ennek két értelme van: vagy az, hogy Kárthon dicsősséget reményl Fingál elestéből, vagy a tulajdon magából Fingál keze által. Ez az utolsó hihetőbb, minthogy már megvan sebesítve.

nyodtak arczái: lebomlott haja vállára terjedett: sisakja hajladozott a fején. Megfogyatkozott testi erejében; de tántoríthatatlan volt a lelke.

Meglátta Fingál a bajnoknak vérit, s visszatar-
tóztatja felemelt dardáját. „Add meg magadat, pallo-
sok királya! véredet látom. Hatalmas valál a viadal-
ban; soha sem fog elmúlni dicsősséged.“ — S te vagy-e
hát az a nagyhírű király? viszontozá a kocsin hordoz-
tatott Kárthon. Te vagy-e a halálnak ama lángja, a
világ urainak félelme? De! mit kérdem én azt? Lám
olyan ő, mint a hegyekről szakadó zápor; erős mint a
siető folyóvíz; sebes, mint az égen fellengző sas. Vajha
veled víhattam volna, hogy fenjen hangzott volna nevem
az énekben! hogy majd a vadász, siromat látván, azt
mondaná: „Ez a hatalmas Fingállal viaskodott!“ — De
dicsősség nélkül kell Kárthonnak meghalni; csak gyen-
gére vesztegette erejét.

Nem, nem fogsz dicsősség nélkül meghalni! így
felel az erdős Morvának királya. Ó Kárthon! számo-
sok Fingálnak bárdussai; s az ő énekeik általjutnak
a következő időkre. A jövőendő esztendőknék gyer-
mekei hallani fogják Kárthonnak nevét, midőn az égő
tölgyfa körül ülven, a régi világnak énekivel töltik az
éjjelt ¹⁾. A mezőben heverő vadász hallani fogja a fülé-
ben suhogó szellőt, s felemelvén szemeit, azon kőszik-
lát nézni, hol Kárthon elesett. Fiához fordúlván ekkor,
mutatni fogja a helyet néki, melyen a hatalmasok vít-
tak: „Itt verekedett Balklútha királya, ki mint ezer
folyóvíz, oly erejű volt.“

Öröme derült Kárthonnak arczája. Felemeli még
egyszer nehéz szemeit. Fingálnak nyújtja pallossát,
hogy felakasztatván hajlékiban, fenmaradna Morvá-
ban Balklútha királyának emlékezete. — Vége lőn a
csatának; mert a bárdus már békeességet éneklett a
mezőben. Öszvegyülnek a vezérek a haldokló Kárthon-

¹⁾ Nem régen szüntek meg az éjszaki Skóciában ünnep-
napokon egy vastag tölgyfát égetni, melynek neve az angol
nyelven imígy van: *the trunk of the Feast*. Az idő oly tisztele-
tessé tette ezt a szokást, hogy az alnép félve hagyott fel rajta.

hoz, és sohajtozva hallgatják beszédit. Hallgatva támaszkodnak dárdáikra, míg Balklútha királya beszél. Suhogva lebegett a haja a szellőben! szava szomorú volt, és erőtlén.

Morvának királya, mond Kárthon, pályámnak közepette kell elesnem. Idegen sír fogadja el, ifjúságában, Reuthámir utolsó csemetéjét. Gyász uralkodik Balklúthában; s bánatnak árnyéki Krathmóban. De emeld fel emlékezetemet Lóra partjain, hol atyáim laktanak. Talán meg fogja Moinának férje az elesett Kárthont siratni.

Általhatották szavai Klesszámmornak szívét. Megnémúlva rogyott le fiára. Búba merülve állottak körülötte a seregek: semmi hang sem hallik Lórának vidékin. Leszállott volt már az éj, s keletről nézett le a hold a bánat mezejére: mégis merőn állottak; mint szintén Gormálnak hallgató erdője, minekutána a csatázó szelek megszűntek, s komor ősz lepi a térséget.

Három nap tartott Kárthon felett a siralom. Negyedikre megholt az atyja. Amott fekszenek együtt a kősziklának szűkebb üregében; egy komor lélek őrzi sírjokat. Gyakran megjelenik ott a szépséges Moína; midőn a napnak sugári a kősziklák megé szállanak, s árnyékok telepednek a környékre. Ott jelenik ő meg, Malvína! de nem úgy, mint a mí halmainknak leányi. Idegen országi az ő öltözete; s mindenkor egyedül jár¹⁾.

Fingál megszomorodott Kárthonnak halálán. Ünnepet parancsolt éneklőinek e napra, valahányszor a ködös ősz visszakerült. A bárdusok többször megüllöttek azon napot, s imígyen éneklettek a vitéznek dicséretére:

„Ki jó oly süvöltve a zajos tengerről, mint az ősznek setét fellege? Halál reszket a kezében! szemei, tűzlángok! Ki ordít erre felé Lórának komor térségin? Kicsoda, hanemha Kárthon, a pallosok királya? Miként hull a nép! íme, hogy jó, mint szintén Morvának ijesztő lelke! De ah! amott fekszik a tölgyfáknak legszebbike,

¹⁾ Minthogy ő britanniai volt.

a szélvéstől gyökeréből kiszakasztva! — Mikor fogsz ismét, Balklútha gyönyörűsége, Kárthon! mikor fogsz ismét felkelni? — Ki jó oly süvöltve a zajos tengertől, mint az ősznek setét fellege?“

Így éneklettek a bárdusok a gyász napjaiban. Közbe hárfáztam gyakorta én is, s éneket függesztettem az énekhez. Szomorú volt a lelkem Kárthonért, ifjúságának virágában esvén el. És te, ó Klesszámmor! hol lakol te a szelekben? Elfelejtkezett-e sebéről az ifjú? Veled jár-e már most a felhőkben? — — Érzem a napot, Malvína! ¹⁾ vezess nyugodalomra. Talán megjelennek majd álmanban. Úgy tetszik, mintha már is valamely gyenge suhogást hallanék felettem. Örömmel sугárol az égnek világa Kárthon sírhalmára; érzem, meleg van körülöttem.

Ó te, ki ott a magasságban jársz, s kerek ségeddel őseim paizsához hasonlitasz: honnét vagynak a te sугárid, ó nap? konnét ezen örökös világod? Előjössz tiszteletet gerjesztő szépségedben; s legottan eltűnnek az égről a csillagok; fagyosan és elhalaványodva ereszkedik a hold a nyugoti tengerbe. Te csak egyedül jársz, s ki is követhetne tégedet a te futásodban? A hegyeknek tölgyfái ledőlnek, önnönmagok a hegyek is elenyésznek az esztendőknék jártával; a nagy tenger megárad, s leapad ismét; maga a hold is eltűnik az égen: egyedül csak te maradsz magadhoz egyenlő, örvendezvén ragyogó futásodban ²⁾. Mikor a szélvész a világot éjjelbe borítja; mikor a mennykövek csattognak, s a vilámok keresztbe forognak: akkor te teljes szépségedben nézsz ki a felhőkből, s nevetsz a szélvészre. De Ossziánnak hiába nézsz: mert ő nem látja többé sугáridat, nem látja, mikor arany hajad a keleti felhőkre foly, sem mikor a nyugoti kapukról ragyogsz. De talán te is csak ideig tartandó vagy, s végeket érik a te esztendeid is. Alunn fogsz a felhőkben, nem hajtván a reggelnek serkentő szai

¹⁾ Emlékezzék meg az olvasó, hogy Osszián nem lát.

²⁾ Lásd a 18. Zsolt. 6. vers.

vára. Örvendezz tehát, ó nap, ifjúságod erejében!
Komor az öregség, és kedvetlen; hasonlít a holdnak
homályos világához, midőn szakadozott felhőken néz
le, s köd telepedik a halmokra; az éjszaki szél süvölt
a térségen, s útjának közepette elfagy a bújdosó.

IV. AZ INISZTHÓNAI HÁBORÚ.

Az ember ifjúsága olyan
Mint a vadásznak álma
A tér mezőnek dombján.
A nap szelíd sugárán alszik el,
Szélvészben ébred fel.
Keresztbe jár a sok tüzes villám körülé;
A fák teteit dühödve rázzák a szelek.
Örülve néz ő vissza most az eltűnt
Napfény után; örülve nézi
Volt nyúgodalma kedves álmait. —
Hát Ossziánnak
Mikor fog ifjúsága visszatérni? És mikor
Gyönyörködik fegyverzörgésben a füle?
Mikor fogok én, mint hajdan Oszkár fegyverem
Fényébe' járni?
Jertek folyóitokkal, Kóna dombjai!
Hallgassatok most Osszián szavára.
Mint a nap úgy emelkedik
A z ének elmémben!
A múlt időknek örömit érzem.

Látom magasra nyúló tornyaid,
Ó Szelma, látom bástyáid falán
Árnyékozó tölgyfáidat.
Fülembe zúgnak a folyóid.
Ím öszvegyűltenek vitézeid,
Fingál középen ül.

Trenmor paizsán nyúgoszik;
 Dárdája falhoz támasztva áll;
 Bárdussinak hallgatja énekét.
 Az ő vitéz karjának zengik tetteit;
 Királyok ifjúságabéli harczeit.
 Oszkár, vadászatról jöven,
 Hallotta Fingálnak dicséretit.
 Lerántja a falról
 Brannó paizsát.
 Könyvekbe' lábbad a szeme;
 Piros szemérem ült ifjú arczáira.
 Rebegve hangzik elgyengült szava.
 Dárdámnak éli villog reszkető kezében.
 Előnkbe állván így szólítja meg a királyt:
 Fingál, te bajnokok királya! Osszián
 Első az ütközetben, őutána
 Harczoltatok tí
 Ifjú korotokban; zengnek a tí neveitek
 Az énekben. Oszkár — megjelen
 És eltűnik mint szinte Kónának köde.
 Nem fogja nevemet tudni a bárd;
 Sem a mezőben a vadász
 Keresni síromat.
 Engedjete, dicső vitézek!
 Harczolni most Iniszthónában engemet.
 Távol vagyon az én hadakozásomnak helye!
 Oszkár elestét — nem fogjátok hallani.
 Reám akadván valamely bárdus ott,
 Felvészi majd talán nevemet az énekébe;
 S az idegenek leánya látván hantomat,
 Könyvezni fog
 A messze földről jött ifjú felett.
 Azt fogja mondani még talán lakozáskor a bárd:
 „Halljátok Oszkárrol az éneket,
 A messze országnak vitéz fiáról!“

Oszkár (így szól viszontag Morva királya) fogsz
 Harczolni, ó dicsőösségem fia!
 Készüljön el töstént fekete orrú hajóm,

Iniszthónának földre vinni vitézimet.
 Fiamnak fia! tekénts nevünknek fényire;
 Híres vitézek vére vagy te!
 Ne hagyd, hogy azt mondják
 Az idegeneknek gyermeki:
 „Erőtlen Morva fiai“.
 Légy mint az ordító szél,
 Az ütközetben;
 És légy, ha békesség vagyon,
 Mint a lenyugvó nap, olyan szelíd.
 Beszéld meg, Oszkár, a királynak
 Ha majd Iniszthónába jösszsz:
 Emlékezetben tartja még
 Fingál ma is ifjúsága régi napjait,
 Midőn Agandéka idejében
 Együtt viaskodtunk a harczonon.

Lobogva terjedtek ki a vitorlák,
 Árboczczaiknak szíjain
 Fűtyölve fűjtak a szelek,
 A nedves kősziklákat verték a habok.
 Zajgott egész erőben a tenger vize —
 És látja már a mélyről a fiam
 A tartomány erdős vidékeit.
 Kiszáll legottan Rúna hangzó révibe,
 S átküldi pallossát Annirhoz, a
 Dárdák királyához.
 Felkél az őszhajú vitéz, mihelyt
 Meglátja Fingál fegyverét.
 Könyvek borítják a szemét,
 Eszébe jöttek ifjúsága harczai.
 Két ízbe' keltének az ékes Agandéka előtt
 Dárdára: Bajnokok álltak távul, mintha két
 Haragos lelket látnának a szelek között
 Együtt viaskodni.

„De most (így kezdi a király) öreg vagyok;
 Hiába függ a kard hajlékomnak falán.
 Te, ki Morva nemzetből származol,

Gyakorta látta Annir a dárdák csatáját;
 De halavány most és hervadt, mint az ágtalan
 Vén tölgyfa Lánónak vidékiben.
 Nincsen fiam hogy elődbe menjen, és
 Örömmel ősinék hajlékihoz vigyen.
 A sírba' senyved Árgon, és Rúró kimúlt.
 Leányom az idegenek házában ül;
 És síromat kívánja látni.
 Szeretője tízezer dárdát emel;
 Úgy jó mint Lánónak halálos fellege.
 Jer, részesülj Annir ebédiben,
 Jer, ó te hangzó Morvának fia! —

Három napig lakoztanak együtt;
 A negyediken hallották Oszkárnak nevét.
 Vigadva jártatták körül
 A kedvre gerjesztő csigákat;
 Vígán vadászták Rúna kanjait. —
 Egy kút fejenél
 Mohos kövek között
 Pihentek a fáradt vitézek.
 Titokba' szívárogtak Annir könnyvei;
 Elfajtották fakadozó fájdalmait.
 „Itt a homályban (így szól végre a vitéz)
 Nyugosznak ifjúságom gyermeki.
 E kő alatt Rúrónak sírja van;
 Ama fa Árgonnak gödrin suhít.
 Halljátok-e szavamat, ó fiaim, szoros
 Hajlékitokban? vagy talán ezen
 Zörgő falevelekben beszélletek, mikor
 A puszta térségben süvölteni kezdnek a szelek?“

Iniszhónának bánatos királya (így
 Szól néki Oszkár)
 S miképpen estek el ifjúságod gyermeki?
 Rohanva megyen a vadkan sírjokon,
 De nyugodalmokat nem háborítja meg.
 Felhőből képzetett szarvasokat hajtanak,
 S vígadva vonják levegő íjokat.

Még most is ifjúságoknak játékkal
Múlatnak ők s örömmel szállnak a szelekre.

Kormáló (monda néki viszontag a király)
Ezer dárdák vezére.

Lakása Lánónál vagyon,

Melynek halállal gőzölög tava.

Rúnának hangozó hajlékihoz jöve,

A dárdauktözetén becsületet keresni.

Szép volt az ifjú, szinte mint a napnak első

Súgárja, kevesen voltak,

Kik feltehettek a viadalban övele.

Engedtek a vitézim nékie;

Leányomat szerelme győzte meg,

De visszajött azonban a vadásatról

Rúróval Árgon; arczaikra folytatnak

A büszkeségnek könyvei.

Hallgatva forgatták szemeiket Rúna bajnokin,

Kik egy jövevénynek engedhettek.

Három napig lakoztak együtt;

A negyediken az ifjú Árgon vltt vele.

De ki állhatott Árgonnak ellene?

Kormáló meggyőztetett, az irígy harag

Bosszúra gerjeszti kevély szívét; felteszi

Magába' titkon, halva látni fiaimat.

Kimentenek Rúnának hegyeire,

A barna szőrű szarvasokat együtt vadászni.

Orozva repülnek Kormálónak nyilai

S vérekbe dőlnek gyermekim.

Sietve tér meg szeretőjéhez a gonosz

Gyilkos, az Iniszthónai hosszú hajúleányhoz.

Elszöktek a pusztákon,

S Annírt egyedül hagyták!

Leszállt az éj, és visszajött a nap megint:

Nem hallik Árgonnak s Rúrónak szava,

Kedves kutyájok, a sebes szökésű

Rúnár jelent meg végtire.

Hajlékaikba jött, ott ordított s elesetek

Gyászos helye felé látszott

Forgatni bús tekintetét,
Utána mentünk, ott találtuk,
S ezen mohos patak mellé temettük őket.
Ez mostan Annírnak szokott járó helye,
Szarvasvadászatról jövőn.
Meghajlottam, mint szinte a levénhedett
Tölgyfának ledőlőben álló törzsöke;
Örökre folynak könyveim!“ — —

Ó Ronnán (úgy mond Oszkár, felkelvén) Ogár,
Dárdák királya, te!
Híjátok össze vitézimet
A folyamatos Morva fiait!
Ma fogunk menni még Lánó mellyékire,
Melynek tava magából halálos gőzt bocsát.
Nem fog sokáig vígadozni Kormáló,
Gyakorta ül kardunknak élin a halál.

Úgy mentenek keresztül a mezőn,
Mint a süvöltő fergetegeknek fellegi,
Csatázva hajtván a pusztákban a szelek.
Tüzes villámokkal festődnek széleik;
A zúgó szellők már előre érzik
Az égi háborút.
Harsogva zeng Oszkár hadi kürtje; reng
Egész erőben Lánónak vize.
A tónak özvegyülnek gyermeki
Kormáló jelt-adó paizsa mellé.
Oszkár szokásaként viaskodott.
Ledőle Kormáló kardjának élitől.
Az isszonyú Lánónak fiai völgyeiknek
Barlangjaikba tűnnek el. Oszkár a leányt
Annírnak hangozó hajlékihoz viszi.
Fénylik az öröm az öreg derült arczáiról;
Vígadva áldja a kardok vitéz királyát!

Mely nagy vala öröme Ossziánnak, messziről
Látván fiának érkező vitorláját!

Úgy tűnt szemébe, mint
 Ama világos felhő
 Mely napkelet felől emelkedik,
 Midőn az útaxó
 Az esméretlen tartományokon
 Szomorú magánosságban bújdosik,
 S körüle még a gyászos éjtszaka
 Irtóztató lelkeivel egyetemben
 Setét homályban nyúgoszik.
 Örömekek között vívők be Szelma víg
 Hajlékihoz, lakozást indított a király.
 Ezer bárdok magasztalák Oszkár nevét,
 Énekjeiktől visszahangzott a vidék.
 Jelen volt Toskárnak gyönyörű leánya is;
 Úgy zengett a szava, valamint a hárfaszó,
 Mely estve, távulról
 A völgynek gyenge szellőjével érkezik.

Ó tí, kik a napnak fényét szemlélitek még,
 Vigyetek el engem dombjaimnak egyik
 Kőszála mellé!
 Vastag diófák végyenek körül,
 S közel suhítson ott a tölgyfa is.
 Zöld legyen a nyugalmanak helye,
 A hegy folyói távulról zuhogjanak! —
 Toskár leánya! fogjad lantodat,
 S hangoztasd rajta Szelma kedves énekít;
 Hogy az álmom örömemnek közepette lepje meg
 Víg lelkemet;
 Hogy ifjúságom álmái visszatérjenek,
 És a hatalmas Fingál régi napjai!

Ó Szelma, látom tornyaid,
 Magasra nyúló fáid,
 S árnyékozott bástyáidat.
 Jól látom a morvai vitézeket,
 És hallom a bárdoknak énekít.
 Oszkár Kormálónak kardját emelgeti;
 Ezer ifjú csudálja ékes szíjait.

Bámulva állanak fiam körül,
Csudálva nézik karjának erejét.
Víg könyveket látnak az atyának szemeiben,
S olyan dicsősségért sohajtnak ők is.
Meglesz dicsősségtek tinéktek is
Ó folyamatos Morva fiai!
Gyakran derül énekre elmém;
S megemlékezem ifjúságom barátiról. —
De álom száll le a hárfának hangjain!
Kellemetes álmok kezdnek ím emelkedni! —
Maradiatok távul vadászat gyermeki!
Ne háborítsátok meg nyugodalmamat.
Rég ősivel beszélget a megaggott bárd,
A múlt világ dicsősséges vezérivel.
Maradiatok távul vadászat gyermeki!
Ne háborítsátok meg Ossziánnak álmait.

IV.

BESSENYEI GYÖRGYRŐL,

ÉS ANNAK MUNKÁIRÓL.

Nil intentatum nostri liquere poetae,
Nec minimum meruere decus, vestigia graeca
Ausi deserere, et celebrare domestica facta.

Horatius.

Hogy ez előtt tizenhét tizennyolcz esztendővel hazai nyelvünk művelődni, s annak természeti szépsége napfényre hozatódni kezdett ¹⁾, többnyire csak hat hét embernek tulajdoníthatjuk, kik nem hajtván semmi megrögzött bal ítéletre, teljes igyekezeteket arra intézték, miként hazájok magyarait, kik az idegen nyelveken való bámúlásokban önnönmagokéről egészen elfelejtkeztenek, született nyelvöknek szépségére mind példájok, mind írásaik által, figyelmetesekké tegyék, és annak becsülésére újlag felserkentsék.

Már ennek a száznak közepe táján megjelent ugyan gr. *Haller László* ²⁾, és nem különben *Faludi Ferencz* is ³⁾, kiknek kiadott munkáik még mái nap is példái lehetnek nyelvünk hasonlíthatatlan szépségének; de nem találtak nálunk még akkor elegendő követőket. A múlt tíznek elején keltek fel: *Bessenyei György* ⁴⁾,

¹⁾ Lásd az *első* negyedben a Bèvezetést (itt 128. sk. II.).

²⁾ G. Haller *Telemakussáról* lásd Báróczinak ítéletét az *Erkölcsei Mesék* előtt az előljáró beszédben; és Bessenyeiét a *Holmiban*. — Erdélyben is kijött *Telemakus* 1783-dik esztendőben; de ami a magyarságot illeti, árnyéka sem lehet Hallerénak.

³⁾ Mely kedvvel fogadta légyen nemzetünk Faludinak munkáit, eléggé megmutatta az, hogy énekei, még minekelőtte Révainak hazafiúi szorgalmatossága által közre hozattatnának is, többnyire már az egész hazában elterjedtenek.

⁴⁾ 1772-dik esztendőben; munkáiról majd alább.

gr. Teleki Ádám ¹⁾, Báróczi Sándor ²⁾, s több más hazafiak. Ezeknek szerencsés fáradozásin felindulván, még tovább mentek némely tudós férfaink, kik az addig járt közönséges utat elhagyván, verseiket a görög és deák mértékre venni próbálgatták ³⁾; mely szerencsés előmenetellel? az idő megmutatta; elannyira, hogy ma, midőn ezeket írom, annak vagy vaknak, vagy igen tudatlannak kellene lenni, ha ki Rájnisnak, Szabónak és Révainak verseit olvasván, tagadni merészné, hogy a magyar nyelv a verselésnek ezen új mértékre vett módjában, kivált a hatos versben (*hexameterben*) a deáknak méltóságához minden európai élő nyelvek között legközelebb járul. — A két elsőnek rövid nap alatt világosságra jövő újabb munkái majd még nyilvánban és csalhatatlanul megbizonyítják állításomat.

Könnyű volna ezt énnékem, ha szükséges leune, addig is példákkal megmutatnom. De úgy sem szándékom e dologba mélyebben beéreszkednem. Csak azért akartam ezeket itt előre megjegyezni, hogy minekelőtte intézett tárgyamra térjek, az olvasónak elméjét újabb nemzeti *litteratúránknak* kezdetére, s máj napig miként lett folyamatjára egy kevésség visszafordítsam.

Bessenyei Györgyről, annak munkáiról, és némely még rejtekben heverő kézírásaiból akarok itt röviden szólni. — Illendő bizonyjára, az ilyen nagy érdemű hazafiakhoz tartozó háládatosságunkat az egész nemzet előtt kinyilatkoztatnunk, hogy (ha boldogabb sorsot érdemlő édes magyar nyelvünk csakugyan lábra kaphat.

¹⁾ 1773-dik eszt. fordította a francia Corneillnek *Czíd* nevű szomorújátékát, kétsorú páros versben.

²⁾ 1774-dik eszt. *Kassandra*; 1775. eszt. *Erkölcsei Mesék*, Marmontelből; és *Erkölcsei Levelek* Duschból nyomt. Bécsben. — Ez a három munka az, ahonnét a m. nyelvnek édességét szépeink leginkább esmérni s érezni kezdték.

³⁾ Szabó Dávid új mértékre vett Versei 1777-dik eszt. és Paraszti Majorság 1779. eszt. — Révai Miklós Magyar Alagyaíának I. könyve 1778. eszt. — Rájnis József M. Helikonra vezérlő Kalauz 1781. eszt.

még valaha) jövődő onokáink is láthassák, hogy nem voltunk érzéketlenek polgártársainknak érdemeikhez, és tudhassák egyszersmind azt is, kiknek hamvaikat kellessék leginkább áldaniok azért, hogy ők is II. Andrásnak, Nagy Lajosnak, és a Hunyadiaknak nyelvén beszélhetnek.

Ez a bölcs férfiú tehát tudván, hogy soha nemzetiünk idegen nyelven tudományra s közönséges világosságra nem juthat; és tudván azt is, hogy az anyai nyelvnek virágzása mely hasznára, elhagyatása ellenben mely veszedelmére légyen a hazának: minden igyekezetével azon volt, miként írásainak kellemetességével magyarainkat nyelvöknek kedvellésére indítsa. — Előre ellátta ő ugyan, hogy ez által magának nem kevés alkalmatlanságot s kedvetlenséget fog majdan okozni. Tapasztalta az emberi értelmeknek egymással való ellenkezéseket, és azért ő sem igen reménylett, személyére nézve, önnönmaga szája vallása szerint, munkáiról hazájafia. közt háború s ellenkezéseknél egyebet. — „De akármit itéljek, vagy ítéltessem, úgy mond, érzem azt, hogy semmit inkább nem kívánok eltávoztatni, mint az igazságon kívül való tévelygést; nem tehetvén róla, ha sokszor olyan személyek *karakteremről* balúl itélnek, kik megelégesznek szüntelen azon örülni, hogy ők is annyi sok emberekkel s állatokkal a világon vagynak; — — — sok mindent látnak, s végre meghalnak, a nélkül hogy a helyet, hol életekben csevegtek, valaha ismérhették volna. Ilyen elmék itéleti alá esik gyakran sok szerencsétlen tanuló férjfiúnak *karaktere* is, ki lelkének elrejtett erejével e nagy természetnek kebelében, istent, mennyei törvényt, embert, igazságot, jó erkölcsöt keresve küszködik, s fárad.“ Ily módon gondolkodván Bessenyei, keveset hajtott azon *régi tudatlansághoz szokott, de mégis tudománynyal kényeskedni kívánó együgyű Ferencz deákokra is, kik minden újság ellen zúgolódnak, félvén attól, hogy ki ne forgattassanak az által kicsiny vagyonszámból.* Megelégedett azzal, hogy ha munkái által nemzetének használhatott, s tulajdonságai szerint egy Orczynak,

Barcsainak, Báróczinak, s több más nemesen gondolkodó, igazságesmérő hazafiaknak kedves lehetett. Ha mindennek tetszeném, úgy mond ő, gonoszoktól tudatlanoktól is dicséretet kellene elvennem, mely dicséret a tudománynak és jó erkölcsnek inkább elpirulást, mintsem örömet okoz.

1772-dik esztendőben kiadta Bécsben az *Ágis és Hunyadi László* tragédiákat, az *Eszterházi Vigasságokat*, és az *Embernek próbáját*; mely utolsóban az anglus *Pópnak* ugyanazon nevezetű munkájában foglalt gondolatait maga módja szerint követi. Ezen munkáit Bessenyei a francziák példájára mind kétsorú versben készítette, és annyival is nevezetesebbek, mivel a verselésnek ezen nemét leginkább ezek, és gr. Teleki Ádámnak már feljebb említett fordítása hozták nemzetünknel kedvességbe és szokásba ¹⁾).

Utóbb bocsátotta ki még más 12 darab, részszerént fordított, részszerént eredeti saját munkáit ²⁾), melyek közt, a magyarságra nézve, az én ítéletem szerint, különös megjegyzésre méltó *Lucánusnak* Marmontel után folyó beszédben fordított *első könyve* ³⁾). Kár hogy ennek a tüzes elméjű római poétának több könyveit is hasonló ékességgel le nem fordította! — A *Holmi* is különösen megjegyzést érdemel ⁴⁾). Ez külömbkülömbféle kisebb szabású folyó s versbéli beszédben készült darabokból áll. Találatnak a többi közt a m

¹⁾ Barcsai Ábrahám talán még előbb kezdett olyanokkal elni, de az ő kellemetes verseit még akkor csak egynéhány jó barátjai esmérhették. — Ő volt Ányosnak is kalauzza a M. Helikonnak kellős tetejére.

²⁾ Buda és Attila trag. 2. Anyai oktatás. 3. Hunyadi János élete és viselt dolgai. 4. A Philosophus. 5. Lucánus első könyve. 6. B. Gy. Társasága. 7. Jézus. Kr. halál. v. gondol 8. Jéz. Kr. Ist 9. Hármás vitézek. 10. Holmi. 11. M. Néző. 12. Magyarság.

³⁾ Pozsonyban 1776. eszt. — Legalább, úgymond erről maga is, ez a kis fordítás még maradékindknak mutatni fogja, hogy anyai nyelvünknek előmozdításában, ha erőtelen is, igyekeztem.

⁴⁾ Bécsben, 1779-dik eszt.

írás módjáról, Pennacsata st. aff. nevezetes czikkelyek, melyek egyenesen a nyelvnek pallérozását illetik. Ítéletet téssen Bessenyei azokban némely kiadott m. könyvekről, oly s. ándékkal, hogy ez által íróinkat a könyvszerzésben szükséges figyelmetességre intse, és egymás közt való vetélkedésre gerjeszsze. Kijegyzi némelyeknek írásaikban elkövetett hibáikat, és (ámbár ez a kritikusként nem kötelessége) tulajdon maga példáival mutatja meg, miként lehetett, és kellett is volna, azokat akár *prózában*, akár versben, megjobbítani ¹⁾. A közre eresztett könyveknek ilyenén szabad és nyilván való megítélése, mivel nagy a haszna, minden mái tudós nemzeteknél szokásba jött. Az írónak (bár még olyan nagy és különös elmével bírjon is ő) éppen nem válik ez becstelenségére, és mind addig helytelen léssen neheztelése, valameddig munkájának megítélője az illendőség határait által nem hágja, és a hibáknak megjegyzésében előforduló állításait józan okokkal támogatja. Megfogyatkozott természetünk nem hozhat minden pontban tökéletes munkát. Több szem többet lát; s azért is *a kimutatott s megbizonyított hibának megismerése s jobbítása soha sem válik a szerzőnek kisebbségére; a felfűtt magameghittség pedig mindenkor.* Önnönmaga *Klopstock*, amilyen nagy elmét több száz esztendőök alatt alig szül egyszer a természet, nem általlotta tudós társainak észrevételeiket *Messiásának* megjobbításában hasznára fordítani: és ha *Voltaire* a maga *Henriádját* csak első kiadása szerént hagyta, a mások intéseire hajlani nem akart volna, nem tudom ha a mái világ *II-dik Friderikkal* tartana-e, ki őtet ezen költeményéért Parnassus hegyén *Virgilius* mellé hely-

¹⁾ *A Philosophus* vígjátékban keményebben bánt *Könyival*. Azok az ott előhozott versek (128. old.) méltán megérdemlették ugyan a kinevettetést; de ellenben mégis megérdemlette volna ám az a fáradhatatlan és jó igyekezetű író is, hogy legalább a neve megkíméltesse. — Az ily kaczagtatást csak azok a kába firkálók érdemlik meg, kik semmi intésre nem hajolván, mind egyre *Horátiusokat, Hippolytusokat* st. aff. mázolnak; sőt szentségtörő kezeikkel önnönmagát *Anákreon*t illetni nem irtóznak.

heztette; avagy inkább *Homeval*, ki ugyanazon munkának rövid életet ígér ¹⁾.

Hasonló szándékkal és igyekezettel írta Bessenyei a *M. Nézőt*, és a *Magyarság* serkentő levelet is; mely két kis darabjával mind szép elméjének, mind pedig főképen m. nemzete és nyelve hasznán fáradhatatlanul szorgalmatoskodó nemes szívének minden igaz hazafiak előtt örök becsületet szerzett.

Nem szólok egyéb már kiadott, s hihető, olvasóink nagyobb részénél is eszméretes munkáiról. Kézírásaira sietek, melyeket én ezelőtt vagy hat esztendővel a pesti *P. Paulinusok* klastromának könyvesházában történetből láttam s olvastam, és amelyek, eloszolván már egymástól az említett szerzetes atyák (hacsak vagy maga a szerző, vagy valamely jóltévő eset által napfényre nem kerülnek) talám örökre oda vesznek. — Bessenyeinek ezen saját keze írásai négy külömbféle darabokból állanak, és nagy rétben egybe kötve vagynak.

Az egyik, amint még emlékezhetem, *A törvényről* szól közönségesen, melynek eredetét elkezdvén keresni, felmegy az embernek első állapotjára, a természetnek megvesztegetődése után; és az erősebbnek hatalmában találván fel azt, úgy követi tovább, idővel több ágrá miként lett elterjedését, rendbe szedetését, és változásait; a nemzeteknek történeteikből példákkal világosítván, s elevenítvén előbeszélését. Ez a munka nem egész.

A II-dik *A magyar törvényről* van. Ez is hasonlókép csak töredék munka, és birodalmunknak csak elsőbb századait illeti. Külömben igen szép darab, és valóságos magyar szabadsággal vagyon megírva.

A III-dik egy *Tudós Társaság*, vagyis egy philo-sophus, theologus, historikus, politikus és statista között való beszélgetés, kik egymással azon elmélkednek, miként és mely eszközök által lehetne az embereket és egy egész nemzetet legegyenesebben, legkönnyebben, és

¹⁾ A Kritikának Fondamentomiban. II. Rész. 22. Fejezet.

legbizonyosabban boldogítani? — — — Ez a darab különös szépségű, és szívre ható magyarsággal vagyon elkészítve. Vajha valamiképp világosságra jöhetne! Mikor a szerző ezen munkáit a megnevezett könyvesházba általadta, feljegyezte erre a darabra, hogy annak kinyomtatását az akkori *censura megtiltotta*. Szomorú állapot valójában, ha egy igaz polgár hazájának hasznára az igazságot ki nem mondhatja! „Szóljunk igazsággal, úgy mond egy helyett ¹⁾ bölcsen Besse-nyei, oly igazsággal, mely annak csak úgy esmértet-hetik, ha a szabadságnak koronájával, mit e világra lett származásakor fejére tett, jelenhetik meg előttünk. Lakhatik ő mélységben, magasságban, hol mindenütt egyenlő természeti van, és egy porban mászkáló sze-génynek szájából sem hallattatik úgy soha, hogy méltóságot azoknak ne mutasson, kik menyeyi szavát esmérik.“ — Egy megvilágosodott szabad nemzetnél kérdésbe sem kellene annak is vétetődni, ha vallyon önnönmagok a felségnek rendelései is nyilván való józan megítéltetésnek tárgyai lehetnek-e. A törvénytévő maga magát gyanússá tenné, ha rendeléseit az illetén okos megvizsgálás alól kivonni akarná. A király, feje és atyja az országnak: tehát nem akarhatja, hogy tett rendelései czéljokat elmellőzzék, vagy népének épen ártalmára szolgáljanak ²⁾. Annak hasznára és boldogulására kell azokat intéznie: miként érheti pedig valaki ezen végét csálhatatlanabbúl el, mint ha törvény-szabásait ugyanazon országnak és népnek természeti állapotjához és minéműségéhez alkalmaztatja? és ki tudhatja annak természeti állapotját és minéműségét jobban, mint azon értelmes és igaz hazafiak, kik abban

¹⁾ Lásd *B. Gy. Társaságát* a 83. old.

²⁾ Mert a király s haza nem két különös test,
Hogy egynek hasznával másnak vethessünk lest.
Hiszem! minden király a feje a népnek;
Ha egy romol, a mást nem mondhatjuk épnek.
Vallyon melyik okos s jó főnek tetszenék,
Ha a kezet lábot előtte metszenék? —

születtetvén s neveltetvén, az országnak minden környékeit és belső mivoltát, a népnek minden hajlandóságait, természetét, és miségét gyermekseégeiktől fogva esmérni tanulták? — Attól sem szükség tartani, hogy egy olyan nemzetben, ki a királyi pálczát szerelmes fejedelmének önként kezébe adván, boldogulását annak kegyelmétől várja, ez által a felsőséghez tartozó engedelmesség csak legkevesebben is csorbát szenvedjen. Közönségesen megismért és tapasztalás által megerősített igazság az, hogy mennél nagyobb világosságra jutott valamely nemzet, annál könnyebb annak igazság szerént való kormányoztatása, azért mert szabad és józan gondolkodása által annál jobban átlátja és tudja, hogy a fejedelem az ő rendelkezéseivel nem különösen a maga saját hasznát, hanem népének, kinek ő feje és atyja, boldogságát tárgyozza; melynek semmi józan elméjű polgár és jobbágy ellenére nem lehet ¹⁾. — Tudta ezt II. József, s felszabadította az igazságnak nyelvét, hogy szavát a királyi székig emelhesse. Szabadságot adott kinekkinek tulajdon maga szemével látni, eszének a természettől nyert világánál okoskodni, józan okait más embertársaival nyilván közölni, viszontag azoknak elmélkedéseit hallani, és olvasni; sőt, tapasztalván, mely ritkán jelenhet meg az igazság az ő tulajdon képében és teljes mivoltában a trónus előtt, önnönmaga felséges személyét is *krízis* alá bocsátotta ²⁾.

¹⁾ — — — — — Vir bonus est quis?
Qui consulta Patrum, qui leges, iuraque servat.

Horatius.

²⁾ Kritiken, — sie mögen den Landesfürsten, oder den Unterten betreffen, sind nicht zu verbieten. Jedem Wahrheitsliebenden muss es eine Freude sein, wenn ihm solche auf die Art zukömmt. Sind diese Kritiken schlecht, so werden sie von selbst fallen; sind sie gut, so werden wir alle daraus lernen. — Bölcsen! és ez által azt mutatja, hogy örömmel megváltoztatja végezéseit, ha azok népének károsok lennének, — csak hogy arról előbb meggyőztessék. Tudja, mennyire magasztaltatik még ma is az okos világtól Erzsébetnek, az anglusok ama nagy királynéjának, azon cselekedete, hogy egy bizonyos társaságnak *monopoliumra* adott engedelmét, a Rendeeknek béjelentésére, visszavonni nem által-

A IV-dik darab, egy a *Virgilius Aeneissének*, vagyis inkább *Voltaire Henriádjának* formájára *Hunyadi Mátyás* királyról kétsarkú versben készítettett vitézi költemény. Ha nem csalatkozom, nyolcz énekre van felosztva. Mivel én ezen kézírásokat már régen, és akkor is csak futólag olvashattam, ennek a darabnak mivóltáról (az egészre nézve) nem tehetek ítéletet. Amit belőlle néhol magamnak kijegyezhettem, íme itt az olvasónak ítéletére ereszttem. Ebből a töredékből legalább azt láthatni, minémű versekkel, micsoda

lotta. Örök emlékezetet érdemel, amit ez alkalmatossággal a tanácsnak mondott, s méltó, hogy szemeik előtt viseljék azt minden országló fejedelmek: „Hozzám viseltető szorgalmatos hívségeken, melynek most nyilván való jelét adtátok, igen nagyon megilletődtem. Ez a személyemhez való hajlandóságtok vitt titeket arra, hogy nékem egy olyan hibát bejelentsetek, mely tudatlanságomból történt, de amelyben akaratom nem részes. Micsoda fájdalmat éreztem volna, én aki semmit drágábbat nem ismérék népem szereteténél és szerencsés állapotjánál, ha vigyázó fáradozástok fel nem fedezte volna nékem azt a rosszat, melyet csalatkozásom okozhatott volna? Száradjon el kezem legottan, szívemet halálos csapás érje, minekelőtte én valakinek különös privilégiumot engedjek, mely ellen jobbágyaim panaszkodhatnak. Nem vakított meg engemet annyira a trónusnak fénye, hogy a határozatlan uralkodásnak bitanglását, az igazsághoz szabott hatalommal való élésnek eleibe tégyem. Csak azok a fejedelmek, kik a koronával járó kötelességeket nem isméri, csak azok a fejedelmek vakíthatnak el a királyi méltóságnak fényétől. Én reménylhetem, hogy engemet nem fognak ezen uralkodók közzé számlálni. Tudom én azt, hogy a királyi pálczáat nem az én saját hasznomért viselem, és hogy köteles vagyok magamat egészen a társaságnak feláldozni, mely az ő bizodalmit bennem helyhezette. Az én boldogságom az, ha láthatom, hogy eddig az ország kormányozásom alatt virágzott, és hogy oly emberek jobbágyaim, kik méltók, hogy érettek székemet és éltemet elhagynám. Ne tulajdonítsátok énnékem azon rendszabásokat, amelyekre elcsábíttathatom, se azon rendeletlenségeket, melyek az én nevem alatt elkövettethetnek. Tudjátok, hogy a fejedelemnek szolgálai igen is sokszor csak a tulajdon haszonkeresés által vezéreltetnek, hogy az igazság ritkán juthat a királyokig, és hogy ők, mivel a foglalatosságoknak sokasága miatt kénteleníttetnek figyelmetességüket csak a fontosabbakra intézni, nem láthatnak mindent tulajdon szemeikkel.“

magyarsággal, és micsoda fellengős vagy alattjáró hangozattal legyen az egész költemény elkészítve ¹⁾).

Légyen itt szabad énnékem ezen érdemes író, mivel személyes esmeretségére nem lehet szerencsém, közönségesen az egész *publicum* előtt barátságosan kérem: ne sajnálja ezen munkáit, ha kezénél vagynak, még egyszer elővenni, benne holmit, a mai időknek, erkölcsünknek, és a jó ízlésnek állapotjához képest, megjobbitani, s nyomtatásba adni; kiváltképpen pedig helylyel közzel azon keményebb értelmű sorokat megváltoztatni, melyek egy vagy más vallásbeli m. olvasókat talám megis sérthetnének. Hitére, vallására nézve kiki kényesen érez; és az ebbéli veszedelmes versengésnek még most is viseljük sebhelyeit. Lehetünk jó polgárok, igaz hazafiak, a nélkül, hogy *Rómának*, *Cálvinnak* vagy *Luthernek* ellenségei légyünk.

¹⁾ Itt némely mutatványok következnek Hunyadi Mátyásból.

A kiadó.

V.

MILTON, S A FORDÍTÁS MESTERSÉGE
ÜGYÉBEN.

*T. Rájnisi Józsefnek, a Virgilius fordítójának viszony-
tag egészséges hosszú életet kíván Bacsányi János.*

Tu. quum timenda voce complesti nemus,
Proiectum odoraris cibum.
Cave, cave.

Horatius.

Még a múlt esztendőben, Sz. András havának utolsó napján, írta volt hozzám Révai Miklós barátunk, hogy vévén a Múzeum I-ső negyedéből számodra küldetett nyomtatványt, rövid nap alatt magad is fogsz írni, és megküldöd egyenes ítéletedet is társaságunk iránt. Megvallom, hogy ez a tudósítás nem kevés kívánságot gerjesztett bennem, nyelvünk elővitelére tárgyazó igyekezetünknek közre bocsátott első gyümölcseről észrevételeidet olvasni; oly eltökéllett szándékkal, hogy amennyire azok engemet illetni, s jók, helyesek lenni fognának, hasznomra fordítandom. Várva vártam azért leveledet, mind addig, míg elvégre hallván *Virgilius* általad fordítottatott pásztori költeményeinek nem sokára leendő kiadattatását, gyanakodni kezdtem, hogy talán azon alkalmatossággal nyomtatásban fogod velünk közleni megígért ítéletedet. Nem csalatkoztam meg vélekedésemben; és amit jövendőlttem, megtörtént. Mert ezelőtt egynéhány héttel Kassára érkezvén *Landerer Mihály* könyvnyomtató, elhozá magával a *Magyar Virgilius I-ső darabját*, amelyhez tartozó úgynevezett *Sisakos paizsos kardos Mentőírásod* után egy *Toldalékot* is függesztettél, melyben a *Magyar Múzeumról*, jelesen pedig az abban

foglaltatott fordítás mesterségének reguláiról való ítéletet kinyilatkoztatod ¹⁾).

Ezen *Toldalékokban* egyeleintén dicséred *erőltetés nélkül való, természetes, tiszta magyarságunkat*; de azután *nagy furcsaságot*, sőt egy *vétket* is látsz, úgy mondog, írásunkban; olyan *vétket*, mely a magyarokban a jó ízt, s az igaz ítéletet megvesztegethetné.

Furcsaságunknak tulajdonítod, tudniillik, hogy *olyan társsal*, akinek inai szükséges erő nélkül *szükölködnek*; aki, a te mentőírásod szerint, olyan magyar poéta, kit poéta poétának, magyar magyarnak nem tarthat ²⁾; és aki abban is, amit maga ír, teljességgel semmitsem ért; aki tégedet, mint Phaedrusnál amaz állatok a haldokló orosz lányt, súlyos nyavalyádban írásával megtámadni mérészlett: hogy mi ³⁾ mondom, egy *olyan társsal kezdtük pályafutásunkat*. Ötet, mondog, előre bocsátottuk a végre, hogy a mi *nagy gyorsaságunk* (hogy már!) *e társunk lassúságához képest nagyobbának láttassék*. Ezt tulajdonítod tehát furcsaságunknak, szinte mint azt is, hogy mi magunk ugyan gyönyörködtető poétai munkáknak fordításában foglalatostkodván, *Klopstockot, Gessnert, Ossziánt* öltöztettük magyar ruhába, *Miltonnak Elvesztett Paradicsomát* pediglen e társunkra bíztuk, vagy legalább e *szerencsétlen munkának világra bocsátását jóvá hagytuk*. — Ez a te vádolásodnak egyik része barátom! a másik pedig, mely szorosabban, sőt egyenesen ⁴⁾ engemet illet, az:

¹⁾ Magyar Virgyilius. Első darab sat. fordította Kőszegi Rájnis József. Pozsonyban, 1789.

²⁾ Azt akarja Rájnis József Baróti Szabó Dávidról a magyar világgal elhíttetni, hogy ő sem nem poéta, sem nem magyar!

³⁾ Kazinczy úr, és én.

⁴⁾ Rájnis azért vádolja Kazinczy urat, hogy az én regulámhoz alkalmaztatván fordítását, azon regulát jóvá hagyta. Már: Kazinczy úrnak az I-ső negyedben lévő fordítása (legalább az Éjtszaka) koránt sem alább való Gessner Idylliuminál, melyeket ő a fordításbéli számos hibáktól kitisztogatva rövid idő alatt újra ki akar nyomtattatni. Lám pedig azokat az említett úr (amint azt M. B. idősb Ráday Gedeon úrhoz intézett előljáró beszédéből láthatni) már 1785-dik esztendőben a sajtó alá elké-

hogy a jó ízt megvesztegetjük, és az igaz ítéletnek törvényét megszegjük, olyan regulát szabván a fordítónak, mely szerint a legjobb fordítások is hibások volnának.

Igy nyilatkoztatod ki a Magyar Muzeumról való ítéletedet, melyet oztán bővebb szóval igyekezel erősíteni, s megmutatni. — Által meg által olvastam Toldalékodat; figyelmetesen, s elegendőképpen megvizsgáltam minden okaidat; de hová-tovább, mind inkább megerősödtem azon első vélekedésemben, hogy ez a te úgy nevezett *egyenes* ítélettételedd többnyire nem egyéb, hanem csak társunk ellen törekedő nehéz szívednek, és a dicsősségre kelletlenül felettébb vágyakodó elmédnek hirtelenkedve hozott gyümölcse. Ezen állításomnak igazsága önként kitetszik majd e feleletből, melyben ítélettételeddnek helytelenségét fogom megmutatni. Többnyire tennen szavaiddal hozám azt elő; valamint szintén hogy ellenkező állításaidat is, amennyire lehetséges s szükséges lészen, saját szavaiddal úgy fogom előhozni, hogy Muzeumunknak olvasói, mind magának a kérdésben forgó dolognak miségét, mind pedig a mi arról való különböző értelmünket, annak mivolta szerint általláthassák, s megítélhessék.

Előre ellátom ugyan, hogy te az én legvilágosabb értelmű szavaimban is homályt s gáncsot fogsz keresni. Sőt talán, mivel én vagyok legelső, aki nem tartván halállal *rettegtető két élő fegyveredtől*, veled a vívó piacra bátran kiszállani, vagyis inkább (mivelhogy verekedni nem szándékom) aki téled különbözőképpen érezni, ítélni, s feddő leveledre felelni merek; talán, mondom, épen én leszek az, aki ellen *halálos csapásokat* fogsz intézni. Mert te, barátom, keményen fenyegetődzöl; sőt meg is esküdtél *Scaligyernek éles pallossára*,

szítette; oly időben tudniillik amidőn még Kazinczy úr sem személyemet közelebből, sem pedig reguláimat nem ismerte, annyi-val inkább fordítását azokhoz nem alkalmaztathatta. Ha tehát az említett Éjtszaka valójában hibás fordítás, az nem az én reguláimnak helytelenségét bizonyítja.

hogy majd sértő írásidat is világra bocsátod ¹⁾, hogy Sisakos, paizsos, kardos Mentőírássoddal, két élű fegyverreddel, az ellenséget rettegtetvén, halálos sebeket még csak az egyszer nem osztogatsz ²⁾; hogy betegségedből felgyógyulván, jöllehet erőtlen a tested, de erős a lelked; hogy elégséges erőd van, a tudósokat gyönyörködtetni, a tudatlanokat oktatni, a büszke tudóskákat pedig példáson megalázni. Utólszor inted azért Szabónak követőit, hogy óják magokat, mert a minémü Te vagy azon sisakoddal, paizsoddal és két élű fegyverreddel, több olyanok, s náladnál erősebb és irgalmatlanabb írások ³⁾ készen várják a te parancsolatodat; hogy jaj annak, aki tégedet megbánt; mert kiáltva jelented, hogy majd bűdös híre egész országra kiterjed! — Ezek a szörnyű fenyegetődzések bizonyjára nem csak a Músádnak egyét-mását testéhez szorító gyenge galanócskáiban akadozó tudóskákat a hiába való csevegéstől, hanem az igazán tudós írókat is elijeszthetné az ellentmondástól. Mert ki ne tartson egy olyan emberrel kikötni, aki a legártatlanabb ellenkezést is kötődésnek, garázdaságnak ⁴⁾, az övétől különböző értelmet oktalanság-

¹⁾ Lásd az Előljáró Beszédének utólját.

²⁾ Lásd a Mentőírást, a 24-dik oldalon.

³⁾ Nálamnál erősebb és irgalmatlanabb írások, rosszul van mondva. Mert nálamnál az író magát jelenti, nem pedig munkáját; s azért is az író vagyon mások írásaival öszve hasonlítva. Így kell vala tehát mondani: Nálamnál erősebb és irgalmatlanabb írók; vagy pedig (ha csakugyan másoknak írásai értetődnek) imígy: Mert a minémü ez az én Sisakos, paizsos, és két élű fegyveres Mentőírásom, több olyanak s annál erősebb és irgalmatlanabb írások sat. (Lásd Homét a Kritikának Fondamentomban, a XVIII-dik fejezet II-dik czikk, hol a szóknak és gondolatoknak ily hibás öszverakásáról bővebben szól). — Ezt a szót: írások, nyomtatásbéli hibának sem tarthatni, mert ott vagyon ez a mellyékszó is: erősebb; már pedig, olvasván a M. Helikonra vezérlő Kalauzhoz tartozó Megszerzést, és ama Sisakos, paizsos, kardos Mentőírást, ki hitetheti el magával azt, hogy Rájnis József valakit magánál erősebb írónak, hatalmasabb bajtársnak lenni ismérjen? — Annyival hihetetlenebb dolog volna az, hogy az erősebb írók a kőszegi poétának parancsolatjától függenek.

⁴⁾ Lásd a Megszerzést az utolsó oldalon.

nak ¹⁾ nevezi, és tartja? aki az ő vetekedő társának egy egész országra büdös hírét terjeszti? De én, bízván ügyemnek igazságában, mind ezen fenyegetődzéseidre keveset hajtok. Sokkal szabadabb a tudósoknak társasága, hogy sem az ily dictatori hatalmaskodást elszenvedhetné. De különben sem kell énnékem azoktól tartanom. Mert *egy az*, hogy engemet azért, ha *Szabó Dávid* úrnak poétai érdemeihez és édes anyai nyelvünk gyarapításában tett szerencsés fáradozásaihoz, hibáinak megismérése mellett is, illendő tisztelettel, s hazafiúi háladatossággal viseltetem, az ő *követői* közzé nem számlálhatsz; *más az*, hogy magamat védelmezvén, ellened való kikelésemet *megbántás* gyanánt nem veheted. Te támadtál meg engemet; ennen védelmemre pedig a természet törvénye nyújt fegyvert a kezembe. Ha mindazonáltal e cselekedetemért reám neheztelni, nevemet hazánk előtt mocskolni, s bűzbe keverni kívánod: ám! Te lássad. De arról előre bizonyossá teszek, hogy én a drága időt haszontalan vetekedésre vesztegetni, vagy az illetlenséget illetlenséggel viszonlaglani, soha sem fogom. Tudom én azt, hogy a mások hírében nevében keresztüljárni igyekező író, vastag ecsetével többnyire csak önnönmagát szokta lefesteni, s a publicumnál utálatba ejteni. Mindenkor szemem előtt fogom azt viselni, mely tisztelettel és mértékletességgel kellessék azon ítélőszék előtt megjelennünk, amelynél most ügyünket folytatni akarjuk.

Eképpen értvén tehát gondolkodásomnak módját és szándékomat, jövel már barátom! vizsgáljuk meg csendes vérrel, ha lehet-e helyt adnunk említett vádolásaidnak.

Elsőben is *Szabó Dávid* társunk iránt való *furcsaságunkra* nézve. — Miért bocsátottuk légyen ötlet előre; azaz, *Szabónak* társaságunkról írt verseit miért nyomtattattuk mindjárt a *Bévezetés* után, ennek az oka maga mutatja magát. Nincs tudniillik abban az egész *I-ső negyedben*, akár folyó, akár kötött beszédben, olyan

¹⁾ Lásd a Mentőírást a 20-dik oldalon.

darab mely a tárgyra nézve azt a helyet alkalmasabban, illendőbben foglalhatta volna, mint sem épen az a vers, melyben a poéta társaságunk felállását, és ugyanazon gyűjteménynek eredetét, énekli; — mivelhogy a daraboknak elrendelésében inkább a dolgoknak misé-
gökre, s különböző voltokra, hogy sem a munka elkészítésének minéműségére, vagy az írónak személyére, vigyázunk. Hogyha tehát egy valamely jó darab más talán kisebb érdemű után tétetődnek, helytelenül ítélne, ha valaki oly vélekedésben volna, hogy mi azt tudatlanságból, furcsaságból, vagy más valamely mellýekes tekintetből cselekedtük. Az értelmes és tudós olvasótól függ egyedül, melyik darabnak ítélje az elsőséget, habár a legutolsó szám alatt legyen is az. A mi kötelességünk csak abban áll, hogy rossz darabokat gyűjteményünkbe fel ne vegyünk; amelyeket pedig egyszer felvettünk, azokat oly rendbe intézzük, hogy a gyönyörködtetők közzé (amennyire lehet) hasznosokat elegyítsünk, s e mellett olvasóinknak a külömbséggel is kedvöket keresni igyekezzünk. — Már barátom! ezek ígylévén: azért bocsátottuk e e társunkat előre, hogy ami nagy gyorsaságunk az ő lassúságához képest nagyobb-
nak láttassék? Lehetett-e józan észszel e cselekedetünket furcsaságnak nevezned? — — Azt a hibás verset azonban, melyet te természet ellen való irtóztató véte-
nek nevezel vala, a II-dik negyednek utólján a többi hibák között megjobbítva olvashatod.

Ámde! furcsaság volt az is tőlünk, hogy Milton Elvesztett Paradicsomának fordítását Szabóra bíz-
tuk, vagy legalább e szerencsétlen munkának világra bocsátását jóvá hagytuk. — Csudálkozom rajtad, hogy Szabót akarván becsmérelni, Milton ellen kelsz ki: holott (ha már, még minekelötte a magyar Miltont láthat-
tad, meg akartad a világnak rólla való ítéletedet mon-
dani) könnyebben tehetted volna szerét, öszvekeresvén újlag Szabónak hibáit, s kiszedvén oly sok ezerből minden rossz verseit, némelyek előtt azt hihetővé ten-
ned, hogy Szabó Dávid elégtelen egy oly jeles költeményt, amilyen az Elvesztett Paradicsom, illendőül

fordítani; mintsem a tudós magyarokkal azt elhitetned, hogy Milton egy olyan szerencsétlen poéta, akinek munkájában csak néhány szépségek, de irtóztató hibák és csúfságok foglaltatnak. Nyilván ki van az is téve az I-ső negyednek 55-dik oldalán, hogy a magyar fordítás hat énekben, a deákkiadás vagy fordítás szerint van alkalmaztatva. A deák poéta, kihagyván a mellyékdolgokat, szorosabban csak azokat foglalta versekbe, amelyek feltett tárgyához egyenesebben tartoztak, első atyáinkat közelebbről illetik, és a költeményes dolgokban gyönyörködő érzékeny szíveknek is kedvesebbek lehetnek; úgy hogy: Miltonnak ama nagy munkáját itt mintegy kisebb formába öntve (noha nem olyan fel-séggel) szemlélheted. Te, barátom, erre sem vigyáztál, sőt szántsándékkal ama nagy munkához folya-modván, Voltaire, s mások után, olyan példákat hozál elő, amelyek által Miltont nevetségessé tenni; s magyarainkat Szabó fordításának olvasásától előre el-idegeníteni, reményletted. Meglehet, hogy némelyekre nézve el is érted szándékodat. De a tudós magyarokra nézve, kik az olyan állításoknak, a kétségbevett dolog-nak voltaképpen való megvizsgálása nélkül, egy-könnyen hitelt nem adnak, nagyon megcsalt remény-séged. Mert jól tudják ám ők Longyínussal ¹⁾ azt, hogy egy poéta hibázhat, és mégis nagy; a másik ellenben nevezetes hibák nélkül is igen közepszerű lehet. Tud-ják ők azt is, hogy Milton egyike a legnagyobb poéták-nak, kik valaha az emberi nemzetet énekeikkel gyö-nyörködtették, oktatták, és boldogították; és, hogy még azok a nevezetes hibák is, melyek az ő költemé-nyében találtatnak, és amelyeket némely tudósok annyiszor nevetségessé tenni haszontalanúl igyekez-tek, többnyire mind olyanszerűek, amelyeket csak egy nagy elme követhetett el. Miltont nem csak magok az ánglusok tisztelik, és majd, úgy szólván, imádják, hanem minden európai nemzetek, akik a széptudo-

¹⁾ Dionysii Longini de Sublimitate Commentarius. Sectione XXXIII. Ex. Edit. Tert. Zachar. Pearce. Glasquae. MDCCLXIII.

mányokban jártasabbak, a legnagyobb poéták közzé helyeztetik.

Milton volt legelső ¹⁾, ki az ő epikum költeményének tárgyát keresztényi szent dolgokból választotta, és azt egyszersmind (amint ezt több nagynevű tudósok már régen megmutatták) Mójzesnek és Homérusnak együgyű méltóságával, s Virgyiliusnak ékességével, éneklette. — Az az ellenvetés továbbá, hogy Miltonnak, ezen költeménye szerzésére Olaszországban csak egy az akkori időkhez képpest alávaló nézőjáték adott legyen alkalmatosságot, éppen semmit sem bizonyít. Bármely ízfogyott dolog lehetett is az a játék, a tárgy bizonyjára, úgymint első atyáinknak boldogtalan esete, fontos volt. Miltonnak nagy lelke nem oly közönséges szemmel nézte azt a játékot, mint más nézőtársai, kik főbb gyönyörűségeket talán csak a játszó személyeknek ízetlen majmolásaikban találtak. Milton költeménye csak annyiban veszi s veheti azon játéktól a maga eredetét, hogy a poétának eszébe hozta, micsoda méltóságos tárgy volna az a szerencsétlen történet egy epikum költeményre. „Az emberi nemzetnek méltósága, és a fő boldogságról való leesése; a természet megvesztegetődésének kútfeje, és eredete; a teremőnek a megesett emberhez mutatott jósága, kegyelme, és a gonosz ellenségen való bosszúállása:“ ezek annak a költeménynek tárgyai: s mi lehet ezeknél felségesebb? mi lehet egy keresztény poétához méltóbb, és illendőbb? Micsoda ezekhez képpest Achillesnek haragja? ama kegyetlen Achillesnek, ki az ő szerencsétlen, s hazáját utolsó lehelletéig oltalmazó ellenségét, a nagylelkű Hektort, Ilion bástyái körül háromszor körülkergetvén, hideg testét a földön hurczoltatta, s elvégre a kutyáknak eledelül vettette? Micsoda ezekhez képpest Turnus dühössége, kinek jegyessét Laviniát Aenés elra-

¹⁾ Mert nem vélem, hogy valakinek még kedve lenne, a Maszénus Szárkotissa iránt (mely, a szerzőnek maga saját valása szerint is, nem egyéb poétai gyakorlásnál) annyit hánytve-tett ízetlenségeket újra kérdésbe hozni.

gadta? ¹⁾ — De ha az említett ellenvetésnek valójában volna is valamely ereje; micsoda dicsősségére nem szolgál e szerint Miltonnak Klopstock Messiása? melynél felségesebb munkát még emberi elme nem költött? és amely Homérus Iliássát (ha kivált a tárgyra nézünk) annyival feljűlmúlja, amennyivel a keresztény vallás a mesés régiségnek egymással veszekedő, irigy, buja isteneiről volt vélekedéseit meghaladja? ²⁾

Hogy azonban Milton Elvesztett Paradicsomának, mint feljebb is emlékeztem, héjánosságai vagynak, az tagadhatatlan; és nem volna okosság meg nem ismerni. De ki van hiba nélkül? melyik poéta érte még el egészen a tökéletességet? ³⁾ Virgiliusnak, annak az Augustus udvarában oly igen kipalléroztatott, kényes érzésű, s méltán elannyira becsültetett római csinos költőnek, még Virgiliusnak is vannak, s pedig nem kicsiny, hibái. Olyan reménységgel is vagyok felölled, barátom! hogy Scaligyernek azon verseit ⁴⁾, melyeket fordításod eleibe függesztettél, magad sem igazolnod egyáltalában. — Igen is, vagynak hibái Miltonnak; de korántsem oly nevetséges hibái, amint Te azokról vélekedel. Az a két példa, melyet Te előhozál, éppen az az a két

¹⁾ Lásd az *Elvesztett Paradicsom* IX-dik énekének elejét, és Newtonnak oda tartozó jegyzését.

²⁾ *Homerus enim mihi videtur, cum literis tradit Deorum vulnera, dissidia, ultiones, lacrimas, vincula, eaque omnis generis, quae patiuntur, mala, Homines, qui rebus Iliacis interfuerunt, Deos, quantum potuerit, fecisse; Deos vero Homines. Sed nos quidem, si infelices simus, manet mors, malorum portus: Deorum vero non naturam solum, sed infortunium fecit aeternum. Longinus, de Sublimitate. Sect. IX.*

³⁾ — — — — — Age, quaeso,

Tu nihil in magno doctus rependis Homero?

⁴⁾ Nálamnál nem egykönnyen lesz valaki Virgiliusnak nagyobb tisztelője. Alig kezdettem a deák nyelvet jobbacskán érteni, mikor az ő költeményeit már a legnagyobb gyönyörűséggel olvasgattam; s még most is (noha főbb kedvemet Horátiusban és Ossziánban találok) gyakorta, és nagy gyönyörűséggel olvasgatom. Ámde éppen azért, mivel Virgiliust annyira becsülöm, éppen azért nem függesztettem volna a Magyar Virgilius eleibe ezt a sok — agg dadákhoz illő sopánkodást.

hely az egész Elvesztett Paradicsomban, melyet leginkább hánytak vetettek többnyire mind olyan írók, kiknek a csudálatos dolgokról kétség kívül igen szoros határú értelmök vagyon. Mikor Milton azt énekli, miként gyűltenek légyen öszve a leverettetett vétkes angyalok abba a szép oszlopos nagy palotába a tanácskozásra, és miként vonták légyen öszve óriási termeiteket, hogy a Pandaemoniumba beférhessenek, akkor már ő nagy mesterséggel s elegendőképpen elkészítette olvasóit ennek a csudálatos elváltozásnak hallására, úgy hogy az ő szép s pompás festése szerint legkevesebb nevetségrevaló sincs benne. Külömben is oly módon kellett Miltonnak erről való éneklését intézni, hogy ezeket a csupa képzelődésben álló dolgokat az elmének mennél megfoghatóbbakká tehesse ¹⁾. Sokkal könnyebb pedig azt képzelnünk, hogy azok a nagy lelkek kissébbekké változtak, hogysem azt, hogy a pártos angyaloknak roppant tábora, s szám nélkül való ezerei, az ő szörnyű nagyságokban, egy palotába özszevgyűltek légyen.

Második például, melylyel Miltont revetségessé tenni akarnád, ama nevezetes allegoriát hozád elő, a bűnnek a Sátántól, és a halálnak mind a ketőtől való származásáról. — Ez az allegoria szint oly helyes köl-

Dulcis Virgilius! Latina Siren!
 Duplex Maeonides! triplex Apollo!
 Vnus omnia, quae ambiunt Poetae!
 O Cygne! o Philomela! Ver Latinum!
 Mel merum Latii! Latinae Athenae!
 O monstrum vitio carens! Quid ergo?
 O Coelum sine nube! lux serena!
 O pontum sine fluctibus profundum!!! etc.

¹⁾ Azért mondatja Milton Ráfaellel, midőn Ádámnak a pártos angyalok ütközetét akarja előbeszélni, ezeket:

Ám! de miként terjeszszem ezen csuda harcztot elődbe?
 A lelkek viadalmi tehát, és fegyveri, testi
 Érzékenységet mozgatnak-e? testi szemekhez
 Férnek-e? — Sűgárolj énrám, örök isteni méhből
 Kezdetben született nagy fény! elmémet igazgazz!
 Adj ecsetet s eleven festékeket! emberi színben
 A mennybélieket kívánja leképzeni nyelvem.

tés, valamint amaz a Minervának, vagy bölcsességnek eredetéről; kiről a régiek azt mesélték, hogy Jupiternek fejéből származott légyen. Szint ilyen az Iliás IX-dik énekében ama szép allegoria, aholott Homérus az imádságokat, vagy könyörgéseket, Jupiter leányainak lenni költi, s tulajdonságaikat oly szép és gyönyörködtető színekkel festi. — Miltonnál a Sátán szülte a bűnt, a halál pedig ettől születtetett, s mind a kettőnek gyermeke volt. Tudniillik: mikor a kívánság fogad, a bűnt szüli: a bűn pedig, mikor véghez mégyen, a halált nemzi ¹⁾. — De lássuk már, miként légyen ez az egész allegoria a deák után magyarrá fordítva: A Sátán

— — — — Pokol ajtóját egyszerre megéri.
Két testvér: a bűn, s a halál, őrt állanak itten.
A korban nemzette setét mélységnek az atyja
E csuda magzatokat, mikor első fokra felhágni,
Fellengő szekeren a főbb mennybéli magasság
Vég tetejét megvíni, s magán a mennykövet hajtón
Venni botor duzmadtsággal diadalmat akarna.
Ah, nyomorúlt! mivel őtet az Úr levetette; s nevetvén
Méregben forgó szemeit, s morgásit, azonnal
Lángadozó kénkötőnek fenekére temette.
Akkor hatott a bűn is ezen mélységbe, s pokolnak
Rozsdától fogatott kolcsát markolta kezébe.
E rút állatnak legrútabb szülte, közelről
Üldögel a kimeredt szemmel s fegyverrel ijesztő
Zordon halál, nyers húst rágván, s csontokra ledőlván.
Ez színválogatás nélkül forgatja világon
Ostorait, csak az egy isten legalább cselédje.
A lángos tóbéli vezér így szólal ezekhez:

Kárhozatos csemeték! én bús esetemnek örökre
Ábrázó maradéki! jelen vagyok édes atyátok,
Hogy feltördeljem szomorú lánczunkat: elhagyjuk
Íme pokol rabos országit; más birtokot, és új

¹⁾ Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero, cum consumatum fuerit, generat mortem. Jacobi C. I. v. 15.

Lakszéket keresünk: azholott valahára talántán
Felvirrad még állapotunk, s le fog ülni keservünk.

Mondá; s általadák a kolcsot azonnal az ádáz
Szörnyetegek; sércz sarkaiból csikorogva kifordúl
A szegezett ajtó: kirohan törekedve pokolnak
Minden rabja: marad süket éj, s végetlen üresség.

Hol van ebben az egész dologban valami nevet-
ségre való? — Miltonnak felséges, és okos-vigyázva
választott szavait s beszédit közönséges és alacson
mondásokkal felcserélvén, nevetséget indíthatsz ugyan;
de az ő allegóriája a maga tulajdon méltóságában azért
legkevesebb homályt sem szenved.

Más hibák vannak ebben a költésben; hanem
azok is az egész munkára nézve. Ezek pedig abban
állanak, hogy a költő 1-ször ezt a csupán csak két sze-
mélyt (úgy mint a bűnt és halált), valamint a Sátánt
magát, s a többi jó és gonosz lelkeket, költeményében
machinák, eszközök, gyanánt vette; és 2-szor a pokol
ajtájának kulcsát az ő kezökbe adatta, holott az égből
Sátánnal leverettetvén, önégiek is hasonlóúl a pokol
tömlöczeiben kellett kínokat s rabságot szenvedni. De
tudhatod azt is, hogy az efélékhen nem csak Milton
vétett; és hogy Voltaire a maga Henriásában Érist, a
visszavonás istenasszonyát, tette az egyik főbb machi-
nának. Voltaire pedig a mi időnkben, és úgy szólván, teg-
nap előtt élt; nem igen régi, sőt isméretes, s mindenek
előtt tudva lévő történetekről, vallásbéli túrhetetlenke-
désről, belső háborúról, királyt s jobbágyot illető dol-
gokról írt; kereszténységet, mythologyiát egybe kevert,
és a XVIII-dik százban élő keresztények előtt azt a
szerencsétlen találmányt akarta hihetővé tenni, hogy
Éris, ez a régi pogány istenség, a Sorbonnát felzúdí-
totta; a szövetségeseket az ország fő tanácsa ellen fel-
gerjesztette; a szerzeteseket fegyverbe öltöztette; a
fanatismusnak ördögét pokol mélységéből kihíttá; s
egy Clemens nevű dominicánus által a királyt meg-
ölette sat. Ezeket írja, ezeket tulajdonítja Voltaire a

Henriásban Érisnek: és vallyon! ezen keverék gondolatok, s egy keresztény poétához annyival illetlenebb költeményekért, alávaló poétának tartod-e ötet? nem de inkább méltónak ítélted magad is, hogy azt a különben dicső munkát hatos versben nyelvünkre fordítanád?

Már, barátom, ezek így lévén: igen nagyon hirtelenkedtél, mikor azt írtad, hogy furcsaság volt tőlünk, Miltonnak Elvesztett Paradicsomát Szabóra bízni; és hogy bosszonkodni fognak reánk a tudós magyarok azért, hogy (a magyar Miltonból példákat adván Muzeumunkban) őket „olyan csúfságokkal kínáljuk.” Hidd el azt, hogy rövidséget téssz tudósainknak, midőn azt tulajdonítod nékik, hogy ők Miltont csúfságokról éneklő poétának tartják. — Én részemről, nem csak azt nem álltallom, hogy azon költeménynek világra bocsátását jóvá hagytam, hanem azt is örömmel megvallom, hogy a fordítónak erre ösztönözője is voltam. Vajha az egész Miltont fordíthatta volna! De láttam, hogy ezen hazánk szolgálatjában, édes anyai nyelvünk művelésében s helyre állításában megöregedett érdemes férfiú s tiszteletre méltó hazafinak vállalai már erőtleneek, annak s más oly hosszas munkának elviselésére. A mikor a sors engemet két esztendővel ezelőtt e városba hozott, s övele személyesen megismértetett, már akkor régen búcsút vett volt ő a szelíd Músáktól. Barátságos unszolásaimra ismét tollat fogott, s nem csak a többször említett Paradicsomot versekben lefordította, hanem minden eladdig kiadott költeményes munkáit is újlag elővette, s a hibáktól kitisztogatva a két első kötetet már közre is bocsátotta. Ott vagyon a többi között Virgyilius első Eklogája is. Ezt a darabot, hogy a te fordításodat avval öszve hasonlítva, rólatok kiki ítéletet tehessen, ezen feleletem után is ide függesztem. Csak abból is nyilván kitetszik, ha vagyon-e tenéked okod, Szabónak Músáját becsmérlned; és, ha furcsaság volt-e mitőlünk, olyan egy társsal kezdeni pályafutásunkat.

Lássuk már most a fordítás mesterségének regu-

láit, melyekkel mí, a te vélekedésed szerént, a jó ízt megvesztegetjük, és az igaz ítéletnek törvényét megszegjük.

„Feltesszük, úgy mondd, egyelsőben azt, hogy a fordítás az eredeti írásnak mássa és jól eltalált képe; — észre nem vévén, hogy az eredeti írásnak oly mássa, oly képe is lehet, mely alávaló rabi módra készült; olyan is, mely köz módra készült; olyan is, mely jelesen készült; vagyis, hogy minden idegen nyelven írt írás más nyelvben is megjelenhet, vagy úgy mint egy alávaló írás, vagy úgy mint egy közép-szerű írás, vagy úgy mint egy jeles írás; s hogy ugyan-azért háromféle a fordítás: tudniillik; a rabi fordítás, a köz fordítás, és a jeles fordítás.“

A fordításnak külömbségéről eképpen szólván, azután mind a háromnak tulajdonságairól példában s példabeszédben igyekezel még azt is hosszasan megmutatni, amit magam is jól tudtam, és sem én, sem más nem tagadt. Mert nemde, barátom! Te az egész épületedet arra a fundamentomra állítod, hogy ez az én feltételem: „a fordítás az eredeti írásnak mássa, és jól eltalált képe“ helytelen? — Már: melyik levélen, hányadik oldalon mondtam én azt? — — A Muzeum első negyedének 10-dik oldalán, az én szavaim imígy vannak: „Hogyha a fordításnak (amit senki sem fog tagadni) az eredeti írás mássának és jól eltalált képének kell lenni, tehát a fordítónak azt, ami az eredeti írásban van, mind, és, hacsak lehetséges, ugyanazon renddel ki kell fejezni sat. — — egy szóval: a fordításnak az eredetírás hív és igaz mássának kell lenni.“ — Hogyha én oly képtelenül vélekedtem volna, hogy minden fordítás igaz mássa és jól eltalált képe az eredeti írásnak; és azt nem tudtam volna, hogy a fordítás külömbféle lehet, azaz alávaló, közép-szerű, és jeles, vagyis jó: mi módon tudhattam volna regulákat szabni, módot mutatni miként kellessék jól fordítani? — De mivel az én világos értelmű feltételemnek igazságát tagadnod nem lehetett, hogy írásomat valamely szarvas hibával vádolhas-sad, kihagytad szavaimat, s elfacsartad értelmemet. Barátom! ha a te írásoddal valaki ily ravaszúl bánt

volna, micsoda neveket nem adnál néki? — De látd-e, én azzal megelégszem, hogy elvévén a talpkövet, szemeid láttára az egész épületed halomba dől. Hogy mindazonáltal nékem ennekutána az ily haszontalanságok felett való szőszaporításra (mert arra sem kedvem, sem időm nincs) szükségem ne legyen: a fordításról való értelmemet, és azon reguláknak szabásakor volt szándékomat imitt mind tenéked, mind pedig másoknak, ha kik talán, a dolgot annak mivolta szerint meg nem vizsgálván, a te Toldalékod után indultak volna, még egyszer rövideden kinyilatkoztatom; és egyszersmind reguláimról is nyilván megmutatom azt, hogy azok nem csak a jó íz és igaz ítélet ellen nincsenek, hanem a velek élni tudókat nem kevésség segélytik is.

Tudjuk a tudománybéli történetekből, mi nagy haszna volt a könyvek egyik nyelvből a másikba való fordíttatásának akármely nemzetnél. — A régieknek írásaikban foglaltatnak többnyire a bölcsességnek, tudománynak, és jó íznek legbővebb kincsei. Amit az emberi elme a hajdani arany időben találhatott, tudhatott, s öszvegyűjthetett, azt mint az emberi nemzetnek megmeg annyi még épen megmaradott tárházaiban, ott vagyron lerakva. Ezek az írások egyébként közönségesekké egy egész nemzetnél nem tétettethetnek, hanemha ugyanazon nemzetnek nyelvére fordíttatnak. Franciaországban, XIV-dik Lajos idejében, az által is jött leginkább a nemzeti litteratúra virágzásba, hogy az akkori hazabéli számos nagy íróknak munkáin kívül, a régi görögök és rómaiaknak írásaik is majd mindnyájan francia nyelvre fordíttatva olvastattak. — Amiket a mostani tudós nemzetek a később századokban írtak, s mái nap is írnak, tapasztalnak, azok is többnyire ugyanazon nemzeteknek tulajdon élő nyelvökön vagynak elkészítve. Itt is a fordítás legjobb, legrövidebb, s legbizonyosb eszköz.

Kitetszik innét, mely nagy légyen egy olyan tudós férfiúnak érdeme, aki mind a magáét, mind az idegenek nyelvét elegendőképpen tudván, jó fordítása által hazája népét oly kincsekkel gazdagítja.

Ámde arra, hogy valaki jól fordítson, sok kíváncsítatik. Nem kell a fordításból csupa kézi mesterséget csinálni; nem kell akárkinek, mihelyt valamely idegen nyelven egy kicsinyt dadogni, s tollat emelni tud, fordítani. Szükséges e végre a nyelvbirtok, tudomány, jó ízlés, s a csínosgatásra megkívántató békességes tűrés. A sok Svédi Grófnék, Horátiusok, Phaedrák, Hippolytusok sat. ízetlen rontói, már is oly kárt tettek nálunk mázolásaikkal, hogy némelyek egyáltalában minden magyar fordítástól irtóznak.

Sajnálva láttam ezt a méltatlanságot, s eltökéltem magamban teljes igyekezettel ellene dolgozni. Közre bocsátottam e végett a feljebb említett regulákat, melyeknek jóságokat magam tapasztaltam; hogy azok által másoknak is használhatnék.

Igaz az ugyan, hogy a mesterség nem csinálhat nagy elmét: születni kell annak, és már a természettől belénk öntetődni. Teljesen el vagyok én arról hitetve, hogy száz Aristoteles, száz Batteux, s meg annyi Home sem adhat oly szabásokat, melyek egy Shakespeart, Ossziánt, vagy Homérust neveljenek. — A született nagy elme, az ő kegyes anyját, a természetet nyomozván ¹⁾, maga vág magának utat, és saját világánál, minden egyéb kalaúz nélkül, elér oda, ahová más, szerencsétlen születése miatt homályban vakoskodván, a mesterségnek minden szövétnekeivel sem juthat. De tagadhatatlan az mégis, hogy a természet, ha hozzá mesterség járul, nagyobb fényre mehet; és hogy a józan okokon s tapasztalásokon épült reguláknak bölcs követése a legnagyobb elmét is könnyebbíti ²⁾.

¹⁾ Osszián semmi mesterséget, semmi regulát nem ismért. A tudományok lakásától ötet mind ideje, mind bazája messze helyeztette. És micsoda nagy poéta ő mégis! Egy isméretes költőnek sincs Homérushoz oly nagy hasonlatossága, mint önéki. Miért? — mivel mind a ketten a legnagyobb, legfelségesebb elmével születettvén, annak vezérlése után a természetnek egygyű, egyenes útját mind a kettő híven követte.

²⁾ — — — Ego nec studium sine divite vena,
Nec, rude quid possit, video ingenium; alterius sic
Altera poscit opem res, et coniurat amice. Horatius.

A széptudományok nem is jöhetnek valamely nemzetnél nagy virágzásba, ha csak azon nemzet a maga gustussát, ízlését tökéletességre nem viszi, s annak vezérlése szerint oztán, valamint a rosszat, úgy a közép-szerűt is elkerüli, távoztatja. Erre a tökéletességére az ízlésnek pedig egyébként nem juthatunk, hanemha a széptudományoknak s mesterségeknek fundamentomit, tulajdonságait minden figyelmetességgel s szorgalmatossággal kinyomozni, és ismérni tanuljuk ¹⁾. Valameddig a széptudományokat csak mintegy instinctusból, csupa belső hajlandóságból, üzzük; valameddig egy valamely munka szépségeinek megválasztását csak vaktában és mintegy gondolomformán határozzuk meg; valameddig magunknak vagy másoknak kedvező tekintetből a kicsiny hibákat is csak annyiban vesszük, valamint szintén a kicsiny szépségeket; egy szóval: valameddig többet nem kívánunk, többre nem törekszünk, hanem hogy csak közepszerűek legyünk: mind addig nem reménylhetjük, hogy ízlésünket tökéletességre vigyük. Egyedül csak a figyelmetes, okos megvizsgálás tehát, vagyis (mivel erre magyarszónk nincsen) a kritika az, mely az ízlésünket kitisztítván, néki azt a kényességet és bizonyosságot adhatja, mely által az valamely munkának szépségeit vagy hibáit legottan általátja; a kényes ízlés pedig nem egyéb, hanem oly kész tehetség, mely a kritikát a legjobb módon alkalmaztatja ²⁾.

¹⁾ „Az én szándékom, úgy mond Home a kritikáról írt munkájának bevezetésében, az én szándékom az, hogy az emberi természetnek érző részét megvizsgáljam; azon tárgyakat, melyek természettől rész szerint kellemeteseek, rész szerint kedvetlenek, felkeressem; és eképpen, ha lehet, felfedezzem, miben álljanak a szépmesterségeknek igaz fundamentumai.“ — Böven és szépen megmutatja az említett író ezen bevezetésben a józan kritikának s jó ízlésnek nagy hasznait mindennémű tekintetben. De most azoknak előhozására nincs elég alkalmas helyem. Ezeket is csak melleleg említem, és magára azon jeles munkára útasítom az olvasót, melynek is homlokírása a német fordításban imígy van: Grundsätze der Kritik von Heinrich Home. Aus dem Englischen übersetzt von Joh. Nikolaus Meinhard. II Bände.

²⁾ Bibliothek der schönen Wissenschaften und der freien Künste. I. Band. 3. S. Leipzig 1760.

Így gondolkodtam én akkor, mikor a fordításról való reguláimat írtam, és azután a Muzeum I-ső negyedébe is béiktattam. Mert, valamint közönségesen akár-mely szabásoknak szolgálai módra való követését a széptudományokat s mesterségeket gyakorlóknak utálom, s egy tisztességes emberhez illetlen dolognak tartom: úgy viszontag, semmi józan okra nem tekintvén, akár-mit vaktába felkapni, s minden megválasztás nélkül holmi dibdáb eszközt egybehordani s papirosra mázolni szegény fő tulajdonának; holmi különösségeket, szánt-szándékkal való rendetlenségeket vadászni, s szárny nélkül magasságra erőlködni, ritka származású nagy lelkeknek szabad repülését majmolni kívánó tehetetlen elme igyekezetének lenni állítom.

Én, az én fordításomban a kérdésben forgó regulákat tartottam szemem előtt; de szolgálai módra sem magam nem követtem, sem azt hogy mások úgy kövessék, nem kívántam. — A fordításról közönségesen szó-lottam, és reguláimat sem egy, sem másnemű írások vagy írókra, azaz sem bölcselkedőkre, sem történet-írókra, vagy költőkre sat különösen nem szabtam; hogy kiki észre vehetné, mennyiben kellessék azokat a fordítandó írásnak minéműségéhez képest alkalmaztatni. — Kétfélék azok a regulák: úgymint, közönségesek, melyek a fordítást általjában és közönségesen illetik; és különösek, melyek a fordítás közben előforduló külömb-külobbféle esetekre szolgálnak. Kiváltképp ezen utolsókra nézve az értelmes és maga tárgyát legjobban ismérő fordítónak ítéletétől függ, miként és mennyiben lehessen, s kelljen is, azokat az olytén esetekben, a körülállásokhoz képest, követnie; amit is, többnyire minden regulának rövideden az okát is oda ragasztván, elegendőképpen értésére adtam. Ezt ugyanazon I-ső negyedben kiki nyilván láthatja. Elég is volna, az egyik részre sem hajló olvasót innét oda igazítanom, hogy állításomnak valóságát ugyanott szemeivel láthassa. Hogy mindazonáltal minden ez iránt még utóbb támad-hatandó ellenvetések s erőltetett következtetéseknek itt egyúttal elejét vegyem, nézzük még egyszer, és

mennél rövidebben lehet, azokat a szabásokat rendszerént:

1. A fordítónak a nyelvet, amelyből, és amelyre fordítani akar, tudni; és a dolgokat, melyek a fordítandó könyvben foglaltatnak, érteni kell. Ez oly nyilván való igazság, hogy talán regulának sem kellene nevezni.

2. A fordítónak oly kész tehetséggel kell bírni, hogy mindenik gondolatnak, mindenik szóejtésnek, vagyis jobban s igazábban: kifejezésnek (expressiónak) érdemét, a dolognak mivoltához képest, ízenként meg tudja határozni; egy szóval: jó ízlésének kell lenni.

3. Az író elméjének (akinek munkáját fordítja) hajlandóságát, természeti indulatját ¹⁾ szorgalmasan ki kell tanulnia. Lásd az okát bővebben az I-ső negyednek 8-dik oldalán.

4. Tulajdonképpen csak magához hasonlót kell az embernek fordítani. Lásd az okát a 9-dik old. — Ez után három, inkább tanácslás, javalás, hogysen regula következik, úgymint:

a) Igen jól cselekszi a fordító, ha az egész darabnak fordítását eleintén csak hamarjában, és mintegy első hevenyében papirosra veti, és azután lassanként jobbitgatja. Lásd az okát ugyanott.

b) A fordításban a munkának legjobb kiadásával kell élni. Lásd ugyanott.

c) A régi íróknak munkáik (ugyanaz értetődik a mostani tudós nemzeteknek nevezetesebb íróira nézve is) többnyire már külömb-külobbféle mái nyelvekre vagynak fordítva. Ezek a fordítások a magyarázónak, vagyis magyar fordítónak szép szolgálatot tehetnek; de önként értetődik ám, hogy ha elég alkalmatos azokkal hasznosan élni.

Ezek eddigelé, úgy hiszem, mind olyan állítások, vagy regulák, hogy azoknak helyes és hasznos voltak önként szembe tűnik, s kétséget sem szenved. Hátra van még egy ily közönséges regula, és éppen ez az, a

¹⁾ Génie, genius, indoles.

melyről én itt nem csak azt meg fogom mutatni, hogy az a jó íz és igaz ítélet ellen nincs, hanem azt is nyilvánosságossá fogom tenni, hogy az a regula, abban az értelemben, amelyben én vettem, és amely értelmet, a külömb-külobbféle különös esetekre külömbféle különös regulákat adván, eléggé megis határoztam, — egy szersmind minden jó és igaz fordításnak első közönséges fundamentoma. Ez az

5-dik közönséges regula (a 10-dik old.) imígy van: „A fordításnak azt, ami az eredeti írásban van, mind és, hacsak lehetséges, ugyanazon renddel ki kell fejezni: sem többet, sem kevesebbet nem kell nékie magában foglalni. Nem szabad tehát a fordítónak az eredeti íráshoz sem hozzá adni, sem pedig tőle valamit elvenni. Mivelhogy: ha többet foglal a fordítás magában, környülírás, paraphrasis; ha kevesebbet, kivonás, extractus; következésképpen: egyszer sem tulajdonos fordítás. Egy szóval: A fordításnak az eredeti írás mássának kell lenni.“

En a könyveknek egyik nyelvből a másikba való fordítását közönségesen úgy nézem, mint a kópírásban a copiólást, másolást. Hogyha a másoló valamely jeles darabnak igaz párját venni akarja, úgy kell azt mindenben követnie, hogy semmit a magáéból az eredeti munkához hozzá ne adjon, s tőle viszontag legkevesebbet is el ne vegyen. Mert: ha szebbíti, ha korcsosítja, mindenkor külömbözni fog festése az eredeti képtől, következendőképpen nem leszen annak hív mássa, igaz párja.

Ha ki tehát, hasonlóképpen, valamely jeles munkát más nyelvre híven, igazán fordítani akar (mert én mindenkor a hív, igaz, s jó fordítást értem) kétség kívül arra kell igyekezetét intéznie, hogy az abban a munkában foglalt dolgokat, gondolatokat, fordításába, azoknak teljes mivoltok szerént s minden változtatás nélkül, általvigye, s a maga nyelvén úgy fejezze ki, amint azokat a munkának szerzője, ha ezen a nyelven írt volna, a maga tulajdonságaihoz és írása módjához képest (a feljebb megírt III-dik közönséges regula sze-

rént) kifejezi vala. Ha a fordításból valami kimarad, csonka lesz a munka, legalább az eredeti írásnak egy része elvész; ha valami hozzá adódik, az nem a könyvszerzőnek, hanem a fordító elméjének szüleménye lesz; ha a gondolatok egymástól elszakasztódnak, s máshová tétetődnek, akkor ismét a szerző gondolatainak módja, rendi, és láncza (mely az íróknak egyik nevezetesebb külömböztető jelök ¹⁾ felbomlik, s megváltozik. Vagyon minden gondolatnak tulajdon színe, tulajdon árnyékozata, és tulajdon különös érdeme; ugyanazért úgy kell a gondolatot a fordításba is általvinni, hogy a maga tulajdonát ott is megtartsa, s a helyheztesítés miatt el ne veszítse ²⁾. Megengedem én azt azonban, hogy lehet valamely jeles munkát a fordításban még jelesbbé tenni, s nagyobb tökéletességre vinni; lehet más ékeesebb formába önteni, szebb s díszesebb köntösbe öltöztetni ³⁾ de, hogy ez a más nyelvre ily módon általtett s megszébbített munka az eredetírásnak hív mássa, jól eltalált képe, azaz, igaz fordítás legyen, teljességgel tagadom.

És ez az én értelmem közönségesebben a fordításról; s e szerént tartom jóknak reguláimat is, melyeket ugyanily értelemmel írtam volt. Mert: ha igaz az, hogy a fordításnak — az igaz fordításnak — az eredeti írás mássának és jól eltalált képének kell lenni, minden bizonynyal jóknak kell ezeknek is lenni; minthogy ugyanezen feltételből önként, és minden erőltetés nélkül, következnek. Mivel:

Hogy a fordítás hív és tökéletes legyen, szükséges (amint már mondtam) hogy I-ször ugyanazon dolgokat, melyek az eredetírásban vagynak, se többet,

¹⁾ Lásd az I-ső negyedet a 8-dik old.

²⁾ Sua brevitati gratia, sua copiae: alia translatis virtus, alia propriis. Hoc oratio recta, illud figura declinata commendat.

Quintilianus.

³⁾ Ilyen az az én kik könyvecském is, melyet ezelőtt egynéhány esztendőkkkel a magyaroknak vitézségéről ifjúi ész s tehetséggel írtam, és közre bocsátottam. Többnyire deákbold fordítottam ugyan, mindazonáltal azt igaz fordításnak nevezni nem merném. Sem nem egészen eredeti munka, sem nem egészen fordítás.

se kevesebbet; és egyszersmind 2-szor ugyanazon renddel, magában foglalja. Sokasítás, kevesítés, a dolgoknak máshová helyheztetése, hibák, melyeket kerülni kell. — Az elsőnek igazságát már feljebb is újra megmutatám; a másodiknak valóságát az utána következő, s elég nyilván kijelentett okok és magyarázatok (a 11. 12. s követk. old.) bizonyítják. Mert mi lehet ezeknél világosabb: Mivel a szók és kiejtések (igazában: kifejezések, expressiók) képei a gondolatoknak, tehát igyekezni kell a fordítónak, az eredeti írás mását, amennyire csak lehetséges, ahhoz ezekben is tökéletesen hasonlóvá tenni. Minden nyelvben vagynak tulajdonos és ábrázoló; hathatós, és erőtlen, st. aff. kimondások. A fordító, kinek az eredeti írást sem szebbíteni, sem korcsosítani nem szabad (lásd feljebb) éppen azokat a szóejtéseket, expressiókat keresi fel a maga nyelvében, amelyekkel a munka az eredetiben van megírva; és ha talán néha-néha nem találja éppen azokat (mert akármely nyelvnek is vagynak oly tulajdon szavai és kimondásai, melyeket más nyelven lehetetlen ugyanúgy kitenni), olyankor annyit erőssel váltja fel sat. — Néha a nyelvnek hajthatatlansága, vagy szegénysége, nem engedi meg a fordítónak, hogy éppen oda alkalmaztasson valamely szépséget, ahová az az eredeti írásban helyheztetett. Ilyenkor ezt a kárt más alkalmas helyen kell kipótolni, hogy a fordítás, legalább az egészre nézve, az eredeti írásnak szépségeiből semmit se veszítsen sat. — A soloecismusokat kerülni kell, mert szenvedhetlenné tészik a fordítást. — Az elmés fordító a szólásnak bizonyos új alkalmaztatásával, melyekre néki p. o. az eredeti írásban valamely különös hathatós mondás, vagy eleven gondolat, alkalmazhatóságot ad, ékesítheti ¹⁾, vagy is inkább, az eredeti íráshoz hasonlóvá teheti fordítását sat.

¹⁾ Ez az ékesítés többnyire a nyelvnek minémüségétől s tulajdonságától függ. A fordító azt az ékességet nem magától adja hozzá, hanem a maga nyelvének szép s elmés alkalmaztatásával cselekszi azt, hogy az eredeti nyelvnek s kifejezésnek szépségét nem csak kiüti, hanem néha megis haladja.

Ezek valójában mind oly szabad és világos értelmű regulák, hogy éppen nem láthatom által, miért lehetnének a jó íz és az igaz ítéletnek törvénye ellen; és nyilván kitetszik mind ezekből, mind egyéb szavaimból, micsoda értelemben legyenek, mikor azt javallom, hogy amennyire lehet, szóról szóra fordítsunk. Tudniillik: Amennyire a nyelvnek különbsége, az értelmesség, és a jó hangozat megengedik, az írónak értelmét, gondolatait, s azoknak rendit, az ő természeti indulatja s tulajdonságaihoz képest (a III-dik közönséges regula szerént) saját szavaival kifejezzük; és egy szóval: ötet nyelvünkön úgy beszéltsünk, amint beszél vala, ha maga ezen a nyelven írt volna.

Éppen nem rabi fordítást javall továbbá azon regula is, hogy a fordításban, amennyire lehet, a beszédnek részecskéit is meg kell tartani. Kétség kívül van az, hogy igen sokszor az egész kerekbeszédnek hathatósága csak e szócskának: és, ott lététől, vagy elhagyatásától függ ¹⁾; ahonnét nyilván kitetszik, hogy igen

¹⁾ Lásd Mendelsohn't Über das Erhabene und Naive in den schönen Wissenschaften, hol például Klopstocknak ezen két versét hozza elő:

Und das Geschrei, und der Tödtenden Wuth, und der donnernde Himmel.

és:

— — — und ist noch, und denkt noch, und fluchet! —

„ — Ea, quae dicuntur, non ligata proveniunt, et quasi profunduntur, fere praevenientia etiam ipsum dicentem: „et confluentes clypeos (dicit Xenophon) impellebantur, pugnabant, caedebant, moriebantur.“ et illa Eurylochi apud Homerum:

„Ivimus, vt iussisti, per silvas, inclite Vlyse,

Vidimus in vallibus extructas aedes pulchras.“

Haec enim, ab se invicem abscissa, et nihilominus accelerata exhibent repraesentationem efficaciae cuiusdam eodem tempore, et nonnihil impediens cursum orationis, et tamen ordinantis. Talia poeta ille protulit per dissoluta. Longinus, de Sublimitate Sect. XIX. Ezen esetre, hol az említett szócskának elhagyatása a beszédet erősíti, s hathatóssabbá teszi, nyelvünkön e vers lehet példa: (Báróti Szabó Dávid Költeményes Munkái. I kötet. 197. old.)

Már levegő, tűz, víz, ég, föld vesztetre felesküdt,
Árva hazám! egyebet várhatsz-e halálos ütésnél?

illendő a fordítónak csak az olyas kicsinységekre is figyelmetességgel lenni. Önként értetődik azonban, hogy amennyire azoknak megtartása, vagy elhagyása, az eredetírásnak értelmét igazábban kijelenti, s a beszédet erősíti, vagy gyengíti, annyira kell megtartani; és ugyanazért nyilván mondtam: amennyire az okos, értelmes fordító látni fogja, hogy a beszédnek azon részecskéi a fordításban, vagy a nyelvnek külömbségéhez, vagy az értelmességhez, vagy a jó hangozathoz képpest, valamely erőltetést nem okoznak a gondolatoknak és kerekbeszédnek öszveragasztására, az író értelmének, s szavainak igazán való kifejezésére, szükségeseek, hasznosok. — Látnivaló dolog az is, hogy mennél külömbözőbb a két nyelv, úgymint amelyből, és amelyre fordítunk, annál nehezebb akadályokat találunk, és annál kevesebbé követhetjük mindenben az eredeti írást; annyival is inkább, ha valamely munkát versben fordítunk. De ugyanazért kell ám a fordítónak mind a két nyelvet jól tudni, és a fordítandó könyvben foglalt dolgokat érteni; az író elméjének természeti indulatját, gondolatainak, kifejezéseinek érdemét ismerni; s oly kész tehetséggel bírni, hogy az ő külömböztető tulajdonságait egészen magáévá tehesse, és mintegy az ő személyébe öliözhessék; úgy hogy Cicero a magyar köntösben is ugyanaz a bő és hatalmas orátor, ugyanaz a könnyű és kedves bölcselkedő; Livius ugyanaz a világos és kellemetes, Curtius ugyanaz a csinos, Tacitus ugyanaz a rövid, hathatós történetíró; Homerus ugyanaz az együgyű felséggel éneklő, Klopstock ellenben ugyanaz az elérhetetlen magasságban fellegező poéta legyen, aki, és amilyen volt az eredeti öltözetében.

Igaz az tehát, hogy a fordításnak azt, ami az eredetírásban van, mind és, amennyire lehetséges, ugyanazon renddel ki kell fejezni; sem többet, sem kevesebbet magában foglalni.

Már, barátom ezek így lévén: térjünk ismét Toldalékodra! — Csalatkozol mindjárt legelől is Scaligyernek azon szavaiban, melyeket Toldalékod eleibe mottóul

függesztettél ¹⁾). Mert, ha megengedném is azt, hogy Virgilius Theokritusnál valójában szerencsésebb pásztori költő ²⁾; és ha megengedem is azt, hogy Virgilius Theokritusnak némely gondolatait s ékességeit kölcsönözvén, azokat tulajdonivá tette, s a maga nyelvén még szebben s kellemetesebben kifejezte: vallyon, mi következik ebből? az-e, hogy Virgilius Theokritust fordította? hogy jeles fordítása az eredeti írást meghaladta? — Én ugyan, megvallom, mind ez óráig azt még csak gondolni sem tudtam, hogy Virgilius Theokritust jelesen fordította, vagy csak fordítani is akarta legyen. Azt azonban jól tudom, hogy valamint az epikumban Homérust, úgy a pásztori költésben Theokritust példa gyanánt követte; sőt annyira is ragaszkodott, úgy mond Batteux hozzá: hogy pásztori énekei majd igen nem is egyebek, hanem a görög költőnek nyomában való követési. Azonagy a tárgy, a rándulások, sokszor még a gondolatok is ³⁾. Virgilius ezeket a nagy poétákat, kiket ő magának (kitkit a maga nemében) például választott, nem fordította; hanem csak magát hozzájuk alkalmaztatta, holmi különös szépségeiket kölcsönözte, azokat a maga nyelvén néha szebben kifejezvéen tulajdonivá tette, s munkáit ugyanazokkal, mint meg-megannyi drágagyönggyökkel, kiékesítgette. Tudva van, mit felelt, midőn egykor Ennius verseiből némely

¹⁾ „Virgilius Theocrito rotundior est, rector, vegetior, efficiacior, lipidior, comtior, cultior, venustior, divinior. — Sic exprimit Theocritia, ut vincat. Tractat eadem felicius, et supponit meliora.“

Scaliger.

²⁾ A mostani száznak egyik dísze, a németek Theokritussa, aki Scaligyernél kétség kívül jobban s igazábban tudta és érezte, miben álljon a pásztori költésnek mivolta; Geszner, mondom, sokkal másként ítél e két poétáról: „Én, úgy mond ez, mindenkor Theokritust tartottam legméltóbbnak ezen költemények nemében a követésre. Sehol sincs az erkölcsöknek és indulatoknak együgyűsége, a mezeiség, és a mesterséget nem ismerő természet igazábban találva.“ sat. Lásd Salamon Gessners Idyllen. Einleitung. Zürich, 1774.

³⁾ Lásd Batteux-t a pásztori költésről, Révai Miklós fordítása szerént.

szép gondolatokat s jeles mondásokat magának kiválogtatván s feljegyezgetvén, kérdeztetnék: mit csinálna? aranyat szedek, úgy monda, Ennius ganéjából ¹⁾. Tudniillik: Enniusnak gyönyörű gondolatait, melyek nem elég díszes szókba valának foglalva, kiszedegette, hogy azokat a maga módja szerint mintegy szebb s csinosabb köntösbe öltöztetvén, a maga sajátivá tegye ²⁾. De ezt én, mondom, nem fordításnak (olyan fordítást értvén, amilyenről most szólunk) hanem követésnek, imitációnak s szabad kölcsönözésnek, és egyszersmind egy olyan hasznos vetélkedésnek tartom, mely nem csak a régi, hanem a máj akármely nemzetbéli nagy elmék között is igen közönséges; és egy a legalkalmasabb eszközök közül, melyek bennünket a tökéletességhez legközelebb vezethetnek. — Más dolog ugyanis egy Iliásnak formájára Aeneist csinálni, s t a felvett példát helyenként majd szóról szóra követni; holmit kölcsönözni, s ugyanazt néha szerencsésebben is kifejezni; más ismét ugyanezen költeményt, vagy Liviusnak Tacitusnak történetes könyveit az eredetiből más nyelvre általtetni, fordítani. Én pedig nem az elsőre akartam utat mutatni; hanem ezen utolsóra, azaz miként kellessék valamely idegen nyelven készült munkát a miénkre híven, igazán, és jól fordítani, arra hoztam regulákat. Scaligyernek említett szavai tehát bizonyítanak-e valamit énellenem, vagy sem? bár tennemagad ítél meg.

¹⁾ Aurum de stercore Ennii.

²⁾ Apes in agris et saltibus rorem et arborum lachrymas, et thyma, et flores nactae, adeo copiose, studioseque ex iis, quae in usus suos opportuna sunt, legunt, ut in earum republica quaedam sortito portas occupent, quae venientium onera accipiant; at qua deinde sedulitate, quo artificio ceras ex illis, ex istis mella fingunt, thymum quidem, floresque redolentia, sed transformatos? Quid aliis Virgilius debeat, nemo nescit: nec ipse pro modestia sua tacet, ac dissimulat, cum et Theocriti gratia, quem imitando exprimit, Sicelides Musas, et Arethusam invocat; et quod carmen Hesiodus Graece, se Latine per Italiae oppida canere profitetur. Immensam autem Iliados et Odysseae opulentiam Aeneis explicat, qua ipsa instructa ornataque incedit. I. Wallius, ad Paraphrases Horatianas.

Lássuk a példát is, melyet a jeles fordításról adott. Ennek, rövidség okáért, csak egy részét írom ide; mert az egészre úgy sincs szükségünk. Ezt a darabocskát az eredeti írásban imígy adád elő:

„Est haec sciolorum in disputationis arenam descendunt turpis, squalida, abominabilis, atque idcirco cum foliis et ramis omnibus radicibus evellenda consuetudo: dum aliquantula spes victoriae adfulget, verborum flumina evomunt; quin etiam, quum animadvertunt, nihil esse reliquum, nisi, ut herbam porrigant, quasi strenui athletae proludentes victoriae spem ostentant. At quando contra argumentorum vim nihil praesidii superesse vident, ad fraudes, tanquam ad asylum sacratissimum, portumque optatissimum, tranquillissimum, ac securissimum confugiunt etc. etc.

Már: hogy ez a hitván írás (melyet te mégis oly például vevél fel, mely által azt akarod megmutatni, miként kellessék jelesen fordítani) hogy, mondom, ez az írás méltatlan a fordításra. magad is láthatod. Lám pedig én nyilván megmondottam (a 6-dik old.) hogy mind a régieknek, mind a mostaniaknak jelesebb munkáikat, mint meg-megannyi megbecsülhetetlen kincseket hová-hamarább nyelvünkre általtetni — — — igyekezzünk ¹⁾. — Azonban, lássuk a például előhozott darabocskának jeles fordítását.

²⁾ Sajnálkodva kell gyakorta látnunk, mi alávaló firókálások jönnek világosságra; melyeknek jobb lett volna örökös semmiségökben maradni. — Ha fordításainkkal a nemzetnek használni akarunk (illendő pedig, hogy a köz haszon légyen fáradságunknak első és főbb tárgya) szorgalmasan meg kell azt előre fontolnunk, ha méltó-e az a munka arra, hogy azt nyelvünkre fordítsuk, hogy azzal hazánkfiat gyönyörködtetni, az olvasásra szoktatni, erkölceiket jobbítani, elméjeket világosítani akarjuk; sőt (kivált most eleintén) arra is különös figyelmetességgel kellene néznünk, ha a fordítandó munka adhatna-e alkalmatosságot nyelvünknek akármiként lehető szépítésére s pallérozására. E végre legalkalmasabban lehetne, a régi és mostani jelesebb poétákon kívül, a görög és deák classicus írókat is választani. De most még talán legtanácsosb volna, gyönyörködtető írásokat fordítgatnunk. Ha egyszer ezekkel a népnek kedvére találhatunk, s nála az olvasást kedvessé tehetjük, önként keresi majd a

„Olyan a vetekedő tudóskáknak szokása, hogy valamég előmehetésöket arányozzák, a szólástól nem kémélik nyelvöket: sőt még, amikor látják is sülyedésöket, pökik a tenyeröket: és elfogyatván oroszláný béllésöket, rókabörrel is szücsölik mentéjöket.“

Én örömet megengedem, s megismérem, hogy ez a magyar írás, mind a dologra, mind a nyelvre, vagy írás módjára nézve, jobb ama deáknál; de nemde, ha öszveveted ezt az úgynevezett jeles fordítást amaz eredeti írással, nem találsz egyéb egyenlőséget közöttök, hanem — hogy mind a kettőnek szerzője csak valamit hasonlót akart mondani? sőt, ami több, nemde szerencsétlenségedre magad is azon kételkedel, ha vallyon Veresmarti Mihály ¹⁾ fordította-e a deákot magyarra; vagy talán Veresmartinak írását valamely tudóska rosszul fordította deák nyelvre?

De ha csakugyan példával akartad megmutatni szabásaimnak helytelenségét, minek kerestél egyéb példát annál, amelyet én ugyanazon I. negyedben adtam? Világos szókkal kitettem (a 40-dik old.) hogy midőn Osszián munkáit magyarázom, azon szabások szerint igyekezem dolgozni, melyeket a fordításról adtam volt; és hogy Osszián utolsó énekét példa gyanánt bocsátottam ki. — Ezt a nagy poétát én sem fordítom ugyan az eredeti nyelvből; és, mivel, amennyire tudom, előtted is esméretlen lévén a régi kaledoniai nyelv, te sem veteted öszve az eredeti írással fordításomat: de mivel azok a felséges költemények Macpherson ánglus fordítása után majd minden nevezetesebb európai nyelvekre általtétetődtek ²⁾, s én is külömbféle fordításokból for-

hasznosokat. Addig csak ama szelíd szüzek által kell ötet kecsegtetnünk:

Kik rég Pindarusnak mennyei lantjával
A szót egyeztetvén halandók szavával,
Új útát leltének szívek rablására,
A vad indulatok meghódítására.

Barcsai.

¹⁾ Az Intő és Tanító Levélben. Pozsonyban, 1639. esztend.

²⁾ Harold is azt mondja magáról, hogy önéki, mint született skóciainak, a celta nyelv a mostani dialektus szerint

dítottam; azt csak elegendőképpen észrevehetted volna, ha illendőül s méltán énekeltetem-e nyelvemen azt a dicső bárdust, kinek lélekre ható, és az érzékeny s nemes indulatú szíveket kedves elkeseredésre, édes bánatra gerjesztő énekeit egész Európa bámúlva csudálja. Nem egykönnyen fog poeta találkozni, akinek költeményeit nehezebb volna magyar nyelvre általtetni, mint ugyan Ossziánnak énekeit; és ezen okból előbb is reménylhet a fordítója gyengébb megítéltetést; de ha valamire mehettem, s mehetek vele, azt csakugyan azon reguláimnak, vagyis inkább azon regulák szerint vezérlő ennen érzésemnek fogom tulajdoníthatni. Minekelőtte tudniillik még a fordításhoz kezdettem volna, már akkor minden tulajdonságait kitanulni s ismérni igyekeztem; a fordítás közben pedig magamat a többféle fordításokhoz úgy alkalmaztatam, hogy azokat egybehasonlítva, minden gondolatait, minden érzéseit és kifejezéseit nyelvemen, amennyire lehetséges, egészen és szóról szóra tulajdonimmá tegyem, ízenként meghatározzam; egyszóval: Ossziánt oly híven, igazán, és jól fordítsam, hogy aki őtet más valamely nyelven olvasta, s ismérni tanulta, nálam is szinte oly felséges, oly érzékeny, rövid, és hathatós énekesnek lenni találja; sőt, mivel az anyai nyelv szívrehatóbb szokott lenni, még nagyobb illetődéssel olvashassa. Ez volt az én igyekezetem; és hacsak mind másoknak, akik szavainak teljes bátorsággal s említett példám s egyéb darabjaim iránt tudtomra lett ítéllettételök, mind pedig magam saját érzése meg nem csal; alkalmasint el is értem tárgyamat. — Elegendő bizonyság lett volna tehát az a fordításom (noha még csak abban is látok holmi kis héjánosságokat), ha az

anyai nyelve lévén, Osszián költeményit németre egyenesen abból fordította légyen; nevezetesen pedig Osszián utolsó énekét, melyet a többivel együtt őtána egy tübingai névtelen író is, de sem Macpherson, sem Dénis (ki magát szorossan amahoz tartotta) le nem fordított. — Ez a darab azonban, noha igen szép, nehezen lészen mégis Ossziánnak saját munkája. Ugyanezt az éneket megbővítve többekkel együtt még egyszer kiadta Harold. Lásd: Neuentdeckte Gedichte Ossians. Düsseldorf. 8. 1787.

én reguláim, melyekhez magamat alkalmaztattam, a jó íz és igaz ítélet ellen vagynak-e? vagy ellenben jók és hasznosok az olyan fordítóknak, akik azokkal élni akarnak, és — tudnak.

Ezek így lévén: nyilvánvaló igazság marad az, hogy rossz szemmel nézted, s nehéz szívvel olvastad írásunkat, mikor abban nagy furcsaságot, és egy olyan vétket is láttál, mely a magyarokban a jó ízt és igaz ítéletet megvesztegethetné. Hevesség, s az elsőségért való irigykedés vezérlette tolladat, midőn bennünket azért csalfa barátoknak állítani nem általlottál, mivel mi a te vetélkedő társaddal kezdtük pályafutásunkat; a végre (tudniillik!) hogy a mi nagy gyorsaságunk az ő lassúságához képest nagyobbnak láttassék! Hidd el azt, hogy sem ezt, sem egyéb dicséretedet soha sem óhajtottam; és ezután bátran arra ruházhatod azt, aki nélküle szűkölködik. Mert megvallom azt, hogy én ugyan a megérdemlett s önként jövő dicséret iránt éppen nem vagyok érzéketlen ¹⁾, sőt igenis szép dolognak tartom a jóktól dicsértetni; de minekutána te már több nagy nevű íróinkat, s nevezetesen ezt az érdemek közt megöregedett dicső hazáfit oly rútúl megmocsokoltad s legyaláztad; azolta, mondom, éppen nem kell dicséreted.

Ne gondold azonban, hogy ezeket ellened való neheztelés, harag, vagy egyéb olyas indulat mondatja velem. Bármiként megbántanál is, annyira csakugyan soha sem fogsz vinni, hogy a hazai nyelvünk művelésében tett hasznos fáradságodat s poétai érdemeidet, valamint eddigelé cselekedtem, ennekutána is illendőül becsülni ne tudjam, s ne akarjam. Igen is, szép poétai tulajdonságaid vagynak; — ámbár koránt sem oly tökéletesek ám mégis az eddig kiadott munkáid, amint te azokról egyáltalában vélekedel. De bár tökéletesebbek volnának is, hogysem a micsodások: mindazonáltal az a nagy fenjenszólás, s némely érdemes íróink ellen való túrhetetlenkedés, az a sok magad

¹⁾ Trahimur omnes laudis studio, et optimus quisque maxime gloria ducitur. Cicero, pro Archia.

magasztalása, s másoknak is verseidről hozott, dicséretre szolgáló ítéleteiknek szükségtelenül való kinyomtatása, — mind olyan dolgok, melyek munkáid szemérmes, szelíd olvasói előtt éppen nem lehetnek kedvesek.

Megmutassam-e rövideden azt is, hogy nem csak a vetekedésben a publicumhoz s ellenkező társaidhoz tartozó illendőség ellen, hanem közre bocsátott írásaidban a magyar nyelvnek tulajdonsága, az igaz ítélet, és a jó íz ellen is nem keveset vétettél?

1. Azt mondod egy helyett a magyar Virgyiliusodban (a 23-dik old.): Gerjede^zék korydon szerelemmel sat. Máshol ismét (a Mentőírás 7-dik old.): De még imez okos — írókat sem követem úgy, hogy akármi nyomtatással megelegednék sat. — Gerjede^zék, (ardebat, flagrabat) helytelenül van mondva. Gerjede^k, gerjed, gerjede; gerjede^zék, gerjede^z, gerjede^ze, mondat^zatik: nem pedig gerjedem, gerjedék (ardebat); következésképpen nem is gerjede^zem (ardeo), gerjede^zék (ardebat¹). Ellenben: meg-elégednék (contentus essem) ez is rosszúl van mondva; mivelhogy: meg-elégedem, meg-elégszem; meg-elégedik, meg-elégszik; következésképpen, meg-elégedném, nem pedig meg-elégednék, kell mondanod s írnod; mely utolsó nem az első személyt (contentus essem), hanem a harmadikat (contentus esset) jelenti. Minthogy tehát gerjede^zék rosszúl van, gerjede^ze pedig a versbe nem illett: Gerjede^zett Korydon sat. lehet s kell vala tenned. — Ilyen, s egyéb eféle hiba pedig több is van munkáidban. Ezek csak olyanok, melyek keresés nélkül szemembe tűnének.

2. A Mentőírásodnak 10-dik oldalán, a többi között ezt a nyilvánlévő valótlan^ságot állítod: „Tudni való, hogy a beszédből észre nem vehetni, egyes vagy

¹) A Muzeum I-ső negyedében egy helyen magam is „áradozik“ tettem; mely valóságos hiba. Igaz ugyan, hogy sokan vannak, akik úgyis élnek vele; valamint hogy némelyek gerjede^zik is mondhatják. Ámde sokan a hazud helyett hazudik; vágy helyett pedig vágyik mondják; sőt Baranya és Abaúj vármegyében sok helyen „azt mondi, nem adi biz ő“ is szokásban van, s vallyon jól van-e így is?

kettős legyen-e a végső mássalhangzó a helyben vagy időben lételt jegyző igéknek végén: mert egyformán hangzik, úgy mondd, var (porrigo), varr (suit); szedet (curat colligi), szedett (collegit) sat. úgymint: szeretet (amor), szeretett (amavit); illet (concernit vel attin-git), illett (decuit).“ — Azon könyvednek, melyet a Magyar Helikonra vezérlő Kalauznak neveztél, 76. oldalán ismét ezeket írod: „A zsidó nyelvnek nyelvünkhez való hasonlóságát sok tudós magyarok teli torokkal rebesgették.“ — Telitorokkal valamit rebesgetni, éppen magában ellenkező dolog és mondás; mivelhogy teli torokkal p. o. beszélni, szólni, kiáltani, mondattatik, és már magában erős hangot jelent; rebesgetni ellenben annyit téssen, mint valamit gyengén, lassan, alattomban, halkkal mondani, beszélni, hírlelni s t. aff. példának okáért: Azt rebesgetik, hogy a jövő télen országgyűlése lesz. sat. — A Mentőírásonak utólján a többi közt így okoskodol: „Hallhatta, úgy mondd, ellenkező társod két kassai utazótól 1786. esztendőben (mert szinte ez az esztendő volt ama szerencsétlen üdő, melyben tégedet, kőszegi poétát, egy súlyos nyavalya elnyomorított) hallhatta ezt a szomorú esetet; jó hír volt ez néki; örült, s noha tégedet, annakelőtte rettenetesnek tartott, több esztendőktől fogva hallgatott, s motszanni sem mert: most mégis neki bátorodott, mint amaz állatok, melyeket Phaedrus említ a beteg oroszlánnyól való költeményében — !!! nem tartott már attól, hogy te (kőszegi poéta) megezáfoljad; az okáért — a te Kalauzod s Hangmérséklésed ellen írt könyvecskéjét 1787. esztendőben ki is nyomtattatta. De megcsatlakozott. Mert te meggyógyultál, s jóllehet erőtlen a tested, de erős a lelked. Van elégséges erőd, melylyel élvén a tudósokat gyönyörködtetheted, a tudatlanokat oktathatod, a büszke tudóskákat pedig, a te mindenkori ellenségeidet, példáson megalázhatod. Óják azért magokat téled sat. sat. mert majd büdös híroket egész országra kiterjeszted.“ — Vallyon! az igaz ítélet törvénye szerint van-e az ilyen okoskodás? Hallhatta, hogy beteg voltam, tehát azért mérészlett engemet, rettene-

tes községi poétát, mint Phaedrusról amaz állatok a hal-
dokló oroszlányt, megtámadni ¹⁾).

3. A Kalauzodban, mely által bennünket a magyar Helikonra, következőképpen a jó ízre is akarsz vezérelni, a magyar versszerzésnek több példái között egy oly rút verset is írák, melynek itt az illendőség csak előhozását sem engedi *). — Igaz ugyan, hogy te azt egy kocsisnak, úgymint Attila kocsissának, szájába adtad, aki nálad megjelenvén, tégedet zsémbes, czinkos, szemétre való hitvány göbre, s holmi hasonló tisztelességes nevezetekkel illetett; feddő verseket írni kényszerített; s ostorával, azon ostorával, melynek csapásait Attilának (hintójának előtte) négy avagy hat czafragos kanczája is érzé, úgy ellakoltatott, hogy bár miként kiáltanád: Jaj! könnyörülj! kérlek! — könnyörülj csak ez egyszer! elég már! — mégis nem csak a karod és hátad kékült, hanem még az orrod is vérzett. De, ha már ez az irgalmatlan éjjeli késértő csakugyan kocsis volt, és te is jónak találtad ezt az 1773-dik esztendőben, karácsonhavának elein, éjféltkor rajtad történt szerencsétlenséget azután nyolcz esztendő múlva a világnak előbeszélni, legalább oly szókkal kellett volna azt cselekedned, melyek az illendőséget meg nem sértik, nem mocskosok, nem istállóba valók. — Ne hozd nékem az efélékben a régieket például. Változnak az idők, változnak az erkölcsök. Azoknak változása szerént ezek is különböznek ²⁾. Nem azt akarom ugyan ez által

¹⁾ Ennyire viheti az embert a maga-meghittség, s a gáncsoskodásnak viszketegsége, ha egyszer az illendőséget félre tévén, fenhéjazó indulatját szabad pórásra bocsátotta! Pedig nincs rútabb, s a széptudományoknak nagyobb gyalázatjára válható dolog, mint ha egy tanult ember, kinek a szelídség volna egyik különböztető jele, a világ piaczn füstös bottal forgolódik, s a különböző értelemben lévőkkel illetlenül czivakodva bajnokoskodik.

²⁾ Ez a mocskos vers a Kalauzban imígy van: Lásd az eszems iszom- és aluszom-szarom-húdozom embert!

²⁾ A régi görögöknél a gymnásiumokban mezítelen üzték az ifjak testi gyakorlásait; a fiatal személyek mezítelen táncoltak a közönséges nézőhelyeken; Phryne, az eleúzi játékok-

mondani, hogy az időknek, uralkodó szokásoknak lánczolt rabjai legyünk; csak azt állítom, hogy kötelességünkbeu jár, magunkat azokhoz annyiban alkalmaztatnunk, amennyiben a szükség és a józan okosság az illendőségnek kiszabott határait igazolja, és javallja. Kiváltképpen szükséges pedig vigyáznunk, nehogy a feddő versek által erkölcsinken jobbítani akarván, igen természetesek, azaz mocskosok s néha gorombák is legyünk; és így az építés helyett több kárt szerezzünk. — A te előhozott versedet pedig nem csak a máii illendőség nem javallja, de kétség kívül még a régiek közül is sokan kárhoztatták volna ¹⁾.

De nem is teszem le még reménységemet felőled, hogy annak dísztelenségét már magad is megisméred: és ha Kalauzodat még idővel jobb csínosb köntösbe öltöztetni találod, a többivel ²⁾ majd ezt is nem fogod változtatni; ifjainkat (mert a tudósok, akiket vezérelni akarsz, a te Kalauzod nélkül nem szükölködnek) a magyar Helikonra egyenesebb, töröttebb, s tisztább úton vezetni; munkáidat a kötekedő Megszerzésektől,

ban, az egész görögségnek szemei előtt mezítelen feredett; Spártában az ifjú leányzók egy bizonyos ünnepen mezítelen tánczoltak sat. — *Laudi in Graecia ducebatur adolescentulis, quam plurimos habere amatores. Nulla Lacedaemoni tam est nobilis vidua, quae non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Graecia, victorem Olympiae citari: in scenam vero prodire, et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. Quae omnia apud nos partim infamia, partim humilia, et ab honestate remota ponuntur. Cornelius Nepos, ad Atticum.*

¹⁾ Cicero Fam. Lib. IX. Epest. XXII. *Placet Stoicis suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt: nihil esse obscoenum, nihil turpe dictu. — Ego servo, et servabo (sic enim assuevi) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quae apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt aequae liberos, ac ructus esse oportere.*

²⁾ Valójában elég találtatik még Rájnis úr munkáiban kitenni s megjobbítani való; pedig nem csak a röviden vagy hosszan hangzó ige-tagocskákra nézve, melyeket ő oly apró dolgoknak nevez, hogy az azokról való vetekedésekben akármely tudóska is a tenyerét pökven daliás bajnok gyanánt forgolódhatik. De nincs szándékom hibáinak kijegyzésével érdemeit legkevesebbé is

mocskolódó Mentőírásoktól, oskolázó Toldalékoktól megtisztogatni; s a kétségbe vett, vagy megezáfolt állításaidat is nem ellenkező „társaidnak büdös hírök terjesztésével,” hanem mértékletesen, s mind a publicumhoz, mind tennenmagadhoz tartozó tisztelettel előadott józan okok által, mint egy igazán tanult férfiú, köz haszonra született emberséges magyar hazafi, s békességet, egyességet szerető jó polgár, úgy fogod védelmezni. — Írám Kassán, pünkösdhava utolsó napján, 1789. esztendőben.

homályosítani. Aki másnak gáncsait egyedül csak a végre keresi fel, hogy azokat szemére hányhassa, dicsőssége fényét megkisebbitse, az olyan gáncskereső nem érdemel egyebet megvetetésnél, megúltatásnál.

— — Vbi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura.

Horatius.

VI.

„A VÉDELMEZTETETT MAGYAR NYELV“

BÁRÓCZITÓL.

A deákságnak mennyire szükséges voltáról kettős beszélgetés. Nyomtatott Bécsben, Hummel Dávidnál, 1790.

8-ad rétb. 5 árkus és 2 lev.

Ezen jeles munkácskának készítésére íme kérdések adtak alkalmatosságot: 1. Micsoda ereje vagyon az anyai nyelvnek, a nemzet természeti tulajdonságának (nationalis characterének) fentartására? 2. Mennyire segíti a nemzetnek valóságos boldogulását az anyai nyelvnek gyarapodása; és ellenben mennyire hátráltatja azt, ennek valamely idegenért való elmellőzése? 3. Mennyire szükséges a magyar nemzetnek a deák nyelv tudása?

Ezt a három kérdést ama jó hazafiak tették fel a múlt esztendőnek (1790) elején, kik Bécsben a „Hadi s más nevezetes Történeteket“ már két esztendőtlől fogva írván, a magyar nyelvnek gyarapításán oly dicséretesen igyekeznek. Húsz aranyot tettek fel azon tudós hazafinak némünémű jutalmául, aki az előhozott kérdéseket legjobban, leghelyesebben fogná megfejtteni; igérvén ezen feljül még azt is, hogy a nyertes írónak képét is ki fogják metszetni.

Alig lett mindenfelé ismételtesse a 3-dik kérdés, mennyire legyen tudniillik szükséges a magyar nemzetnek a deák nyelv tudása? hogy legottan hasonlós támadott hazánkfiak között; egyik rész a magyar nyelvet választván, és oly útnak nézvén, mely csak egyedül viheti a nemzetet kívánt boldogságára, és a dicsőségnek legfőbb pontjára; a más rész ellenben a deák nyelvnek elhagyásában minden törvényeinek és szabadságának temetőhalmát gondolván látni. Ezen utolsóknak

számokból volt egy — különben nem érdemetlen — hazánkfia is, ki a kérdést feltévő bécsieknek szándék-jok s reménységek ellen a deák mellett kelvén ki, tizenhat cikkelyben azt akarta megmutatni: hogy a magyar nyelvnek folyamatba való hozásából az egész haza törvényeinek és szabadságának veszedelme elkerülhetetlenül fogna következni.

Ezen nevetlen hazafinak munkája ellen vagyon tehát intézve az említett kettős beszélgetés, melynek szerzője Báróczi Sándor úr, a magyar királyi testőrző nemes seregnél főstrázsamester. Úgy tartom, hōgy ezen dicső névnek csak említése is elegendő olvasóinkat erre a jeles munkácskára figyelmetesekké tenni, s olvasására felgerjeszteni; minthogy valójában, annak a magyarnak nemzeti litteratúránkban teljességgel idegennek kellene lenni, aki előtt az ő érdemei ismételtenek volnának. —

Akkorban készült s nyomtatódott volt ki ezen munka, midőn tavaly, nyáron, országunknak Budára gyűlt rendei oly szomorú egyenetlenségek s visszavonások között hanyattatnának. Erre nézve: a Bévezetésben, egész magyar egyenességgel s igaz hazafiúi érzékenységgel kéri és inti a nemeslelkű szerző kedves polgártársait, hogy félre tévén már valahára azt a szerencsétlen versengést, szálljanak magokba, és siessenek hová-hamarább elhárítani a reájok közelítő közönséges veszedelmet. „Az egyenetlenség és visszavonás (úgymond) mely szomorú nyomait hagyta légyen elejétől fogva maga után, ha véghetetlen sok idegen történetekből nem tudnók is, legalább önnönmagunk nemzetének számtalan gyászos példái elegendőképpen megismértetnék velünk. A természettől, sok szép tulajdonságaira nézve, oda hívatott, hogy népeknek szabjon törvényeket; most maga fekszik a magyar idegenek uralkodása alatt. Ennek a nemzetnek, melynek mindjárt elejét a Kaukasz vidékeiről való kijöveletekor, mint valamely sebes folyóvíznek, ellént nem állhatván az elrettent napnyúgoti tartományok, a végezésektől az a sors volt rendelve, hogy az egyenetlenség, visszavonás, versengés és villongások által, tulajdon maga belső

részeit szaggatván, maga emészsze meg utóljára is magát. Nem különben, mint egy szelídíthetetlen orosz-lánynak, melynek, hogy véghetetlen nagy ereje annyi-val kevesebbé lehessen veszedelmes, a más állatokon szánakodó természet mindennapi hidegleléssel kívánta gyengíteni szörnyűségét: úgy a magyaroknak is, hogy felettébb nagyra ki ne terjeszszék hatalmokat, a kígyóktól borzas fejű, és kezében gyújtott mécset hordozó iszonyatos istenasszony, a Discordia, versengő tulajdonságait öntötte szívekbe. — Mindenek, valakik a magyarokról írt történetjegyzésekben hacsak valamennyire jártasok is, tudhatják, mely gyászos volt elejétől fogva nemzetünknek a magok közt való visszavonás. Ennek, egyedül csak ennek lehet, mint legfőbb okának, tulajdonítani hogy minden egyéb nemes tulajdonságaival is mind eddig virágzó állapotra nem vihette még sorsát. — Most (úgy mond továbbá) midőn a tudományoknak folyamatja, és az erkölcsöknek nagyobb szelídsége láttatnék valamely mosolygóbb jövődőt ígérni, azt reménylhetne volna az ember, hogy az egyenetlenségből következett sok szomorú példaktól elrettentek talán majd mint atyafiak úgy fogják országunk lakosai egymást ölelni; és az egyességnek lelkétől mintegy fel-elevenedvén, ugyanazonegy akarat fogja mindnyájokat a köz jó megmozdíthatatlan fundamentomainak megvetésére bírni: de mégis kellek tapasztalni — szomorú tapasztalás! — hogy a természet most is fentartotta a magyarokban a maga törvényeit.“

Ezután, munkájának eredetéről tudósítván olvasóit az érdemes szerző, Bèvezetésének vége felé újlag egyességre inti hazája fiait; például hozván azt, amit Aristoteles ír a darvakról. ¹⁾ „Bölcs fejedelmetekkel, az égnék oly ritka adományával, egyet értvén (imígy szól elvégre) fordítsátok hasznatokra emberi szívét;

¹⁾ Hist. VI. ann. 12. — Grues pugnans inter se tam vehementer, ut dimicantes capiantur: hominem enim expectare potius, quam pugna desistere patiuntur. Hic est fructus intestinae discordiae, cuius rei exempla sunt passim in promptu.

és vele köz megegyezésből igyekezettek hazátoknak virágzására oly józan törvényeket, oly orvosló rendelkezéseket szerezni, és azokat változhatatlanul megerősíteni, hogy lehessetek, szemeit tíreátok függesztett egész Európának figyelmetességére, nem csak most érdemes tárgyak: hanem örökösítsétek meg egyszersmind még onokáitoknak számára is ezen napnyúgoti nemzeteknek tekinteteket!“

Eképpen végezvén Bévezetését, szóról szóra minden változtatás nélkül, előszámlálja deákból magyarra fordítva a többször említett 16 cikkelyt. A beszélgetés István és Aloysius között tartatik. Ez a deák nyelvet, amaz a magyart védelmezi; s valójában méltán el lehet róla mondani, hogy annak nagyon megátalkodott embernek kell lenni, aki Istvánnak erős okait figyelmetesen olvasván, az anyai nyelv műveltetésének s behozatásának hasznos, sőt (állandó boldogságunk elérése végett) szükséges voltáról meg nem győződik.

Tapasztalt dolog az a mi hazánkban, hogy azok a tudós magyarok, kik az anyai nyelvnek folyamatba való hozását sürgetik s javallják, többnyire mint a deáknak ellenségei úgy nézettetnek; s amaz is méretes mondás szerint: *scientia non habet osorem, nisi ignorantem* (melyet azonban a magyar nyelvnek ellenzőire leghelyesebben lehet alkalmaztatni) töstént tudatlansággal vádoltatnak. (Valamint szintén ama jobb s igazabb keresztényekkel történni szokott, kik a vakbuzgóktól, azért hogy az isten nevében elkövetett számtalan gonoszságokat s szörnyűségeket nem igazolhatván, a vallásbéli bitanglásokat s visszaéléseket kárhoztatják, religyió nélkül való embereknek s religyió ellenségeinek kiáltatnak.) Jól tudta ezt Báróczi; és hogy az ilyen haszontalanságoknak, s gyenge eszűekhez illő ellenvetéseknek egyszersmind elejét vegye: világos szókkal kinyilatkoztatja értelmét, s a deák nyelvhez viseltető különös nagy tiszteletét. „Vigasztalhatatlan lennék, úgymond, eltörlésén. Ez a legtanultabb embereknek, úgy szólván, *classicus* nyelve, és valóságos kulcsa a legmélyebb tudományokra. Az egész emberi nem ellenségének kellene annak lenni, aki

teljességgel való kioltását kívánná. Ez soha senkinek, az én ítéletem szerint, nem járt, és nem is járhatott eszében; valamint szintén, hogy a feladott kérdés is, nem azt: szükséges-e? hanem: mennyire szükséges a magyar nemzetnek a deák nyelv tudása? foglalja magában. — Valamint eddig, úgy ennekutána is, mint szintén más nemzeteknél, maradjanak meg a deák iskolák; folyjanak benne, a nyelvvel együtt, az emberek formálására szükségesképen megkívántató tudományok. — Hanem e mellett igyekezzünk önnönmagunk nyelvét is mély álmából felserkenteni, és az által nemzetünket az örökös feledékenységnak mélységéből mintegy új életre kihúzni, és míg az egész világgal lehetne, addig is legalább az európai nemzetekkel megismertetni.“

„Igyekezzünk (így folytatja tovább beszédét) igyekezzünk arra a fényességre jutni, melyre elmebéli tehetségünk, gazdálkodó (hospitalis ¹⁾) nemes tulajdonságunk, mindenre alkalmaztathatásunk, a természetnek, mint a bőségszarvából egész a tékozlásig velünk közlött gazdag adományai; a hely fekvésének kellemetessége, az ég határozatjának éltető balzsamoma, láttatik mintegy utat készíteni. Igyekezzünk azokat a nemzeteket, melyeket a hírlelés istenasszonya kiragadván a feledékenységnak vizéből, a dicsőösségnek örökké tartandó templomába vitt, nem csak követni, hanem el is érni. Erre pedig elkerülhetetlenül szükséges a nyelvnek művelése s közönségessé tétele. — Mi viszen valamely nemzetet halhatatlanságra, hacsak nem viselt dolgai, tudományokban való virágzása, és nyelvének közönségessé tétele? — Könnyebben teheti pedig közönségessé nyelvét a magyar, mintsem akármely nemzet; egyedül csak valóságos akaratjától és szorgalmatosságától függ. Minden minéműségek, melyek ezen céljának teljesítésére szükségesek a magyarban, talán minden ismert nemzetek felett, részszerént már is feltaláltatók, részszerént pedig feltaláltathatandók; egyedül csak az

¹⁾ Sokan vagynak, kik a gazdálkodás és gazdaskodás között nem tudnak különbséget tenni.

a hía, hogy kezdjen rajta dolgozni. Ezen végének elérésére pedig kívántatik:

1-ször Fényes viselt dolgainak, és egyéb tudós munkának maga született nyelvén való megírása.

2-szor. A tudományoknak és egyéb mesterségeknek, hazájában a maga nyelvén való virágoztatása.

3-szor. A kereskedés; nevezetesen pedig az melyet activus kereskedésnek nevezünk; és amely a természet s mesterség productumaiból áll.

4-szer. Az idegen nemzetekkel való maga-kedveltetése.

5-ször. A tartományok fekvése és ég határozatja (situs et clima.)“

Mind ezeket egyenként bőven s nyilván megmutatja a szerző. Elvégre imígy fejezi be értelmesen előadott s megbizonyított állításait:

„Megállítván eképpen, és részszerént példákkal is megmutatván azt, hogy a magyarnak oly elmebeli tehetsége vagyon, mint csak egy nemzetben a világon találathatott valaha; megállítván azt, hogy a magyarnak az idegenekkel való társalkodásra megkívántató tulajdonságai, és minden európai nemzetek felett való gazdálkodása megvagyon; megállítván azt, hogy nem csak az európai, hanem minden isméretes nemzeteknek vitézségeket feljül haladja, és hogy a megírásra a legfényesebb dolgokat vitte véghez; megállítván azt, hogy bár kevés időtől fogva, vagy úgy szólván majd nem is, adta magát a tudományokra és mesterségekre, mégis oly tagjaival dicsekedhetik már is, kik más nemzetbéliekkel részszerént verset futnak, részszerént pedig feljül is haladják őket; megállítván azt, hogy a magyarok az activus kereskedésre minden más európai országok felett legjobb hazát laknak; megállítván végtére azt, hogy minden nemzetek természetéhez alkalmaztatott éghatározatai alatt fekvő legkiesebb tartományokat bírnak: ebből önként következik: hogy ha a nemzet magát mindenféle tudományokra, mesterségekre és kereskedésre, jobban mintsem eddig cselekedett, adná; ha mind az ország kormányozását, mind pedig a tanult

munkáknak, és vitézül viselt dolgainak kiadását született nyelvén folytatná: de e mellett egyszersmind a deáknyelvet is, annyiban, amennyiben a predikáló igazgató és ítélő-székekben megkívántaik, teljességgel félre nem vetné, hanem inkább azoknak kiknek elkerülhetetlenül szükségek vagyón reája, kedvéért, nem csak műveltetné, hanem egész a tökéletességig virágoztatná; ebből mondom, következnek oztán: hogy nem csak királyával szólhatna született nyelvén, hanem még a helyett hogy most ifjaink drága költséggel a legmostohább környékű idegen országokba mennek tanulás végett, akkor az idegenek jönének csoportosan a miénkbe; kiket a tudományokon kívül még a helynek kiessége, és a természetnek országunkban bőven feltaláltató egyéb adományai is édesgetnének mihozzánk: ahonnan most részszerént a nyelv nem-tudása, részszerént pedig erkölcsainknek és magunk viselésének durvaságáról (mint-hogy nem ismernek bennünket) kiterjedett bal ítélet hátra tartóztat.“

Ezen beszédben forgó jeles kis munkának foglalatját eképpen valamivel bővebbecsken előadván, az vala szándékom: hogy olvasóinkkal nem csak annak mivoltát megismértessem, s őket olvasására felgerjeszsem, hanem az abban oly értelmesen s érzékenyen előadott igazságoknak hacsak egy részét is (amennyire t. i. a helynek szűk volta engedi) előttök ismételtessegyem, azoknak ellenben, kik netalán már olvasták volna, újlag emlékezetekbe hozzam; különösen pedig az oly hazafiakat, kik az idegen nyelvekhez, főképp a deákhoz, elannyira s oly vakon ragaszkodnak, legalább — gondolkodásra indítsam. — Szomorú tapasztalás valójában, hogy tulajdon magunk országában, önnönmagok között a magyar hazafiak között, édes anyai nyelvünknek oly sok ellenségire kell találunk! Szomorú csalatkozás, hogy majd egész Európának értelme s példája ellen egyedül mi magyarok nem láttatunk hazánk boldogúlhatásának kútfejét s legbizonyosb eszközét megismérni! Holott egyik európai országnak sincs oly nagy szüksége egy nemzeti nyelvre, mint a

magyar birodalomnak; mivelhogy egyik sincs oly temérdek sokféle nyelven s hitivalláson lévő népekből összealkotva; — mely különböző népek mégis majd semmi egyéb lánczczal nem köttetnek egymáshoz, hanem csupán csak — hogy egy királyjuk van! — — Csudálkozni fognak idővel (ha a józan ész a szántszándékkal való vakoskodáson, és a hazának igaz szeretete a mellyékes tekénteteken, valahára csakugyan győzedelmet vehetend) csudálkozni fognak majd jobb időben születendő maradékink, miként találhatott ennyi akadályt, ennyi ellenséget egy oly világos igazság, amelyről csak kételkedni is szembe tűnő tudatlanság.

VII.

ÁNYOS PÁL ÉLETE.

Ányosnak részenként s már ezelőtt több esztendőkkel kiadott egynehány költeményei oly különös kedvességet nyertek; minden munkáinak összevagyújtások s közre-bocsátások iránt tett jelenteselem oly nagy örömmel fogadtatott mindenfelé a magyar hazának érdemes tudós fiaitól: hogy előre könnyen elgondolhatom, mely jó szemmel fogják most látni e jeles poétájoknak megjelenését mind azok, valakik a szépet és jót érezni, s anyai nyelveket illendőül becsülni tudják. Sőt elhihetem, hogy nehezen is esett sok jó és buzgó hazafiaknak az utána való hosszas várakozás.

Tudtam vala, hogy Ányos írásai megvannak valahol, valakinél; de, noha eleget fáradoztam felkeresésekben, több esztendők elfolytak mégis, amíg nyomokba akadhattam; — aminthogy valójában még e máj napig sem vehettem azokat mind kezemhez,

Ányos versei, „amint össze valának írva, (úgy mond egy még életben lévő jó barátja) tisztelendő Bersenyi Kristóf paulinus kezébe jutának (1784. esztendőben); ettől kikérte azokat főtisztelendő Zsolnai Dávid veszprémi kánonok úr azzal az ígérettel, hogy ki fogja nyomtattatni.“ — A poétának ezen kérdésben lévő írásai, negyedréttben összevagyújtva, nálam vagnak; de ez az egy kötet, melyet a pozsonyi koronázás után (1790. esztendőben, november vége felé) a most nevezett kánonok úr maga adott kezemhez, nem foglalja magában Ányosnak minden munkáit. A többit tehát más helyeken kellett felkeresnem, másoktól összevagyújtani.

Amidőn 1793. esztendőre már annyit összevagyújtottam, hogy egy kötetre valót közre bocsáthattam,

volna: oly sok új akadályokra találtam egyszerre s véletlenül, és azután oly sok viszontagságok között hányta vetette életemet a bal szerencse, hogy lehetetlen vala mind eddig régen tett ígéreteimet teljesítenem. Reménylem azért édes hazámtól, hogy nem fogja véte-kül tulajdonítani ebbéli késedelmemet; valamint szinte azon szolgálatnak akaratom ellen történt elmúlatását is, melyet szerető fiától különben talán kívánhatott volna, s melyet valóban minden szerencsésebb születésű polgárjától méltán megkívánhat.

Imhol vannak tehát most Anyosnak mind azon munkái, amelyekre eddigelé szert tehettem. Azok amelyek itt (ezen nyomtatott kötetben) nem találtnak: vagy nincsenek kezemnél, vagy pedig nem nyomtatni valók. Ha idővel előkerülnek, és nyomtatásra alkalmasak lesznek: akkor jó barátjainak leveleikkel együtt, vagy éntőlem, vagy más akármelyik magyar poétától (mert Anyos kiadójának poétának — legalább vers-szerzőnek — kell lenni magának is) második kötet vagy toldalék gyanánt ki fognak adattathatni.

Olvasván Anyosnak kiadása iránt a magyar Muzeumban közönségessé tett jelentésemet ¹⁾, azt kívánták tőlem némelyek: hogy minekelőtte munkáit kinyomtatattatnám, jobbítsam meg poétai foggyatkozásait, s leveleikben kijegyzett versbéli hibáit; és hogy annál könnyebben s bizonyosabban elérhetnék céljokat, példákat is küldöttek a vélt jobbításra. Jóvá hagytam szándékjokat; de tanácsokat, a közlött példák szerint, nem követhettem, mert szentségtörésnek tartottam volna a magyar Apolló egyik főpapjának írásait úgy megrongálni! Mások ellenben azt akarták volna, hogy minden verseit úgy, amint kezemhez jöttek, minden hibákkal együtt (ki nem vévén még a leíraskor történeteket is) betű szerint nyomtattassam ki. Ezeknek sem teheték eleget: jól tudván több másokkal én is, hol és mit kívánhasson a diplomatica fides; mit kívánjon meg

¹⁾ Magyar Muzeum. Pesten, 1788. eszt. I. kötet, I. negyed. 62. lap.

ellenben az ilyfélékben egy okos kiadónak kötelessége, és magának is egy nem régen (sőt mívelünk) élt poétának dicsőssége.

A közép úton jártam tehát; azaz: helyre hoztam a valóságos és tetemesebb fogyatkozásokat; megegyengettem a hibás verseket; és azt, ami azokban nyelvünknek kényes természetét, vagy a poézisnak megszeghetetlen reguláit sértette, — amennyire az értelemnek csonkítása vagy egész rendeknek felbontása nélkül lehetséges vala, — szabadon s könnyű kézzel megváltoztattam.

Mert valóban kényes a magyar nyelv! Olyan, mint ama szabadon született, jól nevelt, s minden viszontagságai között is ártatlanságban maradott szűz leány, kinek tiszta erkölce s ennek érzéséből származó nemes büszkesége semmiféle erőszakot meg nem szenved. Megnyerheted idővel és tetszésedre hajthatod nagyra-termett s minden szépnek és jónak elfogadására alkalmas szívét, — ha illendő módját tudod, és oly boldog csillag alatt születettél, hogy ezt tudhasd; de (akárki légy külömben!) e nélkül ne járúlj hozzája, ne alkalmatlankodjál rajta: mert — szégyennel tele kosarat kapsz!

Nem ártana talán, az ily szerencsétlen kérőknek (nyelvünk alkalmatlan pallérozóinak) valamivel nyilvánban szólnunk. De nem akarom tartóztatni beszédemmel az olvasót; és magát is ezt az új életretámadott s hosszas halála után titkos fészkeből kirepülni vágyakodó ritka madárt. — Indúlj, kedves Músa! a tavasznak vidám szellőivel; térj vissza tetszésed szerint annak az édes hazának boldog vidékire, melynek kebeléből már több esztendők előtt (vélem együtt) kiköltöttél; eredj egész bátorsággal, és kovályogj könnyen lebegő szárnyaidon a magyar ég alatt! Tiszteld és gyönyörködtesd mennyei lantodnak majd víg öröme gerjesztő, majd édes bánattal elegy andalgásba szenderítő zengedezésével, ama két országra szakadt dicső nemzetet, mely a világnak e táján még nyelvedet érti; és ha kedvére fogsz (reménységünk szerint) találhatni; ha látni fogod, hogy emlékeztén Ányossáról,

nem feledkezett el még teljességgel arról is, aki most tégedet hozzája bocsát: tiszteld egyszersmind és gyönyörködtesd helyettem is! . . . De, elérkezvén határira, mondd ezt legelőbb is mind azoknak, akik szavadat hallani akarják:

„Ismérjetelek reám szavamról, hazámnak fiai! Fogadjatok fel hív kebeleitekbe; és, hallván magyar énekemnek néhol talán érzékenyebb, s azért talán nem éppen mindenek füleinek egyaránt tetszhető, szokatlan hangzását, főképp pedig a bal vélekedésre hajlandóknak kiméltetlen ítéleteket, jusson eszetekbe: hogy amely szépen illatozó gyönyörű virágnak édes kelyhéből mézet gyűjt az ártatlan kis méh, ugyanabból mérget szíhat a rosszra indult pók. . . . Kövessétek tí azt a szorgalmatos kedves kis állatot; és, nem hajtván azoknak gyermeki gyengeségekre s nevetséges gyávaságokra, ne tulajdonítsátok a haszonra s öröme szolgálható szelíd plántának, ha mi kárt okozott, vagy okozni akart, ez az útálatos gonosz pára.“

Ezeket mondván, kegyes Músa! emeld feljebbre szavadnak hangját, s imígy zengj végre:

„Azon hazafi társatok ó magyarok! akinek énekeit tőlem halljátok: nincs már többé közöttetek. . . . Régen, s még virágzó korában, elköltözött ő arra a hosszú és félelmes útra, amelyen tínétek is el kell maholnap indulnotok; amaz ismértelen messze országra, ahonnan még soha senki vissza nem térhetett. Oly tartományban van, hol ötet sem az emberi nyelv szidalmának kártékony ereje, sem az érdemetlenek becstelenségre szolgáló dicsérete, nem érdekelheti. De, ha énekének megbájoló hatalmával jóra indíthat benneteket; ha szíveiteket arra bírhatja, hogy az életnek nehezen viselhető s néha majd földig lenyomó terheit kevesebb zúgolódással hordozzátok; emberi s polgári kötelességeket nyilvánban ismervén, örömeztőbb teljesítsétek; édes hazátokat, törvényes fejedelmeteket, még jobban szeressétek, még hívebben szolgáljátok: higyjétek el, hogy boldogító örömet éreznek, még a sírnak hideg gyomrában is, nyúgovó hamvai! s megilletődve lebeg

még most is körületek, mennyei áldást mosolygó szemekkel néz még most is reátok, kedves énekelőtöknek dicsőült árnyéka!”

Ányos Pál (külömben István; úgy látszik, hogy a Pál nevet a szerzetben vette;) született 1756. eszt. decemberben; Esztergáron, Veszprém mellett; nemes és tisztos szüléktől.

Egy ideig Komáromban neveltetett a nagynyjánál. Oskolába Győrött és Pápán járt. 1772. esztendőben (életének 16-dikában!) szerzetbe állott; első remete Sz. Pálnak Maria-Nostre nevű klastromában. 1773-ban (octóberben) szorossabb kötelekkel lekötölte magát a mondott szerzeti rendnek; s kevés napok múlva azután a nagyszombati universitásra küldtetett, tanulását folytatni. Ott (1776 esztendőben) a philosophiában doctorrá lett.

Magyar poétai pályafutását ott kezdette. Báróczi Sándor és Bessenyei György urak munkáinak olvasása gerjesztette fel benne legelőször, és mindenek felett, az elmének szunnyadó tüzeit.

Próbára Ovidiusból fordított. (Ez a könnyű, elmés, s vígan játszadozó nagy poéta természet szerint leginkább szokott tetszeni az ifjaknak.) Utóbb Virgiliust, Horáciust, és főképpen Lucánust kedvelte. Ha tovább élhetett volna, hihető hogy Horáciust választotta volna mindennapi mulató társának. Úgy látszik, hogy Ossziánt nem ismerte!

Músájának első zsengejét Barcsai Ábrahám úrral közölte; kérvén egy kis levélben, hogy nézné által, és mondaná meg azután neki magyarul: ha méltó volna-e tovább is fáradozania? és remélhetne-e hasznos előmenetelt a magyar poézisban? — Láta ez a nagy elméjű hazafi legottan, mi válhat idővel az ifjúból; s nevelője, barátja, Quintiliussa lett. Megismértette másokkal is; és név szerint a maga lelkibarátjával, b. Orczy Lőrinczzel, a magyar írók halhatatlan emlékezetű Maecé-

nássával. Könnyű elgondolni, micsoda szívvel fogadta Ányos ezen férfiaknak jóakarátjokat; s micsoda igyekezettel iparkodott, hogy barátságokat megérdemelhesse.

Általvitettetvén az universitás Nagy-Szombatból Budára 1777-ben, ott tanulta Ányos is a theológiát majd öt esztendőig. 1781, novemberben, a felsőelefánti klastromba (Nyitra vármegyébe) küldtetetett. Ez a helység, sűrű setét erdők és magas bérczes hegyek között fekszik; s mély csendesség uralkodik az egész környéken. Az ilyen tájék jó és kellemetes lehet ugyan, eleinten s egynehány napi mulatásra, akárkinek, és talán lakásra is a nyugodalmat kereső korosabb embernek; de — Ányos ifjú, érzékeny, és poéta volt! Annál nagyobb szüksége vala tehát a Músáknak társaságára s meghitt barátjaival való levelezésre.

Általvitettetett onnét, csakugyan (1782 octóberben) Székes-Fejérvárra, hogy ott az első grammatikát tanítsa. Szomorú általvitel! boldogtalan csere! Ott (elefánti magánosságában) kedvét, itt egészségét, s nem sokára életét, vesztette.

„Egész esztendőben nem volt legjobb egészsége; (így írja le betegségét és halálát egyik még életben lévő szerzetes társa.) Hozzá járult a fejérvári nedves, ködös, és egészséget rongáló rossz levegő, (a város körül lévő Sárvíz t. i. nem volt még akkor kiszárítva;) mely nedves testállással bíró embernek még ártalmasabb vala; hozzá járult az úgynevezett aranyér is, mely, mivel nem gondolt vele, a kocsizás által úgy megdagadt és tüzesedett, hogy operálni kellett. (Ezen súlyos nyavalyájában készítette azon énekeket, amelyeket azután a fejérvári püspök, Nagy Ignác, megyéjének számára kinyomtatott. Itt készített még több más verseket is.) — Fejérvárról általvitette magát Veszprémbe (1784 esztendőben, július elején; remélvén, hogy ott egy seborvos. ki azzal bízatta vala, meg fogja gyógyítani. Azonban ugyanott, szeptembernek 5-dik napján megholt; minekutánna 27 esztendőt, 9 holnapokat, és egynehány napot élt volna. Ott fekszik a franciskánusoknál.“

Termetét ami illeti: magas volt; különben sem nem karcsú, sem nem kövér, hanem középszerű testál-lású. Az ábrázatja hosszas, homloka magas, orra egye-nes; felső ajaka valamivel dombosabb az alsónál; haja és szakálla világos barna, vagyis inkább szőkére hajló. — Erkölcsi karakterére, belső tulajdonságaira nézve: érzékeny, vidám, és örömet társalkodó. Heves ugyan egy keveység; de könnyen lecsendesíthető. Egészségére nem igen vigyázó. Becsületet s dicsőiséget szerető. Bátor szívű; igaz, egyenes lelkű. A barátságban hív és állhatatos. Színeskedést, csalfaságot maga nem ismért, másokban útált és került. . . .

De — minek a hosszas leírás? Munkái mutatják meg legjobban, ki és mi volt.

Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si male cesserat, usquam
Decurrens alio, neque si bene: quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella
Vita *Juvenis*. —

Megholt! s több esztendeje már, hogy nincsen közöttünk: de él még hazája fiainak emlékezetekben, és élni fog munkáiban. Valamíg a magyar nép helyet foglalhat a nemzetek között, nem fog elfeledkezhetni e poétájáról; mert azoknak számában volt, akik egész életüket önéki szentelték, s nyelvét, és ez által nem-zeti lételét, fentartották.

VIII.

LEVELEK.

I. BÁRÓCZI SÁNDORNAK BACSÁNYI BOLDOGSÁGOT.

Hogy Erkölcsi Leveleidnek másodszori nyomtatásából ¹⁾ példát mind ekkoráig nem küldöttem, a jó alkalmatosságnak nem léte okozta. Ez a becsületes zsidó önként ajánlotta magát; s élek is szolgálatjával. — Imhol tehát a nyomtatásnak közönséges példája; melybe ha talám valamely hibák becsúsztanak volna, a várostól való akkori távollétemnek tulajdonítsd. — Most fog nem sokára újlag egy kötet ugyanazon Dusch Leveleiből világosságra jönni; melyeket a pesti Trattner fordíttatott. Éppen most van a censúrán. A fordító esmérősem. Ha kinyomtatódnak, kötelességemnek fogom tartani, belőlök egy példával legottan szolgálni ²⁾. — —

Mit szóljak hozzám küldött leveledről? Miként fejezzem ki szívemnek gerjedezéseit, melyeket olvasásával érzettem? — Micsoda valóságos képe egy igaz magyar szívnek! micsoda serkentető dicséretetek egy ifjúnak — egy olyan embertől! — — Én-e a te vételkedő társad? — a te szerencsés vetelkedő társad? — Pirúlok, ha e szavaidat meggondolom. De megbocsátom nagy lelkednek ebbéli leereszkedését; mert jól tudom, mi szándékból cselekedted. El is érted tárgyadat. Újult erővel sietek kiszegzett célomnak elérésére;

¹⁾ Erkölcsi Levelek. Ford. Báróczi Sándor, m. n. testőrző. Második nyomtatás. Pesten, Trattner betűivel. 1786.

²⁾ Azt felelvén ezen levelemre B., hogy Duschnak minden levelei ő nála régen fordítva vagynak, az említett másodszori fordításnak kiadása félben maradt.

mert a te tetszésedet megnyerni, annyinak tartom mint nemzetem előtt bizonyosan kedvet lelteni. — De ki is lenne az hazánkban, kinek bár az esztendőök száma miatt hamvába borúlt légyen is tüzes elevensége, egy Báróczinak oly dicséretére heves lángra ne lobbanjon? Vajha annyi tehetséget engedett volna a kegyes természet, hogy méltó követőd lehetnék! de bár légyen is, amicsodás; rajta leszek, hogy nyomdokaidon járván, tökéletességre vihessem: és. ha mire mehetek, tenéked fogom azt jobb részent köszönni; — s háládatos is leszek érette.

Énekelni fogunk majd nemes lelkedről, stb. ¹⁾

A leggyászosabb állapotban voltam, midőn leveledet vettem. Éppen akkor fosztattam meg lelki barátomtól ²⁾. Te, aki esméred az igaz barátságnak érdekét, ítél el fájdalmamat! Nem lévén, kivel megoszszam s enyhítsem halálából áradott keservemet, Músám kebelébe öntöttem panaszimat. Ennek segedelmével igyekeztem emlékezetére oszlopot emelni, s arra tartós betűkkel reá vágni, mely tisztelettel viseltessem kedves hamvaihoz ³⁾. — — — — —
Élj szerencsésen, s tartsd fenn szívességedben igaz tisztelődet!

Buda, kar. hav. 1786.

II. NMÉLT. GR. FORGÁCH MIKLÓS ÚRHOZ.

Budára, sz. János hava 20. 1790.

Azon háládatos mély tisztelet, melylyel Excellentiádnak az egész nemzet előtt tudva lévő nagy érdemeihez minden igaz magyar hazafi viseltetik, serkent engemet is, hogy Excellentiádnak, mint sínlődő hazánk s nyelvünk egyik legerősb oszlopának, ezen ide-

¹⁾ L. felj. a 11. l.

²⁾ 1785. eszt. sz. Andr. hav.

³⁾ L. felj. a 9—10. ll.

rekesztett, s ugyanazon árva nyelven költ, munkácskával alázatos udvarlásomat tenni bátorkodjam. Isméretesebb Excádnak akármely közhaszonra tárgyazó szándékhoz s hazafiúi igyekezethez való kész hajlandósága, hogysen attól tarthatnék, netalán ebbéli, csekély ugyan, de tiszta szívből eredő áldozatomat kedvetlenül fogadná.

Ezen bizodalomtól indíttatván, merészlem Excádat, a velem egyetértő magyar íróknak nevekben, egyszersmind arra emlékeztetni: mit várjon a haza mostani jobbra fordult állapotjában Excádnak mély bölcseségétől, és nemzeti erkölcsünk s köz boldogságunk fentartására törekedő igaz hazafiúi gondoskodásától.

Tudja Excád, hogy az országok nem csak kardal s fegyveres erővel, hanem egyszersmind pennával s észszel szereztetnek, kormányoztatnak, és tartatnak fenn. Ez nem egyébként, hanem a nemzeti litteratúrának, azaz a tudományoknak hazai nyelven való virágoztatása által, mehet legkönnyebben s legcsalhatatlanabúl végbe. (Mivelhogy: soha egy egész nemzet idegen nyelven tudományra, közönséges világosságra, s bölcseségre nem juthat.) A nemzeti nyelvnek elhagyatásával, elhagyattatnak a nemzeti erkölcsök, szokások, a nemzetnek egész tulajdona, megkülömböztető bélyege.

Nem értik azok, vagy nem akarják érteni, a magok hasznokat, akik hazánkban a deák nyelvhez elannyira, és oly mód nélkül ragaszkodnak. Ennek a nyelvnek tudása, kétség kívül, igen jó és hasznos, sőt szükséges is; de nem úgy, hogy egyedül csak ennek adjuk az elsőséget, s a magunkét miatta megvessük. Ugyanazon rómaiak, kiktől azt a nyelvet kölcsönöztük, ugyanők lehetnének oktató példáink. Alig győztek ők meg, alig hódítottak hatalmuk alá valamely nemzetet, legottan római nyelven parancsoltak, s szabtak rendet nékie! hogy azon nyelv által mintegy római erkölcsökbe öltöztetvén, annyival is inkább magokhoz kapcsolhasák azt. Valójában úgylátatik, hogy ha azt a hatalmas birodalmat a maga nagysága le nem nyomta volna; ha valamely ország a polgári s vitézi nemes erkölcsök-

nek megvesztegetődése után is fennállhatna; és egy szóval: ha minden, ami a nap alatt van, változás alá vettette nem volna: talán csak ez az egy eszköz lehet vala, mely azt az egymástól oly sok tekintetben különböző számtalan nemzetséget összeegyeztetvén, Róma hajdani szerencsáját, méltóságát még mai nap is fentartaná. Láttuk a francziákat XIV-dik Lajos ország-lásától fogva nyelvekkel, erkölcsi szokásaikkal, Európának számos nemzetein egész a mí ideinkig uralkodni, s ezekre mint majmaikra, úgy nézni. Láttuk azután magát is az erejéből kivett, letapodott franczia népet becstelen álmából felébredni, a philosophiának világító szövétneke által méltatlan bitangoltatására szemeit felnyitni, s gyalázatos lánczait szélyelszaggatni. Láttuk ellenben tulajdon magunk országában a jövevényeket uraságra lépni, hazánknak legérdemesebb fiait megvettetni, s egy idegen nyelvnek nem tudása miatt hivataljaiktól, kenyereiktől megfosztatni; ami valóban soha sem történt volna, ha vitéz eleink, a deákhoz elannyira nem ragaszkodván, édes anyai nyelveket — ezt az oly keveység ismért, oly méltatlanul elhagyattott aranybányát! — jobban megbecsülték, kimívelték, s közönségesebbé tették volna.

Most van az ideje, Kegy. Uram! hogy atyáinknak hibájakat kipótoljuk; és amit ők elmúlattak, vagy talán akkor még nehezen cselekedhettek, helyre hozzuk; hazai nyelvünket a maga méltóságába helyhezteszük, és ez által hazánk örökös boldogságának talpkövét megvessük. Az egek, kik szomorú sorsunkon már valahára szánakodni látszatnak, olyan fejedelmet adának, ki a maga hivatalját, kötelességét, nem csak tudja és isméri, hanem teljesíteni is kívánja; ki a maga népének nem nyomorgató ura, hanem a törvénynek értelme szerént való igaz kormányozója, jóltévő atyja lenni akar; és aki az ő kincsét, gazdagságát, jobbágyai szíveinek birtokában helyheztetí. Egy ily jólelkű, s igazán trónusra született fejedelemtől mindent meg lehet nyerni, ami a nemzet közönséges hasznának s dicsősségének elővitelére tárgyoz.

Állíttassék fel tehát az országnak s királynak pártfogása alatt, közönséges költséggel, egy olyan magyar tudós társaság, mely kötelessége szerént a hazai nyelvet művelje, közönségessé tegye, s a tudományokat az országban ugyanazon nyelven terjeszsze, virágoztassa. Ha egyszer sokféle szép, tudós könyveink lesznek; ha nyelvünknek illendő becse leszen: majd önként fogják azt még az idegen országbeliek is tanulni. Átallátják majd a horvátok és tótok is, hogy tanácsosabb egy költséges holt nyelv helyett azon nemzetnek élő nyelvét tanulniok, s ügyöket rajta folytatniok, melynek koronája s védelme alatt bátorságos, szabad életet élnek. ¹⁾

Kegy. Uram! Most, — vagy talán soha sem! — oly körülállásokban vagyunk, hogy ha most a magyar litteratura jobb karba nem állíttatik, és a magyar nyelvnek legalább 10—12 esztendő múlva csalhatatlanul léendő behozattatása iránt bizonyos rendelés nem tétetik: talán soha sem reménylhetjük kiterjedését, virágzását. A naponként hazánkba sereglő sok gyűlevész népnek bitang nyelvtől lenyomattatik: ismét majmaik leszünk a németeknek, s nyelvünkkel, öltözetünkkel egyetemben nemzeti erkölcsünket is leteszszük. Ennek a maszlagnak most lehet elejét venni. Excádnak illik pedig itt is elsőnek lenni. Excádnak hathatós szava s példája könnyen végbe viheti azt, amit sokan talán lehetetlenségnek lenni gondolnak. Az értelmes, igaz, jó hazafiak hasonlóul ezt fogják kívánni és sürgetni; azok pedig kik talán egy vagy más különös tekintetből másként értenének, a nemzet nyilvánosságos haszna ellen nem fognak szólhatni.

Ez az tehát, amit most főképpen Excádtól reménylünk és várunk; mert teljesen el vagyunk hitetve arról, hogy valamint inséges ideinkben igaz ügyünk védelmezésétől Excádnak nagy lelkét semmiféle világi hatalom el nem rettentette: kedvezőbb körülállásaink-

¹⁾ Azt írták volt akkorban némelyek ide Kassára, hogy a horvát- és tótországi követek teljességgel nem akarnának a magyar hazai nyelvnek felvételében megegyezni.

ban boldogságunk előmozdításában is hasonló hazafiúi állhatatossággal fog munkálkodni. Ez által fogja Excitiád eddig tett halhatatlan érdemeit még magasbra tetézni; s ezért fogják Excádat még a késő maradékok is áldani.

III. ARANKA GYÖRGYHÖZ.

Méltóságos Úr! Nagy jó Uram!

Hazai litteratúránkat illető dologban hazafiúi bizalommal jövök Nagyságodhoz. Bocsásson meg, ha ismeretlen létemre alkalmatlan találok lenni váratlan levelemmel.

A múlt ősszel Pozsonyba a koronázásra akarván menni, felrándultam Bécsbe. Egynehány hétig ott mulatván, kezembe ad ott lakozó jó barátom *Görög* úr olvasás végett egy munkácskát, melynek homlokírását imez volt: *Nem vagyok nyughatatlan* stb. Nékem ez különösen megtetszett, s nagyon örültem hogy *Schlötzer*hez német nyelven kiküldtetetett légyen. Kértem barátomat, hogy adná által nekem is annak mássát. Megcselekedte, s most kezemnél van. Ismeri Nagyságod a *Magyar Museumot* és az azt író hazafiaknak szándékokat, annyival is inkább, hogy abban tulajdon maga szép versei is benne vagynak. Ebben szeretném az említett jeles munkácskát közre bocsátni. Nem szükség itt megmutatnom, mely hasznos dolog légyen annak kiadása. Jól isméri Nagyságod hazánkfiait, s tudja, hogy szükségek vagyon az olyan elmélkedésekre. Azonban a bölcs szerzőnek híre nélkül kinyomtattatni nem akartam, s nem is illett volna, de az időnek mostani körülállásira nézve talán nem is lett volna tanácsos, habár azt az ittvaló jó censura nem ellenzette volna is (mert ez oly engedelmes, amilyent csak kívánhatunk). Kérem azért Nagyságodat, méltóztassék a mondott munkácskát újra elővenni, benne a szükséges változtatásokat megtenni, s hozzánk a *Museum* számára, hova-

hamarább általküldeni. A *bévezetés*, mely a két ország között való *parallélát* megelőzi, az akkori időkhez képestmegjobbíthatatlan. Úgy itélném tehát, hogy igen keveset kell abban most is változtatni, csak annyit tudniillik, amennyire az idő, és a közre eresztésnek helye, módja és célja változott. Különben az egész munkácskát úgy méltóztassék Nagyságod intézni, hogy mennél rövidebb és tömöttebb légyen, és a Museumban is felette nagy helyet ne foglaljon. De mind ezeket maga fogja Nagysád legbölcsebben általlátni s megítélni. —

Igen kedvesen vennők, ha egyéb munkáival is méltóztatnék Nagysád a többször említett Museumot gyarapítani. Reméllem, eljött már a második kötetnek első negyede, melyet itt Kassán bocsátánk ki Nagyságtokhoz. Kolosvárra 12 nyomtatványt küldöttünk *Boér* úr exjesuita által még a múlt nyáron. Igen szeretném tudni Nagysádnak ítéletét iránta és az én darabjaimra nézve (ketteje alatt nincs kitéve az egész nevem, de az írás módjának egyenlőségéből nem kétlem meg lehet ismérni); különösen ki is kérem krisissét, ha annyi időt nem sajnálna rájuk szánni. Nagysád ítélettételét, akármely kemény lenne is az (mert azt óhajtanám) mint illik, igen nagyra fogom becsülni; mert tapasztaltam némely leveleiből, hogy azon kevés számú tudós hazafiakhoz tartozik, kik a magyar tudományos dolgokról illendőül s annak rendi szerént ítélnének. Mivel nem lehet ezt tagadnunk, hogy igen kevés bír közöttünk mind elegendő értelemmel s jó ízléssel, mind pedig az igazságnak mondására megkívántató mértékletes egyenességgel.

Ezen leveletem Kolosvárra igazítom oly reménységgel, hogy ott fogja találni a gyűlésen Nagyságodat. Kétség kívül ott leszen mélt. báró *Naláczi* úr is, kit *Báróczi Sándor* barátomnak dicséretéből és önnönmaga fordításából, ugymint *Eufémiából*, igen nagyra becsülök. Méltóztassék ötet Nagyságod nevünkben tisztelni, és kérni, hogy adjon ő is valamit gyűjteményünkbe. — *Comminge* fordítását, melyről az *Eufémiához* való szép előljáró beszédében emlékezik,

én még nem láttam, vallyon hol nyomtatódott ki, és hol lehetne megkapni? vagy talán még nem is jött napfényre?

Mélt. gr. *Teleki Ádám* úr ő excellentiájával volt szerencsém szólani Pesten. Igérte, hogy nem csak a maga munkáit fogja velem közleni, hanem több más érdemes erdélyi tudós urakat is fog ösztönözni, hogy szaporítsák Museumunkat. Nem tudom, hol légyen most. A gyűlésről nem fog elmaradni kétség kívül. Nem méltóztatnék Nagyságod ötet is emlékeztetni becses ígéretére?

Dicsekedhetünk azzal Nagysádnak, hogy sok nagy hazafiak kezdik gyűjteményünket szép munkácskáikkal gyarapítani. Mélt. gróf *Teleki József* úr ő nagysága e végett már minden verseit kezemhez adta. Közöttök vagyon az a darabja is, melyben Nagysád verseiről való ítéletét oly szépen s nyájasan megmondja. Kezemnél vagyon még azon nagyobb munkájának eddig elkészült része is, melyet fiacskájához intézett, imígyen kezdvén:

Ártatlan csecsemő! kis alak magzatom!
Mit érzek ha látlak, jól ki nem mondhatom.
Két olyan indulat, mely együtt nem lakhat,
Érzékeny szívemig majd egy erővel hat:
Bánat s öröm rendre körülöttem vagynak,
De melyik erősebb, kételkedve hagynak sat. —

Mélt. gróf s generális *Gvadányi János* úr, a *Peleskei Notárius* szerzője, hasonlóképpen adott holmi kis darabokat a *Museum* számára. Igaz magyar lelkű méltóság ez. Pozsonyban volt szerencsém megismerkedni vele, hol majd két hetet töltöttünk együtt. Talán isméri Nagyságod is személyesen ötet? Híres muzsikusz, jó tánczos, bátor vitéz, nyájas poéta.

A pécsi nagyprépost, s szerbiai püspök, ama nagy lelkű hazafi *Nunkovics György* is hozzánk állott, de íme az irígy halál megfoszta tőle. Mely igaz keresztény szívvel bíró légyen, kitetszik csak onnét is, hogy *Henriást* fordította. A négy első könyvvvel már készen volt. Olvasta előttem Budán. Mondhatom hogy sokkal szebb lett volna *Péczei* úr fordításánál.

E napokban írt hozzánk *Bessenyei Sándor* úr, dragonyos kapitány, és Györgynek testvérbátyja is, Somogy vármegyéből. holott most téli szálláson van. Társunk kíván lenni egy *Márfi* nevű kedves barátjával egyetemben, kit is felette nagyon dicsér. Ez *generális perceptor* Baranya vármegyében. Bessenyei Sándor úrnak velünk közlött verseiből ide írok vagy két párt, hogy ítélhessen róla Nagyságod:

Boldogságomat én csak abban találok,
Hogyha lelkem csendes, mikor megvizsgálom,
Egészség, szép asszony, jó barát, bor, kenyér
Az egész világnál s kincsénél többet ér.

Látja ezekből Nagyságod, hogy a megnevezett uraknak s több más érdemes hazafiaknak segedelmekkel, főképpen ha Erdély részéről Nagyságtok is segíteni fognak, (s hogy ezt cselekedni méltóztassanak, újlag alázatos hazafiúi bizodalommal kérem Nagyságtokat) idővel annyira vihetnök *Museumunkat*, hogy a magyar nemzetnek is lenne oly egy *periodicum litterarium productumja*, melyet némely idegen *journáloknak* alkalmasint ellent állíthatna. Azt az egyet fájluljuk leginkább, hogy a költségnek szűk volta miatt nem adhatjuk szaporábban közre egymás után negyedeinket. Még mindez ideig sem találkozott a gazdagabb uraságok között, aki egynehány száz forinttal előmozdítani kívánta volna igyekezetünket; holott fájdalom! a *banderiumok* cifraságaira negyven, ötven ezereket sem szántak kiadni. — Most azon vagyok, hogy annyi költséget szerezhessek össze, hogy egy esztendő alatt négy negyedet lehessen nyomtattatni, s a vevőknek postán megküldeni, valamint az idegen országi *journálokkal* szoktak cselekedni.

A felállítandó *tudós társaságnak* dolgát a gyűlésen akarják felvenni a Rendek. Én Pozsonyban személyesen voltam az iránt a királynál; szokása szerént igen kegyesen fogadott, s jó reménységet nyújtott. A beadott s újonnan kidolgozott *plánomot* már által is küldötte a fiának, nádorispanyunknak. Ez különösen megígérte

hogy teljes igyekezetével rajta lesz, hogy benne vetett bizodal munknak sikere légyen.

Többnnyire, midőn az egész titulusát s lakóhelyének nevét magamnak alázatosan kikérném, vagyok

Nagyságodnak

alázatos tisztelő szolgája

Kassán, Bold. Assz. hava

Bacsányi János.

6-dik napján, 1791.

IV. UGYANAHOZ.

Méltóságos K. Tanácsos Úr!

Drága kedves uram barátom!

Valójában könnyebbülését érzem szívemnek, hogy engedelmével ily bizodalmas hangon szólíthatom nagy-érdemű kedves barátom uramat, mert valamely kis belső büszkeség, vagy meglegedettséggel tapasztalom magamban, hogy a természet édes anyánk nem akart közöttünk oly igen nagy különbséget tenni, amilyen valósággal vagyon. Régen tisztelem én már mint ismeretlen, kedves uram barátomnak nemes lelkét, szép tehetségét s jó ízlését, de kivált egy darab időtől fogva, úgy mint amiótától fogván a tudvalevő statistica dissertációcskát, és főképpen ezen napokban az erdélyi ns. rendekhez egy tudós társaságnak felállítása végett nyújtott levelét olvasnom szerencsém volt: azóta többet érzek magamban csupa tiszteletnél. Tetszésemre méltóztatik hagyni micsoda titulaturát válaszsak levelezésünkben. Én dicsősségem s gyönyörűségemnek tartom, hogyha kedves barátom uramat valósággal *barátomnak* nevezhetem; ha tetszését egyébként is parancsolat gyanánt nem nézném is. Mí ugyan, akit egyszer barátunknak tartunk, sőt minden magyar litterátorok, egymást leveleinkben *per Te* szólítjuk, hacsak polgári sorsunkra nézve egymástól nagyon nem különbözünk; a végett, hogy ekként rövidebben írassunk, s a sok szószaporítást elkerüljük. Nekem tehát igen

helyesnek látszik az az erdélyi mód, melyet az én kedves uram barátomnak választani tetszett.

Az a nékem igen hizelkedő itélettétel, melyet kedves uram barátom magyarságról s írásom módjáról értesemre adni méltóztatott, édes jutalom s új ösztön énnékem. Éppen hasonló értelemmel vagyok én is anyai nyelvünknek szebbítése, kimívelése, iránt.

Vallyon! van-e reménység, hogy feláll a kívánt nyelvmívelő társaság? Igen szeretném, ha méltóztatnék kedves barátom uram énnékem azon dissertációcskájából, melyet e végett írt s beadott, egy nyomtatványt küldeni.

Örömmel jelenthetem, hogy a Museumot nem csak folytathatom, hanem postán fogom négyszer esztendő által a vevőknek megküldhetni. Egy jó lelkű gróf úr 200 forintot ad *erga restitutionem*, hogy ezt végbe vihessem. Ez iránt fogok e napokban egy *Tudósítást* kibocsátani, hogy praenumeránsokat vagy legalább subscibeneket kaphassunk. Eleintén elég bajom lesz vele. De talán lesz folytatja azután. Reménylem hogy az erdélyi uraságok közül is fogják számosan hozattatni. Vallyon ismeretes-e már a *Museum*? *Boér* úr eladta-e már a 30 exemplárt? (mert hibásan írtam a minapi levelemben, hogy csak 12 darabot küldöttem.)

Kedves barátom uramtól elvárom minél előbb a „*Nem vagyok nyughatatlant*.” Ezt elmúlhatatlanul beteszem a most kiadandó negyedbe. Méltóztassék hováhamarább kicsínosgatni, mert nem kétlem, hogy legalább a nagyjából már kész. Méltóztassék egyszersmind egyebet is küldeni.

Mélt. b. Naláczi urat alázatosan tisztetem, s újólág kérem, ne sajnálja Museumunkat becses munkácskaival gyarapítani. — Ezekkel maradok

Kedves uram barátomnak alázatos tiszt. szolgálja s barátja
Kassán, 17. mart. 1791.

Bacsányi János.

V. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Tisztelt barátom uram!

Részszerént azért, mivel a megígért nyomtatványt (*a Nem vagyok nyughatatlanból*) mind ez ideig vártam, részszerént mivel tudtam, hogy kedves barátom uramnak most számtalan foglalatosságai vannak, levelemmel terhére lenni nem akartam.

A velem közlött szép darabocskákat viszontaglan kivánván, imhol küldök én is holmi olvasni, megítélni valót. Igen kívánom tudni mely darab miként tetszik — vagy is inkább melyiknek mi hibája van. *Az esdeklő panaszt* aminap, Nagy-Kállón, Szabolcs vármegyében csináltam. Az az én néhai kedvesem már most férjnél van két esztendőktől fogva. De iránta való hajlandóságom soha sem fog megszűnni. Reméllem, hogy ki is fog tetszeni a versekből, hogy nem csupa elmefuttatást, hanem valóságos érzékenységeket foglalnak magokban. Azon jegyzésre, melyet Szabó verseihez a magyar és deák nyelv iránt tettem, Abaúj vármegye adott alkalmatosságot. A latinisták egész czimborát csináltak volt *pro retinenda latina*. Ezen jegyzésnek azután az a sikere volt, hogy a magyar ellen senki sem mert nyilván szólni. Meghatározott tehát (főképp a főispánnak b. Orczy Lászlónak sürgetésére) hogy a jövő új esztendővel magyarul kezdjenek *manipulálni*. Ennek igen nagy haszna volt némely szomszéd vármegyékre nézve is.

Igen nagy örömmel értettem az Erdélyi ns. Magyar Társaságnak szerencsés felállását. Valóságos boldogságomnak ismérem, hogy egy oly megbecsülhetetlen nagy érdemű hazafinak, ki azon jeles dolognak szerzője s mintegy teremője volt, én is barátságában lehetek. Csak ez az egy cselekedete is halhatatlanságot érdemel. Áldják is már hazánkiai kedves barátomat,

nemzetének ily munkás szeretetéért, de áldani fogják majd még inkább a késő maradékok is.

A Museum dolgát a király eleibe terjesztette a f. királyi *Helytartótanács*. Ezért nem küldhettem még mindeddig *Tudósítást*. Nem sokára már lejövend a resolutio. Akkor majd irandok T. Cserei Úrnak is kedves barátom uramnak tanácsa szerint. Addig is bizodalmasan tisztelem.

Ez a szó: *hasztalan*, vagy *haszontalan*, itt mindegy, senki sem akad meg rajta.

Azon beteges koromban készített darabocskát, melynek némely részét már közlöttem volt, íme egészen leírva közlöm. Ahol még holmi jobbítás szükséges, azt máskor (ha időm s kedvem lesz) fogom megtenni.

Hát a Museum kél-e és talál-e kedvellőket az erdélyi uraságok között? És hát kedves barátom uram nem méltóztatik-e az ezután kijövendő negyedeket holmi becses munkácskáival becsesíteni? Erre különösen kérem társaim nevekben is, kik kedves uram barátomnak, mint illik, mindnyájan különös tisztelői.

Magamat további barátságába ajánlván vagyok Méltóságos Úr!

Kedves barátom uramnak

alázatos szolgája

Kassa, július 4-én 1791.

Bacsányi János.

VI. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Olvadozott magyar lelkem, a bécsi magyar újságban olvasván, hogy a magyar nyelvmívelő társaságnak felállítása iránt ugyancsak végzést hozott ns. Erdélyország. E jeles dolognak első előmozdítói között kétség kívül az én kedves barátom uram is lévén, annál érzékenyebb volt örömem, mennél nagyobb dicsősségnek, boldogságnak tartom oly nagyérdemű hazafiaknak szívességekkel dicsekedhetni. Igen szeretnék iránta

bővebb tudósítást venni. Reménylem, hogy kedves barátom uram, ha ideje leend, meg fogja ezt cselekedni. A magyarországi társaságból nehezen lesz valami a jövő diéta előtt. A plánumát, melyet mí kiadtunk, megküldendem, hogyha még nem látta volna barátom uram: méltóztassék tehát iránta utasítani.

„Az Anglus és Magyarországi Igazg.“ alázatos köszönettel vettem. Kár hogy tisztábban nincs nyomtatva. Németül kijött már; magam is olvasgattam helylyel közszel. Hogy a közlött munkácskák tetszettek, igen örvendek. De még kedvesebb dolog lenne előttem, ha kedves barátom uram hozzám mutatni méltóztatott szívességét egynehány szempillantásig mintegy fel-függesztvén, kemény kritikus szemekkel vizsgálná s itélné meg darabocskáimat. Azt akarom hogy, ha csakugyan poétának szült a természet, *jó poéta* legyek, vagy pedig, ha az nem lehetek, inkább — semmi.

Nincs alább való teremtmény ítéletem szerint a tudós világban egy *versfaragónál*, kinek sem íze, sem tüze. Azért szeretem én magamra nézve is a kemény, de értelmes krizist. Kedves barátom uram pedig *competens* bíró.

Köszönöm azt is, hogy oly derék gavallérral méltóztatott megismertetni. Barátom uram engemet úgy tudósít, hogy *igen ifjú*, azonban hozzám küldött levele érett elmét, s a magyarságban is nem köz tehetséget mutat. Vajha többen is lennének a főbbek közül olyanok!

Szabó Dávid úr alázatosan tiszteli Mélt. Urat. Ő ki légyen, úgy is tudja kedves barátom uram. A többi társakimezek (NB. a Museumra nézv.): mélt. id. gr. Ráday Gedeon úr. Versegi Ferencz expaulinus. Budán privatizál. Nagy tudományú, nyílt elméjű, igaz lelkű derék férfiú. A hárfát úgy veri, s e mellett oly szépen énekel, hogy hozzá fogható alig van a hazában erre nézve.

Virág Benedek, professor Székesfehérvárott. Ez is expaulinus. Különös jó poéta, mind cadentiás, mind metrumos versekben. Kreskay Imre, expaulinus hasonlóképp, Szatmárott volt az előtt director

scholarum. Jó deák és magyar poeta; és szép tudományú jeles ember.

Szentjóni Szabó László, néhai rhetorices professor Nagy-Bányán. Aminap itt lévén Kassán, emlékezett, hogy van szerencséje személyesen isméri kedves barátom uramat. Most nyomtatódnak Pesten minden munkái.

Ezek a tulajdonképpen való tagjai társaságunknak. Kazinczy úr nincs közöttünk. Maga kezére dolgozik. Isméri kedv. uram barátom az úgynevezett *Orpheust*. Éppen mostád ki ezen munkájában egy mérges recensio formát, Versegi társunk ellen, hol ezt az érdemes embert *pasquilláns* s egyéb eféle illetlen titulusokkal érdekli. Be nem jó mikor az ember *sensu abundat*!

Mások, kik Museumunkba holmit adnak, többen vagynak. Vagyok —

alázatos szolgája s barátja

Kassa, aug. 8. 1791.

Bacsányi.

VII. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

„Az erdélyi magyar nyelvmívelő társaságnak Ideáját“ nagy örömmel s köszönettel vettem, melynek is barátságos közlését imez ide zárt tudósítással némiképpen viszontaglom. Adja isten, hogy boldogulhassunk igyekezetünkkel. Egy tárgyra czélozunk mind a ketten.

T. Cserey úrnak is ma írok. Bátorkodtam megnevezni őtet is. Reménylem, nem fogja rossz neven venni.

Tiszt. Boér úr még mind ez ideig sem tudósított bennünket, ha eladta-e már a nála lévő 30 nyomtatványt, vagy sem. Nem méltóztatnék kedves barátom uram őtet ez iránt megemlékeztetni, ha összeje vele? Szükségünk volna a pénzre.

Magamat, társaimat s igyekezetünket is ajánlván
minden tisztelettel vagyok
Méltóságos Úr!

K. barátom uramnak
Kassán, 3. octobris 1791.

alázatos szolgája
Bacsányi.

VIII. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Nagyérdemű barátom uram!

Cserey úrtól tudakozódtam már aminap, hol légyen kedves barátom uram; nem tudtam mire vélni hosszas hallgatását. Felette nagyon sajnálom, hogy elveszett a hozzám utasított levél. Én sem ezt, sem az előrefizető urak becses neveiket nem vettem. Azt pedig bizonyosan tudom, hogy ha Kassára érkezett volna, kezemhez adták volna.

Kedves barátom uramnak, mint minden más érd. előfizető uraknak, már ezen holnapnak elején megküldöttem a nyomtatványokat *Kolosvárra*. Imhol ismét küldök; lehet talán valakit vevőnek találni reá, ha már a másik is kézhez jött volna. A többit is imitt küldöm, hogy kedves barátom uram maga adván kinek-kinek kezéhez, a pénzt annál előbb s bizonyosabban beszedhesse, s postára adhassa, amire bizodalmasan kérem is, minthogy nagy költségeink vagynak.

Kazinczy úrnak Messiásáról azt mondhatom, hogy még nem jött ki, s nem is tudom hol fog és mikor nyomtattatni. Ez előtt egynehány héttel kézírásban küldötte hozzám oly kéréssel, hogy összevetvén fordítását az eredeti munkával, jegyezzem ki néki heánosságait. De több okokra nézve teljességgel nem vállaltam magamra az aristarchusi hivatalt.

Örvendek hogy készülget az erdélyi m. társaság első darabja. Vajha már hová-hamarább kijőne. Az *Esdeklő panasz* benne van már a Museumban is. Ezt a

hatos jambust küldöm tehát helyette. Ha tetszik, bele lehet tenni. Egyedül arra kérem kedves barátom uramat, hogy a typographus vagy corrector hibáira egy kis vigyázással lenni méltóztassék, minthogy ottan igen hibásan szoktak nyomtatni. A *töredék* csak olvasni való. Nem kell senki kezébe adni, hogy kárát ne valljuk. Hamis az ember, míg eleven. *Olvasva közleni* lehet azonban jó emberekkel, kik magyar érzéssel s észszel bírnak.

Magamat további barátságába s szíves jóakaratajába ajánlván, vagyok kedves barátom uramnak

alázatos szolgája s barátja

Kassa, 26. febr. 1792.

Bacsányi.

Dániel István úrra nem emlékszem. Azonban hozzám való szívességét igen nagyra becsülöm.

NB. Ezen tót országban nem sok praenumeránst kaphatni. Csak hárman vagyunk: *Én, Szabó Dávid és Dudási* minorita. Méltóztassék a pénzt az enyémből lefogni, s a darabokat egyenesen hozzám utasítani.

Hogy tetszik a Museum?

IX. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Nagyon örvendek, hogy kedvességet lelhetett a Museum Erdélyben. Ez a helybenhagyás serkenteni fog bennünket többekre is. Köszönöm szívességét kedves barátom uramnak, hogy a vevők számát szaporítani fogja. Szeretném már én is az erdélyi productumokat olvasni. Alig várom. Írja k. barátom uram, hogy tetszik az én jambusom, és hogy *reményli, hogy a társaság munkáiba bemehet*. De én kérem hogy, ha csak egy lenne is valaki, aki nem kedvellené, tessék egészen kihagyni. Hogyha a darab meg nem érdemli maga, a szerzőjére ugyan legkevesebb tekintet se légyen. Frangyepán pedig senki kezébe se jőjön. Hamis az ember,

míg eleven. Nem lehet mindennek hinni. Gondolja el k. barátom uram! aminap egész egy czimbora állott itt öszve, hogy engemet az udvarnak feladjanak. S miért? azért hogy (amint ők mondták) a francziaországi változásokra írt versemben lévő nagy bátorsággal a fejedelmeket megsértettem! Balgatagok! Nem gondolják meg, hogy szemtelen árulkodásokkal ők bántanák meg az udvart, azt mondván neki hogy *öreá* van készítve az a kemény vers. Az én feleletem könnyű volna. *A ki rühes, vakaródzzék!* közmondás. Ich habe die Narrenkappe zugeschnitten. Dem sie anpasst, der mag sie sich aufsetzen. Úgy-e bizony? Azonban ez a történet magunk között maradjon. Látjuk itt is, hogy a magyarnak mindenkor magyar a legfőbb ellensége.

Schlötzernek mérges recensióját k. barátom uram munkájáról a tegnapi postával vettem Göttingából. Olvasta-e már barátom uram? Szörnyűség amit ír. Az erdélyi társaság munkájában lehetne valamit felelni nékie.

Hogy a Museumért jövő pénzt a posta el nem akarja küldeni, nagyon sajnálom. Igen keveset vehettem még bé. Szükségem van reá. Méltóztassék kedves barátom uram bankóczédulában bétenni a levélbe, s a levelet erga recepisse adni a postára, de nem kell mondanai, hogy pénz van benne.

NB. Ha a jambus kimaradand, vissza fogom várni.

Kedves b. uramnak
Kassa, 13. apr. 1792.

alázatos szolgálója
Bacsányi János.

NB. Zrínyi munkája: a *Ne bántsd a magyart* még tavaly kinyomtatott Erdélyben. Kérem k. barátom uramat méltóztassék azt nékem egy nyomtatványban megküldeni.

X. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Nem kétlem, vette már a minapi leveletem. Imhol van még 7 nyomtatvány; azért utasítom kedves barátom uramhoz, mivel nem bajoskodhatunk a pénznek egyenként való beszédésével. Méltóztassék beszédni s általküldeni. Kolosvárott le lehet tenni a pénzt *Mauksch* patikárius uramnál erga recognitionem. Énnékem az itt való kalmár Fried Sámuel uram, annak veje, le fogja tenni. Ezen hét nyomtatvány imez uraknak való: Gr. Toldalagi István, Sz. Németi Dániel István, D. Mátyus, b. Kemény Samu, Pütkösti Ádám, Dálnoki Teleki Mihály és Dr. Kovács Antal.

Méltóztassék kedves barátom uram nékiek kiosztani, nékem pedig ennyi alkalmatlanságomért bocsánatot adni, aki állandóul vagyok

Méltóságos Úrnak

Kassa, 27. apr. 1792.

alázatos szolgája

Bacsányi.

XI. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Kedves barátom uram!

Becses leveleit 69 ft. 20 krral együtt már kezemhez vettem. Alázatosan köszönöm barátságát s ebbéli fáradságát. Imhol van a 3-ik negyed is. Szeretném tudni, mit ítél róla mind kedves barátom uram, mind pedig az ott való több uraságok. Reményilem azonban, hogy nem lesznek kedvetlen. A nyomtatványok elküldözése a postatisztségre van bízva, ők fogják tehát az oda járókat is barátom uramhoz küldeni. Ha majd a neveket jól összeszedhetjük, nem fogunk többé kedves barátom uramnak alkalmatlanságára lenni. Ez egy úttal méltóztassék még

a nyomtatványokat kiosztogatni. Ez egyre bátorkodom még igen alázatosan kérni, hogy, ha lehetséges, ne sajnálja az íródeákjával a neveket *elenchusba* szedetni s aképpen még egyszer elküldeni.

Magamat szívességébe s tapasztalt becses hajlandóságába ajánlván, állandóul vagyok

Méltóságos Úrnak
Kassa, júl. 22. 1792.

alázatos szolg. s barátja
Bacsányi János.

XII. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Kedves barátom uram!

Tandem aliquando! fogja mondani kedves barátom uram, leveletem látván. Valójában ideje már hogy írjak, megvallom, s engedelmet kérjek. Hosszas útazásomból haza jövén (Bécsben egy hónapnál tovább múltam) számtalan volt a foglalatosságom. A levélírást egy postanapról a másikra halasztgattam, amíg végre kedves barátom uram (ddto 22. januarii csak tegnap előtt azaz 8. febr. jött kezemhez) becses írásával megelőzött.

A Museumot januárius elején általadtam a postatisztségnak. Nem kétlem tehát hogy már elérkeztek az oda járó nyomtatványok. Szeretném tudni micsoda ítélettel vagynak iránta Erdélyben — itten egy nagy pápistaságáról ismeretes eltótosított vármegye, mint veszedelmes könyvet denunciálta, és, eltiltását kérte a királytól.

Az ide zárt verseket barátságos bizodalommal közlöm, s édes barátom uramtól irántok való egyenes ítéletét kikérem. Reménylem, fognak tetszeni. Én legalább érzem azt, hogy ez a darabocska is lehetne példa, hogy hatalmas és felséges a magyar nyelv. Kérem azonban kedves barátom uramat, hogy senkinek kezébe ne adja, se a szerzőnek nevét meg ne mondja; ha szinte olvasni

találná is *meghitt* jó barátinak. Itt Magyarországon sok kém ólálkodik. Tudom az erdélyi juhok közt sincs szűki a farkasoknak. De a magokat barátság neve alatt bészínlő rókák sem lesznek kevesen, valamint mí itt valók gyakran tapasztaljuk.

Itt a francia módon gondolkodó emberekre nagyon vigyáznak; s a józanúl okoskodó és beszéllő embereket is hamar jakobinusoknak nevezik. A ...ok különösen üzik régi mesterségeket, meg nem gondolván a vakok, hogy annál inkább ártanak rossz ügyöknek, s annál inkább siettetik bizonyos veszedelmeket.

Én mindazokból amiket történni látok és hallok, nem hozhatok ki egyebet, hanem hogy elmúlhatatlan a míhazánkban is a revolúció, még pedig, mivel az *észnek józan világossága előre nem ment, revolution à la Hora és Gloska* fog lenni. De mit gondolnak ezzel, ha szinte általlátnák is az ilyen emberek? Nekem azt merte ezelőtt két esztendővel egy valaki mondani: *Mintsem a mí religiónkban legkevesebb változás legyen —* (tudjuk mit értenek ők a *religio* neve alatt) *inkább vesz-szen el az egész magyar haza! — — —*

A jambusokat nem kell kinyomatni. Ujjal fognának itt reája mutatni, ki légyen az, akire csinálva vagynak. Hát barátom uram gyűjteménye mikor jó ki? A Museumban levő *Beszéllgetést* nem jó lenne-e abba is betenni? Hadd olvasnák még többen.

Magamat s a praenumeráció dolgát bizodalmasan ajánlom, s vagyok

igaz tisztelettel

Bacsányi.

Febr. 10. (1793.)

XIII. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Nagyérdemű barátom uram!

Igen nagy nyughatatlanságban vagyok utólszori levelem, vagy is inkább az abban küldött versek miatt.

Ártalmamra lebetnének, ha el találtak tévedni. Kérem azért, méltóztassék töstént felelni, s tudtomra adni ha kezéhez vette-e, vagy sem. Veszedelmes a mi állapotunk itten. A józan észnek mindenkori ellenségei új erőre kaptak. Egész spanyol inquisitiót akarnak béhozni. A mí munkánknak különösen nagy és dühös ellenségei vannak, és arra vivék a dolgot, hogy a *II-dik kötetnek első negyedét*, mely már *ezelőtt 3 esztendővel* került világosságra — eltiltani s confiscálni készülnek. Örömet arra akarnák vinni, hogy majd ezután az egész munkát s institutumot elronthassák. Azonban hatalmas védelmezői vannak a fels. királyi Helytartótanácsnál. Személyem ellen különösen agyarkodnak, s minden módot elkövetnek, hogy ártassanak. *Ego virtute mea me involuo*. Tí, tisztelt, szeretett barátom, talán boldogabbak vagytok; mert nem engedtetek annyi hatalmat a . . . ságnak. De csakugyan itt sem tarthat sokáig hatalmaskodások. Tovább terjedett már a világosság, hogysem azt többé elnyomhassák, sőt *quo maior impressio, eo maior percussio*. — Millotnak első kötetét is megtiltották. Nem kevés bajt okoztak a fordítónak, kit még életétől is meg akartak *orozva* fosztani! Szörnyű dolgok ezek úgy-e, édes barátom? — de nincsenek különben. Hanem, *Tu contra audentior ito*. A darázs vesztét érezve csíp legmérgeesebben. Szomorú állapot, hogy a magyar litteratúrának ezer meg ezer akadályait oly nehéz elhárítani. A setétségnek apostoli ez ellen fordítják minden erejüket, mert látva tapasztalják, hogy ezzel együtt terjed a világosság, ezzel együtt fejtődik ki a népnek észbeli tehetsége.

Méltóztassék kedves barátom uram töstént válaszolni, és a fennemlített levélről tudósítani, és ha kezéhez vette, arról is bővebben tudósítani, miként tetszenek a közlött költeményes darabban foglaltatott gondolatok, érzékenységek, versek, szók, ezeknek egybefüggésök, hangzások, vagy harmoniájok sat. . . ? és ha mit hibásnak itél benne, mi az? és miért nem tetszik sat. Én különös köszönettel fogom venni barátságos ítélettételezt.

Végre arra is kérem: méltóztassék a praenumeráció iránt ezután szokott hazafiúi szívességgel lenni, és a leteendő pénzt mennél előbb áttalküldeni. Pénz nélkül semmit sem küldhetünk, mert lehetetlenség. Azért *praenumeratio*; és azért oly igen-igen csekély az egész esztendei fizetés. Itt nekem mindent készszel kell kielégítenem, és a *portoriumot* minden praenumeránsért egy egész német forinttal fizetnem.

Többszöri tapasztalt szívességébe s barátságába ajánlván magamat, mély tisztelettel vagyok

A Méltóságos Úrnak

19. mart. 1793.

alázatos szolgálja

Bacsányi.

XIV. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Kedves barátom uram!

Reménylem, hogy kezéhez vette már leveletem, melyet épen azon nap adtam vala fel a postára, melyen k. barátom uramét vettem. A másik is kezemhez jöve; mely azonban a verseket kivéve csak két-három szóból vala. Most tehát rendre felelek reájok.

Hogy a közlött költeményes darab tetszése szerint fog lenni, reménylettem; s hogy meg nem csalatkoztam, örvendek. A *kifejtendi magát*, én nem tartom hibának. Teljességgel nem! ha szinte szokatlannak látszik is (azonban mások is élnek vele) azért nem kell megvetni azt. Több szokatlanságok is találtathatnak az én munkáimban; sed ex insuetis fiunt consueta: et ex ignotis cognita. Tegyük helyébe: s *ki fogja fejteni magát* sat. — micsoda erőtlén és sántító próza! wie schleppend! — Ha energiával akar a poeta költeni, s szavainak hathatós erejével tűzbe hozni kívánja olvasóját; gyakran még a grammatikai regulát is férre kell vetnie. Lángol az elmém mikor *ilyennemű* dolgokról verseket írók, s mennél rövidebb, hathatósabb és egy-

szersmind mennél jobb hangzatú szókkal fejezhessem ki gondolatimat és érzékenységit, azon vagyok. Ha lehetne, oly tömötséget adnék verseimnek, hogy minden periodusom lángba hozná olvasóm képzelődését, és megolvasztaná velem érző szívét. Nincs alább való teremtmény az én szemeimben mint egy érzéketlen, szószaporító, fagyos poéta, vagy inkább versfaragó, gyáva író. Erre tehát energia kell; ez azonban nem csak a jó gondolatokban, hanem az egyszersmind *hathatósan kifejezett jó gondolatokban* áll. Scienti pauca. Talán sokat is írok. Én Bécsben egyrészt azért is valék, az igaz, hogy valamiként ettől a tót országtól, s . . . fészektől megszabadulhatnék. De hiába! Számtalan a hivatalt kérő ember. Én pedig a csúszást mászást utálok. De kedves barátom uram! fő tárgyam itt is hazámnak haszna vala. Nagyobb várasokból, főkép Bécsből, tetemesebb szolgálatot tehetnék nékie. Itt maradni sokáig teljességgel nem akarok; de nem is maradhatok, mert sok alacsony lelkű üldözőim vannak. Egy esztendőt nehezen fogok itt tölteni. Azonban hazám ügyén fel nem adok. Akárhová megyek, hív fia maradok. Elég egoista mondja ugyan: felix, qui latuit; én nem így gondolkodom, néha valójában sok és tehetős az ellenség. —

Nézd a régi homályra szokott sok gyáva, miképpen

Üldözi mindazokat, kikről a józan okosság

Élesztő tüze sűgárit tündöklenni látja!

Nézzed az ostobaság véres zászlóihoz esküdt

Vakbuzgók mi dühös-törekedve rohannak előnkbe.

Azt a nagy complimentumot azonban, amelylyel mintegy tagadólag megtisztelni méltóztatott k. barátom uram, el nem fogadhatom. Igen is, nem merek nemzetem világosítójának, mesterének, tartatni! Mely kicsiny, mely csekély az én tehetségem. És mely kevés hasznát vehetem annak is, amit bírok! amivel a természet megáldott.

Non talibus armis tempus eget.

B. verseit nem tehetem mind bé, kivált hír nélkül. Nem is méltók *mind* őhozá. Ő azt, amint kitetszik,

csak sietve írta; nem is gondolván rá, hogy az valaha közre keljen. Most kivált, midőn a magyar poézis már többre ment, az ízlés jobb s többet kíván; most, mondom, nem fogná kedvesen venni, hogyha azt s több olyfélét olvasnának az ő munkáiban, hogy ő valaha a *Katalina kegyességének borától megrészege* *de ment el házától* sat. Az egyenlő hangon végződő szók sem illenek sok helyen össze.

Én többnyire szokott mély tisztelettel vagyok

A Méltóságos Úrnak

alázatos szolgálja

1. apr. 1793.

Bacsányi.

XV. UGYANAHOZ.

Méltóságos Úr!

Ne magyarázza balra, hogy nem feleltem mindjárt leveleire. Ezer a bajom s foglalatosságom. Sem kedvem sem időm nincs majd semmi ilyesre. A múlt napokban egy apologiát készítettem a nádor-ispánynak; mert denunciálva vagyok a Museummal. A lágája itt nagy és hatalmas. El akarja rontani institutumunkat; különösen pedig engem nem szenvedhet. Nem tudom mi foganatja léssen mentőírásomnak, melyben mindazáltal nem annyira magam' igyekeztem kimenteni vádjaik alól, mintsem hazámnak egy tete- mes szolgálatot tenni. Az udvar is parancsolatot küldött már a consiliumra irántam, mert a felség előtt is gyanússá akartak tenni. A hazának főbb emberei azonban a Little Consiliumnál mind mellettem vannak. Ha tehát kárt szenvedek, vagy valamely szerencsétlenség ér: az a veszedelmes czimbora fogja cselekedni, mely a mostani időkhöz képeest hatalmassá tudta magát tenni a fejedelmi udvarok előtt. Az én apologiám 5 árkusra megy columnaliter német nyelven. Valaha nyomtatásban is ki fog jöni. Látni fogja akkor a világ, hogy én nem voltam rossz hazafi. Nemzetem java mel-

lett akkor szólottam, mikor mások hallgattak, tudván, hogy az igaz embernek nincs nagy szerencséje.

Méltóságos Uram! nem tudom miért vehette az én szavaimat gyanús értelemben, de érzem magamban hogy meg nem érdemlettem ezt az igen váratlan intést: *Vetkezd le azt a vad kívánságot, és ne kívánd győzedelmeidet azon a hazán kezdeni, melytől, ha a rajta tett sebekért borostyánágokat nyernél is, azok majdan csak a tudományos arisztokrátság címerei és a te virtusod ellen megannyi satyrák lennének.*

A felsőség s nyelvrontóság iránt nincs mit szólnom. Kiki úgy ítélhet énmiattam s énrólam, amint lelkiesmérete s hajlandósága legjobbnak tartja. Én — *virtute mea me involuo.*

A szépmesterségekről való fordítást nem hinné, hogy az enyém volna, ha nevemet nem látta volna alatta. Ne is higye Méltóságos Úr. Szemeinek se higyen, mert azok is megcsalják. Én legalább egy nyomtatványban sem találtam *alatta az én nevemet.*

Hogy Wieland csak pedant, Raynal csak novellista volt, s Rousseau egy Timon — megvallom még eddig nem tudtam; valamint azt sem, hogy ők csupa *sophisták* lévén, csak a bolondság bokros szövevényébe viszik az embert — hogy az igazságot nem ismerte egyik is — *hogy az egész beszélgetés többnyire csak sophisma a fundamentumában.* Önként megvallom nagy tudatlanságomat, csak hogy nem tudom micsoda makacsság férkezett légyen természetembe: éppen nem pirúlhatok miatta, éppen nem szégyenelhetem ily nagy vakságomat. Ugyan nem méltóztatnék-e kedves barátom uram mind nekem, mind Európa nagy részének szemeit felnyitni? Mutassa meg kérem azt a titkos ösvényt, amelyen az igazságnak fényes templomába jutván maga, oly vastag homályban, oly mély örvényben látja tévelyegni embertársait! Bizonyos lehet benne *hogy az emberi nemzet jóltevője* léssen, mely nevezet (az én csekély véleményem szerint) az istenhez legközelebb járúl. Ó vajha lehetne szerencsém valaha Méltóságos Urammal közelebbről megismerkedni. Be boldog lennék! Mert

én nagyon szeretem az igazságot mind feltalálni, mind kimondani.

A versekben mi is azt nézzük, azt szeretjük, ha erőltetlenek. De ha *culinárisok*, nem kedveljük még is. Tűrjük el egymást! Tudja azt, édes barátom uram, hogy az ízlés sokféle.

Az enyémek sem minden ízre valók. Magamnak sem tetszenek mind. Névszerént azokat nem akarnám más kezébe juttatni, melyeket az európai hadakozásokról írtam, s barátom uramnak barátságébéli bizodalommal sub rosa közlöttem volt. Kérem égesse vagy tépje el. Én vagyok mély tisztelettel szünet nélkül

alázatos szolgálja

6. maj. 1793.

Bacsányi.

NB. Úgy tetszik hogy még van valamely *kis* restantia a tavalyi nyomtatványokért. A Museum alunni fog amíg az ügyemnek vége nem lesz. Talán nem is fogom többé folytathatni.

P. S. Betegeskedését sajnosan értettem. Jobbúlásán ellenben szívemből örültem s vigasztalódtam.

A krisist szívesen köszönöm. Szerettem volna ítéletét hallani a *Beszéllgetésről* is különösebben, mind a benne foglaltatott dolgokra s gondolatokra, mind a fordításnak minéműségére nézve. Én úgy tartom, hogy nagy szüksége van nemzetünknek az olyan darabokra. Szeretném, igen nagyon szeretném, ha kedves barátom uram is küldene valamit afélét gyűjteményünkbe. Azonban egyebet is kedvesen vennék. Hát az erdélyi társaság munkája mikor fog kijöni? Én óhajtvá várom — s kétség kívül sok mások is.

NB. *Hol* s in specie micsoda periodusokban tettem én — még pedig gyakran — conjunctivust indicativus helyett?

Újlag ajánlom magamat a praenumerációval együtt — s vagyok ut supra.

Szabó László ugyanaz, aki N.-Bányán professor volt — most Budán van.

XVI. VIRÁG BENEDEKHEZ.

17. január. 1799.

A *Músa* jól beszéllget, s igen okosan felelt utóljára a *poéta* is — *jobbúljanak ök is!* — ha meg nem változtatta volna jó szándékát; holott minden tekintetben jobb vala úgy végezni a beszéllgetést, — azaz, epigrammatikus mondással béfejezni.

Azonban, csakugyan nem *feleltél* még, annak rendi szerént; és most is csak annyit tudok arról, amit előbbi levelemben tudni kívántam, mint szinte előbb tudtam vala. Az igaz, édes Benczém! hogy igen *lyrikus ember* vagy. — Felelj!! —

Dávid is panaszkodólag mondja, hogy azolta nem látta Virágot, noha eleget várta, barátjával együtt, Virt vidékeire. Jaj! gondoltam magamban, *én is vártam Bécsbe.* —

Hát a verseid micsoda állapotban vannak? készülnek-e már a nyomtatásra? — Úgy hallom, hogy Takács maga akarna *Ányos után* megjelenni, — azonban a censor aligha meg nem akasztotta siető kocsijának tengelyét. A Dávid munkái augustustól fogva nála (Takácsnál) hevernek; jönnek-e még egyszer censúrára, nem-e? én nem tudom. — A *limae labor et mora* úgy sem tetszik Szabónak: hogy *inkább egész újakat csinálna*, úgy mond. Eszébe juttatám neki Horátius íme szavait: *Nec virtute foret, clariúsve potentius armis, quam linguá, Latium, si non offenderet unumquemque poetarum etc.* De maga mondja, hogy *öreg már a hegedüs.* — Igaz! —

Ossziánt fordítgatom; de nem hinnéd, mely nagy fáradságba kerül. — Egykét rövidebb darabját talán egészen versben fordítom, sőt már fordítottam. A többit prózában ugyan, de poétai harmoniával, azaz, *amennyire* tőlem kitelhetik; gyakorta előkerülő énekeket s más lyrikus darabokat csakugyan versben ott is. Mit gondolsz? helyben hagyod-e? — Csakhogy te még nem ismérheted ezen poétának egész geniussát. Németre sokszor, s nevezetes emberek fordították; és

íme! egyetlenegy kis darab van csak jól fordítva. Goethe által. Herder is jól s szépen fordított egynehány töredéket, versben (jámibusban.) A többi — tűrhető, meglehető, rossz!

Imhol egy költeménynek eleje ¹⁾; a többit máskor megint bele írom hozzád küldendő levelembe. De erről előbb elvárom ítéletedet. Ne kedvezz nékem teljességgel; tetőled nem dicséretet, hanem krisist, — kemény krisist kívánok. Azonban, még, amíg nyomtatásra jó, több *limán* fog általmenni. Báróczi nagyon is magasztalja; de tudod, hogy ő nem *poéta*, s következendőkép a *versről* nem ítélni, nem is ítélni; s gondold el, mégis jobban tetszik neki így, mint folyóbeszédben.

XVII. KAZINCZY FERENCZHEZ.

Bécs, 16. jun. 1802.

Vettem az úrnak május 29-kén Ér-Semjénről írt, és az újhelyi postára feladott barátságos levelét.

Örömmel értettem belőle mind azt, hogy az úr nem feledkezett el egészen rólam, mind pedig azt, hogy azzal a szép és ritka lélekkel megismérkedett, akinek képe és édes emlékezete soha az én szívemből ki nem hal. Valóságos és tiszta érzékeny örömömre szolgál újra is hallani, hogy oly boldog életet él választott kedvesével; akit én még eddig csak jó hírből de személy szerént nem ismerek. Könnyen elhiszem, hogy valósággal olyan derék, és érdemes ember ő, amilyenek az úr festi; tudván azt, hogy egy oly bölcs, és szép lelkű asszony, amilyenek én Kristinát²⁾ ismérem (az úr

¹⁾ T. i. *Az Iniszhónai Háború*, mely feljebb a 180. sk. II. van közölve, még pedig egészen, későbbi közlése szerint.

A kiadó.

²⁾ Az a szép asszony, aki itt említetik, Ilosvay Christine, akkor major Sárosy Andrásnak, most Toldy Ádámnak hitvese. Ez Bacsányival egy bálban jöve össze, talán Debreczenben, hova Bacsányi, referendárius (s későbbben abaúji főispán és Camerae

T-nek [Tininek] nevezi, elvétván a keresztnévét), méltatlan, vagy mindennapi embert, örökös társának nem választhatott. Méltán gyönyörködött az úr kellemetes társaságokban. Kevés ideig múlathattam én övele, de az első szempillantástól s beszélgetéstől fogva megismervén külső és belső ritka érdemeit, soha el nem felejtettem többé azokat az egynéhány boldog órákat, amelyeket vele tölteni szerencsém volt. Valóban, még most is, életemnek legszebb, leggyönyörűsebb s legboldogabb órái közé számlálom azokat. — Ha össze találna vele jöni az úr még egyszer, kérem bizodalmasan, ne sajnálja megmondani néki, hogy nálamnál nagyobb és igazabb tisztelője a világon nem lehet; és hogy én, akárhol legyek, és akármely sors kövessen is engemet, soha amíg élek el nem feledkezem róla. Áldja meg az ég minden jókkal ezután is, s tégye boldoggá mindenkor, kedves párjával együtt! Az ő szerencséje, boldogsága, nékem is boldogítja különben nem igen víg napjaimat.

Az úrnak írántam mutatott szívességéről nem kételkedem, sőt én azt ezen barátságos leveléből is újra tapasztalom; s uryanazért hasonló szíves indulattal viszontaglom. Gyakran meg fogok én az úrról emlékezni, — oly egyenességgel, amelyet karakteremben mindenkor láthatott, és azzal a szíves barátsággal, amelyet szerencsétlenségünk idejétől fogva ¹⁾ minden-

Praeses) Semsey András úrral, Debreczen mellett Újváros helységnek birtokosával, ment vala. — Kriska, vagy amint én szerettem hívni, Tini, nagy szeretője vala a könyvesinálóknak, s olykor maga is fordítgatott Kotzebüei románkákat, de amelyek sajtó alá soha nem jöttek, s hallván, hogy valaki Bacsányit nevén szólítja, maga kezdé vele a szólást. B. örült a szép leánytól eredő tömjénnek. Ez szövte közötté az ismeretséget. Tini 1803. májusban a váradi Felixbányában jöve össze velem, már ekkor Sárosynak hitvese. Beszéllé, hogy ismeri Bacsányit, s kért hogy írnék neki, s kérném hogy küldené meg neki rézbe metszett képét, melyről Bacsányi vele szólott; maga ő azt asszonyi tartalékok miatt áttallván. *Kazinczy jegyzése.*

¹⁾ Azaz fogságunkban; mert 1795. júniusban szomszéd szobában laktunk; közötté, s közöttem csak egy szoba lévén. — Fogságunk előtt bizony nem nagy barátságban éltünk. *Kazinczy.*

képpen tapasztalt. Hitesse el magával, kérem, azt hogy az úr iránt való bizodalmamhoz képpest, nékem mindenkor valóságos gyönyörűség volna az úrral, mint egy oly tudós, értelmes, jó ízlésű, és érzékeny szívű hazafitárrsal tovább is levelezni, hogyha sorsuoknak különös volta ellenkezőt nem kívánna, s rendkívül való környűállásainkhoz képpest, az okosság azt nem javallaná, még pedig igen hathatósan, hogy leveleink által a világnak figyelmetességét magunkra ne vonjuk. Az egek tudják *miért?* de tapasztalásból tudom, hogy még az árnyék-nak árnyékát is kell kerülnöm; noha egész életemben eme regulát követtem: Nil conscire mihi, nulla pallescere culpa.

Ne vegye azért rossz néven, kérem, ha hallgatni fogok, noha ugyan, legalább még most nem látom szükségesnek, hogy örökre elnémuljunk, és csak azt se tudjuk egymásról, hogy élünk-e még, vagy megholtunk. Egy-két esztendőben, egyszer-kétszer talán csakugyan írhatnánk egymásnak, — oly dolgokról úgyis (amint ez magában is értetődik), amelyek a világ történeteihhez semmiképp nem tartoznak.

Képzeljük, barátom, magunknak azt, hogy mí a mostan élő emberi nemzetnek megholtunk, és a jövőendő időkben, valóságos halálunk után, még egyszer feléledhetünk, ha akarjuk, azaz, ha a mellett, hogy polgári más kötelességeinknek annak rendi szerint eleget tévén, üres óráinkban olyféle hasznos és további életet érdemlő munkákat is készítünk, amelyekkel ember-és polgártársainknak még a későbbi időkben is szolgálatot teszünk; megmutatván egyszersmind ez által azt is, hogy elmebeli tehetségeinket nem hiába vettük a teremtőtől, hanem hazánknek hasznára fordítani akaruk, legalább igaz lélekkel igyekeztünk! Ha az úr p. o. *Geszner* munkáinak fordítását tökéletességre viszi, s több olyféle munkákat készít: bizonyosan reménylheti, hogy fenn fog maradni neve és emlékezete mind azoknál, akik Gesznert s anyai nyelvöket becsülni tudják.

Különben pedig nem kell sajnállanunk az ebbeli fáradságot; aki mire érkezik, tegye meg azt. *Unsterblichkeit ist ein grosser Gedanke, ist des Schweisses der Edlen werth!* — Ami engemet magamat illet: könnyen megtörténhetik, hogy én amíg élek, semmit sem adok ki nyomtatásban. Tudhatja az úr, hogy én a *celebritást* soha sem kerestem; annyival kevesebbé vagyok tehát most barátja. *Ossziánt* azonban el akarom készíteni, akármikor adassék ki azután, habár nékem a porom sem volna fenn. — *Ossziánnak* egy tudós és méltó földije megigérte *Skóciából*, hogy holmi rajzolatokra s egyéb ahoz tartozó dolgokra nézve segítségemre fog lenni. Megvan már régen nálam minden európai fordítás, úgymint: Macpherson, Cesarotti, Letourneur, Rhode, Petersen, Harold, Denis, s m., nem sokára kezemhez érkezik Angliából (eddig talán elkészült) a celta original, Macpherson anglus fordításával, és a deákkal *összenyomtatva* (a deák *interlineár* és szóról szóra, mint p. o. Homerus Iliasa). Cesarotti olasz fordítása paraphrasis; a franczia rossz; Denisé pedig teljességgel nem *Osszián!* — Az egyenetlenegy jó német fordítás Goethétől van: *Die Lieder von Selma, in den Leiden des jungen Werther*) és egynéhány darab *Herdertől* ama szép munkában: *Vom Geist der Hebräischen Poesie*. Én úgy akarnám *Ossziánt* fordítani, amint talán énekel vala, ha magyar volt, s most élt volna (a nyelvnek mostani állapotjához képepest szólván).

Hogyha le találnék menni még egyszer az országnak azon részeire, igen is, meg fogom látogatni Krisztinát. Csudálom, hogy a képet még mind eddig kezéhez nem vette, holott tudja már, kinél kellessék keresnie. Igenis, küldök majd az úrnak is egy nyomtatványt belőle, annak idejében. A metszője *Pfeiffer* itt Bécsben, *Bartolozzi* manierjában; ő és *John* első rézmetszők itt. Nem annyira fizetésért, mint barátságból metszette ezt a képet, *Kininger* jó barátomnak remek rajzolatja után. Különben a metszésnek ára ily módra és nagy formában (in

folio) 100 arany, következésképpen nem az én erszé-
nyemhez való költség lett volna. A munka szép, azon-
ban csakugyan nem találta el jól a fejét, és abban a
belső lelki karaktert, — holott a rajzolatban éppen ez a
fő dolog, elannyira, hogy ez az én kedves és szeretve
tisztelt Prometheusom Kininger szinte testi szemmel
láthatóvá tette lelkemet benne, mind másokitélete, mind
a magam érzete szerint. Maga is érzi ezt a hibát Pfeif-
fer, és mihelyt ideje leszen, újra is fogja a képnek ezen
fő részét metszeni. — Azonban ha mind a két művész
jó barátom nem lett volna, soha eszembe sem jutott
volna nékem a képemet kimetszetni; noha sok jó bará-
tim s más ismerősim több ízben kívánták, hogy legalább
az utánunk jövődők számára maradjou fenn. Most
sem engedem, hogy közre menjen; teljességgel nem!
Csak jó barátimnak, s más egynéhány olyanoknak,
akiket becsülök, számokra nyomtattatok talán majd
mintegy százat, s azután összevágattatom a rézképet.
Különben is: *ut vultus hominum, ita simulacra vultus
inbecilla ac mortalia sunt! Forma mentis aeterna.*

Azon magyar írók közül, akiket nevez az úr leve-
lében, Csokonait nem ismérem. Kis urat ellenben ismé-
rem, és becsülöm; noha még eddig nem igen láthattam
a munkáit. Ne sajnálja az úr, kérem, nevemben köszön-
teni (ha t. i. alkalmatossága lenne vele szólni).

Hogy üressen ne menjen a levelem, ide zárok egy
nyomtatványt Mantuámból, gondolván, hogy talán még
nem olvasta az úr.

Ramberg, úgy hallom képiró, Hannoverában; meg-
lehet azonban, hogy Londonban van. Pensiója van az
angliai királytól. De nem első rendbeli művész!

Catel — rajzoló Berlinben, némely dolgokban jó.

Lips — rézmetsző, most Lipsiában, azelőtt sokaig
Zürichben. Nem valóságos *genie*.

A németországi rézmetszők között, még pedig *mit
dem Grabstichel*, legelsőnek tartatik Müller, stuttgardi
professor; vetélkedő, szerencsés vetélkedő társok ő a
legelsőeknek Angliában. Még nagyobb mester Párizs-
ban Bersie; legalább Achilles nevelése (*L'éducation*

d'Achille) oly munka, melyet méltán a legszebbek közé számlálnak, amelyeket e mesterségben még eddig lehetett látni. Itt meg lehet szerezni; az ára 15 ft.

A mí nagy historikus pictorunk *Füger* sok szép nagy munkákat készített egynéhány esztendőtol fogva. Ezeket egy bizonyos *Kunsthändler*-társaság az itt való főbb részmetszők által most csináltatja; és egynéhány holnapok múlva meg lehet szerezni:

1. *Achilles* Patroklusnak holtteste mellett, boszúállásra gerjedvén; 2. *Virginia* megölettetése az atyja által; ezeket *Kininger*; 3. *Junius Brutus*, fiainak bíróját, pedig *Pichler* metszi (*schaben*).

Más nagy munkái is vannak még *Füger*nek, ugyanint *Didó* halála; *Phidias*, *Sokrates* stb. Ez az ember, és *David* Párizsban, in genere historico első most a világon. *Pfeiffer* is egy nagy képen dolgozik most; de ez nem *Füger*től van; *Juno Jupiterrel* az *Ida* hegyén (az *Iliásból*).

Tudván, hogy az úr is gyönyörködik ilyfélékben, reménylem, hogy örömet olvas levelemben ilyetén tudósításokat.

De ideje már, hogy hosszú leveletem bérekeszszem. Éljen az úr boldogul, csendes magánosságában! Feledkezzék el a világnak lármás mozgásiról, s múlassa magát a Músáknak vigasztaló és gyönyörködtető társaságokban! Az, akit ők el nem hagynak szerencsétlenségében, nem lehet teljességgel szerencsétlen vagy boldogtalan, sőt csak féligre érezheti az életnek terheit, nyomorúságait. Ők pedig szeretik az urat; s ugyanazért, tudom, vigasztalják is! Emlékezzék meg, velek mulatván, néha-néha énrólam is, aki változhatatlan barátsággal s szíves indulattal vagyok

az Úrnak

alázatos szolgálja és barátja

Bacsányi.

TARTALOM.

	Lap
A KIADÓ ELŐSZAVA	III
BACSÁNYI ÉLETE	1
I. BACSÁNYI POETAI MUNKÁI.	
Első könyv. 1785—1794	9
Barátság Oszlopa, néhai ifjú b. Orczy István halálára. 1785	9
Báróczi Sándorhoz 1786	11
Búcsúvétel gr. Mnisech Mária Amália sírjánál Duklán. 1787	11
Etendire. 1787	12
Elegia gr. Andrássy Mária kisasszony halálára. 1788	12
Születési vers. 1789	14
A martinyesti ütközetben elesett magyar vitézek sírkövére. 1789	14
Chlórís. Jacobi ut.	14
Serkentő válasz Virág Benedekhez. 1789	15
A franciaországi változásokra. 1789	20
Abaujvármegye örömnepén 1790	20
Hg. Hohenlohe Károlynéhez, szül. b. Reviczky Judit asz- szonyhoz 1790	24
Esdeklő panasz. 1790	26
Biztatás	27
Levél egy régi várból, a nemzeti nyelv és nemzetiség ügyé- ben. 1790	28
Tartóztatás, Baróti Szabó Dávidhoz. 1791	30
Egy nevendék bükkfához	35
Serkentő ének	35
Egy híres verselőre	36
Hazafiúi aggodás. Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz	37
Barcsai Ábrahámhoz. 1792	39

	Lap
Az európai hadakozásokra. Június 1792	41
Búsongás. Virág Benedekhez. 1793	43
Második könyv. 1795—1820	47
Tünődés. Kufstein 1795	47
A rab és a madár. Szinte	49
Gyötrődés. Szinte	53
A szenvedő. Szinte	54
Egy szerencsétlen ifjú sírjánál. 1795	58
Lina panasza. 1795	58
Vigasztalás	59
A keszthelyi hajóra. 1798	59
Báróczi Sándor képe alá. 1798	60
Mantua. 1799	60
Müller János képe alá	62
Herder képe alá	62
A látók titka	62
A magyar író	63
Enyhülés s viszontajándék	63
A bújdosók	64
Tünődés	65
A bölesnek állhatatossága	66
Intő Szózat.	68
A hazai nyelv és tudományosság. 1820	72
A mester és a tanítvány	73
Harmadik könyv. Várna és Mohács	76
Kisfaludy-Himfyhez	76
Első Ulászló Szegeden	77
Déli György látása a mohácsi ütközet előtt	79
Majthényi Barta keserve a mohácsi veszedelem után, fog- ságban	84
Negyedik könyv. A magyar költő, idegen messze földön. Poetai elmélkedések	88
Első rész, öt énekben	88
Második rész, hét énekben	93

II. BACSÁNYI PRÓZAI MŰVEI KÖZÖL.

I. A fordításról. (M. Músa, 1787. 70—72. szám)	113
II. Bézecetés a M. Muzeumhoz. 1788	128

	Lap
III. Osszián. (M. Muz.) 1792	139
1. Mélt. b. Orczy Lőrincz úrhoz. 1788	140
Osszián utolsó éneke	142
2. Oszkár halála. 1789	148
3. Kárthon. 1792	150
4. Az iniszthónai háború. 1798 (kéziratból)	164
IV. Bessenyei Györgyről és annak munkáiról. (M. Muz.)	
1788	172
V. Milton, s a fordítás mestersége ügyében. (M. Muz.)	
1789	182
VI. A védelmeztetett magyar nyelv, Báróczi Sándortól	
(M. Muz.) 1791	217
VII. Ányos Pál élete (Ányos Munkái előszavául, 1798)	225
VIII. Levelek. — 1. Báróczy Sándornak. 1786 (M. Muz. I.)	232
2. Nmélt. gr. Forgách Miklós úrhoz. 1790 (M. Muz. II.)	233
3—15. Aranka Györgyhöz. 1791—93 (kéziratból)	237
16. Virág Benedekhez. 1799 (kéziratból)	259
17. Kazinczy Ferenczhez. 1801 (Új M. Muz. 1852. I.)	260

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 3188/195. sz.